

T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

**SAHİHAYN HADİSLERİ ÇERÇEVESİNDE SAHABENİN SÖZ VE
DAVRANIŞLARINA KARŞI HZ. PEYGAMBER'İN TAVRI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Fatma KESKİN

Danışman

Prof. Dr. Yavuz KÖKTAŞ

Rize 2013

T.C.

RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

HADİS BİLİM DALI

**SAHİHAYN HADİSLERİ ÇERÇEVESİNDE SAHABENİN SÖZ VE
DAVRANIŞLARINA KARŞI HZ. PEYGAMBER'İN TAVRI**

(Yüksek Lisans Tezi)

FATMA KESKİN

Prof. Dr. Yavuz KÖKTAŞ

Tez Savunma Tarihi

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmza

Başkan: Prof. Dr. Yavuz KÖKTAŞ

Üye: Yrd. Doç. Dr. Muhammet YILMAZ

Üye: Yrd. Doç. Dr. Muhammed KIZILBAY

Enstitü Müdürü

..... / / 20..

Onay Tarihi

RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu tezi bilimsel metotlara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak hazırlayıp sunduğumu, tezde bana ait olmayan tüm bilgi, düşünce ve sonuçları belirttiğimi ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

Fatma KESKİN

Rize-2013

ÖN SÖZ

Kamil bir mümin olabilmenin en önemli ve ilk şartı Hz. Peygamber (s.av.)'i örnek almaktır. “Andolsun, Allah’ın Resûlü’nde sizin için; Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah’ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır”¹ ayetinde olduğu gibi onun örnek şahsiyeti Kuran-ı Kerim’de vurgulanmıştır.

Biz bu çalışmamızda Hz. Peygamber (s.a.v.)’in örnekliliğini ortaya koymak amacıyla onun sahabeyle ilişkisini incelemeyi uygun gördük. Sahabenin birbirine ve Rasûlüllah (s.a.v.)’a karşı davranışları, buna karşılık model insan olan Rasûlüllah (s.a.v.)’in sahabeye karşı izlediği yöntem, günümüz Müslümanlarının birbirine karşı sergileyecekleri tutum ve davranışlar için de önemli bir yere sahiptir. İşte bunları gözler önüne sermek çalışmamızın amacını oluşturmaktadır.

Bu çalışmayı hazırlarken hadis kitaplarında bir sınırlamaya giderek sadece Sahihayn’da geçen sahabenin söz ve davranışlarına karşı Hz. Peygamber (s.a.v.)’in tavrını içeren hadisleri bir araya getirdik. Bununla birlikte Sahihayn’da geçen hadisler için ulaşabildiğimiz diğer hadis kitaplarına da atıfta bulunduk.

Çalışmamız üç bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölümde sahabenin istek, öneri ve itirazlarına karşı Hz. Peygamber (s.a.v.)’in tavrını gösteren hadisleri konu edindik. Bu istek, öneri ve itirazları dini konulardaki istekler ve şahsına yönelik istek, öneri ve itirazlar olarak ikiye ayırdık. İkinci bölümde sahabenin kınama gerektirmeyen işlerine karşı Hz. Peygamber (s.a.v.)’in tavırlarını içeren hadisleri inceledik. Bu bölümü sözlü ve beden diliyle olmak üzere ikiye ayırmayı uygun gördük. Üçüncü bölümde ise sahabenin hata ve hoşagitmeyen işlerine karşı Hz. Peygamber (s.a.v.)’in tavırlarıyla ilgili hadisleri inceledik. Bu hadisleri de ikinci bölümde olduğu gibi sözlü ve beden diliyle olarak ikiye ayırdık. Sonuç kısmında da genel bir değerlendirme yaptık.

Bu çalışmada, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in söz ve davranışlar, olumlu ve olumsuz durumlar, istekler, sorular, olaylar, vb. karşısındaki tutumuyla ilgili

¹ Ahzab 33/21.

rivayetleri bir araya getirip değerlendirdik. Bu yönüyle çalışmanın alanına katkı sunmasını umuyoruz. Gerek konuyu belirlememizde gerekse çalışmamızdaki yardımlarından dolayı değerli hocam Prof. Dr. Yavuz KÖKTAŞ Bey'e Őükranlarımı sunarım.

Fatma KESKİN

RİZE 2013

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	4
KISALTMALAR	9

BİRİNCİ BÖLÜM

SAHABENİN İSTEK, ÖNERİ VE İTİRAZLARINA KARŞI HZ. PEYGAMBER'İN TAVRI

I. DİNİ İSTEKLERE KARŞI HZ. PEYGAMBER'İN TAVRI.....	10
A. Hz. Peygamber'in Kabul Ettiği İstekler.....	11
1. İlim Öğrenme	11
2. Umre.....	14
3. Namaz Kıldırma.....	14
4. Dua.....	15
B. Hz. Peygamber'in Reddettiği İstekler.....	20
1. Kısas Uygulamama	20
2. Bey'ati Bozma.....	24
3. Hibeye Şahitlik.....	25
4. Dua.....	28
5. Cihada Katılma	31
6. Had Tatbiki.....	32
II. ŞAHSINA YÖNELİK İSTEK, ÖNERİ VE İTİRAZLARA KARŞI HZ. PEYGAMBER'İN TAVRI.....	34
A. İstekler	34
1. Kabul Ettiği İstekler.....	34
a. Daha Hayırlısını Verme.....	34
a. Gönülleri Sözleriyle Hoş Etme.....	36
b. Gönülleri Davranışlarıyla Hoş Etme	38
c. Dua Etme	39
d. İhtiyacı Olmasına Rağmen Verme	40
e. İsteği Şartlı Kabul Etme	41
2. Reddettiği İstekler	42
a. Muhatabını Kırmama.....	42
b. Sabrı Tavsiye Etme.....	43
c. Aşırıya Kaçılmasına Sabretme	44
B. Öneriler.....	45
C. İtirazlar.....	48
1. İzahta Bulunma	49
2. Kabul Etme.....	51
3. Öfkelenme	53
4. Beddua Etme	57
5. Tasdikleme	60

İKİNCİ BÖLÜM

SAHABENİN KINAMA GEREKTİRMEYEN İŞLERİNE KARŞI HZ. PEYGAMBER'İN TAVRI

I. Sözle	62
A. Takdir.....	62
B. Dua.....	67
C. Teselli	68
D. Açıklama.....	73
E. Onaylama.....	76
F. Merhamet.....	79
G. Misal Verme	80
H. Benzetme.....	85
İ. Gönül Alma	86
J. Müjdeleme	88
K. Değer Verme.....	89
L. Kolaylaştırma.....	91
II. Beden Diliyle	94
A. Tebessüm	95
B. Yaptığını Terk.....	99
C. Yaparak Gösterme	99
D. Darılmadığını Hissettirme	101
E. Müdâhale.....	102
F. Ödüllendirme.....	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAHABENİN HATALARINA VE HOŞA GİTMEYEN İŞLERİNE KARŞI HZ. PEYGAMBER'İN TAVRI

I. Sözle	105
A. Hoşgörme.....	105
B. Doğruyu Öğretme	121
C. Benzetme.....	123
D. Kızma	124
E. Azarlama.....	129
F. Müsade Etmeme	132
G. Kınama	135
H. Uyarma.....	137
İ. Cezalandırma.....	149
J. Affetmeyi Geciktirme.....	150
K. Duâyı Geciktirme.....	151
II. Beden Diliyle.....	151
A. Müdahale.....	152
B. Susma	156
C. Kızma	160
D. Terk Etme.....	161

SONUÇ.....	163
KAYNAKÇA	165
ÖZET.....	174
ABSTRACT.....	175
ÖZGEÇMİŞ.....	176

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: İbni
bt.	: Binti
Bkz.	: Bakınız
c.c.	: Celle Celaluh
CÜİF	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: Editör
Hız.	: Hazreti
MÜİFV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
r.a.	: Radiyallahu anh
r. anha	: Radiyallahu anha
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve selem
s.	: Sayfa
SDÜİF	: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
ss.	: Sayfa sayısı
sy.	: Sayı
Şerh.	: Şerheden
Trc.	: Tercüme eden
Thk.	: Tahkik eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
v.dğr.	: Ve diğerleri
www.	: World Wide Web
ys.	: Basım yeri yok

BİRİNCİ BÖLÜM

SAHABENİN İSTEK, ÖNERİ VE İTİRAZLARINA KARŞI HZ. PEYGAMBER'İN TAVRI

Sahabe-i Kiram Hz. Peygamber (s.a.v.)'den iyi ya da kötü birtakım isteklerde bulunmuştur. Hadis-i şerifler tetkik edildiğinde Hz. Peygamber (s.a.v.)'e iletilen isteklerin tek kalemde toplanmayacak çeşitlilikte olduğu görülmektedir. Söz konusu istekler; bilgilenme, fetva, nasihat, dua, ekonomik-mali, makamsal, yargılanma, şikâyet, af ve davet gibi muhtelif amaç ve türdeki istekler olarak belirlenebilir.²

Ashap, Hz. Peygamber (s.a.v.)'den bazen bir dua, bazen bir müşkülâtın çözümünü, bazen işlenilen bir hatanın affını, bazen de birtakım maddi şeyler istemiştir. Bu isteklere karşı Hz. Peygamber (s.a.v.)'in tavrı önem arz etmektedir. Bu bölümde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sahabenin isteklerine cevap verirken neye dikkat ettiğine, hangi istekleri geri çevirip hangilerini kabul ettiğine değinilecektir.

I. DİNİ İSTEKLERE KARŞI HZ. PEYGAMBER'İN TAVRI

Dini konulardaki isteklere karşı genel olarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'in iki önemli tavır sergilediği görülmektedir. Birincisi Allah'ın kesin hüküm koyduğu konularda, muhtelif yönde istekte bulunulmasına müsamaha göstermemesidir. İkincisi ise günah olmadığı müddetçe en kolay olanı alıp uygulaması, tavsiye etmesidir. Rasûlüllah (s.a.v.), iki şey arasında muhayyer kalındığında onlardan en kolay olanını almıştır. Eğer günâh gerektirecek olursa, o kolay şeyden insanların en uzak bulunanı Rasûlüllah (s.a.v.) olmuştur. Allah Resûlü (s.a.v.) asla kendi nefsi için intikam almamıştır. Ancak Allah'ın yasaklarının çiğnenmesi durumunda Allah hakkı için intikam almıştır.”³

² Mahmut Kavaklıoğlu, “Sahabe-i Kiramın İstek, Öneri ve İtirazları Karşısında Hz. Peygamber (Hz. Peygamber'in Sahabede Oluşturmak İsteddiği Özgüven),” *EKEV Akademi Dergisi*, sy. 15 (Bahar 2003), s. 51.

³ Buharî, Menâkıb 23, Edeb 80; Müslim, Fedâil 77; Muvatta, Hüsnu'l-Huluk 2; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 130, 223, 232; VI, 114, 116, 182, 262; Ebû Dâvûd, Edeb 4.

İstekleri iki başlık altında değerlendirmemiz mümkündür:

1. Kabul ettiği istekler

2. Reddettiği istekler

A. Hz. Peygamber'in Kabul Ettiği İstekler

Sahabe, Hz. Peygamber (s.a.v.)'den namaz, hacc, cihat, dua vs. gibi dini konularda isteklerde bulunmuştur. Bu başlık altında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in dini konularda kabul ettiği, sahabe istekleri ele alınacaktır.

1. İlim Öğrenme

Az da olsa bedevîlerin İslam'dan haberdar olmaları ve onu kabul etmeleri Mekke'nin fethedilmesinden öncelere tekabül eder. Abdu'l-Kays kabilesinden Muğniz b. Hibban hicretin beşinci yılı Medine'ye gelir ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in risaletini kabul eder. Hz. Peygamber (s.a.v.)'i kavmine götürür, onlar da İslam'ı kabul ederler. Bu kabile sonra heyetler yılında Medine'ye gelir. İbn Abbâs (r.a.)'ın rivayetine göre, Abdu'l-Kays heyeti Rasûlullah (s.a.v.)'in huzuruna gelerek: “Ya Rasûlellah! Bizler kâfir olan Mudar kabileleri yüzünden sana sadece haram aylarda ulaşabiliyoruz. Bizlere, senden alacağımız ve geride kalanlarımıza tebliğ edeceğimiz bir iş emretseniz!” dediler. Rasûlullah (s.a.v.) onlara; Allah'a îmân etmeyi, Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına şehâdet etmeyi, namazı dosdoğru kılmayı, zekâtı vermeyi, ganimet alınan şeylerin beşte birini Allah'a hediye etmeyi emretti. Ve onları dubbâ, hantem, nakîr, müzeffet denilen kaplara hurma veya üzüm şırası koymaktan nehyetti.⁴

Burada bu kabilenin bedevî bir kabile olduğu zikredilmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.), Abdu'l-Kays heyetinin isteğini kabul etmiş, İslamiyet'i yeni tanımakta oldukları için iman esaslarına yönelik daha öz bilgiler vererek onları kavimlerine geri göndermiştir. Bu kabilenin bedevî bir topluluk olduğu göz önüne alınırsa Hz. Peygamber (s.a.v.)'in daha malumatlı bilgi vermemesi muhatabına göre konuşmasıyla alakalı olabilir. Muhatabına göre bilgi vermekle ne kadar isabet ettiği, Abdu'l-Kays heyetiyle birlikte gelen Carut b. Amr'ın ölene kadar iyi

⁴Buharî, Menâkıb 6; İlim 26; Meğâzi 71; İman 40; Mevakitu's-Salât 2; Ahbaru'l-Âhâd 5; Tevhid 56; Müslim İman 24; Nesai, Eşribe 48; Ebû Davud, Sünnet 14; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 128.

bir Müslüman olduğuna yönelik rivayetlerden anlaşılmaktadır.⁵

Ebû Hureyre (r.a.)’den gelen farklı bir rivayette benzer bir durum görülmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.), yaptığında Cennete girebileceği bir iş öğrenmek isteyen bedevîye: “Allah’a hiçbir şeyi ortak kılmayarak yalnız Allah’a ibâdet edersin, farz namazı kıalarsın, farz olan zekâtı verirsin ve Ramazân orucunu tutarsın” buyurdu. Bedevî: “Nefsim elinde bulunan Allah’a yemîn ederim ki, ben senden işittiğim bu ibâdetler üzerine bir artırma yapmam” deyip arkasını dönüp gidince, Peygamber: “Kimi, Cennet ehlerinden bir kimseye bakması sevindirecekse, işte şu zâta baksın!” buyurmuştur.⁶

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in ibadetlerin sadece farz kısmından bahsedip, nafîle kısmından söz etmemesi muhataba göre bilgi verdiğinin, aynı zamanda muhataba yönelik bir eğitim-öğretim ve alıştırma usûlünün göstergesidir.

Sahabenin Rasûlüllah (s.a.v.)’tan bir diğer isteği de ilim öğretmesidir. Bu istek özellikle kadınlar tarafından Hz. Peygamber (s.a.v.)’e iletilmiştir. Ebu Saîd (r.a.)’den nakledilen bir rivayete göre, bir kadın Rasûlüllah’a gelerek: “Yâ Rasûlellah! Erkekler senin hadislerini alıp gittiler. O hâlde biz kadınlar için de bir gün ayır da, bizler o günde sana gelelim, sen de Allah’ın sana öğrettiği şeylerden bizlere öğretirsin!” dedi. Rasûlüllah (s.a.v.) onlara gün ayırdı. Kadınlar o günlerde ve yerlerde toplandılar. Rasûlüllah onların yanlarına geldi ve Allah’ın kendisine öğrettiği şeylerden kadınlara da öğretti...⁷

Efendimiz (s.a.v.)’in sözlü ve fiili olarak teşvikçisi olduğu kadın eğitimi, İslâm’da en güzel şekilde tatbik edilmiş ve kadın hiçbir zaman bu hakkından mahrum bırakılmamıştır. Dinimizin birinci kaynağı Kur’ân-ı Kerim, hep umumi konuşmuş, kadın erkek herkesi kapsayacak şekilde hitap etmiştir.⁸ Nazil olan ayetler ve bu ayetlerden çıkartılan dini hükümler, herhangi bir ayırım gözetilmeksizin hem erkeklere hem de kadınlara bildirilmiştir. Rasûlüllah (s.a.v.)’in eşleri, sahabe hanımlar ve sonraki nesillerden yetişen kadın âlimler

⁵ İbn Hişam, *es-Sîretu’n-Nebeviyye*, Beyrut, 1985, IV, 183-184.

⁶ Buharî, Zekât 1; Benzer rivayetler için bkz. Buharî, Hıyel 3; Savm 1; Şehâdat 27; Müslim, İman 8.

⁷ Buharî, İ’tisam 9; İlim 36; Cenaiz 6; Müslim, Birr 152.

⁸ Alak 96/1-5; Zümer 39/9; Fâtır 35/28; Tâhâ 20/ 114; Ahzab 33/35; Nisa 4/124; Yasin 36/54-57.

bunun şahididir. İslam âlimleri de, erkek için gerekli görülen pek çok bilginin kadınlar için de gerekli olduğu görüşündedir.⁹

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kadınlara yönelik sözleri ve uygulamaları da Kur'an'ın çizdiği bu çerçeveye uygundur. Nitekim Hz. Peygamber devrinde kadın hep hayatın içindedir. Çalışma, ticaret, siyaset ve savaş gibi konularda erkeklerin yanı başında yer alan kadınlar bulunmaktadır. Bu dönemde kadınların Mescidi Nebevi'de aktif bir dinî hayatı vardır. Sahabe hanımların gerek günlük gerekse Cuma ve bayram namazlarına katıldıkları bilinmektedir.¹⁰

Bu şekilde erkek-kadın ayrımı yapmayan, açık ve rahatlatıcı bir anlayış sergileyen Rasûlüllah (s.a.v.), bu anlayışının karşılığını sahabede bulabilmiştir. Yani herkes rahatlıkla meselesini dinî ve siyasi otoriteyi temsil eden Hz. Peygamber (s.a.v.)'e getirebilmiştir. Yaşam hakkı tartışılan, sosyal hayatta ismi anılmayan kadın, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yaklaşımları karşısında özgüven kazanmış, kendinden emin bir şekilde problemini Hz. Peygamber (s.a.v.)'e taşır hale gelmiştir. Toplumda mahrem sayılan bir takım konuların dahi kimi hanım sahabiler tarafından Rasûlüllah (s.a.v.)'a getirilmesi bunun bir sonucudur.¹¹

Kadınların ve kız çocuklarının eğitimiyle Hz. Peygamber (s.a.v.) sadece kendisi ilgilenmemiş, özel kadın öğretmenler de görevlendirmiştir. Özellikle kendi hanımları, kadınların ve kız çocuklarının eğitim öğretimiyle yakından ilgilenmiş, evlerine gelenlere bildiklerini öğretmiştir.¹²

Böylece Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kadın erkek ayrımı yapmadan sürdürdüğü eğitim politikası ile kadın kendi imkânları ölçüsünde o zamanki toplum kültürüyle bütünleşmeye çalışmış, toplumda görüşüne saygı gösterilen ve sözü dinlenen bir konum edinmiştir.¹³

⁹Mehmet Dikmen, *İslâm'da Kadın Hakları*, İstanbul: Cihan Yayınları, 1996, s.51-53.

¹⁰Rıza Savaş, *Hz. Muhammed (s.a.v.) Devrinde Kadın*, İstanbul: Ravza Yayınları, 1991, s. 272-273; Faruk Bayraktar, *İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri*, İstanbul: MÜİFV Yayınları, 1984, s. 92.

¹¹Buharî, Gusl 22.

¹²Ali Özek, *Hadis Ricali*, İstanbul: Fatih Matbaası, 1967, s. 113; Chikh Bouamrane, "İslam Tarihinde Eğitim-Öğretim Kurumları", Trc. Nesimi Yazıcı, *AÜİF Dergisi*, 1995, sy. 30, s. 279; Savaş, *Hz. Muhammed (s.a.v.) Devrinde Kadın*, s.124.

¹³Fatma Kavşut, *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri (Hicrî İx. Asır Memlûkler Dönemi)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, 38.

2. Umre

Dini konularda Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kabul ettiği isteklerden biri de umre isteğidir. İbn Ebî Muleyke (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Hz. Peygamber’in ashabi ile çıktığı bir hacc yolculuğunda kadınlar ve çocuklar da bulunuyordu. Bir ara Hz. Peygamber Hz. Aişe'nin yanına girdi ve onu ağlarken buldu. Hz. Aişe hayz olmuştu. Allah Rasulü onu teselli ettikten sonra bu durumda yapması gerekenleri bildirdi. Ama Hz. Aişe'nin üzüntüsü geçmedi ve: ‘Ya Rasûlellah, sahabilerin bir hacc ve bir umre sevabı ile dönüyorlar. Ben ise hacc üzerine birşey artırmadım’ dedi. Rasûlüllah, Abdurrahmân'a, kızkardeşi Âişe'ye Ten'im'den umre yaptırmasını emretti. Kendisi (s.a.v.) de Âişe umreden gelinceye kadar, onu Mekke'nin üst tarafında bekledi.”¹⁴

Rasûlüllah (s.a.v.) yüksek ahlâklı bir zâtı. Hanımlarının duygularını dikkate alır çözüm yolları üretti. Ev halkının yüzlerinde bir hüznün varsa hemen sebebini sorar, dertlerini mutlaka paylaşırdı.¹⁵ Ev halkı bir şey arzu etti mi onun arzusunu yerine getirirdi. Bu sebeple Hz. Aişe (r.anha)'yi Ten'im'den umre yapması için Abdurrahman b. Ebî Bekir'le gönderdi.¹⁶ Bu umre, onun kalbini hoş etmek ve gönlünü almak için fazladan bir şeydi. Yoksa yaptığı tavaf ve sa'y, hacc ve umresine sayılmıştı. Hz. Aişe (r.anha) Temettü' haccı yapmaktaydı. Sonra haccı umreye ilâve etti ve böylece kıran haccı yapanlar arasına katıldı.¹⁷

3. Namaz Kıldırma

Sahabenin dini konulardaki isteklerinden biri de namaz kıldırma isteğidir. Mahmûd b. Rabî' (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Sâlimoğullarına imamlık yapmakta olan İtbân b. Malik (r.a.),¹⁸ gözlerinin rahatsız olması ve evi ile mescid

¹⁴Buharî, Cihâd 124; Müslim, Hacc 115-120.

¹⁵Bekir Sağlam, *Model İnsan Peygamber*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2003, s. 73.

¹⁶Müslim, Hacc 137.

¹⁷İbn Kayyim el-Cevziyye, *Za'du'l-Mead*, trc. Şükrü Özen, İstanbul: İklim Yayınları, 1988, II, 191-192.

¹⁸İtbân b. Malik b. Amr el-Ensârî el-Hazrecî es-Sâlimî el-Medenî: ö. 50/670. Medîneli sahabîlerden ve Bedir ehlindedir. Rasûlüllah (s.a.v.) onu Hz. Ömer'le kardeş yapmıştı. Hz. Peygamber döneminde gözlerini kaybetmişti. Mescid-i Nebî'ye her zaman gelemediği için Hz. Peygamber onun evine giderek namaz kılmıştı. O da kendi kabilesine imamlık yapardı. Bkz. Kemal Sandıkçı, Muhsin Koçak, *Camî'u'l-Usûl Tercüme ve Şerhi*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008, IX, 120, 10 numaralı dipnot. Ayrıca bkz. M. Yaşar Kandemir, İsmail Lütî Çakan, Raşit Küçük, *Riyâzü's-Salihîn Tercüme ve Şerhi*, İstanbul: Erkam Yayınları, 2013, III, 90.

arasındaki derenin yağmur yağdığında taşması sebebiyle, Mescid-i Nebevî'ye gidemediğini söyleyerek Hz. Peygamber'den evinde namaz kıldırma izni istemiştir. Hz. Peygamber, bu isteği makul karşılamış ve hemen ertesi gün yanında Hz. Ebû Bekir ve başka sahabîler de olduğu halde Itbân'ın ikâmetgâhına gitmiş, içeri girmek için izin istemiş, içeri girince de daha yerine oturmadan, “evinin neresinde namaz kılmamı istiyorsun?” diye seçim hakkını Itbân'a bırakmıştır. Gösterilen yerde namaza durmuş, bunu fırsat bilen oradaki müslümanlar da saf bağlayıp Hz. Peygamber'e cemaat olmuştur.¹⁹

Itbân (r.a.)'ın bu arzusu, sırf Hz. Peygamber (s.a.v.)'in namaz kıldığı yerde namaz kılmak isteği değildir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'den fiilen mücade almış olmak gibi bir düşüncüyü de akla getirmektedir.²⁰ Itban (r.a.) büyük bir ihtimalle, mescidi bırakıp evini mescid edinmesinin tepki ile karşılanmaması için Hz. Peygamber (s.a.v.)'den evinde namaz kılmasını, kendisinin de orada namaz kılmak ve kıldırma istediğini bildirmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in burada sahabinin bu isteğini geri çevirmediği gibi ne için davet edildiyse önce onu yaptığı görülmektedir. Çünkü yemek için davet edildiği yerlerde önce yemek yediği başka rivayetlerde kaydedilmektedir.²¹

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in gözleri görmeyen Itban (r.a.)'a evinde namaz kıldırma için izin vermesi cemaatle namazın terkedilebileceği anlamına gelmez. Aksine başka bir hadiste âmâ bir zat mazeretini sunmuş ama Hz. Peygamber (s.a.v.): “Sen namaz için okunan ezanı işitiyor musun?” diye sormuş, âmâ: “Evet!” cevâbını verince, “öyle ise ezâna icabet et!” buyurmuştur.²²

4. Dua

Hz. Peygamber (s.a.v.), bilgilendirme, davet gibi isteklere muhatap olduğu gibi pek çok kez ashabin dua talepleriyle de karşı karşıya kalmıştır. Onun (s.a.v.) duasının Allah katında makbul olacağı kanaati, kimi sahabileri böyle bir talebe

¹⁹Buharî, Ezan 40; Salât 46; Et'ime 15; Teheccüd 25; Meğâzî, 12; Rikak 6; İstîâbetü'l- Mürteddîn 9; Meğâzî 11; Müslim, İman 55; Mesâcid 263; Fezâilü's-sahâbe 178; Muvatta, Kasru's-Salât, 86; Nesâî, İmâmet 10.

²⁰Kandemir, *Riyâzü's-Salihîn Tercüme ve Şerhi*, III, 90.

²¹Buharî, Edeb 65.

²²Müslim, Mesâcid 255; Nesâî, İmâmet 50; Ebû Davud, Salât 46.

yönelmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) ise bu dua isteklerine cevap verirken daha çok mâkul olup olmamalarını gözetmiştir. Yağmurun yağıp kuraklığın kalkması,²³ yolculukta yiyeceklerin tükenmesi üzerine bereket için dua istenmesi,²⁴ kişinin kendisi²⁵ ailesi²⁶ vb. için istediği duaları geri çevirmeyip kabul etmiştir. Çoğu zaman da kendisinden dua istenmeden ahabına dua ettiği bilinmektedir. Hatta bir keresinde el parmaklarını keserek intihar eden bir sababiye bile dua etmiştir.²⁷ Burada kullanılan hadisler Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sahabenin dua isteklerini kabul ettiği durumlara örnektir. Bununla birlikte Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kabul ettiği dua isteklerinin bu örneklerle sınırlı olmadığını belirtmekte fayda vardır.

Rivayetlere baktığımızda Cennette Hz. Peygamber (s.a.v.)'in refiki olmak isteyen sahabilerin olduğu görülür. Rabîa b. Kâ'b el-Esemî (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte gecelemedim. Kendisine abdest suyunu ve ihtiyacı olan şeyleri getirdim. Bunun üzerine bana: ‘Dile!’ dedi. Ben: ‘Cennette senin refikin olmayı dilerim’ dedim. Hz. Peygamber: ‘Ya da bundan başka bir şeyi (dile)’ buyurdu. Ben: ‘Dileğim budur!’ dedim. Rasûlullah (s.a.v.): ‘O halde çok secde etmek suretiyle nefsin için bana yardımcı ol’ buyurdu.”²⁸

Rasûlullah (s.a.v.) Hz. Rabîa'nın dileğinde ısrar ettiğini görünce: “O halde çok secde etmek suretiyle nefsin için bana yardımcı ol!” buyurması; dileğin büyük olması nedeniyle bu hususta sadece istemenin kâfi gelmediğine işarettir.

Cennette Hz. Peygamber'in refiki olmayı isteyen sahabiler olduğu gibi nesillerinin hayırlı olması için dua isteyenler de olmuştur. Zeyd b. Erkam (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Ensâr'dan bazıları Hz. Peygamber'e hitaben: ‘Her peygamberin kendi sünnetine uyan sahabileri vardır. Biz de sana uymuşuzdur.

²³Buharî, Daavât 23; İstiska 5-23; Müslim, İstiska 8.

²⁴Buharî, Şirket 1; Müslim, İman 44; Lükata 6; Ahmet b. Hanbel, Müsned, III, 11, 428.

²⁵Buharî, Edeb 115; Daavât 18; Cihâd 191.

²⁶Müslim, Birr 155.

²⁷Peygamber (s.a.v.) Medine'ye hicret edince Tufeyl b. Amr da onun yanına hicret etmiştir. Onunla birlikte kavminden bir zât da hicret etmiş. Fakat Medine'de sıkılmışlardı. O zât hastalanmış ve sabırsızlık ederek oklarıyla parmak eklerini kesmiş. Derken ellerinden kan fişkırmış. Neticede ölmüş. Tufeyl b. Amr onu rü'yasında görmüş. Kılık kıyafeti güzel ama elleri sarıymış. Tufeyl ona: ‘Rabb'in sana ne yaptı?’ diye sormuş. O da: ‘Peygamber (s.a.v.)'in yanına hicret ettiğim için beni affetti,’ diye cevap vermiş. Tufeyl: ‘Neden ellerini bozulmuş görüyorum?’ deyince: ‘Bana, senin bozduğun bir uzvunu biz düzeltemeyiz’ dediler, cevabını vermiş, Tufeyl bu rü'yayı Rasûlullah (s.a.v.)'a anlatmış. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): ‘Allah'ım onun ellerini affeyle!’ diye dua etmiştir. Bkz.Müslim, İman 184.

²⁸Müslim, Salât 226.

Bunun için bizim tâbi'lerimizi, bizim seviyemizde kimseler kılması için Allah'a dua et' demeleri üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.): 'Yâ Allah! Ensâr'ın tâbi'lerini kendilerinden kıl' diye duâ etmiştir."²⁹

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in mağfiret olmak için dua isteyenine dua etmesi de çokça vâkidir. Huneyn Gazvesi'nden sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) Ebû Âmir'i bir birlik üzerine kumandan yaparak Evtâs'a gönderdi. Ebû Âmir yapılan muharebede şehit düştü. Abdullah b. Kays bu seferden döndüğünde Peygamber'in huzuruna girdi. Zafer haberini ve Ebû Âmir'in şehîd olmadan önce, "Rasûlullah benim için mağfiret dilesin" diye vasiyet ettiğini arzetti. Hz. Peygamber abdest aldıktan sonra ellerini kaldırıp: "Yâ Allah, Ebû Âmir'e mağfiret et, ona yüksek bir makam ver!" diye dua etti. Bunun üzerine Abdullah (r.a.): "Benim için de mağfiret iste" dedi. Nebi (s.a.v.): "Yâ Allah, Abdullah b. Kays'ın günâhını mağfiret et ve kıyamet gününde onu kerîm bir makâma girdir" diye dua etti.³⁰

Sahabe Hz. Peygamber (s.a.v.)'den bedenlerindeki rahatsızlıklardan dolayı da dua taleplerinde bulunmuştur. İyi bir binici olmayan Cerîr b. Abdullah (r.a.) Ahmes kabilesinden yüz elli kişilik süvarinin başında Zu'l-Halasa putunu kırmak için görevlendirildiğinde at üzerinde duramadığını Hz. Peygamber'e şikâyet etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber eliyle göğsüne vurdu ve: "Allah'ım! Sen Cerîr'i (doğru yolda ve at üstünde) sabit tut ve onu hidâyet edici ve hidâyet edilmiş kıl" diye dua etti.³¹

Unutkanlık önemli bir rahatsızlıktır. Bilindiği üzere Ebû Hureyre Hz. Peygamber (s.a.v.)'in birçok hadisini ezberlemiştir. Ezberlediği hadisleri unutmasından şikâyet edince Hz. Peygamber ridasını yadırmış iki eliyle bir şey avuçlayıp atmış ve sonra toplamasını emretmiştir. Ebû Hureyre o günden sonra artık hiç birşey unutmadığını söylemiştir.³²

Bedenindeki rahatsızlıktan dolayı dua isteyen bir başkası da sara hastası bir kadın olmuştur. Bu kadın daha sonra sahabiler arasında Cennetlik bir kadın

²⁹Buharî, Menâkıbı'l-Ensar 5.

³⁰Buharî, Meğazî 57.

³¹Buharî, Edeb 115; Daavât 18; Cihâd 191.

³²Buharî, İlim 43.

olarak gösterilmiştir.³³ Hadisin devamı şöyledir: “Siyah bir kadın³⁴ Peygamber (s.a.v.)’e gelerek ‘beni sara tutuyor da açılıyorum. Allah’a benim için dua et!’ dedi. Peygamber (s.a.v.): ‘Dilersen sabret de cennet senin olsun. İstersen sana şifa vermesi için Allah’a dua edeyim’ buyurdu. Kadın: ‘Sabrederim. Ama ben açılıyorum. Açılmamam için Allah’a dua et’ dedi. Peygamber (s.a.v.) de kendisine dua etti.”³⁵

Burada olduğu gibi Hz. Peygamber (s.a.v.) bazen, istek sahiplerine kendileri için daha hayırlı olacak başka tekliflerde bulunmuştur. Buradaki Cennetlik olmayı hak eden kadın misali daha hayırlı olan teklifi kabul eden sahabiler olduğu gibi, kendi isteklerinde ısrar eden sahabiler de olmuştur. Özellikle dünyalık isteme konusunda bazı bedevîler aşırıya kaçmıştır.³⁶

Başka bir kadın ise kucağında çocuğu ile gelerek üç çocuğunu toprağa gömdüğünü bu çocuğunun yaşaması için Hz. Peygamber (s.a.v.)’den Allah’a dua etmesini istemiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) üç çocuğunu kaybeden bu kadını “Cehennemden kuvvetli bir mâni ile korundun’ buyurarak müjdelemiştir.³⁷

Hz. Peygamber (s.a.v.) kişinin kendisi, zürriyeti, malı, mülkü için yapılan dua taleplerini geri çevirmediği gibi dua öğrenmek isteyenlere de dua öğretmiştir. Bu talepler oldukça geniş bir yer tutar. Bu genişlik Hz. Peygamber (s.a.v.)’in dinin mübelliği ve muallimi vasfına dayalı olarak doğal olmakla birlikte, bu tür taleplerin yoğunluğu onun (s.a.v.) sahabeye yaklaşımıyla da yakından alakalıdır. Hz. Muaviye (r.a.)’nin “ne ondan önce ne de sonra Peygamber (s.a.v.) kadar güzel öğreten hiçbir muallim görmedim. Beni ne azarladı, ne dövdü ne de sövdü”³⁸ sözleri Nebi (s.a.v.)’nin tavrının sahabedeki tezahürüdür.

Abdullah b. Amr (r.a.)’ın şu rivayeti Hz. Peygamber (s.a.v.)’den dua öğrenme taleplerine bir örnektir: “Hz. Ebû Bekir (r.a.): ‘Yâ Rasûlellah, bana bir

³³Müslim, Birr 54.

³⁴Bu kadının isminin Sueyra, Ümmü Züfer es-Sevdâ olduğu belirtilmekle birlikte Şukayra olduğu da söylenmiştir. Bkz. İbn Esîr, *Usdu'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahabe*, thk. Ali Muhammed Muavviz-Adil Ahmed Abdulmevcud, Beyrut-Lübnan, 1994, V, 583; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, Beyrut, 1988, VIII, 108.

³⁵Müslim, Birr 54.

³⁶Buharî, Humus 19; Cihâd 24.

³⁷Müslim, Birr 155.

³⁸Müslim, Mesâcid 33.

dua öğret de onunla namazımın sonunda dua edeyim' dedi. Rasûlüllah (s.a.v.) da ona: 'Yâ Allah, şübhesiz ben kendime çok zulmettim. Günahları mağfiret eden de ancak Sen'sin. Öyle ise kendi rahîmiyet makamından gelen bir mağfiret ile bana mağfiret ve rahmet eyle. Şübhesiz Gafur, Rahîm Sen'sin, de!' buyurdu.³⁹

Dua öğrenme talebiyle ilgili Mus'ab b. Sa'd (r.a.)'dan rivayet edilen diğer bir hadiste de: "Bir bedevî Rasûlüllah (s.a.v.)'a gelerek 'bana söyleyeceğim bir söz öğret!' dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.): 'Allah'tan başka hiç bir ilâh yoktur. Onun ortağı yoktur. Allah en büyüktür. Onu büyük olarak anarım. Allah'a çok hamdolsun, âlemlerin Rabbi olan Allah'ı tenzih ederim. Güç ve kuvvet ancak aziz, hâkim olan Allah'a mahsustur de!' buyurdu. Bedevî: 'Bunlar Rabbim için; ya kendim için ne diyeceğim?' diye sordu. 'Allahım! Beni affet! Bana acı! Bana hidayet ver ve beni rızıklandır, de' buyurdu."⁴⁰

Allah Rasûlü (s.a.v.), kendisinden nasıl dua yapması gerektiğini öğrenmek isteyenlere bir takım dualar öğrettiği gibi şahit olduğu hatalı dualara da müdahale etmiş, nasıl dua yapılması gerektiğini öğretmiştir. Bu bağlamda Abdullah b. Ömer (r.a.)'den yapılan bir rivayet şöyledir: "Peygamber (s.a.v.)'in zevcesi Ümmü Habîbe 'Allahım! Bana zevcim Rasûlüllah (s.a.v.), babam Ebû Süfyân ve kardeşim Muâviye ile fayda ver' diyerek dua ediyordu. Hz. Peygamber (s.a.v.): 'Sen Allah'tan muayyen ecellere, ma'dud günlere ve taksim edilmiş rızıklara ait bir şey istedin. O hiç bir şeyi vakti gelmeden yaratacak veya bir şeyi vaktinden sonraya bırakacak değildir. Şayet Allah'tan seni Cehennemdeki bir azaptan veya kabirdeki azaptan korumasını isteseydin daha hayırlı ve daha faziletli olurdu' buyurarak"⁴¹ Allah'tan nelerin istenmesi gerektiği konusunda zevcesini bilgilendirmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sahabeye kazandırmak istediği en önemli vasıflardan birisi İslam karakteridir. İslam karakterin bir özelliği Allah'tan yardım dilemek, sadece O (c.c.)'ndan istemektir. Rasûlüllah (s.a.v.), ashabına nasıl dua edilmesi gerektiğini öğretirken Müslüman karakterinin bir yönünü daha yerleştirmiştir.

³⁹Buharî, Tevhit 9.

⁴⁰Müslim, Zikir 33.

⁴¹Müslim, Kader 32.

B. Hz. Peygamber'in Reddettiği İstekler

Hz. Peygamber (s.a.v.), ümmetine karşı çok merhametlidir. Ümmetine karşı birçok konuda müsamaha göstermiş, kolay olanı yaptırmış, sahabeye de kolaylıktan yana olmasını tavsiye etmiştir.⁴² Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, "tayin edilmiş hadler dışında hiç kimseye on kamçıdan fazlasını vurmeyin"⁴³ buyurması Allah'ın belirlediği sınır dışında ümmetine karşı ne kadar merhametli olduğunun delilidir. Allah'ın hadleri söz konusu olunca o haddi uygulatmış, kesinlikle taviz vermemiştir. Bu tarz istekleri de kesin bir dille reddetmiştir.

Bu başlık altında ele aldığımız hadisler, şer'î hükümlerle çeliştiği için Allah Resûlü (s.a.v.)'nün reddettiği isteklerden oluşan örneklerdir. O (s.a.v.), şer'î hükümlerin aksine yapılan isteklerde kararlılığını, taviz vermeyen duruşunu, zaman zaman öfkesini gösteren bir Peygamberdir. İstekleri reddederken nasıl tavır göstereceği de bize örnekliği açısından önemlidir.

1. Kısas Uygulamama

Sahihayn'da konuyla ilgili hırsızlık suçuna karşı cezanın uygulanmaması yönünde taleple alakalı bir örnek vardır. Şunu belirtelim ki, hırsızlık, "akil-baliğ bir kişinin, başkasına ait, hemen bozulmayan muayyen miktarda bir malı, gizlice muhafaza altındaki yerden alması"⁴⁴ olarak tanımlanmaktadır. Kur'an'da hırsızlık yapanlar için şu hüküm yer almaktadır: "Yaptıklarına bir karşılık ve Allah'tan caydırıcı bir müeyyide olmak üzere hırsız erkek ile hırsız kadının ellerini kesin. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."⁴⁵ Allah'ın hükmü açıkken Allah Resûlü (s.a.v.)'nün bunun dışındaki bir isteğe razı olması düşünülemez. Nitekim inceleyeceğimiz hadislerde de bu husus açıkça görülmektedir.

Hz. Aişe (r.anha)'den yapılan rivayete göre Şerefli bir aileye mensup olan Fatıma b. el-Esved (r.anha)'in çaldığı maldan ötürü el kesme cezasına

⁴²"Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız. Müjdeleyiniz, ürkütmeyiniz." Bkz. Buharî, İlim 11; Edeb 80; Müslim, Cihâd 6, 164; Cihâd 164; Ebû Dâvûd, Edeb 17.

⁴³ Buharî, Hudûd 42; Müslim, Hudûd 40; Ebû Dâvud, Hudûd 39; İbn Mâce, Hudûd 32.

⁴⁴ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 179; Ayrıca hırsızlık hakkında geniş bilgi için bkz. Mustafa Çağrı, "Hırsızlık", DİA, XVII, 384-396.

⁴⁵ Mâide 5/38.

çarpıtılması, Kureys'in ağına gitmiş, bu cezanın şerefli bir ailele için yüz kızartıcı bir suç olduğunu düşünerek, cezanın uygulanmamasını istemişlerdi.⁴⁶ Kendi aralarında bu kadın hakkında Rasûlüllah ile ancak Rasûlüllah'ın sevgilisi olan Usâme b. Zeyd'in konuşabileceğine karar verirler. Nihayet Usâme Rasûlüllah'la bu hususta konuşur. Rasûlüllah, Usâme'ye: "Sen, Allah'ın tayin ettiği bir cezanın affi için şefaet mi talep ediyorsun!" der ve kalkıp cemaate şu hitabede bulunur: "Sizden öncekileri helak eden şeylerden birisi içlerinden şerefli bir kimse hırsızlık yaptığı zaman, onu cezalandırmazlardı, fakat aralarında zayıf birisi hırsızlık yaptığında onu derhal cezalandırırlardı. Allah'a yemîn ederim ki, şayet Muhammed'in kızı Fâtıma hırsızlık etse, hiç tereddüt etmeden onun elini de keserdim"⁴⁷ buyurarak, bu konudaki kararlılığını ve şefaet isteğinden hoşnut olmadığını dile getirmiştir.⁴⁸

İnsanlar arasında kardeşlik ve sevgiyi tesis etmeyi gaye edinen Allah Resûlü (s.a.v.), insanların sahip oldukları konumları bakımlarından hiçbir farkın olmadığını beyan etmiştir. Şekle ve görünüşe önem vermeyerek, muamelelerde herhangi bir ayrıcalığa sahip olmaksızın, insanlar arasındaki üstünlüğün ancak takvaya bağlı olduğunu vurgulamıştır.⁴⁹ Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kendisine gelen davalarda yegâne ölçüsü hak, adâlet ve eşitlik olmuştur. O (s.a.v.), hüküm verirken hiç kimseye iltimas, imtiyaz ve ayrıcalık tanımamış, zengin, fakir, soylu, asil herkese aynı mesafede davranmıştır. Bu nedenle, suç işleyen varlıklı bir kadının affedilmesi, cezâsının tatbik edilmemesi için kendisine gelindiğinde hâkimlere adalet örneği olacak yukarıdaki veciz sözünü söylemiştir.⁵⁰

Rivayetteki ifadeye göre Hz. Peygamber (s.a.v.) kızı Fatıma bile böyle bir şey yapsa elini keseceğini ifade etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kızı Fatıma'yı nazara vermesi önemli bir ayrıntıdır. Çünkü Hz. Fatıma (r.anha)'nın, Hz.

⁴⁶Çünkü onların gelenekleri, genellikle zayıfların cezalandırılması, şereflilerin cezasız bırakılması şeklindeydi. Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1989, II, 525.

⁴⁷Buhârî, Enbiya 56; Fadâilî Ashâbi'n-Nebî 18; Meğazî 55; Hudûd 13; Müslim, Hudûd 8; Tirmizî, Hudûd 9; Ebû Dâvud, Hudûd 4; Nesâî, Sârik 5.

⁴⁸Rasûlüllah o kadınla ilgili emrini verdi ve kadının eli kesildi. Bundan sonra o kadının tevbesi güzel oldu ve evlendi. Aişe: "O kadın bundan sonra bana gelirdi de ben de onun hacetini Rasûlüllah'a iletirdim," demiştir. Bkz. Müslim Hudûd 2; Buhârî, Hudûd 15; Şehâdât 8.

⁴⁹Yusuf Açık, "Hz. Peygamber'in Evrensel Mesajlarından Müsâvât", *IV. Kutlu Doğum Sempozyumu*, Isparta: SDÜİF Yayınları, 2001, s. 434-436.

⁵⁰Saffet Sancaklı, "Hz Peygamber ve İnsan Hakları", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, III/2(2003), 35.

Peygamber (s.a.v.)'in nezdindeki yeri büyüktür. Kız olması, birde yaşayan tek çocuğu olması hasebiyle ona şefkati büyüktür. Bu durumda bile Hz. Peygamber (s.a.v.) Allah'ın haddi konusunda şefkatin işlemeyeceğini ifade etmiştir.⁵¹ Bir varlığın sevilmesi, ona karşı hissiyatların müspet yönde ilerlemesini, menfi yönlerde ise kör ve sağır durumuna düşmesini iktiza eder.⁵² Fakat Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sevgisi bu manadaki bir sevgi olmamıştır. Adaleti tatbik etme hususunda Allah Resûlü (s.a.v.)'nde bu sevgi görülmemektedir.

Bir diğer yorum ise Hz. Peygamber (s.a.v.)'in özellikle kızı Fatıma (r.a.)'yı örnek vermesi, hırsızlık yapan kadının adının da Fatıma olmasındandır. Böylelikle Allah Resûlü (s.a.v.), hiç tanımadığı Fatıma ile kızı Fatıma'yı ilahi hüküm karşısında eşit tuttuğunu göstermektedir.⁵³

Hadisten anlaşıldığına göre; insandaki duygular yerinde kullanılmalı, yanlış yerde kullanılmamalıdır. Allah'ın merhameti Peygamber'in merhametinden çok daha büyük olduğu halde, hırsızlık için el kesme cezasını bizzat Kur'an-ı Kerim bildirmiştir. Dolayısıyla Allah'ın merhametinden fazla merhamet merhamet değildir. Bu yüzden Hz. Peygamber (s.a.v.) hadlerde şefaati men etmiştir.

Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.), inanç ve prensiplerine ters düşen hareketleri yapan kişilere bile kaba davranmamış, onları utandıracak tarzda tenkit etmemiş, hatalı olduklarını uygun bir biçimde ifade etmiştir. Allah Resûlü (s.a.v.)'nin en sevdiği gençlerden biri olan Usâme b. Zeyd'in, hırsızlık yapan bu kadını affetmesi için aracı olarak Rasûlüllah (s.a.v.)'a gelmesi, Hz. Peygamber'i son derece kızdırmasına rağmen,⁵⁴ o (s.a.v.), bu işe aracı olan Usâme'yi utandıracak hiçbir kırıcı söz söylememiş, tepkisini onu incitmeden ortaya koymuştur. Böylece Hz. Peygamber (s.a.v.), hem adaletin önemini ortaya koymuş,

⁵¹Mehmet Dilek, *Sünnette Ceza Anlayışı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa 2000, s.115.

⁵²Ebû Davud, Edeb 116.

⁵³Ahmet Lütfi Kazancı, *Çeşitli Yönleriyle Nübüvvet Kavramı*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1997, s. 112.

⁵⁴Rasûlüllah (s.a.v.), Usâme'nin böyle bir teklifle gelmesine çok üzülmuş ve mübarek yüzü renkten renge girmiştir. Usâme de bu duruma çok üzülmuş ve "benim için Allah'tan mağfîret dile Yâ Rasûlellah!" demiştir. Bkz. Buharî, Meğazî 55; Müslim, Hudûd 2; Nesâî, Sârik 5.

hem de Usâme'ye, kötülöklere aracı olmaması gerektiğini ima yoluyla tembih etmiştir.⁵⁵

Taraflar, ihtilafları mahkemeye intikal ettirmeden önce ceza davalarında haklarından vazgeçebilirler, birbirlerini affedebilirler. Ancak, dava mahkemeye geldikten sonra af söz konusu olamaz, gereken cezalar verilir ve verilen ceza uygulanır.⁵⁶ Bu nedenle Hz. Peygamber (s.a.v.), bu talebe karşı çıkmış, yargıya intikal etmiş bir meselede cezanın affedilmesi için aracılık etmeyi açıkça reddetmiştir.⁵⁷ Aşağıdaki hadis ise benzer gibi görünse de farklı bir duruma işaret etmektedir. Şöyle ki: “Rubeyy bt. Atiyy, Neccar Oğulları'ndan olup Enes b. Mâlik'in halasıdır,⁵⁸ Ensâr'dan bir cariye'nin ön dişini kırmıştı. Cariye'nin kavmi Rubeyy'den kısas istediler. Aralarında hüküm vermesi için Peygamber (s.a.v.)'e geldiler. Peygamber (s.a.v.) de kısas emretti. Bunun üzerine Enes b. Mâlik'in amcası olan Enes b. Nadr: ‘Hayır, vallahi Yâ Rasûlellah, Rubeyy'in ön dişi kırılmaz’ dedi. Rasûlüllah da: ‘Yâ Enes! Allah'ın Kitabı kısastır’ buyurdu. Sonrasında davacı olan topluluk Rubeyy'e kısıstan vazgeçerek diyeti kabul etti. Bunun üzerine Rasûlüllah: ‘Allah'ın kullarından öyle kimse vardır ki, o Allah'a yemin etse, Allah onun yeminini yerine getirir’ buyurdu.”⁵⁹

Enes (r.a.)'in sözü Rasûlüllah (s.a.v.)'in verdiği hükme tepki göstermek ve karşı koymak anlamında değildir; aksine Allah'tan kadının akilesinin kalplerini yumuşatmasını ve böylece kısıstan vazgeçirip diyete razı etmesini ummak ve Allah'ın yardım edeceğini beklemektir. Bunun için, önce diyete kesinlikle karşı çıkan kadının akilesi, Enes'in yemininden sonra birden değişip diyete razı olunca Hz. Peygamber (s.a.v.), Enes'in umduğu ilahi yardımın ulaştığını işaret etmek üzere bu sözleri ifade etmiştir.⁶⁰

Bu hadiste de Rasûlüllah (s.a.v.)'in, Allah'ın kesin hüküm koyduğu bir

⁵⁵Seyfullah Kara, “Hz. Peygamber Döneminde Gençliğin Eğitime Tarihsel Bir Yaklaşım,” *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, II/1(2002), 69-70.

⁵⁶Ebû Dâvûd, Hudûd, 6.

⁵⁷Yargıya intikal etmiş davalarda cezanın düşmesi konusunda tevbenin geçerliliği tartışmalıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nihat Dalgın, *İslam'da Tevbe ve Cezalara Etkisi*, Trabzon: Cihâd Yayınları, 1997, ss. 161-176.

⁵⁸İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 301.

⁵⁹Buhârî, Tefsir 105; Diyât 19; Sulh 8; Müslim, Diyât 24; Kasâme, 5; Ebû Davud, Diyât 31; Nesâî, Kasâme, 15.

⁶⁰İbn Hacer, *a.g.e.*, XII, 188.

konuda taviz vermediği, eğer davacılar davasından vazgeçmese haddi uygulayacağı görülmektedir. Şu kadar ki Enes (r.a.)'in yemininden sonra kız tarafının kendi isteğiyle kısastan vaz geçmesi, Enes (r.a.)'in Allah nezdinde, bir makamı olduğunu gösterir. Bu nedenle Enes b. Malik (r.a.), Rasûlüllah (s.a.v.)'ın övgüsüne mazhar olmuştur.⁶¹

2. Bey'ati Bozma

Cabir b. Abdullah (r.a.)'tan rivayet edilen bir hadisi şerifte “bedevînin biri Rasûlüllah (s.a.v.) ile bey'at etmişti. Sonra bu bedevîye bir humma hastalığı isabet etti. Bedevî Hz. Peygamber'e gelerek: ‘Yâ Rasûlellah! Benim bey'atimi çöz (çöle döneyim)!’ dedi. Rasûlüllah bunu kabul etmedi. Sonra tekrar geldi, yine: ‘Ya Rasûlellah! Benim bey'atimi çöz (de ben yine çöle gideyim)!’ dedi. Rasûlüllah yine kabul etmedi. Bunun üzerine bedevî, Medîne'den çöle dönmek üzere çıkıp gitti. Rasûlüllah da: ‘Medine, demirci körüğü gibidir, pislikleri dışarı atar, temiz olanı alıkor’ buyurdu.’⁶²

Hz. Peygamber'e bey'at edenler zorda ve kolayda, neşeli ve sıkıntılı zamanlarda itaatte olacağına söz vermiş olmaktadır.⁶³ Bey'at gerçekleşikten sonra, Müslümanların boynunda bir emanet olur, bey'at edenlerin bey'atlarından vazgeçmeleri helal olmaz. Ayrıca Allah Resûlü (s.a.v.)'ne verilen bey'atı bozmak Allah'a itaatten el çekmek anlamına gelir.⁶⁴

Diğer taraftan Hz. Peygamber (s.a.v.)'in adamın bey'atini bozmak istemesine tavrı yüzünü çevirmek olmuştur. Yani beden diliyle muhatabına bu isteğinin ne kadar nâhoş olduğunu ifade etmiştir. Adamın ısrarlı tutumundan ve mekânı terk etmesinden sonra Rasûlüllah (s.a.v.) bey'atten geri dönmeyi böyle ağır bir ifadeyle yasaklamıştır.

⁶¹İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, XIV, İstanbul: Akçağ Yayınları, 2012, 3.

⁶²Buharî, Ahkâm 45; İ'tisam 16; Ahmet b. Hambel, Müsned, III, 185.

⁶³Müslüman kişiye, hoşuna giden veya gitmeyen her hususta itaat etmesi gerekir. Ancak, masiyet (Allah'a isyan) emredilmişse o hariç, eğer masiyet emredilmişse, dinlemek de yoktur, itaat de yoktur. Bkz. Buharî, Ahkâm 4, Cihâd 108; Müslim, İmâret 38; Tirmizî, Cihâd 29; Ebû Dâvud, Cihâd 86; Nesâî, Bey'at 34.

⁶⁴Bkz. Nisa 4/80; Buharî, Ahkâm 1, Cihâd 109; Müslim, İmâret 33; Nesâî, Bey'at 27.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bizzat kendisi tarafından açıklanan ve uygulanan prensipler konusunda ilkeli davrandığı, bu prensiplerle uyuşmayan hiçbir formülü onaylamadığı açık bir biçimde görülmektedir.

3. Hibeye Şahitlik

Nu'mân b. Beşîr (r.a.) konuyla ilgili şu hadisi anlatmaktadır: “Babam bana hibe edeceği bazı şeylere Rasûlüllah (s.a.v.)'ı şahit tutmak isteyince Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Yâ Beşîr, Numan'dan başka çocuğun var mı?’ diye sordu. ‘Evet’ cevabını alınca: ‘Hepsine bu kadar bağışta bulundun mu?’ dedi. Beşîr (r.a.) ‘hayır’ dedi: ‘O halde beni şâhid tutma! Zîrâ ben adaletsizliğe şâhid olamam!’ buyurdu.”⁶⁵

Bu sahabenin çocuklarından birisine yaptığı hibeden dolayı Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelmesi, sahabenin karşılaştıkları problemlere İslam anlayışı çerçevesinde fetva almak için Hz. Peygamber (s.a.v.)'e başvurduklarını gösterir. Hz. Peygamber (s.a.v.) her ne kadar bu isteği olumlu karşılamasa da kendisine yapılan tüm isteklerde olduğu gibi istek sahibini talebine bakmadan ciddiye alıp dinlemişti. Şu veya bu gerekçeyle reddettiği istekleri, talep sahibini incitmeden, edebî ve nazik bir ifadeyle geri çevirmesi, sergilediği üslubun bir örneği olmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eğitim metodlarından biri de hakkında bilgi vermek istediği konunun temel noktalarıyla ilgili sorular yöneltmek ve sahabenin bunlara dikkat etmelerini sağlamaktır. Böylece emir ve yasağın sebebi de anlaşılacaktır. Rasûlüllah (s.a.v.) bu sahabiye ne yapması gerektiğini doğrudan söyleme yerine, ona dikkatini asıl can alıcı nokta üzerine toplamasını sağlayan “diğer çocuklarına da bunun benzerini verdin mi?” sorusunu yöneltmiş ve böylece neyin niçin yanlış olduğu da açıkça ortaya çıkmıştır.⁶⁶

Bu hadisten babanın, oğluna yaptığı bağıştan dönmesinin câiz olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında bu rivâyette, babanın hayattayken çocuklarından birine malının bir kısmını verip diğerlerini ondan mahrum bırakmasının câiz olup

⁶⁵Buharî Hibe 10, 11; Şehâdât 9; Müslim, Hibat14; Tirmizi, Âhkâm 30; Nesâî, Nahl 1; Ebû Davud, Buyu' 83; İbn Mace, Hibat 1; Muvatta, Akdiye 39.

⁶⁶Betül Bozali, *Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Soruları*, İstanbul: Kutup Yayınları, 2002, s. 39.

olmadığı konusunda görüş ayrılıkları vardır.⁶⁷ Caiz olmadığı görüşünde olanların çıkarımları şöyledir: “Akrabalık bağına kesmek ve ana-babaya itaatsizlik iki ayrı haramdır. Çocuklardan birini diğerine üstün tutmak bu iki harama götürdüğü için caiz değildir.”⁶⁸ Buradaki yasak, cumhura göre vucub değil, mendupluk ifade eder. Babanın çocuklarından birine diğerinden daha fazla hibe etmesi tenzihen mekruhtur.⁶⁹

İnsanın bir hediye vermesi veya bir malı hibe etmesi, sonra da ondan dönmesi helâl değildir. Ancak babanın, çocuğuna verdikleri müstesnâdır! Hediyesinden veya hibesinden dönen insan, mamasını yiyen, sonra doyunca kusan ve sonra da kusmuğuna dönen köpek gibidir.⁷⁰ Bu rivayette sadece babanın, çocuğuna verdiği hediye ve hibeden dönebileceği ifade edilmektedir. Çünkü mal da çocuk da neticede babaya aittir ve babanın bütün malı sonuçta çocuğa kalacaktır. Hadiste her ne kadar babadan bahsediliyorsa annenin durumu da aynıdır.⁷¹

Allah Rasûlü (s.a.v.), adaletli bir paylaşım olmayan hibe isteğini reddettiği gibi varis olduğu halde mirasın çoğunu hibe etmeyi de uygun görmemiştir. Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Veda Haccı yılı Mekke’de tutulduğum ve ölüme yaklaştığım şiddetli bir hastalığımda Hz. Peygamber (s.a.v.) beni ziyaret etti. Ben: ‘Yâ Rasûlellah! Hastalığım çok arttı. Benim malım var ama bir tek kızımdan başka varisim yok. Buna göre ben malımın üçte ikisini sadaka yapayım mı?’ diye sordum. Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Hayır’ buyurdu. Ben: ‘Yarısını sadaka

⁶⁷Bu konu fukaha arasında tartışılan bir meseledir. Mücâhid, Nehâî, Tâvus, Atâ b. Ebî Rebâh, Şa’bî ve İbn Şübrüme, çocuklarından bir kısmını ayırıp diğer kısmına malının bir bölümünü bağışlamanın câiz olmadığı, böyle bir uygulamanın hükmen bâtil olduğu kanâatindedirler. Hatta bazı âlimler, öpüp okşamak konusunda bile çocuklar arasında eşit muâmele edilmesini gerekli görürler. Buna mukabil Ebû Hanîfe, İmameyn, Şâfiî, İbn Münkerî Süfyan Sevrî ve diğer müctehidlere göre; mekruh olmakla birlikte bu câizdir. Çocuklar arasında ayırım yapılması doğru değildir. Ama yukarıdaki rivayette görülen Hz. Peygamber’in tavrı, bunun farz olduğu değil, mendup olduğu anlamındadır. Nitekim hadisin diğer rivâyetlerinde Hz. Peygamber; “iyilik ve lütufta çocuklarının hepsinin eşit muâmele görmeleri seni sevindirmez mi?” buyurmaktadır. Bu ifade, çocuklar arasında eşit muâmelenin mutlak farz değil, müstahap olduğunu gösterir. Aynı şekilde Hz. Peygamber; “başka birini şahit tut!” demektedir. Eğer bu haram olsaydı, böyle bir söz söylemez, onun kesin yasak olduğunu belirtirdi. Bkz. Sandıkçı, *Camîu’l-Usûl Tercüme ve Şerhi*, XIX, 240.

⁶⁸Yavuz Köktaş, *Güncel Hadîs Yorum ve Tartışmaları*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010, s. 429.

⁶⁹Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed Kastallânî, *İrşadu’s-Sârî ila Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, Beyrut 1410/1990, IV, 343.

⁷⁰Ebû Davud, Buyû’ 81; Tirmizî, Buyû 62; Nesaî, Hibe 2.

⁷¹Köktaş, *a.g.e.*, s. 430.

yapayım mı?’ dedim. Rasûlullah: ‘Hayır’ buyurdu ve şöyle devam etti: ‘Üçte bir sana sadaka yapman için yeter, Yâ Sa’d! Üçte bir de çoktur. Çünkü senin kendi zürriyetini zengin bırakman, onları muhtaç ve insanlara el açar bir vaziyette bırakmandan hayırlıdır’ buyurdu.”⁷²

Hadisin başka rivayetlerinde “senin Allah rızâsını aramak için yapacağın her bir sadakaya karşılık, Allah senin ücretini verecektir. Hattâ yemek yerken eşinin ağzına koyacağın lokmadan da sevap alacaksın” ilavesi vardır.⁷³ Bu ilaveyle hayır ve iyilik yapmanın çok çeşitli yolları bulunduğu işaret eden Hz. Peygamber (s.a.v.), buna bir misâl vermek istemiştir.⁷⁴

İnfak konusunda gözetilmesi gereken önemli bir husus kişinin, malının tamamını, elinde avucundaki her şeyi infak ederek, başkası için harcayarak aile fertlerini mağdur ve muhtaç duruma düşürmemesidir. Malın üçte birinden fazlasının vasiyet edilmesini yasaklayan bu hadis göz önünde bulundurulduğunda, aile fertlerinin de düşünülmesi ve ihmal edilmemesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.⁷⁵ Ayrıca “geçindirdiği kimseleri ihmal etmesi kişiye günah olarak yeter” hadisi, bu konuda bir uyarı niteliğindedir.⁷⁶ Hz. Peygamber burada gözetilmesi gereken önemli bir dengeye dikkat çekmiştir. Nitekim “eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın”⁷⁷ ayeti de bu dengeye işaret etmektedir.

Konun bir diğer örneğini Muhacirle malını paylaşmak isteyen Ensar oluşturur. Hicretten sonra Rasûlullah (s.a.v.), Ensarla Muhaciri kardeş edince Ensar hurmalıklarını Muhacir kardeşleriyle paylaşmak istemiştir. Bu da bir nevi varisi olduğu halde mirasının yarısını hibe etmek olduğu için Hz. Peygamber (s.a.v.) bu isteği kabul etmemiştir. Ebû Hureyre (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Ensar, Hz. Peygamber’e: ‘Hurmalkılarımızı bizimle Muhacir arasında taksim et’ dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.): ‘Hayır taksim etmem’ buyurdu. Ensâr, Muhâcir’e:

⁷²Buhârî, Vesâyâ 3; Cenâiz 36; Nefekât 1; Merdâ 16; Daavât 43; Ferâiz 6; Müslim, Vasiyyet 5,8; Ebû Dâvûd, Ferâiz 3; Tirmizî, Vesâyâ 1; Nesâî, Vesâyâ 3; İbni Mâce, Vesâyâ 5.

⁷³Buhârî, Menakıbi'l-Ensar 48; İmân 41; Nafakât 1; Vesâyâ 2; Müslim, Vasiyyet 5,8.

⁷⁴Kandemir, *Riyâzü's-Salihîn Tercüme ve Şerhi*, I, 115.

⁷⁵Saffet Sancaklı, “Hz. Peygamber’in Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında İsbâr (Diğergamlık) Kavramına Verdiği Önem”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sy.17(2006), s.52.

⁷⁶Ebû Dâvûd, Zekât 45.

⁷⁷İsra 17/ 29.

‘Terbiye ve sulama işlerini sizler yükleniniz de hurma mahsûlünde bizlere ortak olunuz’ dediler. Muhacir, Ensâr’a: ‘Hz. Peygamber’den gelen bu emri işittik ve itaat ettik’ dedi.’⁷⁸

4. Dua

Ebu Hureyre (r.a.) dua isteklerinden birini şöyle anlatmaktadır: “Tufeyl (r.a.),⁷⁹ Peygamber’e gelerek Devs Kabilesi’nin⁸⁰ Allah’a âsî olup İslâm’a davetinden çekindiklerini söyleyerek onlar aleyhine Hz. Peygamber’den Allah’a dua etmesini istedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: ‘Yâ Allah! Devs kabilesine hidâyet eyle de onları İslâm’a getir!’ diye dua etti.”⁸¹

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in İslam’ı kabul etmekten çekinen Devs kabilesine beddua etmeyip aksine hidayetleri için dua etmesi “ben lanetçi olarak gönderilmedim. Ben sadece ve sadece rahmet olarak gönderildim” hadisiyle doğru orantılıdır.⁸² Hz. Peygamber (s.a.v.)’in bu tavrı İslam’ı kabul etmeseler de insanlar için kötülük dilemenin rahmetle bağdaşmadığını, onun (s.a.v.) insanlara karşı yaklaşımında son derece müşfik davrandığını gösterir.

“Kendinize bedduâ etmeyin, çocuklarınıza da bedduâ etmeyin! Hizmetçilerinize ve mallarınıza da bedduâ etmeyin! Çünkü bedduânız, Allah’ın duâları kabul ettiği bir saate tesadüf edebilir ve böylece bedduânız kabul edilir”⁸³ şeklindeki hadiste Allah Resûlü (s.a.v.), neden beddua edilmemesi gerektiğini

⁷⁸Buharî, Menakıbi’l-Ensar 2.

⁷⁹Tufeyl b. Amr ed- Devsî sahabilerdendir. Aslen Yemenlidir. Devs kabilesinin reisidir. Hicretten önce Mekke’ye gelmiş araplar kendisine “o adamı dinleme çünkü o karıyı kocasından anayı evladından ayırıyor. Sözleri sihir gibidir” demişler. O da “kulaklarımı tıkayarak mescide girerim” demiş. Hz. Peygamber’in sözlerini işitince “onun sözlerinden daha güzelini bu güne kadar işitmedim” diyerek Hz. Peygamber’i tasdik etmiş, sonra kavmini de İslam’a davet edeceğini söyleyerek memleketine dönmüştür. Ancak bunun için Hz. Peygamber ‘den bir alamet istemiş Hz. Peygamber de ona dua etmiştir. Oradan döndüğünde onun onun üzerinde sonra kılıcında bir parıltı meydana gelmiştir. Devs Kabilesi’nin İslam’a girmesine vesile olmuştur. Hayber Seferi sırasında kabilesinden 80 veya 90 kişilik bir heyetle Medine’ye gelmiştir. Hz. Peygamber’in vefatına kadar orada kalmıştır. Yemame Savaşı’nda şehit olmuştur. Bkz. Sandıkçı, *Cami’u-l Usûl Tercüme ve Şerhi*, XIV, 482, 46 numaralı dipnot.

⁸⁰Devs b. Udsân b. Abdullah b. Zehran b. Ka’b b. el-Hâris b. Ka’b b. Abdullah b. Malik b. Nasr’ın neslidir. Kehtanilerden Ezd’in koludur. Timame’de otururlardı. Hayber Savaşı’ndan sonra Müslüman oldular. Kahhâle, Kebâilu’l-Arab, I, 394’den naklen Sandıkçı, *a.g.e.*, XIV, 483.

⁸¹Buharî, Meğazi 77; Cihâd 100; Da’avat 59; Müslim, Fezailu’s-Sahâbe 197.

⁸²Müslim, Birr 87.

⁸³Müslim, Zühd 74; Ebû Davud, Vitir 27.

açıklamıştır. Devs kabilesinin daha sonra İslam'a girebileceğini ümit ederek bu kabileye beddua etmemiş olması da mümkündür.

Ömer b. Hattâb (r.a.)'dan rivayet edilen şu hadiste de beddua isteği vardır: “Abdullah ismindeki bir zata şarap içtiği için değnekleme cezası uygulanmıştı. Topluluktan birisi ‘Yâ Allah, şu adama lanet et, içki yüzünden ne kadar da çok huzura getiriliyor!’ dedi. Bunun üzerine Peygamber: ‘Ona lanet etmeyiniz! Vallahi kesin olarak bilmekteyim ki bu zât Allah’ı ve Rasûlü’nü sevmektedir’ buyurdu.”⁸⁴

Kendisine ceza uygulanmasına rağmen iflah olmayıp sürekli aynı kusuru işleyen bu zat için sahabenin beddua isteğine, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in verdiği cevap, onun merhametinin önemli bir göstergesidir. Zaten o (s.a.v.): “Ben lânetçi olarak değil, ancak rahmet olarak gönderildim” buyurmuştur.⁸⁵ Başka hadislerde de Allah Rasûlü (s.a.v.) lanet etmeyi yasaklamıştır.⁸⁶ Böyle olmakla birlikte Kur’ân-ı Kerîm ve bazı hadislerde, şahıs belirtilmeksizin birtakım günahkârlara toptan lânet edilebileceğinin örnekleri vardır.⁸⁷ Ancak bu rivayetlerde ahlâkî, itikâdî ve iktisâdî açılardan büyük sapmaları temsil eden anlayış, davranış ve uygulamalar lânetlenmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, bu genel prensibin dışına çıkarak günah olan işleri yapanlara lânet etmesi, bu davranışların İslam toplum yapısı ve hayatı açısından çok ciddi ve olumsuz tesirlerinin olduğunu gösterir.

Yukarıdaki iki örnekte görüldüğü gibi Hz. Peygamber (s.a.v.), bazı dua isteklerini kişilerin aleyhinde olduğu için reddetmiştir. Bunun dışında Allah Resûlü (s.a.v.), çeşitli nedenlerle bazı dua isteklerini kabul etmemiştir. Bunların bir tanesi İbn Abbâs (r.a.)'tan gelen şu rivayet olup burada Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Bütün ümmetler bana arzolunup gösterildi. Bir peygamber, beraberinde bir toplulukla geçiyordu. Bir peygamber, beraberinde on kişiyle geçiyordu. Bir peygamber, beraberinde beş kişiyle geçiyordu. Bir peygamber de yalnız başına geçiyordu. Ben uzakta büyük bir karaltı gördüm de: ‘Yâ Cibril! Bunlar benim ümmetim mi?’ diye sordum. O: ‘Hayır değildir, fakat şu ufka bak!’

⁸⁴Buharî, Hudûd 5,6.

⁸⁵Müslim, Birr 87.

⁸⁶Örnek için bkz. Buharî, Cenâiz 84; Edeb 44; Müslim, Birr 84, 85, 86; Tirmizî, Birr 48, 72; Ebu Davûd, Edeb 45.

⁸⁷A’raf 7/45; Hûd 11/19; Buharî, Salât 48; Cihâd 9; İ’tisam 5; Hudûd 7; Müslim, Edâhî 43, 44.

dedi. Ben oraya bakınca çok büyük bir karaltı gördüm. Cibril: ‘İşte bunlar senin ümmetindir. Bunların yetmiş bin olan öncülerinin, üzerlerinde hiçbir hesâp ve azâp yoktur, (yani hiçbir hesaba tutulmadan cennete gireceklerdir)’ dedi. Ben: ‘Niçin bunlara hesâp ve azâp yoktur?’ dedim. Cibril: ‘Onlar ateşle dağlama tedavisi yapmazlar, rukye yapmazlar, eşya ve kuşlarla uğursuzluk inancına gitmezler, onlar ancak Rabblerine dayanıp güvenirlerdi’ dedi. Peygamber bunu söyleyince Ukkâşe b. Mihsan kendisine doğru ayağa kalkarak: ‘Beni onlardan kılması için Allah'a duâ et!’ dedi. Rasûlullah: ‘Yâ Allah! Bunu onlardan kıl!’ diye duâ etti. Sonra diğer bir adam kalktı da o da: ‘Beni de onlardan kılması için Allah'a duâ et!’ demesi üzerine Hz. Peygamber: ‘Bu hususta Ukkâşe senden öne geçti’ buyurmuştur.’⁸⁸

Ukkâşe (r.a.)’den sonra aynı şekilde kendisi için de dua etmesini isteyen bir diğer kişinin isteğini Hz. Peygamber (s.a.v.), münasip bir dille geri çevirmiştir.⁸⁹ İkinci talebe de olumlu karşılık vermesi halinde bu taleplerin sonunun gelmeyeceği tahmin edilemez değildir. Diğer yandan Rasûlullah’ın kendisine yöneltilen her talebi karşılamaşının ise, sorgusuz-sualsiz cennete girmek açısından problem teşkil edeceği açıktır.⁹⁰

Ayrıca Ukkâşe (r.a.) ashab-ı kiramın büyüklerindedir. Onun hakkında Rasûlullah (s.a.v.) : “Arabın en hayırlı binicisi bizdendir” buyurmuş, kim olduğu sorulunca “Ukkâşe b. Mihsan” demiştir. Hz. Ukkâşe’nin Bedir gazasındaki

⁸⁸Buhârî, Rikaak 50; Tıp 17; Libas 18; Müslim, İman 371, 373.

⁸⁹Ukkâşe veya Ukâşe (r.a.)’nin ricası kabul edilip öteki zatın kabul edilmemesine gelince bu hususta Kadî İyâz şunları söylemektedir: “İkinci zatın Ukkâşe derecesinde ve cennete soruşuz sualsiz girecek sıfatta olmadığı söyleniyor. Hatta münafık olduğunu bile söyleyenler var. Onun için Peygamber (s.a.v.) kendisine ihtimallî bir cevap vermiş:“Sen onlardan değilsin.” diye tasrihi doğru bulmamıştır. Çünkü Peygamber (s.a.v.)’in güzel ahlâkı buna mânidir. Bazıları Ukkâşe hakkındaki duasının kabul edileceği Rasûlullah (s.a.v.)’a vahiy ile bildirilmiştir. Öteki için vahiy gelmemiştir diyorlar.

Hâtib-i Bağdadî ikinci zatın Sa’d b. Ubâde (r.a.) olduğunu rivayet etmiştir. Bu rivayet sahih ise o zât hakkında münafık diyenlerin sözü bâtil olur. Fakat o zâtın Sa’d b. Ubâde olması ihtimalden uzak görülmüş; Sâ’d b. Umara olabileceği ihtimâlî üzerinde durulmuştur. Bu takdirde hadisi nakleden, tashif yapmış demektir.

Nevevî: “Doğrusu ve muhtar olan da budur” diyor. İbn Cevzî: “Bana öyle geliyor ki Ukkâşe ricasını hulûs-u kalb ile yapmış ve kabul edilmiştir. Ötekinin ise, sözü kesmek için müracaat etmiş olması muhtemeldir. Çünkü Rasûlullah (s.a.v.) ona da evet cevabını verse şüphesiz ki; üçüncü, dördüncü zevat kalkarak aynı şeyi isterler dileklerin sonu gelmezdi. Herkes sorgusuz sualsiz cennete girmeyi hak edemez” demiştir.

Süheylîde: “Bana öyle geliyor ki; o saat bir icabet saatidir. İkinci zat Rasûlullah (s.a.v.)’ın duasını o saat geçtikten sonra istemiş olacak” demiştir. Bkz. Nevevî, *el-Minhâc*, 88-90.

⁹⁰Kastallânî, *İrşâdu’s-Sârî*, XIII, 637.

yararlıkları meşhurdur. Harb esnasında kılıcı kırılınca Rasûlüllah (s.a.v.) kendisine bir odun parçası vermiş Ukkâşe (r.a.) sallayınca odun kılıç olmuş harb kazanılincaya kadar da onunla çarpışmıştır. “Avn” ismi verilen bu kılıçla Hz. Ukkâşe Rasûlüllah (s.a.v.) ile birlikte iştirak ettiği bütün gazalarda savaşmış, vefatına kadar da bu kılıcı korumuştur.⁹¹

5. Cihada Katılma

Konuyla alakalı olarak Abdullah b. Ömer (r.a.)’den şöyle söylediği rivayet edilmiştir: “Peygamber (s.a.v.)’e bir adam geldi, ondan cihâda gitmek için izin istedi. Hz. Peygamber: ‘Anan baban sağ mıdır?’ diye sordu. O zât ‘evet’ deyince ‘o hâlde sen onların rızâsı yolunda çalış’ buyurdu.”⁹²

Hz. Peygamber (s.a.v.), cihad izni isteyen sahabiye bakıma muhtaç anne babası olduğu için izin vermemiştir. Buradan Hz. Peygamber (s.a.v.)’in ana baba hakkına son derece önem verdiğini çıkarmak mümkündür. Anne ve babanın değerini bilip onları Allah’ın rahmet ve mağfiretine ulaşmaya vesile saymak yeri geldiğinde cihad gibi sevabı fazla bir ibadetin bile önüne geçebilir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), yetim olarak büyümüş, anne babasına bizzat hizmet etme imkânı bulamamıştır. Fakat anne ve babanın kıymetini çok iyi bildiğini,⁹³ bakıma muhtaç annesi olan bir sahabiye “annene hizmet et, çünkü Cennet onların ayakları altındadır” buyurarak ifade etmiştir.⁹⁴

İslâm âlimlerinin bir kısmına göre, anne babanın rızâsı cihâddan üstündür. Bu hadîs, bu görüşün delilidir. Hatta bazı âlimler, anne babanın rızâsı olmadan cihâda gitmenin câiz olmadığı görüşündedirler. İbn Hacer’den nakledildiğine göre âlimlerin çoğu, müslüman olan anne baba izin vermeden cihâda gitmenin haram olduğunu kaydeder. Çünkü anne babaya iyilik; farz-ı ayın, cihâd; farz-ı

⁹¹Ebu Zekeriya Yahya b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhâc*, Beyrut, 1996, III, 88-90.

⁹²Buharî, Cihâd 137; Edep 3; Müslim, Birr 6; Ebû Davud, Cihâd 31; Tirmizî, Cihâd 2; Tirmizî, Zühd 50, Nesâî, Cihâd 5; Bîat, 10.

⁹³Cemal Ağırman, “İdeal Bir Davranış Biçimi Olarak ‘Empati’ ve Hadislerde ‘Empati’ Örnekleri”, *CÜİF Dergisi*, X/2, 2006, 39.

⁹⁴Nesâî, Cihâd 6; İbn Mâce, Cihâd 12.

kifâyedir. Borçlu da alacaklısından izin almadan savaşa ve hacca gidemez.⁹⁵ Ancak düşmanla çarpışmak zarûret hâline gelirse, izin şart değildir.

Ayrıca bu hadis, insanı yoran her şeye cihâd dendiğini göstermektedir. Çünkü savaşla hiç alâkası olmadığı halde anne babaya hizmet işine cihâd denmiştir.⁹⁶

6. Had Tatbiki

Asr-i saadette suç işleyenlerin işledikleri bu suça karşılık ceza talep ettikleri kaynaklarda zikredilmektedir. Bir adam Peygamber (s.a.v.)'e gelerek: “Yâ Rasûlellah! Ben haddi gerektiren bir suç işledim. Onu bana tatbik et” dedi. Namaz vakti de gelmişti. Adam Rasûlüllah (s.a.v.)'la birlikte namaz kıldıktan sonra aynı sözü tekrarladı. Rasûlüllah (s.a.v.): “Sen bizimle beraber namazda bulundun mu?” diye sordu. Adamın “evet” demesi üzerine “sen affolundun” buyurdu.⁹⁷

Had, recm, dayak ve el kesme, Kuran-ı Kerim'de veya Hz. Peygamber'in sünnetinde yer alan cezalardır. Ta'zir ise dinen belirlenmemiş olup hâkime bırakılmış olan cezalardır. Bu hadiste Rasûlüllah'a gelip hadde çarptırılmayı gerektiren bir suç işlediğini söyleyen sahabi, ya işlediği suçun haddi gerektirdiğini zannediyordu ya da “ben ta'zir cezasını gerektiren bir suç işledim” demek istiyordu. Aksine o, dediği gibi haddi gerektiren bir suç işlemiş olsaydı namaz kılmakla affolunmazdı.⁹⁸

Başka bir hadiste de bir adam cima etmeksizin bir kadına dokunmuş,⁹⁹ hükmünü vermesi için Allah Rasûlü'ne gelmiştir. Orada bulunan Hz. Ömer, adama “sen kendini örtbas etmiş olsan, Allah kesinlikle seni örtbas ederdi” demiştir. Peygamber (s.a.v.) bir şey söylemeyince adam kalkıp gitmiş, derken

⁹⁵Ebu Süleyman Hamd b. Muhammed el-Hattabî, *Mealimû's-Sünen fi Şerh-i Kitab-i Sünen-i Ebi Davud*, Beyrut, 1996, II, 212.

⁹⁶Bedruddin Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buharî*, XIV, Beyrut, ts, 250; Azîmâbâdî, *Avnu'l-Ma'bûd şerhu Suneni Ebi Davud*, VII, Beyrut: Daru'l-Fikr 1995, 203.

⁹⁷Buharî, Hudûd 27; Müslim, Tevbe 44,45; Ebû Dâvûd, Hudûd 10.

⁹⁸Nevevî, *el-Minhâc*, XVII, 81; Kandemir, *Riyâzü's-Salihîn Tercüme ve Şerhi*, III, 124.

⁹⁹Rasûlüllah (s.a.v.)'e gelen zât Ebû'l-Yûsr'dur. Bazıları onun Amr b. Aziyye, diğer bazıları ensardan ibn Muattip olduğunu, bir takımları ensardan Ebû Mukbil Âmir b. Kays, daha başkaları Nebhan Et-Temmâr olduğunu söylemişlerdir. Kurtubî tefsirinde onun Abhâd isminde biri olduğunu söylemiştir. Bu kavillerin en doğrusu Ebû'l-Yûsr olmasıdır. Bkz. Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi*, İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1973.

Peygamber (s.a.v.) arkasından bir adam göndererek onu çağırmiş ve şu âyeti okumuştur: “Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu öğüt alanlar için bir öğüttür.”¹⁰⁰ Bunun üzerine cemaattan bir adam: “Yâ Nebiyyallah! Bu ona mı mahsus?” diye sordu. Rasûlüllah (s.a.v.): “Hayır, bütün insanlara” cevabını verdi.¹⁰¹

İki hadiste de Allah Resûlü (s.a.v.)’nün affedicilik yönü görölmektedir. Yapılan bu işler için Allah’ın belirlemiş olduğu bir ceza olsaydı Allah Resûlü (s.a.v.) bu hükmü tatbik ederdi. Rasûlüllah (s.a.v.), hakkında hüküm olmayan konularda her zaman bağışlayıcı, hataları örtücü tutum sergilemiştir. Hakkında had cezası olan zina suçunda bile gelip suçunu itiraf eden sahabiye yüzünü dönmüş, sahabi dört defa kendi aleyhinde şahitlik edince kendisinde delilik olup olmadığını anlamaya çalışmıştır. Ancak bundan sonra had cezasını uygulatmıştır.¹⁰²

¹⁰⁰Hûd 11/ 114.

¹⁰¹Müslim, Tevbe 42.

¹⁰²Buharî, Talak 10; Ahkâm 19.

II. ŞAHSINA YÖNELİK İSTEK, ÖNERİ VE İTİRAZLARA KARŞI HZ. PEYGAMBER'İN TAVRI

İstek, başkasından yerine getirmesi istenen şey demektir. Öneri ise; bir meseleyi çözmek üzere öne sürülen görüş, düşünce, teklif tarzında açıklanmaktadır.¹⁰³ İtiraz ise, bir düşünce veya kararı benimsemeyerek karşı çıkmak, itaat temelinde bazı öneri veya tasarrufları bir takım gerekçelerle doğru bulmamakla eleştirmek, bunları yerine getirmekte ağır davranmak veya yerine getirmemek gibi tezahürlerdir.¹⁰⁴

Açık şekilde bağlayıcılık arzeden hususlarda inanan kimse için bir seçim hakkı söz konusu olmadığı Kur'an'da ifade edilmektedir.¹⁰⁵ Zaten sahabenin yaptığı itirazlar kökeninde sırf, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e muhalefet olma düşüncesi bulunan¹⁰⁶ veya kibir¹⁰⁷ gibi olumsuz duygulardan kaynaklanan itirazlar değildir.

A. İstekler

Hiz. Peygamber (s.a.v.) kendisine yöneltilen isteklere olumlu yönden bakmış, bu bakışında öncelikli hareket noktası istekleri kabul etmek olmuştur. Bir diğer ifadeyle hiçbir talebi başlangıçta red düşüncesiyle dinlememiştir. Onu (s.a.v.) redde sevk eden şey, sadece kendi öğretisine ait ölçüler olmuştur. Bu ölçülerle uyuşan hemen her müracaat, Hiz. Peygamber (s.a.v.) tarafından müspet karşılanmıştır.¹⁰⁸

1. Kabul Ettiği İstekler

a. Daha Hayırlısını Verme

Konuyla alakalı bir rivayette Hiz. Ali (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Fatıma (r.anha) Hiz. Peygamber'e, el değirmeni çevirmekten elinde meydana gelen

¹⁰³Bkz. Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, I-II, Ankara, 1988, II, s. 1139; Mehmet Doğan, *Temel Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, 1994, s. 624.

¹⁰⁴Kavaklıoğlu, “Sahabe-i Kiramın İstek, Öneri ve İtirazları Karşısında Hiz. Peygamber (Hz. Peygamber'in Sahabede Oluşturmak İsteddiği Özgüven),” s. 51.

¹⁰⁵Bk. Ahzâb 33/ 36.

¹⁰⁶Bk. Nûr 24/ 63.

¹⁰⁷Ahmed b. Hanbel, IV, 46.

¹⁰⁸Kavaklıoğlu, “a.g.m.”, s. 22.

rahatsızlığı şikâyet ediyordu. Kendisine, Peygamber'e harb esirlerinden kölelerin geldiği haberi ulaşmıştı. Bu isteği Hz. Peygamber'e ulaştınca Hz. Peygamber Hz. Fatıma'nın evine gitti ve: 'Dikkat edin! Ben size benden istemiş olduğunuz şeyden daha hayırlı bir şeye delâlet ediyorum. Siz yataklarınızı aldığınızda ya da döşeklerinize girdiğinizde otuz kez Subhânallah, otuz üç kez elhamdulillah, otuz dört kez de Allâhu Ekber deyiniz. İşte bu sizler için hizmetçiden daha hayırlıdır'¹⁰⁹ buyuyarak Hz. Fatıma'ya hizmetçi vermemiştir.'¹¹⁰

Bu hadis-i şeriften şu sonuçları çıkarabiliriz: Hz. Peygamber (s.a.v.), bir idareci olduğu için yöneticiden istenilecek taleplere muhatap olmuştur.

Hz. Fatıma'nın dünyalık bu talebine Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ebedî hayatla ilgili cevap vermesi kızının isteği üzerinden ümmetine asıl istenilmesi gereken şeyleri hatırlatmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, kızının isteğine cevap vermek için kızının evine gitmesi, onların yataklarından doğrulmalarına müsaade etmemesi, Hz. Peygamber'in şefkatinin, tevazusunun ve kızına verdiği değer bir örneğidir.

Hadisin farklı rivayetlerinde Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Fatıma'nın evine vardığında onlar yataklarını serip uzanmış şekildeydi bilgisi vardır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, isteklerine cevap olarak uyumadan önce okumaları kendilerine fayda verecek zikirleri öğretmesi, sözlerini zaman-mekân gibi bulunan şartlara göre yerli yerinde kullandığını gösterir. Hz. Fatıma'nın isteği işlerinde yardımcı olacak bir köleydi. İstenilen köle ile uyumadan önce okunmasını tavsiye ettiği zikirler arasında bir bağlantı yoktur. Ama hâdisenin yaşandığı ortama bakıldığında Hz. Fatıma ile Hz. Ali yataklarını hazırlayıp yatmışlardı. Bu durumda uyumadan önce okunacak zikirleri söylemek onların ilgisini çekecek, o andan itibaren söyleyebilecekleri bir tesbih olacaktır. Kısaca Hz. Peygamber onlara, hem buldukları ortamla uyumlu hem de asıl ihtiyaçları olan ahiretlik bir cevap vermiş olmaktadır. En büyük ihtiyaç kişinin ahiretini

¹⁰⁹Buharî, Nafakaat 5, 6; Fadâil'i Ashâbi'n-Nebî 9; Humus 6; Da'avat 11; Müslim, Zikir 19; Tirmizi, Daavât 24; Ebû Davud, Harac 20, Edeb 109.

¹¹⁰Ebû Davud'un bir rivâyetinde; "Rasûlüllah (s.a.v.) Fatıma'ya hizmetçi vermedi" cümlesi de yer alır. Bkz. Ebû Davud, Edeb 109.

ilgilendiren ihtiyaçtır. Bu ahiretlik ihtiyacına o esnada yatakta oldukları için uykuyla alakalı karşılık vermesi dikkatleri çekmektedir.

Hadîs-i şerifte Hz. Peygamber’le, en sevdiği varlığı olan kızı arasında cereyan eden bir olay anlatılmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken hususlardan biri, Hz. Peygamber’in bütün varlığını ve imkânlarını müslümanlar için seferber ederken kendi âile efradını asla kayırmaması, bir devlet başkanı olarak âile efradını başkalarına tercih etmemesidir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Fatıma’nın bu isteğini Suffe talebelerinin yoksul yaşayışını ve ihtiyaçlarını gerekçe göstererek geri çevirmiştir. Ashâb-ı suffanın ihtiyaçlarını kendi öz kızının ihtiyaçlarına tercih etmiştir. Bu da İslâm tarihinde îsâra örnek teşkil edecek olan meşhur bir olaydır.¹¹¹

Diğer bir husus ise, Hz. Peygamber (s.a.v.) kendi âile efradı ile içli-dışlı, yakın ve tam bir kaynaşma ile bütünleşmiştir. Aynı zamanda onların bütün dertleriyle de yakından ilgilenmiş, onları tam bir baba şefkatiyle kucaklamıştır.

a. Gönülleri Sözleriyle Hoş Etme

Konuyla ilgili bir rivayette Ebû Murre (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Ümmü Hâni (r.anha) Hz. Peygamber’e gelerek: ‘Yâ Rasûlellah! Kardeşim Ali, benim koruma sözü verdiğim Hubeyre’nin oğlunu¹¹² öldüreceğini söylüyor’ demiştir. Rasûlullah (s.a.v.): ‘Yâ Ümmü Hâni! Senin koruma sözü verdiğin kimseye biz de koruma sözü verdik’ buyurdu.”¹¹³

Burada Allah Resûlü Ümmü Hâni (r.anha)’ye “senin koruduğun kişiyi bizde koruruz” demesi “sen bizim nezdimizde değerlisin” anlamına gelir. Efendimiz (s.a.v.) bu isteği kabul ederken sadece “tamam” diyebilir hatta “peki” anlamında mübarek başlarıyla onaylayabilirdi. Ama bu şekilde zarif bir karşılık vererek karşısındaki sahabî hanımı onure edip sözleriyle gönlünü hoş etmiştir.

¹¹¹Buharî, Farzu’l-Humus 6; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, s. 106; İbn Sa’d, Tabakâtü’l-Kübrâ, II, s. 134.

¹¹²Ümmü Hâni’nin, emân verdiği kişilerin kimler olduğu hakkında farklı rivâyetler vardır. İbnu’l-Esîr bunların Hâris b. Hişâm b. el-Muğîre ile Züheyr b. Ebî Ümeyye b. el-Muğîre olduğunu söylemektedir. Bkz. Sandıkçı, *Camîu’l-Usûl Tercüme ve Şerhi*, XV, 604.

¹¹³Buharî, Cizye 9; Gusl, 21; Salât 4; Edeb 94; Müslim, Hayız 70; Müsafirin 80; Muvatta, Kasru’s-Salât 28; Tirmizî, Siyer 26; İstizân 34; Ebu Davud, Cihâd 167; Salât 30.

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in sahabenin gönlünü hoş edip onure ettiği bir başka istek türü de sahabenin cömertliğiyle ilgilidir. Enes b. Mâlik (r.a.)'ten şöyle söylediği rivayet edilmiştir: “Ebû Talha Rasûlüllah'a geldi ve: ‘Yâ Rasûlellah! Yüce Allah kendi ‘siz sevdiğiniz şeylerden harcamıncaya kadar asla hâlis iyiliğe ermiş olmazsınız’¹¹⁴ buyuruyor. Mallarımın bana en sevimli olanı da Bîruhâ'dır. Bu sebeple Bîruhâ Allah için bir sadakadır. Ben bu sadakanın hayır ve sevabını Allah'ın yanında bulacağımı ümit ediyorum. Bu bostanımı istediğin yere sarfet’ dedi. Bunun üzerine Rasûlüllah: ‘Ne hoş şey! Bîruhâ gidici (veya kazanç verecek) bir maldır. Ben bu malı senin kendi yakınlarına tahsis etmeni uygun görüyorum’ buyurdu. Ebû Talha da: ‘Yâ Rasûlellah, ben de öyle yaparım’ dedi. Ve Ebû Talha Bîruhâ'yı en yakınları ve amcaoğulları arasında taksim etti.”¹¹⁵

Ebû Talha (r.a.)'nın malını taksim ettiği akrabaları arasında Hasan b. Sabit (r.a.) de bulunuyordu. Hasan kendi hissesini sonraki yıllarda Muâviye b. Ebû Süfyân'a yüz bin dirheme satmıştı. O günlerde beş dirhem bir koyun ediyordu. Sadece Hasan'ın hissesi yirmi bin koyun alacak kadar değerliydi. Mal sevgisi insana câzip gösterilmiştir. Çoğu insana göre malını başkasına vermek, hele en güzelini, en çok sevdiğini gözden çıkarmak canından bir parça vermek kadar zordur. İşte Ebû Talha (r.a.), Allah'ın rızasını, onun cennetini ve cemâlini kazanmak arzusuyla en gözde malını seve seve vermişti.¹¹⁶ Kendisinden istenmediği halde kendi iradesi ve gönül rızasıyla en kıymetli malını Allah rızası için harcamıştı. Bu durum yapılan işi daha da kıymetli hale getirmiştir.

Allah Resûlü (s.a.v.), yapılan bu hayırdan Ebu Talha'ya kazanç getirmesi adına memnun olmuş, bu davranışı takdirle karşılamıştır. Hayırda öncelikle akrabaların gözetilmesi gerekir ilkesinden yola çıkarak bu bahçeyi akrabaları arasında taksim etmesini tavsiye etmiştir.

¹¹⁴ Âli İmrân 3/ 92.

¹¹⁵ Buharî, Vekâle 15; Tefsir 24; Zekât 44; Vesâyâ 10; Eşribe 13; Müslim, Zekât 42.

¹¹⁶ Kandemir, *Riyâzü's-Sâlihîn Tercüme ve Şerhi*, II, 376.

b. Gönülleri Davranışlarıyla Hoş Etme

Konuyla alakalı olarak Mısver b. Mahrame (r.a.)’den şöyle rivayet edilmiştir: “Babam (Mahrame) bana: ‘Oğlum! Peygamber’e birçok kaftan¹¹⁷ geldiği, onun da bunları taksim ettiği haberi bana ulaştı. Hadi Peygamber’in yanına beraber gidelim’ dedi. Bunun üzerine beraber gittik ve Peygamber’i evinde bulduk. Babam bana ‘Oğlum! Peygamber’i bana çağır!’ dedi. Ben Peygamber’i çağırılmayı büyük bir saygısızlık olarak gördüm ve ‘Rasûlüllah’ı senin yanına mı çağırayım?’ dedim. Babam ise: ‘Yavrum! O cebbâr biri değildir’ dedi. Bunun üzerine ben de çağırdım. Hz. Peygamber de üzerinde, altın düğmeleri olan ipek atlastan bir kaftan olduğu halde dışarı çıktı. Dedi ki: ‘Ya Mahreme! Bunu senin için saklamıştık.’¹¹⁸

Diğer bir rivayette; “Mahreme geldiğinde Rasûlüllah (s.a.v.), kaftanın güzelliğini göstermek amacıyla onu giyerek Mahreme’nin yanına gitmişti. Mahreme’nin ahlâkında bir sertlik vardı...” ayrıntısı yer alır.¹¹⁹ Mahreme, Kureyş’in ileri gelenlerinden sert mizaçlı biriydi. Mekke fethinde müslüman olmuştu. Müellefe-i kulûbdandı. Huneyn seferine katılmıştı ve kendisine ganimetten bol hisse verilmişti.¹²⁰ Hz. Peygamber (s.a.v.)’in kişisel özelliklerini bildiği bu sahabiye bu şekilde kibar ve cömert davranması izlediği siyasette hedefe ulaşması açısından önemlidir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in davranışlarıyla sahabenin gönlünü hoş etmesine Hz. Enes’ten rivayet edilen şu hadis de örnek verilebilir: Hz. Enes’in annesi Ümmü Süleym (r.anha), Rasûlüllah’a Enes’i hizmet için bağışladığı gibi, hurmalık da bağışlamıştır. Rasûlüllah, bu hurmalığı, azadlısı Ümmü Eymen’e vermişti fakat fetihlerle mal artınca hurmalıkları gerçek sahiplerine iade etmeye başladı. Bu hurmalığı Hz. Peygamber (s.a.v.) Ümmü Süleym’e iade ettiği zaman Ümmü Eymen vermek istemedi. Rasûlüllah Ümmü Eymen (r.anha)’i râzı edebilmek için başka hurmalık gösterdi fakat Ümmü Eymen kabul etmedi.

¹¹⁷Hadîste geçen ve “kaftan” diye tercüme edilen “kabâ” kelimesi, üste giyilen kaftan, hırka gibi bir giysi çeşididir. Türkçe’de *ferâce* denilen bir çeşit gömlektir. Bkz. Sandıkçı, *Camîu’l-Usûl Tercüme ve Şerhi*, XVII, 327.

¹¹⁸Buharî, Libâs 12, 44; Humus, 11; Edep 82; Müslim, Zekât 129; Tirmizî, Edeb 53; Ebû Davud, Libâs 4; Nesaî, Zînet 100.

¹¹⁹Bkz. Buharî, Edeb 82.

¹²⁰Sandıkçı, *Camîu’l-Usûl Tercüme ve Şerhi*, XVII, 327.

Rasûlullah miktarı artırır artırır on misline kadar çıkardı. Ümmü Eymen ancak bundan sonra razı oldu.¹²¹

Bu rivayet, Rasûlullah (s.a.v.)'ın kendisinin terbiyesinde emeği geçen bir kimsenin gönlünü kırmamak için ne kadar titiz, mütehammil ve keremkâr olduğunu gösterir.¹²²

Fetihlerle birlikte Medîne ve yakın civarında araziler elde edilmeye başlandıkça, muhâcirlere verilen akarlar, eski sahiplerine iade edilmiştir. Benî Nadîr, Benî Kureyza ve Hayber yahudilerinden alınan arazilerden sonra muhacirlerin ellerinde ensâr'ın menîha¹²³ olarak verdiği arazi kalmamıştır. Ümmü Eymen (r.anha)'in itirazı, herhalde, menîha'yı temlik zannetmiş olmasından ileri gelmiştir.¹²⁴

c. Dua Etme

Konuyla ilgili olarak Cabir (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Babam üzerinde borç varken öldü. Peygamber (s.a.v.)'e geldim ve: “Yanımda babamın borcunu ödeyecek onun hurmalığının çıkaracağı mahsûlden başka bir şey yoktur. O hurmalığın birkaç sene çıkaracağı mahsûl de babamın üzerindeki borcu ödemeye yetmez. Onun için benimle gel de, alacaklılar bana kötü söz söylemesinler, baskı yapmasınlar’ dedim. Rasûlullah benimle beraber hurma harmanlarının yanına geldi. Topladığı hurma harmanlarından bir harmanın etrafında yürüyüp dolaştı, dua etti. Sonra diğer bir yığının etrafında dolaşıp dua etti. Sonra hurma harmanının üzerine oturdu da: ‘Borcu, bu harmandaki hurma yığınının çekip çıkarınız!’ buyurdu. Nihayet onların alacaklarını onlara tamamen ödedi ve onlara verdiği kadar da arttı.”¹²⁵

¹²¹Buharî, Hibe 33; Müslim, Cihâd 70, 71.

¹²²Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, VIII, 12.

¹²³Meniha: Koyun, keçi, sığır, deve, at gibi hayvanların süt, yün taşıma gibi menfaatlerinin, herhangi bir karşılık almadan bağışlanması. Kişi hayvan besler, menfaatlerinden faydalanır, karşılık ödemez. Bağ-bahçenin meniha olması demek, aslî mülkiyeti sahibinde mahfuz kalmak şartıyla, ürünlerinden istifade üzere bağışlanması demektir. Mal sâhibinin meniha'da herhangi bir ücret talep etmesi mevzubahis değildir. Bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998, s. 289.

¹²⁴Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, VIII, 12.

¹²⁵Buharî, Menâkıb 25.

Buharî'nin diğeri bir rivayetinde¹²⁶ Cabir (r.a.), Hz. Peygamber'e duasının kabul olup bütün alacaklılara borcunu ödediğini haber verdiğinde Hz. Peygamber'in "güldüğü" ziyadesi vardır. Buradan ashabını mutlu eden şeyin Hz. Peygamber'i de mutlu ettiği hükmünü çıkarmamız mümkündür.

d. İhtiyacı Olmasına Rağmen Verme

Bir gün bir kadın bir bürde ile Peygamber'e geldi ve o bürdeyi Hz. Peygamber'e hediye etti. Peygamber (s.a.v.) bürdeyi aldı, kendisinin hakikaten buna ihtiyacı vardı, onu hemen giydi. Sahabilerden bir adam onu Peygamber'in üstünde gördü de: "Ya Rasûlellah, bu bürde ne kadar da güzelmiş, bunu bana giydir!" dedi. Peygamber (s.a.v.) bürdeyi adama vermek için kalkıp soyunmaya gittiğinde, sahabiler o adamı azarladı: "Sen bunu istemekle iyi etmedin, Peygamber'in o bürdeye ihtiyacı olarak alıp giydiğini gördüğün hâlde onu kendisinden istedin. Hâlbuki sen Peygamber'in kendisinden istenen hiçbir şeyi reddetmediğini biliyorsun!" dediler. O da: "Ben Peygamber'in o bürdeyi giydiğini gördüğüm zaman onun bereket kazandığını ümit ettim, belki ben bunun içinde kefenlenirim" dedi.¹²⁷ O bürde o zâtın kefeni oldu.¹²⁸

Sahabilerin ifadelerinden Hz. Peygamber'in kendisinden istenileni isteyene vermeyi adet edindiği anlaşılmaktadır. Allah Resûlü, o giysiyi uzun bir süre giymeden ve istenildiğinde hiç tereddüt etmeden kendisinin ihtiyacı olduğu halde sırtından çıkararak vermiştir.¹²⁹ Onun (s.a.v.) genel ahlakı, kabul ettiği hediyeleri ihtiyacı olduğu halde hediye etmektir.¹³⁰ Hediye kalpte sevgi ve muhabbet için yer açar. Bu nedenle Hz. Peygamber (s.a.v.) başkalarından hediye alır ve başkalarına hediye verirdi.¹³¹

¹²⁶Buharî, Sûlh 13.

¹²⁷Buharî, Edeb 38, 39; Cenâiz 29; Buyû, 31; Libâs 18; Nesâi, Zînet 97; İbn Mace, Libâs 1.

¹²⁸Libâs 18.

¹²⁹Saffet Sancaklı, "Hz. Peygamber'in Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında İlsâr (Diğergamlık) Kavramına Verdiği Önem", s. 22.

¹³⁰Şihâbuddîn Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, (thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Muhibbu'd-din el-Hatib), Beyrut, 1379, III, 172.

¹³¹Munkız b. Muhammed Sigar, *ed-Dinu'l-Mu'amele, Davet'ül-Hak*, ys. 2009, s.176.

e. İsteği Şartlı Kabul Etme

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in muhatap olduğu bir diğer talep türünü ise, kendisine yapılan davetler oluşturmaktadır. Bunların da ağırlıklı yanını yemek davetleri teşkil eder. Hız. Peygamber (s.a.v.) yapılan davetlere ikramın boyutunu dikkate almadan gideceğini belirterek,¹³² bu davetlere icabetindeki amacı ortaya koymuştur. Bu amaç, davet sahibini memnun etmek, özelde ashabına genelde insanlara verdiği değeri bu yolla izhar etmektir.¹³³ O, meşru olması koşuluyla¹³⁴ hemen her davete icabet etmiş, davet sahibinin sosyal konumu bu konuda kendisi için belirleyici olmamıştır. Enes b. Malik (r.a.)'in anlattığına göre Allah Resûlü (s.a.v.)'nün güzel çorba yapan İranlı bir komşusu vardı. Bir gün Rasûlü için çorba yaptı ve onu davet etti. Hız. Peygamber, yanında oturan Hız. Aişe'yi işaret ederek onun da gelmesini istedi. Adam "hayır" dedi. Bunun üzerine Allah Rasulü daveti kabul etmedi. Adam davet için tekrar geldiğinde Hız. Peygamber (s.a.v.) yine Hız. Aişe'yi işaret etti. Adam yine "olmaz" deyince Allah Rasulü davete katılmadı. Adam, üçüncü davetinde, Hız. Peygamber (s.a.v.)'in Hız. Aişe'yi tekrar işaret etmesi üzerine onun da gelmesini kabul etti. Bunun üzerine Allah Rasulü ve Hız. Aişe birlikte kalktı ve adamın evine gitti.¹³⁵

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in davete Hız. Aişe (r.anha)'siz gitmemesi eşinin aç olmasından veya yanında eşi olduğu halde, yemeğe sadece kendisinin çağrılmasını, adab-ı muaşeret, arkadaşlık hukuku ve meclis adabı açısından hoş görmemesinden kaynaklanabilir. Adamın Hız. Aişe'yi davet etmemesi de, çorbasının yeterli olmamasından kaynaklanabilir.¹³⁶ Bu ihtimallerden ikincisinin daha makul olduğu görülmektedir. Bir diğer ihtimalde, komşusunun çok sevdiği ve önemseydiği Allah Rasulü (s.a.v.)'ne öncelik verme arzudur. Doğal sayılabilecek bu davranışa karşılık hiç şüphesiz, Hız. Peygamber (s.a.v.)'in tutumu çok önemlidir. O, yanında eşi olduğu halde, tek başına kendisine yapılan bir

¹³²Buharî, Nikâh 74.

¹³³İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IX, 154. Ayrıca bkz. Muhammed Abdurraûf el-Münavi, *Fezvu'l-Kadir Şerhu'l-Camii's-Sağîr*, Beyrut, ts., I, 346.

¹³⁴Mesela sadece zenginlerin davet edildiği ziyafetleri "Yemeğin şerlisi, zenginlerin davet edilip de fakirlerin terkedildiği düğün yemeğidir." diyerek tenkit etmiştir. Bkz. Buharî, Nikâh 73.

¹³⁵Müslim, Eşribe 139; Nesâî, Talâk 23.

¹³⁶Nevevî, *el-Minhâc*, XIII, 209.

daveti doğru bulmamış, komşusundan olumlu karşılık alamayınca da davete yalnız gitmek istememiştir.¹³⁷

2. Reddettiği İstekler

Hız. Peygamber (s.a.v.)'den şahsına ait olan bir şey istendiğinde vermiş, yapabileceği bir şey istendiğinde yapmıştır. Örneğin; davetse katılmış, dua ise dua etmiş, yardım isteğiyle yardım etmiştir. Şahsına yöneltilip reddettiği isteklerde de genel tavrını bozmayarak karşısındakine izahta bulunmuş bazen de nazik bir karşılık verme yolunu seçmiştir.

O (s.a.v.) bilgisi dâhilinde olmayan kimi talepleri vahyin gelmesine ertelerken, bilgilendirilmediği yani sadece Allah'ın bildiği alanlara ilişkin kimi talepleri de geri çevirmiş, ancak bunu yaparken izahta bulunmaktan da geri kalmamıştır.¹³⁸

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in iyilik, hayır adına yapılabilir olanı imkânları zorlama pahasına da olsa yapmaya çalışması, şahsına yönelen bir çirkinliğe ise imkânlarla rağmen karşılık verme cihetine gitmemesi, sosyal ilişkiler açısından evrensel bir örnek teşkil etmektedir.¹³⁹

a. Muhatabını Kırmama

Hız. Peygamber (s.a.v.) kendisinden talep edilen bazı istekleri redederken muhatabını kırmamaya özen göstermiştir. Konuyla alakalı örnekte Ebû Zerr (r.a.) Hız. Peygamber'den: “Yâ Rasûlellah! Beni vâlî yapmıyor musun?” diyerek bir talepte bulunmuştur. Hız. Peygamber eli ile omzuna dokunarak: “Yâ Ebâ Zerr! Sen zayıfsın. Bu vâlîlik bir emânettir. Gerçekten kıyâmet gününde o rezillik ve pişmanlıktır. Yalnız onu hakkı ile alarak o hususta üzerine düşeni yapan müstesna!” buyurmuştur.¹⁴⁰

¹³⁷İ. Hakkı Ünal, “Hayatı Paylaşan Arkadaşlık”, *Diyanet Aylık Dergi*, (Nisan 2009), s. 21.

¹³⁸Bu tavır, onun vahye bağlı kalma usulünün bir gereği ve uygulamasıdır. Bkz. İsmail L. Çakan, *Müslüman Kimliği*, İstanbul, 2002, s. 131-136.

¹³⁹Kavaklıoğlu, “Sahâbe-i Kiram'ın İstek, Öneri ve İtirazları Karşısında Hız. Peygamber (Hız. Peygamber'in Sahabede Oluşturmak İsteddiği Özgüven)”, s. 55.

¹⁴⁰Müslim, İmâre 16.

Hız. Peygamber (s.a.v.) Ebû Zerr'in valilik isteğine karşı nazikçe izahta bulunarak onu ikna etmiştir. Ebû Musa'dan rivayet edilen başka bir hadiste ise me'muriyete tayin olmak isteyen iki kişiye Hz. Peygamber (s.a.v.): "Biz bu işe onu isteyen ve ona hırslı olan kimseyi tayin etmeyiz" buyurarak gayet açık bir şekilde neden tayin olamayacaklarını açıklamıştır.¹⁴¹

Bazen de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kabul etmediği isteğe izahı Allah (c.c.) getirmiştir. Bir sahabi ganimetin beşte birinden bir kılıç alıp onu Hz. Peygamber'e getirerek kendisine hibe edilmesini istedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu isteği reddetti. Bunun üzerine Allah (c.c.): "Sana ganimetin hükmünü soruyorlar. Ganimet Allah ve Rasûlüne aittir..." âyetini indirdi.¹⁴²

Hız. Peygamber'e kendi akrabaları da sadakaların başına me'mur tayin olma isteği ile gelmişlerdir. Yine Hz. Peygamber (s.a.v.) onların isteğini geri çevirirken "şüphesiz ki sadaka Âl-i Muhammed'e lâıyk değildir. O, ancak insanların kirleridir" izahını yapmıştır.¹⁴³

Hız. Peygamber (s.a.v.) ganimet mallarının taksiminde atıyye (bağış) vermediği kişilerin üzülmeye üzerine "Vallahî ben atıyye vermediğim kimseyi, atıyye verdiğim kimseden daha fazla severken, birine atıyye verir diğerine atıyye vermediğim olur. Ben bir takım kimselere, kalblerinde sabırsızlık ve hırs gördüğüm için mal veririm. Bazı kimseleri de Allah'ın, kalblerinde yarattığı zenginlik ve hayra havale ederim. Amr b. Tağlib de bu sonuncular arasındadır" hitabını yapmıştır. Amr b. Tağlib'in "Vallahî Rasûlüllah'ın bu kelâmına bedel kırmızı develere sahip olmayı gönlüm istemez"¹⁴⁴ demesinden Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sahabilerin gönlünü yapmakta ne kadar mahir olduğunun anlaşılması mümkündür.

b. Sabrı Tavsiye Etme

Ensâr'dan bir kimse Peygamber (s.a.v.)'e geldi de: "Yâ Rasûlellah! Beni zekât âmili veya bir yere vâlî ta'yîn buyurmaz mısınız? Muhacirler'den falanı

¹⁴¹Buharî, Ahkâm 7; Müslim, İmâre 14.

¹⁴²Müslim, Cihâd 33, 34.

¹⁴³Müslim, Zekât 167.

¹⁴⁴Buharî, Cuma 28.

ta'yîn ettiniz!” diye ta'rîz etti. Rasûlüllah: “Ey Ensâr cemâati! Sizler benden sonra yakında böyle dünyâ işlerinde başkalarının size tercih edildiği zamana kavuşacaksınız. Bununla beraber yine de siz sabrediniz! Nihayet kıyamet günü bana kavuşacaksınız” buyurdu.”¹⁴⁵

Burada açıkça görüldüğü gibi Hz. Peygamber (s.a.v.) Ensar'dan olan kimsenin valilik isteğini kabul etmediği gibi ileride bunun gibi meselelerde başkaları kendilerine tercih edileceğini bildirerek sabır tavsiye etmiştir.

c. Aşırıya Kaçılmasına Sabretme

Konuyla alakalı olarak Cabir (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Ebû Bekir, Rasûlüllah (s.a.v.)'ın yanına girmek için izin istedi fakat birçok kimseleri kapıda otururken buldu. Bunların hiç birine izin verilmemişti. Sonunda Ebû Bekir'e içeri girmesi için izin verildi. Sonra Ömer gelerek izin istedi. Ona da izin verildi. Ömer Peygamber'i, etrafında kadınları olduğu halde kederli susmuş otururken buldu. Bunun üzerine kendi kendine: ‘Mutlaka bir şey söyleyip Peygamber'i güldürmeliyim’ diyerek şöyle söyledi: ‘Yâ Rasûlellah! Hârice'nin kızını bir görseydin! Benden nafaka istedi, ben de kalktım onun boğazını sıktım.’ Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) güldü ve: ‘Bunlar da etrafımda gördüğün gibi, benden nafaka istiyorlar’ buyurdu. Derken Ebû Bekir Âişe'nin boğazını, Ömer de Hafsa'nın boğazını sıkmaya kalktı. İkisi de: ‘Siz Rasûlüllah (s.a.v.)'tan onda olmayan bir şeyi istiyorsunuz ha?’ diyordu. Âişe ile Hafsa: ‘Vallahi Rasûlüllah (s.a.v.)'tan onda olmayan bir şeyi ebediyyen istemeyeceğiz’ dediler. Sonra Peygamber (s.a.v.) onlardan bir ay ya da yirmi dokuz gün uzaklaştı...”¹⁴⁶

Hicretin dokuzuncu yılında İslâm fetihleri genişlemiş ve müslümanların maddi imkânları her geçen gün daha da artmaya başlamıştı. Buna rağmen Hz. Peygamber'in evindeki hayat; dünya ziynetlerinden uzak durup, ellerindeki fakirlere dağıtmaları sebebiyle sâde ve mütevazı yapısını devam ettiriyordu. Hz. Peygamber'in hanımları arasında emir ve reislerin kızları da vardı. Ve bunlar babalarının ya da eski eşlerinin yanında şaşalı bir şekilde yaşamışlardı. Müslümanların artık rahatlık içinde yaşadığını gören bu hanımlar eski

¹⁴⁵Buharî, Fiten 2.

¹⁴⁶Müslim, Talak 29.

dönemlerinde olduğu gibi lüks ve bolluk içinde yaşamak istemişlerdi. Bu taleplerini sık sık Hz. Peygamber'e ileterek onun huzurunu o derecede kaçırmışlardı ki Hz. Peygamber (s.a.v.) bir ay kadar bütün hanımlarından ayrı yaşamaya karar verdi.¹⁴⁷ Buna rağmen hanımlarını ne dövdü ne de azarladı.

B. Öneriler

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in “Kur'an'a bağlı” ve “kendi içtihadıyla” olmak üzere iki türlü tasarrufu vardır. Sahabe Rasûlüllah (s.a.v.)'in tasarruflarının hangi çeşitten olduğuna dikkat eder, rey veya içtihadla dayalı olduklarını anladığında mukabil görüşlerini beyan ederdi.¹⁴⁸ Örneğin; Bedir Savaşı'nda ilk yerleşme yeri mukabilinde öneri getirmeden önce Hubâb b. Munzir (r.a.), bu mevzilenmenin ilahi bir emirle mi yoksa ictihadla mı olduğunu sormuş, ikinci neviden olduğunu anladığı zaman başka bir yere mevzilenmenin daha uygun olacağı önerisinde bulunmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in önerilerdeki ölçüsü, doğru ve yerinde bulunduğu önerileri kime ait olduğuna bakmadan istişare sistemini de işleterek kabul etmektir.¹⁴⁹ Hz. Ömer'in develeri kesmeme önerisi bu duruma güzel bir örnektir. Seleme b. Ekvâ (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Hevazin Seferi'nde sahabenin yiyecekleri tükenince Peygamber (s.a.v.)'den develerini kesmek için izin istediler. O (s.a.v.) da kendilerine müsaade etti. Hz. Ömer izin alanlarla görüşünce onlara ‘develerinizi kestikten sonra geriye neyiniz kalacak?’ diyerek karşı çıktı. Sonra Hz. Peygamber'in yanına giderek aynı şeyleri söyledi. Rasûlüllah: ‘Ordu içinde ilân et, herkes geri kalan azıklarını getirsin!’ buyurdu. Getirilen azıklara Rasûlüllah dua etti ve sahabilerin kaplarıyla gelmelerini istedi. Mücâhidler bereketlenen azıklardan avuç avuç aldı ve hepsi ayrıldı. Rasûlüllah (s.a.v.) şükran olarak: ‘Ben, Allah'tan başka hakk ilâh olmadığına ve kendimin Allah'ın elçisi olduğuma şehâdet ederim’ dedi.”¹⁵⁰

¹⁴⁷Osman Kış, *Hz. Peygamber ve Hanımlarının Aile İçi İlişkileri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005, s. 93.

¹⁴⁸Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, Ankara: T.D.V. Yayınları, 1999, s. 237.

¹⁴⁹Kavaklıoğlu, “Sahâbe-i Kiram'ın İstek, Öneri ve İtirazları Karşısında Hz. Peygamber (Hz. Peygamber'in Sahabede Oluşturmak İsteddiği Özgüven)”, s. 67.

¹⁵⁰Buhârî, Cihâd 122; Şerîke 1; Müslim, Lükata 19; İman 52; Ahmet b. Hanbel, IV, 402-411.

Hız. Ömer'in harikulade tedbirliliği ile yapmış olduğu öneriyi Allah Resûlü (s.a.v.) dikkate alarak develeri kestirmemiş, yiyeceklere bereket duası yapmıştır. Hız. Peygamber (s.a.v.), lideri bulunduğu toplum içindeki her ferde fikir ve ifade hürriyeti tanımış, bir devlet başkanı ve bir ordu komutanı olarak verdiği kararları bile eleştiriye açık tutmuştur. Beşeri halleri ile irşat vazifesinin gereklerini birbirine karıştırmamış, kendi şahsi görüşünün uygulanması neticesi meydana gelebilecek olumsuz bir durumda kendi fikrinin terk edilmesinde bir sakınca görmemiştir.

Diğer bir örnekte; Rasulüllah (s.a.v.) Ebû Hureyre (r.a.)'yi "Allah'tan başka ilah olmadığına kalpten kesin olarak inanıp şahadet getirenleri Cennetle müjdelemek" için gönderdiğinde, Hız. Ömer (r.a.) tarafından Ebû Hureyre (r.a.) geri çevrilmiştir. Daha sonra Hız. Ömer Rasûlüllah (s.a.v.)'a gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü böyle yapma! Çünkü insanlar buna güvenip gevşerler. Bırak amel etsinler" demiştir. Bunun üzerine Hız. Peygamber (s.a.v.) "öyleyse bırakın onları (amel etsinler)" buyurmuştur.¹⁵¹

Bu iki misalde Hız. Ömer, Rasûlüllah (s.a.v.)'ın bu emirlerinin birinci de bineksiz, ikincide amelsiz bırakmak suretiyle sahabeye zarar vereceğini öngördüğü için karşı çıkmış, bu riski Hız. Peygamber (s.a.v.)'e de anlatmıştır. Hız. Peygamber (s.a.v.) de onun bu öngörüsünü makul ve ashabının maslahatına daha uygun görerek kendi verdiği karardan vaz geçmiştir.¹⁵²

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in sahabenin önerilerine ne kadar açık olduğunu gösteren rivayetlerden birini de Seleme b. Ekva' (r.a.) anlatmaktadır: "...Rasûlüllah (s.a.v.) ile birlikte Hayber gazası için yola çıkmıştık. Nihayet Hayber'e geldik ve Hayber halkını muhasara ettik. Fakat muhasara yirmi gün sürdü. Yiyeceklerimiz azaldı, açlığımız arttı. Sonra Yüce Allah Müslümânlara Hayber kalelerinin fethini müyesser kıldı. Hayber'in Müslümânlara açılıp fetholunduğu günün akşamı, mücâhidler yer yer birçok ateş yaktı. Rasûlüllah bu ateşlerin neden yakıldığını sordu. 'Evcil eşek eti' pişirileceğini öğrenince: 'O etleri dökün, kaplarını da kırın' buyurdu. Bir adam: 'Yâ Rasûlellah! Etleri döküp

¹⁵¹Müslim, İman 52.

¹⁵²Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, s. 239-240.

kapları yıkasak olmaz mı?’ diye sorunca ‘ya da öyle yapın’ buyurdu...’’¹⁵³

Sahabinin Rasûlullah (s.a.v.)’a arzettiği bu teklif, savaş ortamında onların sıkıntı çekmemeleri için menfaat ve maslahatlarına daha uygundu. Böylelikle hem çömlükleri korumuş olacak hem de sıkıntıya düşülmeyecekti. Kendi içtihadî emrine rağmen getirilen öneriyi kabul eden Hz. Peygamber (s.a.v.), kırılması yönünde verdiği karardan vaz geçmişti.¹⁵⁴

Enes b. Mâlik (r.a.)’ten yapılan şu rivayet de Hz. Peygamber (s.a.v.)’in ashabın önerilerine ne derece önem verdiğini gösterir. Enes (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Hz. Peygamber (s.a.v.) (Rumlara) bir mektup yazdırmak istedi. Kendisine: ‘Onlar bir mektubu mühürlü olmadıkça okumazlar’ denildi. Bunun üzerine gümüşten bir mühür edindi ki, nakşî ‘Muhammed Rasûlullah’tı. Bu mühürün Peygamber’in elindeki beyazlığı hâlâ gözümün önündedir.”¹⁵⁵

Sahabenin önerilerinde isabet ettiği durumlarda Hz. Peygamber (s.a.v.)’in yapılan önerileri kabul ettiği görülmektedir. Bazı durumlarda da sahabiler önerilerinde isabet etmemiş, Hz. Peygamber (s.a.v.) de bu önerileri reddetmiştir. Bunlardan birini Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Rasûlullâh (s.a.v.) bazı şeyleri asker arasında taksim etti. Ben: ‘Yâ Rasûlellâh, filâna da ver; çünkü o mü’mindir’ dedim. Peygamber (s.a.v.): ‘Ya da müslimdir’ buyurdu. Ben sözümü üç defa tekrarlardım. O da bana üç defa: ‘Ya da müslimdir’ diye red cevabı verdi. Sonra Hz. Peygamber: ‘Ben başkası daha layık olduğu halde bazen bir adama sırf Allah onu yüzü üstü cehenneme atar endişesiyle bir şeyler veririm’ buyurdu.”¹⁵⁶

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, iman henüz kalbine yerleşmemiş kişilere ganimetten hak etmediği halde pay verdiği olmuştur. Çünkü Allah Resûlü (s.a.v.) bazılarının maddi beklentilerle İslam’ı kabul ettiğini biliyordu. Bu kişilerin umduğunu bulamayınca dinden dönme ihtimallerine karşı Allah Resûlü (s.a.v.) onların ebedî saadetlerini düşünerek onlar için ganimetten pay ayırmış, ganimetten pay almaya daha layık olduğu halde başkalarını geri tutmuştur. Sa’d (r.a.) paylaşırma esnasında Hz. Peygamber’in müslüman olduğunu düşündüğü bir

¹⁵³Buharî, Edeb 90; Meğazî 40.

¹⁵⁴Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, s. 240.

¹⁵⁵Buharî, İlim 8; Müslim, Libas 55.

¹⁵⁶Buharî, İman 18; Müslim, İmân 236, 237; Zekât 131.

şahsı atlamasına bir anlam veremeyerek Hz. Peygamber'den bunun nedenleri hakkında bilgi almak istemiş ve bu noktada ısrarcı davranmıştır. O (s.a.v.), Sa'd (r.a.)'ın ısrarlı tutumundan rahatsızlık duymamış, olaya soğukkanlılıkla yaklaşarak uygulamasındaki sebepleri izah etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) sahabinin önerisini kabul etmemiş ancak sahabiye susturma yoluna da gitmemiştir.

C. İtirazlar

Allah Resûlü (s.a.v.)'nün herhangi bir meselede vermiş olduğu nihaî karar ister Kur'an'a, isterse kendi ictihadına dayalı olsun bütün Müslümanlar için bağlayıcıdır. Bu nedenle sahabenin itirazları çoğu zaman gerçek bir itiraz düşüncesinden uzak şekilde, meselenin mahiyetini öğrenebilmek ya da illetlerini çözebilmek gibi amaçlarla gündeme gelmiştir.¹⁵⁷ Nadiren de olsa, olumsuz duyguların etkisiyle yaşandığı anlaşılan kimi itirazlara da rastlanmıştır. İtirazları yapan kimselere bakıldığında sahabe İslam'ın lehinde; münafıklar aleyhinde, bedevîler ise kendi egoları istikametinde tavırlar sergilemişlerdir.¹⁵⁸

Hz. Peygamber (s.a.v.) sahabenin iman, ihlâs ve niyetlerinin yanı sıra, mizaçlarını ve psikolojilerini göz önünde bulundurarak, bazılarının itirazını makul bulup kabul etmiş, diğer bazılarını ise mazur görüp izahta bulunmuştur.¹⁵⁹ Bazı itirazlara ise öfkelenmiş hatta beddua etmiştir.

Süleyman b. Sürad (r.a.)'dan şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Ben Peygamber (s.a.v.)'le beraber oturmaktaydım. O sırada iki kişi sövüştü. Bunlardan birinin yüzü (öfkeden) kızarmış ve şah damarları şişmişti. Bunun üzerine Peygamber: 'O kimse Euzu billahi mine'şşeytânirracîm (Ben taşlanmış olan şeytândan Allah'a sığınırım) dese, kendisinde bulunan bu öfkeli hâl gider' buyurdu. Orada bulunan sahabiler o kişiye: 'Peygamber (s.a.v.) Şeytândan Allah'a sığın! buyurdu' dediler. O da: 'Bende delilik mi var?' diye itiraz etti."¹⁶⁰

Adam öfkeden kendini kontrol edemez ve sağlıklı düşünemez hâle gelmiş, dolayısıyla şeytanın kötü yönlendirmesine dur deme kabiliyetini yitirmişti. Rasûlüllah (s.a.v.) onun bu savunmasız hâlini gördüğü için Allah'ın engin

¹⁵⁷Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, s. 126.

¹⁵⁸Bünyamin Erul, *a.g.e.*, s. 139.

¹⁵⁹Bünyamin Erul, *a.g.e.*, s. 139.

¹⁶⁰Buharî, *Bed'ü'l-Halk* 11; Edeb, 44-76; Müslim, *Birr* 110.

merhametine sığınmasını ve şeytandan uzaklaşmasını istemiş, öfkenin etkisi altında sonradan pişman olacağı adımlar atmasına engel olmayı arzu etmişti.¹⁶¹ Öfke şeytandan olduğu için onun tahriklerinden Allah'a sığınmak en uygun davranış biçimidir.¹⁶² Kötülükler ve kötü güçler karşısında insanın tek sığınacağı ve korunacağı varlık Yüce Allah'tır. Şeytanın insanı yoldan çıkararak vesvese ve tahriklerine karşı âlemlerin Rabbi, Hâkimi ve yöneticisi Allah'ın yardımı olmaksızın hiç kimse kendisini güvende hissedemez. Bu sebeple şeytani güç ve dürtüler konusunda Allah kendisine sığınılmasını ısrarla hatırlatmaktadır.¹⁶³

Hz. Peygamber (s.a.v.), “öfke şeytandandır, şeytan da ateşten yaratılmıştır. Ateşi su söndürür, biriniz öfkelendiği zaman abdest alsın”¹⁶⁴ buyurarak da öfkenin şeytanla ilgili olduğuna dikkat çekmiştir.

1. İzahta Bulunma

Konuyla alakalı olarak Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Rasûlullah'ın, Kureyş'in gönlünü İslam'a ısındırmak için ganimet mallarından yüzer deve vermeye başlaması Ensar'ın gençlerini üzmüş, itiraz etmişlerdi. Bu haber Hz. Peygamber'e ulaştınca Ensar'ı bir çadırda toplamış ve ‘şübhesiz ben zamanları kâfirliğe yakın bulanan birtakım insanlara dünyalık mal veriyorum. İnsanlar evlerine aldıkları malları götürürken sizler yurtlarınıza Allah'ın Rasûlü ile dönmenizden razı olmuyor musunuz? Allah'a yemin ederim ki, sizin kendisiyle dönüp gideceğiniz şey, onların alıp gidecekleri şeyden hayırlıdır!’ açıklamasını yapmıştır. Bunun üzerine Ensâr: ‘Evet Yâ Rasûlellah! Bizler razıyız’ demişlerdir.”¹⁶⁵

Hz. Peygamber (s.a.v.) sahip olduğu konumu nedeniyle istese sahabeye hiçbir açıklama yapmayabilirdi. Çünkü o (s.a.v.) bütün vasıflarından önce Allah'ın Rasûlü'ydü. Buna rağmen sahabenin itirazını hoş görmüş ve sahabeye onları İslam'a ısındırmak için böyle bir uygulama yaptığı izahında bulunmuştur. Nitekim onlardan birisi olan Saffan b. Ümeyye (r.a.): “Rasûlullah insanlar içinde

¹⁶¹Huriye Martı, “Öfke Baldan Tatlı mı?”, *Diyanet Aylık Dergi*, sy: 253 (2012 Ocak), s.46-47.

¹⁶²Hüseyin İ. Yeğin, “Öfke Duygusu ve Dini Açıdan Baş Edebilme Yolları”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, X/2, (2010), s. 253.

¹⁶³ Hayati Hökelekli, *İslam Psikolojisi Yazuları*, İstanbul: Dem Yayınları, 2009, s.108-109.

¹⁶⁴Ebû Dâvûd, Edeb, 3.

¹⁶⁵Buharî, Humus 19; Menakibi'l- Ensar 3; Meğazî 58; Müslim, Zekât 132.

en sevmediğim kimseydi. Fakat Huneyn Günü bana o kadar mal verdi ki, bana insanların en sevimlisi haline geldi” itirafında bulunmuştur.¹⁶⁶

Ensar gençlerinin buradaki itirazlarını Hz. Peygamber (s.a.v.)’e hatırlatma yapmak suretiyle bu durumun niçin böyle olduğunu ortaya çıkarmak, ilim, iman ve anlayış olarak bir şeyler öğrenmeye çalışmak olarak değerlendirmek uygun olur.¹⁶⁷ Ayrıca söz konusu eleştirilerin yaşlılardan değil de gençlerden gelmesi, gençlerin yaş faktörünün verdiği bir toyluk ve acelecilikle Hz. Peygamber’in bu tutumunda göstermiş olduğu maksat ve maslahatı düşünmeksizin eleştiri yapmaları şeklinde açıklanabilir.

Sahabe itirazlarına Rasûlullah (s.a.v.)’in izahta bulunmasının bir diğer örneğini tayin edilen komutanın kumandanlığı yönündeki itirazlar oluşturmaktadır. Abdullah b. Ömer (r.a.)’den şöyle rivayet edilmiştir: “Rasûlullah (s.a.v.) Rumlar üzerine gönderdiği bir ordunun başına Usâme b. Zeyd’i kumandan tayin etti. Bazı kimseler Usâme’nin kumandanlığı konusunda itiraz dedikoduları yaptı. Bunun üzerine Rasûlullah (bir hutbe yaptı da): ‘Eğer siz Usâme’nin kumandanlığı hususunda kötülük yapıyorsanız, sizler bundan önce onun babası Zeyd b. Hârise’nin kumandanlığına da dil uzatmıştınız. Allah’a yemin ediyorum ki, Zeyd kumandanlığa elbette lâyıktı. Ve o bana, insanların en sevimlilerinden biri olduysa, hiç şübhesiz şu Usâme de babasından sonra bana insanların en sevimlilerindedir’ buyurarak”¹⁶⁸ Usâme’nin kumandanlığını eleştiren kimselere Usâme’yi ve babasını övmek suretiyle cevap vermiştir.

Bu tayinden dolayı eleştiri yapanların kimler olduğu bilinmemekle¹⁶⁹ beraber genç ve tecrübesiz bir komutan olan Usâme ile girilecek bir savaşta kaybetme endişesi nedeniyle itiraz etmiş olmalıdırlar. Bir diğer ihtimal ise azatlı bir kölenin oğlunun emri altına girmeyi içlerine sindiremeyenlerden, islama yeni girenlerden veya bedevîlerden ya da cahiliye kültüründen henüz sıyrılamayanlardan olması yönündedir. İslam’ın ön gördüğü yönetim anlayışında sınıf ve yaş farkının değil ehliyet ve liyakatın asıl olduğu mesajını vermek isteyen

¹⁶⁶Müslim, Fedail 59.

¹⁶⁷Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, s. 126.

¹⁶⁸Buharî, Meğazi 44- 89; Fadâili Ashâbi’n-Nebî, 17.

¹⁶⁹İbn Hacer, *Fethu’l-Bari*, VII, 759’ da eleştiri yapanlardan sadece Ayyaş b. Ebi Rabia’nın ismi verilmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), onların ortaya attığı söylentilere aldırış etmeden emrini uygulamıştır.¹⁷⁰

2. Kabul Etme

Ümmetine karşı aşırı düşkün ve merhametli olan Hz. Peygamber (s.a.v.) sahabenin sevinciyle mutlu olur ve gülümserdi. Abdullah b. Ömer (r.a.)'in rivayet ettiği bir hadise göre, Rasûlüllah (s.a.v.) Tâif şehrini muhasara ettiği zaman, Tâif'in fethi zorlaşınca bazı sahabileriyle istişareden sonra: “İnşâallah yarın döneceğiz” dedi. Bu söz mücâhidlere ağır geldi de: “Tâif'i fethetmeden nasıl gideriz!” dediler. Sahabilerin bu itirazı üzerine Peygamber (s.a.v.): “Öyleyse yarın sabah harbe hazır olun” buyurdu. Ertesi sabah harb başladı ve sahabilerden birçoğu yaralandı. Bunun akabinde Hz. Peygamber: “İnşâallah bizler yarın döneceğiz” buyurdu. Bu sefer Peygamber (s.a.v.)'in bu karârı sahabileri sevindirdi. Peygamber de sahabilerin sevinmelerine güldü.¹⁷¹

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in istişare kararı olarak duyurduğu ilana sahabiler karşı gelmiş ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'e muhalefet etmişlerdir. Bu durum karşısında Hz. Peygamber (s.a.v.) onları fiili veya sözlü olarak cezalandırmamış aksine onların isteklerini kabul etmiştir. Komutanın emrini savaş halinde iken dinlememek ciddi manada orduyu zora sokabilecek bir durumdur. Buna rağmen askerlerinin istediğini yapan Hz. Peygamber (s.a.v.) ümmetinin isteklerini hafife almadığını göstermiştir.

Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.)'den rivayet edilen başka bir hadiste de Hz. Peygamber (s.a.v.), sahabeyi yollarda oturmaktan men etmiş, sahabiler yollarda oturmanın kendileri için zaruri olduğunu söyleyerek itiraz etmiştir. Bunun üzerine Rasûlüllah: “Mâdem ki sizler için oralarda oturma zarureti vardır, öyleyse yola hakkını veriniz!” buyurmuştur. Sahabilerin: “Yolun hakkı nedir?” sorusuna “haramdan bakışı kısmak, gelip geçenlere ezâ vermekten çekinmek, selâm alıp vermek, ma'rufu emredip münkerden nehiydir” buyurarak¹⁷² yollarda oturulmasına şartlı müsaade etmiştir.

¹⁷⁰Bünyamin Erul, *a.g.e.*, s. 128-129.

¹⁷¹Buharî, Meğazî 58, 83; Ezan 46; Müslim, Cihâd 82; Salât 98.

¹⁷²Buharî, İzin 2; İsti'zân 2; Mezalim 22; Müslim, Selam 2; Libas 114; Ebu Davud, Edeb 12; Tirmizi, İsti'zan 30. Benzeri rivayetlerle için bk. Ahmed b. Hanbel, IV, 30.

Yollar, herkesin gelip geçtiği mekânlardır. Erkek-kadın, büyük-küçük, insan-hayvan hep yolları kullanır. Dolayısıyla Hz. Peygamber (s.a.v.)'in başlangıçta yollarda oturmayı yasaklaması, oradan gelip geçen canlıların rahatsız edilebileceği endişesine dayanmaktadır. Ama insanlar, birbirleriyle konuşmak amacıyla yollarda oturduklarını söyleyince, bazı şartlarla kendilerine izin vermiştir. Bu şartlardan biri, gözlerine sahip olmaktır. Gelip geçeni süzmemek, ısrarlı bakışlarla insanları rahatsız etmemektir. Diğeri de gerek oturma ve gerek konuşma şekli açısından gelip geçeni rahatsız etmemektir. Yüksek sesle konuşmamak, gürültü kirliliğine yol açmamaktır. Yolu kapatacak şekilde oturmamak, ayrıca yola insanları rahatsız edecek herhangi bir zarar vermemektir.

Bu rivâyette işaret edilmesi gereken hususlardan biri de, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in başlangıçta yollarda oturmayı yasaklamasına rağmen ashâbın kendisine itiraz etmeleri ve Rasûlullah (s.a.v.)'in da bu itirazı haklı bulmasıdır. Burada Hz. Peygamber (s.a.v.)'in başlangıçta koyduğu yasağın bağlayıcılık ifade etmediği anlaşılmaktadır. Buna dayanarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bütün emirlerinin vücûb ifade etmediği, en azından bir kısım emirlerinin tavsiye mahiyetinde olduğu söylenebilir.¹⁷³

Konuyla ilgili diğeri bir örneği Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Hendek Muharebesi’nden döndüğümüz gün Rasûlullah (s.a.v.) bize: ‘Sakin kimse öğleyi Benî Kureyza’dan başka bir yerde kılmayın’ diye seslendi. Fakat bazı insanlar vaktin geçeceğinden korkarak namazı Beni Kureyza’ya varmadan kıldılar. Ötekiler de: ‘Vakti geçiresek bile biz namazımızı ancak Rasûlullah (s.a.v.)’in emrettiği yerde kılarız’ dediler. Ama o, iki fırkadan hiç bir kimseyi azarlamadı.¹⁷⁴

Namazını Benî Kureyza denilen mevkiye varmadan kılan sahabiler Hz. Peygamber (s.a.v.)'in emrinin ihtilafında davranmışlardır. Sahabenin buradaki ihtilâfının sebebi delillerin çatışmasıdır. Namazı vaktinde kılmak emredilmiştir. Peygamber (s.a.v.)'in buradaki emri ise derhal yola çıkıp Benî Kureyza'ya gitmeyi, başka hiç bir şeyle meşgul olmamayı gerektirmektedir. Ama bundan namazın geriye bırakılması kastedilmemiştir. İşte sahabeden bazıları bu mânâyâ

¹⁷³Sandıkçı, *Camîu'l-Usûl Tercüme ve Şerhi*, X, 548.

¹⁷⁴Müslim, Cihâd 69.

bakarak vakti geçirmemek için namazlarını kılmışlardır. Diğerleri ise mânâyâ değil Peygamber (s.a.v.)'in emrine ve bu emrin zahirine bakarak namazlarını geciktirmişlerdir. Her iki taraf ictihadda buldukları için Rasûlüllah (s.a.v.) hiç birini azarlamamıştır.

3. Öfkelenme

Allah Resûlü (s.a.v.), bağlayıcılık noktasındaki verdiği hükme itiraz edenleri hiç hoş karşılamamıştır. Ebu Hureyre (r.a.)'den nakledilen bir rivayete göre Huzeyl Kabilesi'nden iki kadın kendi aralarında kavga etmiş ve birinin diğerine attığı taş neticesinde hem kadının karnındaki cenin hem de kadın ölmüştür. Hz. Peygamber (s.a.v.), kadının diyetini âkilesine yüklerken cenin için de bir köle veya cariye vermelerine hükmetmiştir. Bu hüküm üzerine öldüren kadının velisi “Ya Rasûlellah (s.a.v.)! Yiyip içmeyen, konuşmayan hatta sesi dahi çıkmayan bir cenin için ben nasıl diyet öderim? Böyle şeylerin hükmü batıl olur” diye itiraz edince Hz. Peygamber (s.a.v.), “Cahiliye adetleri gibi secili söz öyle mi? Bu adam kâhinlerin kardeşlerindedir”¹⁷⁵ diyerek öfkesini ortaya koymuştur.¹⁷⁶

Allah Resûlü (s.a.v.)'nün bu adamı kâhinlere benzetmesinin nedeni, kâhinler gibi hakkı ibtâl ve hakikati gizlemek için seci'li söz söylemesidir. Seci, kafiyeli söz demektir. Cahiliye döneminde yüksek bir mevkiye sahip olanların konuşmalarında sıkça kullandıkları seci, ya doğuştan bir kabiliyet ya da insanın kendini zorlaması sonucu yapmacık bir şekilde oluşur. Kâhinlere ait seci de denilen bu çeşit seciler makbul sayılmazlar. İşte Hz. Peygamber'in karşı çıktığı, kötülediği hatta aşağıladığı seci budur.¹⁷⁷

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in taşımış olduğu ilahi misyon gereği verdiği bir hükümde adaletli davranmaması, birini kayırması, gereksiz hüküm vermesi söz konusu değildir. Duyguların tesirine kapılarak itiraz etmemek Hz. Peygamber

¹⁷⁵Bu kişi Hamel b. Nabîğa'dır. Hz. Peygamber yaptığı secili konuşma sebebiyle Hamel b. Nabîğa'yı kınamış ve onu “kâhinlerin kardeşi” olarak nitelemiştir. Bkz. Sandıkçı, *Camî' l-Usûl Tercüme ve Şerhi*, VI, 639.

¹⁷⁶Buharî, Tıb 46; Müslim, Kasâme 36; Ahmed b. Hanbel, II, 274, 535; Ebû Dâvûd, Diyât 19; Nesâî, Kasame 39.

¹⁷⁷*İlmu' l-Bedî'*, s. 167-177'den naklen Sandıkçı, *a.g.e.*, VI, 639.

(s.a.v.)'in verdiği hükmü kabul etmek gerekir.¹⁷⁸ Çünkü o (s.a.v.)'nin verdiği hükme razı olmamak ve muhalefet etmek çok büyük bir tehlikedir.¹⁷⁹ Bu konuda dikkat edilmesi gereken en önemli husus da Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hüküm verirken kendi nefsi için değil de risaletinin gereği olarak adil karar vermesi ve ilahi kontrol altında tutulmasıdır.

Ebû Saîd (r.a.)'in rivayetinde belirtildiğine göre, Hz. Ali Yemen'den Peygamber'e, toprağından arıtılmamış bir mikdâr altın cevheri göndermişti. Resûlullah (s.a.v.) bu ganimetten İslamiyet'e yeni girenlere büyük paylar vermişti. Ashabtan bazıları bu durumu yadırgayınca: "Ben ancak bu mal ile onları İslâm'a alıştıyorum" buyurmuştur. Bunun üzerine iki gözü çökük, yanağının iki elmacığı çıkık, alını yüksek, gür sakallı, başı tıraşlı bir adam¹⁸⁰ öne geldi ve: "Allah'tan kork Ya Muhammed" dedi. Peygamber de: "Ben âsîlik edersem Allah'a kim itaat eder? Allah beni yer ahâlîsi üzerine emin kılmakta iken, sizler beni emîn saymıyor musunuz?" buyurdu.¹⁸¹ Bu sırada o şahsı öldürme izni isteyen bir kimseyi Peygamber men etti. O sert bedevî geri dönünce Peygamber: "Şunun soyundan veya bunun arkasından öyle bir kavim türeyecektir ki, onlar Allah'ın Kitabını okuyacaklar, fakat bu onların boğazlarından ileriye geçmeyecek, onlar okun avı süratle delip çıktığı gibi dinden çıkacaklar. Onlar İslâm ahâlîsini öldürecekler de putların sahihlerini terkedecekler. Yemîn olsun eğer ben onların zamanına erişseydim, onları Ad kavminin öldürülüşü gibi öldürürdüm" buyurarak¹⁸² sünnete bağlılıktan uzaklaşanların özelliklerinden bazılarını haber vermiş, ona (s.a.v.) itirazın sonucunun nereye varacağını belirtmiştir.¹⁸³

¹⁷⁸Aşır Örenç, *Hz. Peygambere Yapılan Saygısızlıklar*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2007, s. 38.

¹⁷⁹Nur 24/ 47-48.

¹⁸⁰Bu şahsın kim olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Münafıklardan Muattib b. Kuşeyr el-Amrî olduğuna dair rivayet vardır. Ayrıca bu hadisin asıl hedefin İslam'ın prensiplerinde gösterdikleri aşırılık yüzünden haricileri tenkit etmek için uydurulan bir kıssa olduğu yönünde rivayetler vardır. Bazı rivayetlere göre de bedevilerden biridir. Geniş bilgi için bkz. Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, s.137,138.

¹⁸¹Bu şahsa Hz. Peygamber'in verdiği farklı cevaplar için bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Barî*, XII, 306.

¹⁸²Buhârî, Enbiya 9; Menâkıb 25; Meğazi 63; Tefsir 145; Edep 95; Müslim, Zekât 148; İbn Mâce, Mukaddime 12; Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 68,73; Ebu Davûd, Sünnen 28; Nesâî, Zekât 79; Tirmizi, Fiten 24; Ebû Hatim Muhammed b. Hibbân, *Sahihî Kitâbu't-Tekâsim ve'l-Enva'*, tertîb: Aleaddin Ali b. Belbân el-Fârisî, Beyrut, 1407/1987, I, 186, 187; İbni Hişam, *es-Sîretu'n-Nebeviyye* thk.: Mustafa es-Sekâ, Beyrut, 1985, II, 496.

¹⁸³Aynur Uraler, *Sahâbe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık*, İstanbul: Işık Yayınları, 2000, s.104.

Allah Resûlü (s.a.v.)'nün hükmüne bu şekilde itiraz eden kişiler onu (s.a.v.) yeterince tanımayan, çevresinde pek bulunmamış ve genellikle çöl hayatı yaşayan bedevî kimselerdir. Mizaçları ve nebevi terbiyeden uzak kalmaları sebebiyle bedevîlerden gelen bu şekil itirazlara Hz. Peygamber (s.a.v.)'in nebevî atmosferini teneffüs etmiş olan sahabede pek rastlanmamaktadır.¹⁸⁴

Bununla birlikte çok nadir de olsa yakınındakilerin de bir takım itirazları olmuştur. Ali b. Ebi Tâlib şöyle anlatmaktadır: “Rasûlüllah (s.a.v) bir gece bana ve kızı Fâtıma'ya geldi de: ‘Sizler gece namazı kılmaz mısınız?’ dedi. Ben: ‘Yâ Rasûlellah, nefislerimiz Allah'ın elindedir. Bizi uyandırmak isterse uyandırır’ dedim. Rasûlüllah bana hiçbir cevap vermeyerek hemen geri döndü. Bu arada yüzünü bizden çevirirken, kendi uyluğuna vurarak: ‘İnsan kısmı ne de çok cidalci oluyor’¹⁸⁵ ayetini okudu.”¹⁸⁶

Hz. Ali'nin bu sözü itiraz gibi gözükmeyle beraber kötü niyetle verilmiş bir cevap değildir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.), kendisine inatla itiraz eden kimseye gösterdiği tepkiyi göstermemiştir.¹⁸⁷ Bununla beraber Hz. Ali'nin Peygamber (s.a.v.)'in çağrısına bu şekilde cevap vermemesi ve çağrıya uyması gerekirdi.¹⁸⁸

Hz. Aişe (r.anha)'nin bir rivayetinde ise Allah Resûlü (s.a.v.), son günlerinde Hz. Ebu Bekir (r.a.)'in namaz kıldırmasını emretmiştir. Hz. Aişe de babasının namaz kıldırırken ağlamaktan sesini duyuramayacağını gerekçe göstererek Nebi (s.a.v.)'den namazı kıldırması için Ömer (r.a.)'e emretmesini istemiştir. Hz. Aişe aynı zamanda Hz. Hafsa (r.a.)'dan da bu sözleri Nebi (s.a.v.)'ye söylemesini istemiştir. Rasûlüllah (s.a.v.) emrini tekrar etmesine rağmen Hz. Aişe de aynı cevabı vermiştir. Nebi (s.a.v.), üç veya dördüncü defa emrini bildirmesine rağmen aynı tutum devam edince: “Şüphesiz sizler, Yusuf (a.s.)'un sahibelerisiniz (karşılaştığı kadınlar gibisiniz).¹⁸⁹ Ebû Bekr (r.a.)'e

¹⁸⁴Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, s.113.

¹⁸⁵Kehf 18/ 54.

¹⁸⁶Buharî, Teheccüt 5; İ'tisam 18; Tevhid 31; Müslim, Misaffirin 206.

¹⁸⁷Aynur Uraler, *Sahâbe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık*, s. 104.

¹⁸⁸İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XV, 252.

¹⁸⁹Hz. Aişe bu itirazının gerekçesi sebebiyle, gönlündekinin aksini söylemesi bakımından, ziyafeti bahane edip hakkında dedikodu yapan hanımlara Hz. Yusuf'u gösteren Züleyha'ya

emredin namazı o kıldırısın” dedi.¹⁹⁰ Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir mihraba geçip namazı kıldırılmıştır.¹⁹¹

Hz. Aişe (r.anha)’nin emre itiraz etme gibi bir niyetinin olmamasına rağmen, yapılan davranış emre itiraz olmuştur.¹⁹² Hz. Aişe’nin bu itirazı ister masumane bir mazerete, isterse babası adına bir maslahat¹⁹³ gereği olsun, neticede Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından hoş karşılanmamış ve azarlanmasına yol açmıştır.¹⁹⁴ Bir görüşe göre Hz. Peygamber (s.a.v.)’in emirleri vücubiyet ifade eder. Dolayısıyla emrettiği konuda o (s.a.v.)’na tekrar müracat mekruhtur.¹⁹⁵

Bu olay Rasûlüllah’ın bir işi ne derece ciddi tutup işinde kararlı olduğunu göstermektedir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.), o anda yerinden kalkamayacak kadar hastadır. Hz. Ömer ise namaz kıldırılmayacak bir insan değildir.¹⁹⁶

Sahabe genellikle Allah Resûlü (s.a.v.)’nün verdiği emirleri yerine getirmiş ve ona itaat etmiştir. Ancak birkaç münferit olayda bu sınır aşılmıştır. Bu olaylardan birinde Hz. Peygamber (s.a.v.)’in akrabasını kayırdığı gerekçesiyle haksız bir itiraz söz konusudur. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu itirazı hiç hoş karşılamamıştır. Urve b. Zübeyr (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Zübeyr ile Ensâr'dan bir adam muhakeme oldu. Peygamber (s.a.v.): ‘Yâ Zübeyr, hurmalığını sula, sonra suyu salıver’ buyurdu. Bu hükme itiraz eden Ensârî: ‘Bu hükümü Zübeyr senin halanın oğlu olduğu için mi veriyorsun?’ dedi. Bu saygısızca söz üzerine Peygamber (s.a.v.): ‘Yâ Zübeyr, hurmalığını sula, sonra suyu hurma kökleri üzerindeki yumrulara ulaştır; sonra da suyu tut’ buyurdu. Zübeyr: ‘Hayır! Rabb’ine and olsun ki, onlar aralarında çekiştikleri şeylerde seni hakem yapıp,

benzetilmektedir. (Züleyha’nın asıl niyeti ziyafet değil, ziyafet vesilesiyle Yusuf’u kadınlara gösterip âşık olmasındaki özrünü ispat etmektir.) Bkz. Nevevî, el-*Minhâc*, IV, 140.

¹⁹⁰Bir başka rivayete göre öfkeli bir şekilde “hayır, hayır, hayır! Namazı İbn Ebû Kuhâfe (Hz. Ebu Bekir) kıldırısın” diyerek verdiği emre muhalefet edenleri uyarmıştır. Bkz. Ebû Dâvûd, *Sünnet* 11; Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde “öfkeli bir şekilde” ifadesi yoktur. Bkz. Ahmed b. Hanbel, IV, 322.

¹⁹¹Buharî, *İ’tisam* 5, Ezan 39; İmam Mâlik, *Sefer* 82; Ahmed b. Hanbel, IV, 412-413, VI, 96-202; Dârimî, *Mukaddime* 14; Tirmizî, *Menâkıb* 16.

¹⁹²Aynur Uraler, *Sahâbe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık*, s. 104.

¹⁹³Hz. Aişe’nin gerçek maksadı babasını insanların nefretinden korumak olduğu halde bundan hiç bahsetmeyip yalnız babasının kıraatini cemaatine duyuramayacağından söz etmiştir. Bkz. Babanzâde Ahmet Naim-Kâmil Miras, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi ve Şerhi*, İstanbul, 1947, II, 633.

¹⁹⁴Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, s.136.

¹⁹⁵İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, XV, 211.

¹⁹⁶Ahmet Lütfi Kazancı, *Çeşitli Yönleriyle Nübüvvet Kavramı*, 1997, s. 63.

sonra da verdiğin hükme, içlerinde bir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar¹⁹⁷ âyetinin bu hâdise hakkında indiğini sanırım, demiştir.”¹⁹⁸

Aslında Hz. Peygamber (s.a.v.)’in vermiş olduğu ilk hükümde Hz. Zübeyr (r.a.)’e önce tarlayı kendisinin sulamasını sonrada suyu komşusuna bırakmasını emretmiştir. Hz. Zübeyr (r.a.), suyu ilk önce kullanmada haklıdır ve Hz. Peygamber (s.a.v.)’in verdiği bu ilk hükümde geniş bir hoşgörü vardır. Fakat komşusunun Zübeyr (r.a.)’i kayırdığı zannıyla antlaşmaya itiraz etmesi, Hz. Peygamber (s.a.v.)’i Zübeyr (r.a.)’e hakkını vermeye, komşusunu da suyun geciktirilmesi ile cezalandırmaya sevk etmiştir.¹⁹⁹

Hz. Peygamber’i töhmet altında bırakan söz, düşünce ve fiillerden uzak durmak gerekir. Dolayısıyla Resûlullah (s.a.v.)’ın Allah’ın elçisi olma vasfını çok iyi kavrayıp Hz. Peygamber (s.a.v.)’in her türlü kararına veya hükmüne teslim olmak gerekmektedir.²⁰⁰

Âişe (r.anha)’den rivayet edilen şu hadiste ise, her ne kadar sözlü olmasa da davranışla Hz. Peygamber’e yapılan itirazların örneği vardır: “Peygamber (s.a.v.) bir hususta insanlara ruhsat vermişti. Bir topluluk o işten çekindi ve ona yanaşmadılar. Onların bu çekingenliği Peygamber’e ulaştınca, hemen hutbeye çıkıp: ‘Birtakım cemâatlere ne oluyor ki, benim yapmış olduğum işten çekiniyorlar? Allah’a yemin ederim, ben Allah’ı onların en bileniyim ve Allah’a saygısı en şiddetli olanıyım’ buyurarak²⁰¹ bu şekilde davrananları azarlamıştır. Ruhsat tanıdığı bir işi bazı sahabilerin yapmaktan çekinmesi, Hz. Peygamber (s.a.v.)’i kızgınlığı yüzünden belli olacak şekilde öfkelenmiştir.²⁰²

4. Beddua Etme

Seleme b. Ekva' (r.a.)’nın rivayetine göre, Rasûlullah (s.a.v.) yanında sol eliyle yemek yiyen Büsr b. Râi’l-ayr’ı sağ eliyle yemesi için uyarınca

¹⁹⁷Nisâ 4/ 65.

¹⁹⁸Buharî, Musakaat 7, 8, 9; Sulh 12; Şehâdât 28; Tefsir 84; Müslim, Fedail 129; İbn Mâce, Mukaddime 2; Ebu Davud, Akdiye 31; Tirmizi, Ahkâm 26; Nesâi, Kudât 19, 27; Ahmet b. Hanbel, I, 165-166.

¹⁹⁹Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, s. 114.

²⁰⁰Cemal Ağırman, *Hz. Peygamber’in Sünnetinde İtaat*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004, s. 283.

²⁰¹Buharî, Edeb 72; İ’tisam 5; Müslim, Fedâil 127; Ahmet b. Hanbel, VI, 45, 181.

²⁰²Aynur Uraler, *Sahâbe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık*, s. 131.

beceremediği gerekçesiyle itiraz etmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) “beceremeyesin! Onu ancak kibir men etti” buyurmuştur.²⁰³ Hadisi nakleden ravi, ilgili şahsın itirazının kibrinden kaynaklandığına dikkat çeker ve Rasûlullah (s.a.v.)’ın bu bedduasından sonra elini ağzına götürmediğini belirtir.²⁰⁴

Bu kişi hakkında “onu ancak kibir men etti” buyurulmasına bakarak onun bir münafık olduğuna hükmetmek doğru değildir. Çünkü mücerret kibir ve muhalefet münafık olmayı gerektirmez. Ancak buradaki emir vücut içinse ona itaat etmediğinden dolayı günahkâr olur.

En zor anlarda bile düşmanlarına beddua etmekten kaçınan Hz. Peygamber (s.a.v.)’in,²⁰⁵ bir sahabiye bedduada bulunması, bu itirazın temelindeki kibir duygusuna yöneliktir. Yoksa Allah Resûlü (s.a.v.)’nün sahabeye değer veren, sahabenin düşüncesine başvuran, fikirlerini ortaya koymada onları cesaretlendiren, bir kişiliğe sahip olduğu ortadadır.

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, Muaviye (r.a.)’yi çağırması ve bu çağırışı üç kere yinelemesi üzerine gelmemesini anlatan şu hadis de onun (s.a.v.) çağırısına itiraz olarak değerlendirilebilir. İbn Abbâs (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Çocuklarla beraber oynuyordum. Derken Rasûlullah geldi. Ben hemen bir kapının arkasına gizlendim, yanıma gelerek avucuyla omuzlarımın arasına bir dokundu. Ve: ‘Git bana Muaviye’yi çağır!’ dedi. Ben derhal gittim ve geri geldim. Ve: ‘O yemek yiyor!’ dedim. Sonra bana tekrar: ‘Git bana Muaviye’yi çağır!’ dedi. Hemen gittim geldim. Ve: ‘O yemek yiyor!’ dedim. Bunun üzerine: ‘Allah onun karnını doyurmasın!’ buyurdu.”²⁰⁶

Peygamber (s.a.v.)’in bu bedduaları Allah tarafından kabul edilmesini yürekten istediği beddualar değildir. Aksine bunlar, sözü niyetsiz sevketmede Arap dilinde âdeten kullanılan, Arapların söyleyegeldikleri şeylerdir. Benzer şu ifadeler örnek olarak verilebilir:²⁰⁷ “Eli toprak olasıca!”²⁰⁸ “Allah hayrını versin”

²⁰³Müslim, Eşribe 107.

²⁰⁴Ayrıca rivayete ilişkin değerlendirmeler için bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Barî*, IX, 432-433.

²⁰⁵Ebu Hureyre (r.a.)’den rivayet edilmiştir: “Yâ Rasûlellah! Müşriklerin aleyhine dua et!” denilmesi üzerine “Ben lânetçi olarak gönderilmedim. Ben ancak ve ancak rahmet olarak gönderildim!” buyurdular. Bkz. Müslim, *Birr* 87.

²⁰⁶Müslim, *Birr* 96.

²⁰⁷Yavuz Köktaş, *100 Soruda Hadis Meseleleri*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2011, s. 63.

²⁰⁸Kadın dört şey üzere nikâhlanır: “Malı, makâmı, fizikî güzelliği ve ahlâkî güzelliği. Eli toprak olasıca, sen dindâr olanı tercih et.” Bkz. İbn Mâce, *Nikâh* 6.

anlamında; “yoksulluktan kurtulmayasın!”²⁰⁹ “Allah Allah, işe bak, Allah hayrını versin” anlamlarında; “Allah canını alsın”,²¹⁰ “Boğazın şişip ağrısın emi!”²¹¹ Bu ifadelerde beddua etmeye yönelik bir kasıt yoktur.²¹²

Nevevî de aynı şekilde meseleyi ele almış ve şöyle demiştir: “Muaviye, bedduayı hak edecek bir şey yapmadı. Muaviye’nin çağrılıp da gecikmesi üzerine “Allah karnını doyurmasın!” ifadesi iki şekilde anlaşılabilir: Biri, bu ifade kasıtsız dilde cereyan etmiştir. İkincisi aslında bu ifade onun için bir duadır. Müslim de bu hadisi bu bağlamda zikretmiş, onu Muaviye’nin faziletinden saymıştır.”²¹³

Bu sözler beddua olsa bile Câbir b. Abdullah (r.a.)’ın bildirdiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.), Rabbine şu şartı koşmuştur: “Allahım! Ben ancak bir beşerim! Müslümanlardan herhangi birine sitem eder, lanette bulunursam, bunu onun için bir zekât ve rahmet kıl!”²¹⁴ Bu durumu Hz. Âişe (r.anha)’nin şu rivayeti teyit etmektedir: “Rasûlullah (s.a.v.)’ın yanına iki adam girdi. Onunla ne olduğunu bilmediğim bir şey konuştular ve o (s.a.v.)’nu kızdırdılar. O da kendilerine lanet ve sitem etti. Çıktıkları vakit ben: ‘Yâ Rasûlellah! Şu iki adamın kazandığı bayırdan kim bir şey kazanabilir’ dedim. ‘Ne o?’ buyurdu. ‘Sen onlara lanet ve sitem ettin’ dedim. ‘Sen benim Rabbime koştüğüm şartı bilmiyor musun? Allahım! Ben ancak bir beşerim, müslümanlardan hangisine lanet veya sitem edersem bunu onun için bir zekât ve ecir kıl dedim’ buyurdu.”²¹⁵

Konuyla ilgili bir diğer hadisi Enes b. Mâlik (r.a.) şu şekilde rivayet etmiştir: “Ümmü Süleym’in yanında yetim bir kız vardı. Rasûlullah (s.a.v.) bu yetim kızı görerek: ‘O sen misin? Hakîkaten büyümüşsün! Yaşın büyümesin!’ dedi. Bunun üzerine yetim kız ağlayarak Ümmü Süleym’e döndü. Ümmü Süleym: ‘Sana ne oldu?’ diye sordu. Cârîye: ‘Nebiyullah (s.a.v.) bana yaşın büyümesin diye beddua etti. Artık benim ömrüm uzamayacak!’ dedi. Ummü Süleym acele başörtüsünü sarınarak çıktı. Ve Rasûlullah (s.a.v.)’a ulaştı. ‘Ya Nebiyallah! Sen

²⁰⁹Müslim, Hayız 33.

²¹⁰İbn Mâce, Nikâh 62; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 243; VI, 268.

²¹¹Buharî, Hacc 34.

²¹²Kadı İyâz, Ebu’l-Fadl İyâz b. Musa b. İyâz, *eş-Şifa bi Ta’rifi Hukûki’l Mustafâ*, Thk: Hüseyin Abdülhamîd Neyl, Beyrut, 1995, III, 244.

²¹³Nevevî, *el-Minhâc*, XVI, 371.

²¹⁴Müslim, Birr 89.

²¹⁵Müslim, Birr 88.

benim yetim kızıma beddua mı ettin?’ dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) güldü. Sonra şöyle buyurdu: ‘Yâ Ummü Süleym! Bilmez misin ki benim Rabbime şartım vardır. Ben Rabbime şart koştum da, şöyle dedim: ‘Ben ancak bir beşerim. Beşerin razı olduğu gibi razı olur; beşerin kızdığı gibi kızarım. Ümmetimden herhangi biri aleyhine hak etmediği halde duada bulunursam, bunu onun için bir temizlik suyu, bir zekât ve kıyamet gününde onu kendisiyle Allah’a yaklaştıracak bir ibâdet yap, dedim’ buyurmuştur.²¹⁶

5. Tasdikleme

Hasta bir mü'mini ziyaret etmek Peygamber (s.a.v.)’in sünnetidir. O, hastaları ziyaret eder, mü'minlere de hasta ziyaretini tavsiye ederdi.²¹⁷ Hasta bir mü'mini ziyaret eden kişi hem hastaya moral vermiş olur, hem de kendisi sevap kazanır.²¹⁸

İbn Abbas (r.a.)’ın anlattığına göre ‘Hz. Peygamber (s.a.v.) bir kere hasta hatırı sormak için bir bedevîyi ziyarete gitmişti. O (s.a.v.), bir hastanın yanına gittiğinde ona: ‘Zararsız, geçmiş olsun, günâhlarına kefârettir inşaallah’ derdi. Bu kişiye de: ‘Hastalığın zararsız geçmiş olsun, günâhlarına kefârettir inşaallah’ duasında bulundu. Bedevî ise Peygamber’e: ‘Sen, günâhlarına kefârettir; geçmiş olsun diyorsun, fakat hiç de öyle (geçici bir hastalık) değildir. Belki o ergin bir ihtiyar hasta üzerinde harareti feveran edip duran ve onu kabirleri ziyarete götürecek olan humma hastalığıdır’ dedi. Peygamber de: ‘O hâlde peki (öyle olsun)’ buyurarak²¹⁹ bu bedevînin sözünü tasdiklemiştir.²²⁰

Hastanın gönlünü ferahlatmak ve içini sevinçle doldurmak, hastalığın iyileşmesinde ve hafiflemesinde şaşılacak derecede bir etkiye sahiptir. Hasta

²¹⁶Müslim, Birr 95.

²¹⁷Buhârî, Cenâiz 2; Müslim, Libâs 114.

²¹⁸Tirmizî, Edeb 45; Nesâi, Cenâiz 53.

²¹⁹Buhârî, Menâkıb 25.

²²⁰Taberânî’nin ve daha başkalarının rivayet tarîklerinde hadîs şöyle bir ziyâde ile bitiyor: Rasûlullah: "Mademki sen hakkındaki dileğimizi kabulden çekmiyorsun; şu hâlde senin dediğin olacaktır ve Allah'ın takdiri yerini bulacaktır" buyurmuştur. Hakîkaten hasta bedevî, hastalığından iyi olmamış ve ertesi günü akşamına erişmeden Peygamber'in haber verdiği üzere o hastalıktan ölmüştür. Mehmet Sofuoğlu, *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2004, XI, 207.

bundan psikolojik ve fizyolojik güç alır. Böylece vücudu eziyet vereni defetmeye yardım almış olur. Bu durum, hasta ziyaretinin faydalarından biridir.²²¹

Hasta ziyaretçilerine “bir hastanın yanına girince, sağlık ve uzun ömür temennisiyle onu rahatlatın. Böyle yapmak onun gönlünü hoş eder”²²² buyuran Hz. Peygamber (s.a.v.), tabi ki hasta olan kimseye de ümitli olmasını, iyi düşünmesini, hayır konuşmasını tavsiye edecektir.²²³ Bu bedevî ise kendisi hakkında kötü zanda bulunmuş, Hz. Peygamber (s.a.v.) de onun sözünü onaylayarak bir bakıma onu kötü zannıyla baş başa bırakmıştır.

²²¹İbn Kayyim el-Cevziye, *Za'du'l-Mead*, III, 303-304.

²²²Tirmizî, Tıbb 35.

²²³“Kim Allah’a ve Ahiret Günü’ne inanıyorsa ya hayır söylesin, ya da sussun.” Bkz. Buharî, Edeb 31; Müslim, İman 74, 75.

İKİNCİ BÖLÜM

SAHABENİN KINAMA GEREKTİRMEYEN İŞLERİNE KARŞI HZ. PEYGAMBER'İN TAVRI

Sahabe, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in terbiyesinde yetişmiştir. Ortaya koydukları fiillerin iyi ya da kötü, helal veya haram olduğunu Hz. Peygamber (s.a.v.)'den öğrenmişlerdir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, sahabenin yapmış olduğu doğru, güzel, övgüye layık işlerine, nezaket çerçevesinde sorduğu sorulara karşı sergilediği tavırlar bize örnekliği açısından önem arz etmektedir. Bu tavırların “sözle ve beden diliyle” olarak ele alınması mümkündür.

I. Sözle

A. Takdir

Takdir kelimesi sözlükte; “değer biçme, kıymet verme” anlamına gelir.²²⁴ Takdir kelimesinin zıddı nimeti inkâr etme anlamında nankörlüktür. Nankörlük; sözlükte “gördüğü iyiliğin kadrini bilmeme” olarak tarif edilmiştir.²²⁵ Şükür de takdirle aynı anlama gelir ve sözlükte; “iyiliğin kıymetini bilme ve iyilik yapana bu hissi gösterme, nimet ve iyiliği anıp, sahibini övme” anlamlarına gelir.²²⁶

Bu bağlamda Hz. Peygamber (s.a.v.), İslam Dini'ne yararlılık gösteren sahabileri överek takdir etmiştir. Bu sahabilere biri Ebû Hureyre (r.a.)'dir. Ebû Hureyre (r.a.), ilme ve öğrenmeye âşık biridir. Yalnızca birkaç kelime öğrenebilmek için günlerini Peygamber (s.a.v.)'e hizmetle geçirmiş, dünya nimetlerine iltifat etmemiştir.²²⁷ Bir gün Allah Resûlü (s.a.v.) ganimetleri paylaştırırken, onun taksimata katılmadığını görmüş: “Sen de arkadaşların gibi ganimetten istemez misin?” diye sormuş, o da buna: “Benim senden istediğim tek bir şey var, o da Allah'ın sana öğrettiği ilimden bana da öğretmendir” cevabını vermiştir.²²⁸

²²⁴Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1988, s.1051.

²²⁵Mehmet Doğan, *a.g.e.*, s.841.

²²⁶Mehmet Doğan, *a.g.e.*, s.1043.

²²⁷Osman Güner, “Hz. Ebû Hureyre ve Hadîs Rivayeti”, *Yeni Ümit Dini İlimler ve Kültür Dergisi*, sy. 82, (Ekim, Kasım, Aralık 2008), s.55.

²²⁸İbn Hacer, *Fethu'l-Barî*, VII, 203.

Ebû Hureyre (r.a.) bir kere: “Yâ Rasûlellah! Kıyamet gününde senin şefaatin en çok kime olacak?” diye sormuştur. Rasûlüllah (s.a.v.): “Ya Ebâ Hureyre! Hadis ezberlemedeki hırsın nedeniyle, bu hadisi senden önce kimsenin bana sormayacağını tahmin ediyordum. Kıyamet gününde halk içinde şefaatiime en çok layık olan, kalbinden ve gönlünden hâlis ve samîmi olarak ‘La ilahe illellâh’ diyen kimsedir”²²⁹ buyurarak onun hadise olan iştihakını takdirle karşılamıştır.

Hız. Peygamber (s.a.v.)’in, İslam’a yaptığı hizmetlerden dolayı takdir ettiği bir diğer sahabe ise on beş yaşında İslam’ı seçerek ilk yedi Müslümandan birisi olan Zübeyr b. Avvam (r.a.)’dır. Zübeyr (r.a.) önce Habeşistan’a, sonra da Medine’ye hicret edenlerdendir. Cennet ile müjdelenen on kişiden ve Ömer (r.a.) tarafından kendisinden sonra halife seçilmesi için bıraktığı altı kişilik şura heyetinden birisidir.²³⁰

Zübeyr b. Avvam (r.a.), Rasûlüllah (s.a.v.)’in hicretini duyunca Habeş diyarından Medine’ye hicret etmiş ve Nebi (s.a.v.) ile bütün savaşlara katılmıştır. Uhud’da müşrikler Müslümanlara galip gelip Mekke’ye yöneldiklerinde, Rasûlüllah (s.a.v.) onların tekrar Medine üzerine dönmelerinden endişelendi ve sahabeden yetmiş kişiyi geriye döndürdü. Allah bu mücahitler sebebiyle müşriklerin kalplerine korku attı ve Müşrikler Mekke’ye doğru gitti. Bu olay üzerine: “Kendilerine yara isabet ettikten sonra yine Allah ve Rasûlü’nün davetine icabet edenler, onlardan iyilik yapanlar ve sakınanlar için büyük bir mükâfat vardır”²³¹ ayeti nazil oldu ki, bu yetmiş kişinin içinde Zübeyr b. Avvam (r.a.) da vardır.²³²

Uhud’da bu şekilde kahramanlık gösteren Zübeyr (r.a.), aynı kahramanlığı Hendek’te de göstermiş ve Hız. Peygamber (s.a.v.)’in övgüsüne mazhar olmuştur. Bu olayı Câbir b. Abdullah (r.a.) şöyle anlatmaktadır: Beni Kureyza Yahudileri Hendek savaşında müşriklerin ayartmasıyla Müslümanlarla yaptıkları anlaşmayı bozmuştu. Bu haberi alan Rasûlüllah (s.a.v.): “Bize Beni Kureyza’dan kim haber getirir?” diye sormuş, Zübeyr b. Avvam (r.a.): “Ben!” diyerek göreve talip

²²⁹Buharî, Rikâk 51; İlim 33.

²³⁰Müslim, Fedailu’s-Sahabe 6.

²³¹Al-i İmran 2/172.

²³²Buhari, Tefsir 20.

olmuştur. Sorusunu üç kez tekrarlayan Nebi (s.a.v.)'ye her seferinde Zübeyr b. Avvam (r.a.) cevap vermiştir. Onun tehlikeli bir vazifeye ısrarla sahip çıkması Nebi (s.a.v.)'yi son derece memnun etmiş ve bu memnuniyetini: “Her nebinin bir havarisi vardır.²³³ Benim havarim de Zübeyr'dir” iltifatıyla ifade buyurmuştur.²³⁴

Bazı rivayetlerde Rasûlüllah (s.a.v.) ondan memnuniyetini: “Anam babam sana feda olsun!”²³⁵ diyerek ifade ettiği ilavesi vardır ki bu tabiri Rasûlüllah çok ender kullanmıştır.²³⁶

Allah Rasûlü (s.a.v.)'nün övgüsüne mazhar olan sahabilerden biri de Âmir b. Ekva' (r.a.)'dır. Seleme b. Ekva' (r.a.)'nın naklettiğine göre Hayber Fethi'nde Yahudilerle karşı karşıya gelindiğinde amcası Âmir b. Ekva' (r.a.), cenk için meydana çıkmış, kılıcındaki kısıklık nedeniyle karşısındaki yahudiye vurmaya çalışırken kılıcının keskin yüzü dönüp dizini yaralamıştır. Daha sonra aldığı bu yaradan dolayı vefat etmiştir. Bazı kimseler Âmir (r.a.)'in kendi kendini öldürdüğünü düşünerek amelinin bâtil olduğunu söylemiştir. Rasûlüllah (s.a.v.) bunu öğrenince: ‘Bunu söyleyen, yalan söylemiştir. Âmir için muhakkak iki ecir vardır. O hem bir çalışkandır, hem de bir mücâhiddir. Medine’de Âmir’in benzeri pek az yetişmiştir’ buyurarak²³⁷ onu, yaşarken ortaya koyduğu güzel özelliklerini öne çıkararak övmüştür.

Allah Resûlü, İslam Dini'ne faydası dokunanları takdir ettiği gibi değişik vesilelerle sahabeye iltifatta bulunmuştur. Başkalarını kendine tercih etme gibi güzel bir hasleti kendisinde barındıran Seleme b. Ekva' (r.a.)'yı bu özelliğinden dolayı takdir etmiştir.

Seleme b. Ekva'(r.a.)'nın uzunca bir rivayetinde şu ifadeler vardır: “Hz. Peygamber (s.a.v.) Hudeybiye’de kendisine biat eden Seleme (r.a.)'nin kalkanı olmadığını görünce ona deriden yapılmış bir kalkan verdi. Daha sonra Seleme (r.a.)'yi yine kalkansız görünce ‘sana verdiğim kalkan nerede?’ diye sordu.

²³³Havari: Kelime olarak elbisenin yıkanıp temizlenmesi manasına gelen tahvir'den gelir. Samimi dost, yardımcı, nâsih (hayrını isteyen) demektir. Hz. İsa'ya iman edip, onun yolunda ölmeye hazır olan on iki kişiden her biri için kullanılan tabirdir. Osman Cilacı, “Havari”, *DİA*, XVI, 513; Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, XII, 475-476.

²³⁴Buharî, Cihâd 40, 41, 134; Fedailu's-Sahabe 13; Müslim, Fedailu's-Sahabe 48; Tirmizi, Menâkıb 25.

²³⁵Buharî, Fedailu's-Sahabe 13; Müslim, Fedailu's-Sahabe 49.

²³⁶Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, XII, 475-476.

²³⁷Buharî, Edeb 90; Meğazî 40.

Seleme (r.a.)'nin 'Ey Allah Resûlü! Amcam Amir'in de yoktu ona verdim' demesi üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) güldü ve "Gerçekten sen 'Allah'ım! Bana öyle bir dost ver ki, benim için kendimden daha sevimli olsun' diyen kişiye benziyorsun!" dedi."²³⁸

Hz. Seleme (r.a.) kendisinin de kalkanı olmamasına rağmen hiç düşünmeden kalkanını çıkarıp amcasına vermiştir. Allah Resûlü (s.a.v.) durumu öğrenince gülmüş ve Seleme (r.a.)'ye iltifatta bulunmuştur.

Rasulullah (s.a.v.)'in sahabeyi övdüğü bir diğer konu ise Allah'a hamd etmektir. Enes (r.a.) şöyle anlatmaktadır: "Bir adam (Rifâa b. Râfî) nefes nefese mescide gelerek safa girdi ve 'Allah'a hayırlı, halisane çok hamd olsun!' dedi. Rasûlullah (s.a.v.) namazını bitirince: 'O sözleri söyleyen hanginizdi?' diye sordu. Cemaatten ses çıkmayınca Rasûlullah (s.a.v.) tekrar: 'Bunları söyleyen hanginizdi? Kötü bir şey söylemedi' buyurdu. Rifâa (r.a.): 'Soluk soluğa koşarak yetiştim de onları ben söyledim' dedi. Rasûlullah (s.a.v.): 'Bu sözleri Allah'a arz etmek için yarışan on iki melek gördüm' buyurdu."²³⁹

Hz. Peygamber "sözleri söyleyen hanginiz" diye sorduğunda sözleri söyleyen kişi yanlış bir şey söylemiş olma endişesiyle susmuştur. Ancak Hz. Peygamber (s.a.v.)'in "kötü bir söz söylemediğini" ifade buyurması üzerine kim olduğunu açıklamıştır. Hz. Peygamber, söylediği sözleri Allah'a arz için meleklerin yarıştığı sahabîyi ortaya çıkararak takdir etmiş, bu şekilde sahabelerin de onu tanımasını sağlayarak sevgilerini kazanmasına vesile olmuştur.

Enes (r.a.)'ten rivayet edilen diğer bir hadiste ise "Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanında iki kişi hapşirmiştir. Hz. Peygamber onlardan birisine 'Allah sana merhamet etsin' diye dua etmiş, diğerine dua etmemiştir. Kendisine bunun sebebi sorulduğunda: 'Biri, hapşırınca Allah'a hamd etti, ama öbürü hamd etmedi' buyurarak" hapşırıktan sonra hamd edenin icabet etmeyi gerektiren güzel bir davranış ortaya koyduğunu göstermiştir.²⁴⁰

Hz. Peygamber, hapşıran insanın "Elhamdülillâh" demesini, bunu duyanın da, ona: "Yerhamukellâh" diye karşılık vermesini tavsiye etmektedir.

²³⁸Müslim, Cihad 132.

²³⁹Müslim, Mesâcid 149-150; Nesâî, İftitah 8; Dârimi, Salât 34; İbn Mâce, Salât 2.

²⁴⁰Buharî, Edeb 127; Müslim, Zühd 53; Ebû Dâvud, Edeb 94; Tirmizî, Edeb 4.

“Yerhamukellâh” lafzı, hayır ve bereket anlamında bir duâdır. Lafız olarak manası, “Allah sana merhamet buyursun” demektir.²⁴¹ Verilen bu karşılığa “teşmît” denir. Teşmit lügat olarak tebrik manasına gelir. Kelimenin şamata kökünden geldiği de ileri sürülmüştür.²⁴² Bu durumda teşmîtin kelime anlamı: “Allah seni, aleyhindeki bütün şamatalardan muhafaza etsin” demektir. Teşmît’in hüküm itibariyle farz, vâcib olduğu şeklinde rivâyetler varsa da, fakihlerin çoğuna göre müstahaptır.²⁴³

Neticede Hz. Peygamber (s.a.v.), hapşırınca “Elhamdülillah” diyene teşmitte bulunarak onu takdir etmiştir. Hamd etmeyene ise teşmitte bulunmayarak bir görevi ve sünneti terk ettiği için durumunu hatırlatmış ve onu buna teşvik etmiştir.²⁴⁴

Allah Rasûlü (s.a.v.)’nün sahabeyi takdir ettiği bir diğer konu, ilim meclislerine değer verilmesidir. Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Rasûlüllah (s.a.v.) ashabdan bazılarının yanına uğradı ve: ‘Sizi buraya ne oturttu?’ diye sordu. Ashab: ‘Allah’ı zikretmek ve O (c.c.)’na hamdetmek için oturduk’ dediler. ‘Allah aşkına mı? Sizi ancak bu mu oturttu?’ buyurdu. ‘Vallahi bizi ancak bu oturttu’ dediler. ‘Ben sizi itham ettiğim için yemin ettirmedim. Şu var ki; bana Cibril, Allah’ın sizinle meleklerle iftihar ettiğini haber verdi’ buyurdu.”²⁴⁵

İlim öğrenmek, Kur’an okumak, hadislerin aydınlığında ruhları yüceltmek gibi ulvî maksatlarla bir araya gelip Allah’ı zikreden kimseler, Cenâb-ı Hakk’ın hem takdirini hem de rızâsını elde ederler.²⁴⁶ Kendisini zikreden kullarıyla Allah Teâlâ’nın iftihar etmesi, meleklerin yanında onlarla övünmesi, Cenâb-ı Hakk’ın meleklerine şöyle söylemesidir: “Benim has kullarım hem nefislerinin telkinine

²⁴¹Sandıkçı, *Camî’-l-Usûl Tercüme ve Şerhi*, X, 686; Kandemir, *Riyazü’s-Salihîn Tercüme ve Şerhi*, IV, 471.

²⁴²Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, X, 193-195.

²⁴³Bir rivayette: “Müslümanın müslüman üzerindeki hakları altıdır” dendikten sonra bunlar arasında teşmit de zikredilir. Zâhirîlerin cumhuru ile Mâlikîlerden bazıları hadisin zâhirini esas alarak teşmit’in vâcib olduğuna hükmetmiştir. Cemaat halinde, bir kişinin söylemesiyle diğerlerinden düşen bir farz-ı kifaye olduğunu söyleyenler de olmuştur. Hanefiler ve Hanbelîlerin cumhuru bu görüştedir. Şâfîîlerle Mâlikîlerden bir grup müstehab olduğuna, bir kişi söyleyince cemaatten sâkit olacağına hükmetmiştir. Bkz. Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, X, 195.

²⁴⁴Nevevî, *el-Minhâc*, IV, 472.

²⁴⁵Müslim, Zikir 40; Nesâî, Kudât 37.

²⁴⁶Kandemir, *Riyazü’s-Salihîn Tercüme ve Şerhi*, VI, 299.

hem şeytanların baştan çıkartmasına kulak vermeyip ibadetlerine devam ederler; bir araya gelip beni zikrederler; işte bu sebeple onlar övgüye ve takdire sizden daha fazla lâyıktır.

B. Dua

Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in, sahabenin güzel davranışlarını dua ederek ödüllendirdiği olmuştur. Konuyla alakalı örneği Seleme b. Ekva' (r.a) şöyle anlatmaktadır: "Bizler Rasûlüllah (s.a.v)'la birlikte Hayber gazasına çıkmıştık. Kafileden biri, şair olan Âmir b. Ekva' (r.a.)'dan kısa vezinli şiirlerinden biraz söylemesini istedi. Bu istek üzerine Âmir, bineğinden indi ve kabileyi şu beyitleri söyleyerek yürüttü: 'Yâ Allah! Sen olmasaydın biz doğru yolu bulmaz, sadaka vermez, namaz da kılmazdık. Hayatımız Sen'in rızan yolunda feda olsun, işlediğimiz günâhları mağfiret et! Düşmanlarla karşılaşsak ayaklarımızı sabit kıl. Üzerimize sekînet ve metanet indir. Biz cihada çağırıldığımız zaman hemen savaşa geliriz. O düşmanlar bizim üzerimize yiğitlikle değil bağırarak hamle yapmışlardır.' Bu şiir üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) şiir söyleyerek develeri yollandırmanın kim olduğunu sordu. 'Âmir b. Ekva' olduğunu öğrenince 'Allah Âmir'e rahmet eylesin!' diye duâ etti..."²⁴⁷

Şiirin bir kısmı insanlara yarar veren meseller, vaazlar gibi hikmetli sözlerdir. Amir b. Ekva' (r.a.)'ın söylediği şiir "hikmettir."²⁴⁸ Çünkü doğru ve hakka uygun, cahillikten uzaklaştıran, yararlı sözlerdir. Bu şiir, sözlerindeki güzellikten dolayı Allah Resûlü (s.a.v.)'nün hoşuna gitmiştir. Allah Resûlü (s.a.v.) bu beğenisini Amir (r.a.)'e dua ederek göstermiştir.

İslam'ı ve Müslümanları savunma veya düşmanları yermek için şiir söyleyen pek çok şaire, Hiz. Peygamber dua etmiştir.²⁴⁹ Bu şiirlerle sahabe edebiyatı kullanarak dine hizmet etmiştir. Kur'an-ı Kerim dahi bir açıdan bakıldığında edebiyat şaheseridir. Hiz. Peygamber (s.a.v.) bazı sözlerin büyüleyici

²⁴⁷Buharî, Edeb 90; Meğazî 40.

²⁴⁸"Kimi şiir hikmettir." Bkz.Buharî, Edeb 90.

²⁴⁹Mehmet Yalar, "İslami Arap Şiiri ve Hiz. Peygamber", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IVIII / 1 (2009), s.15.

gücü olduğunu belirtmiş, büyük üstatlar ise en güçlü fikirlerini, en karmaşık hakikat konularını şiirle dile getirmiştir.²⁵⁰

Hız. Peygamber (s.a.v.), yaptıkları iyi davranışlar karşısında çocukları da övmüş, onlara dua etmiştir. Konuyla ilgili İbn Abbâs (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Peygamber (s.a.v.) tuvalete girdi. Ben de yıkanıp temizlendim diye bir kap içinde su hazırlayarak oraya koydum. Bunu kimin koyduğunu sordu. Benim koyduğumu öğrenince bana: ‘Allah’ım onun dindeki anlayışını artır’ diye dua etti.”²⁵¹

İbn Abbas (r.a.)’ın böyle bir şeyi düşünmesi Hız. Peygamber (s.a.v.)’i memnun etmiş, onu dua ile mükafatlandırmıştır.²⁵² Aynı şekilde Rasûlullah (s.a.v.), yanında kalarak kendisine yardımcı olan Enes (r.a.)’e sık sık dua eder, Hız. Enes (r.a.) de içten ve daha faal bir şekilde işlerini yapardı.²⁵³

C. Teselli

Gelişmeler karşısında bazen neşelenmek, bazen üzölmek, beşer olmanın tabî bir yanıdır. Sahâbe de birer beşer olarak yerine göre neşelenmiş, yerine göre üzüntü yaşamıştır.²⁵⁴ Sahabenin üzüntüsünü ifade eden rivayetlerden bir tanesi İbn Abbâs (r.a.)’tan şöyle gelmiştir: “Sa’b b. Cessâme, Rasûlullah’a Ebvâ veya Veddân’da bulunduğu sırada bir yaban eşeği hediye etmişti. Fakat Rasûlullah (s.a.v.), bu hediyeyi kabul etmeyip geri çevirdi. Rasûlullah (s.a.v.) bu sebepten dolayı Sa’b (r.a.)’ın yüzündeki üzüntüyü görünce onu hoş etmek için: ‘Dikkat et! Biz senin hediyeni reddetmiş değiliz; ancak bizler ihrâmliyız’ buyurdu.”²⁵⁵

Rivayette hediye edildiği belirtilen yaban eşeğinden kastedilen yaban eşeğinin eti veya canlısı olup olmadığı tartışmalıdır. Rivayetin Buharî’deki şekline dayanarak "canlı" olduğuna hükmedilir. Müslim’deki rivayette "kesilmiş et" olduğuna tasrih edilir.²⁵⁶ Rivayetlerdeki bu farklılıklar sebebiyle, ulemâ bu meselede ihtilâflı yorumlar yapmışlardır. Ulemânın bir kısmı bu rivayetten yola çıkarak

²⁵⁰Köktaş, *Güncel Hadîs Yorum ve Tartışmaları*, s.129.

²⁵¹Buharî, Vuzu’ 10; İlim 18.

²⁵²İbn Hacer, *Fethu’l-Barî*, I, 244.

²⁵³Müslim, Mesacîd 268; Tirmizî, Salât 173.

²⁵⁴Mahmut Kavaklıoğlu, “Başkalarının Beden Dilini Okuması Açısından Hız. Peygamber”, *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, III/6(2004/2), s. 84.

²⁵⁵Buharî, Hibe 4; Buharî, Cezâu’s-Sayd 6; Müslim, Hac 50; Muvatta, Hacc 83; Tirmizî, Hacc 26; Nesâî, Hacc 79; İbn Mâce, Menâsik 92; Ebû Dâvud, Menâsik 40.

²⁵⁶Müslim, Hacc 52.

“ihramlı olmayan kimsenin kestiği av hayvanının ihramlıya haram olduğuna” hükmetmiştir. Diğer bir kısım âlimler “ihramlı olmayan bir kimsenin öldürdüğü avın ihramlıya helâl olduğunu” söylerler.²⁵⁷

Bu hadîste, Sa’b (r.a.)’ın avladığı hayvanı, Rasûlüllah’ın (s.a.v.) ihrâmı olduğu için kabul etmediği görülmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Sa’b (r.a.)’ın hediyesini kabul etmemesi, avın kendisi için avlandığından dolayıdır. Çünkü ulema arasında “ihramlı, kendisi için avlanan hayvanı yiyemez” görüşü hâkimdir.²⁵⁸ Nitekim ashâb ve tâbiûn ulemasının çoğu; ihrâmı birinin, kendisi için avlanan hayvanın etini yiyemeyeceğini, ama herhangi biri tarafından avlanmış hayvanın etini yiyebileceğini belirtirler.²⁵⁹

Burada dikkat çekmek istediğimiz yaban eşiği etinin ihramlıya helal olup olmamasından ziyade Hz. Peygamber (s.a.v.)’in sahabînin yüzünde gördüğü üzüntü emaresini fark etmesi ve gönlünü almak için ona açıklamada bulunmasıdır. O (s.a.v.), bu hadiste olduğu gibi ashabın sözlerinden, hal hareketlerinden, mimiklerinden ruh hallerini anlar ona göre tavır sergilerdi.

İnsanları ikna etmede, önemli olan muhatap kesimi tanımak, tanımaktan da öte onları anlamaktır. İdeal bir iletişimde anlamanın, iletişimin yönünü tayin edecek oranda bir rolü vardır.²⁶⁰ Allah Resûlü (s.a.v.)’nün sahabeyi halinden anlayıp üzüntüsünü gidermesinin bir başka örneği Hz. Enes (r.a.)’in şu rivayetinde vardır: “Allah Resûlü (s.a.v.)’nün Adba isminde,²⁶¹ koşuda önüne geçilemeyen devesinin, yapılan bir koşuda geçilmesi Müslümanlara ağır gelmişti. Hz. Peygamber bu durumu anlamış ve ‘dünyada yükselen her bir şeyi aşağıya koyması Allah üzerinde bir haktır’ buyurmakla”²⁶² kendisine ait devenin geçilmesine üzülen sahabîleri teselli etmiştir. Rasûlüllah (s.a.v.), sahabenin halinden rahatsızlıklarını farketmiş ve onlara, Allah’ın bu yöndeki sünnetini

²⁵⁷Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, V, 360-361.

²⁵⁸Sandıkçı, *Camii’l-Usûl Tercüme ve Şerhi*, X, 686.

²⁵⁹İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, IV, 38; Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, X, 174; Kastallânî, Ebu’l-Abbâs Şihâbuddîn, *İrşâdu’s-sârî*, IV, Beyrut 1410/1990, 409.

²⁶⁰Zuhâl-Acar Baltaş, *Bedenin Dili*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1992 s. 8.

²⁶¹Adbâ, Rasûlüllah’ın devesinin adıdır. Kulağı kesik veya kulağı yarık mânalarına gelir. Rasûlüllah’ın bir de Kasvâ adında devesi vardır. Âlimler ikisi aynı deve mi, farklı farklı develer mi ihtilaf ederler. Bazıları: "Aynı devedir, Kasvâ, Adbâ, Ced’â diye isimleri vardır" diye hükmetmiştir. Bkz. Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, VIII, 52-53.

²⁶²Buhârî, Cihâd 59; Rikâk 38; Müslim, Adak 8; Ebû Dâvûd, Edeb 8; Nesâî, Hayl 14.

hatırlatma gereği hissetmiştir.²⁶³ Her yüksekliği alçalma takip edeceğine işaret etmiş, dünyaya ait her kemâlin nâkıs olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda tevazuya teşvik, övünmeme, iftiharını terke davet etmiştir. Dünyayı alçaltmak Allah'ın değişmez bir kanunudur. Dünya hususunda ölçülü olmak, onu kazanma yarışında itidali, meşru sınırlara riayeti elden bırakmamak gerekir.²⁶⁴

Hz. Peygamber (s.a.v.) sahabenin üzüntüsüne her zaman ortak olmuştur. Câbir b. Abdullah (r.a.)'ın rivayetine göre babası Uhud'da şehîd edildiği zaman Hz. Peygamber (s.a.v.) onu ve diğer insanları ağlamaktan nehyetmemiş²⁶⁵ aksine “siz ağlasanız da, ağlamasanız da, şehidi yerinden kaldırıncaya kadar melekler kanatlarıyla onu gölgelendirmeye devam ettiler”²⁶⁶ sözleriyle onları teselli etmiştir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), ashâbından şehit olanların her biriyle çok yakından ilgilenmiş, onlara özel bir ihtimam göstermiş, hem onların cennette olduklarını müjdelemiş hem yakınlarını teselli etmiş hem de sahabeyi şehâdet mevki ve makamına özendirmiştir.²⁶⁷

Rasûlüllah (s.a.v.) ashabına, üzüntü, keder, tasa gibi ruhî sıkıntı durumlarında dua ile yardım istemelerini önermiştir.²⁶⁸ Ümmü Seleme (r.anha) şöyle nakletmektedir: “Ebû Seleme vefat ettiği zaman ben Hz. Peygamber (s.a.v.)'e: ‘Yâ Rasûlüllah! Ebû Seleme vefat etti’ dedim. Rasûlüllah (s.a.v.) ‘Allah’ım beni de, onu da affet ve bana onun ardından güzel bir bedel ihsan et, de’ buyurdu. Ben de öyle dua ettim. Bunun üzerine Allah bana Ebû Seleme’den daha hayırlısını, Muhammed (s.a.v.)’i ihsan etti.”²⁶⁹

Dua eden kişi Allah’ın şu ayetin sonucu olarak, duasını kabul edeceğini umar: “Kullarım sana benden sorarlarsa, benim onlara yakın olduğumu,

²⁶³Kavaklıoğlu, “Başkalarının Beden Dilini Okuması Açısından Hz. Peygamber”, s. 98.

²⁶⁴İbn Hacer, *Fethu'l-Barî*, VI, 87.

²⁶⁵Müşrikler Uhud Savaşı'nda şehid düşen bu sahabîye burnunu, kulağını, kolunu, bacağına keserek işkence yapmışlardır. Câbir (r.a.), babasının bu şekilde şehit edilmesine çok üzülmüş, yüzüne örtülen perdeyi kaldırarak onun halini görmek istemişti. Fakat sahabe buna engel oldular. Bazı rivayetlerde belirtildiğine göre Efendimiz (s.a.v.) örtünün kaldırılmasına müsaade etmiş ve Câbir'in babasını görmesine izin vermiştir. Bkz. Kandemir, *Riyâzü's-Salihîn Tercüme ve Şerhi*, VI, 72.

²⁶⁶Buharî, Cenâiz 3, 35; Cihâd 20; Meğâzî 26; Müslim, Fezâilü's-sahabe 129; Nesâî, Cenâiz 12.

²⁶⁷Kandemir, *a.g.e.*, VI, 73.

²⁶⁸Muhammed Osman Necati, Trc: Mustafa Işık, *Hadis ve Psikoloji*, Ankara: Fecr Yayınları, 2008, s. 265.

²⁶⁹Müslim, Cenaiz 6.

bana dua edenin duasına karşılık vereceğimi söyle.”²⁷⁰ Yüce Allah’ın duayı kabul edeceği ümidi, mü’minin üzüntü ve kederini hafifletir. Dayanma gücü ve sabır verir, içine rahatlama duygusu yayar.²⁷¹

Bir hanım için eşinin vefat etmesi son derece üzücü bir olaydır. Hele hele Ümmü Seleme (r.anha) ile Ebû Seleme (r.a.) gibi evlilik hayatının müstesna misallerini veren kişiler için bu çok daha zordur. Ümmü Seleme (r.anha), Ebû Seleme (r.a.) kendisinden önce vefat edecek olursa başka bir erkekle evlenmeyi bile düşünmemiştir. Bunu Ebu Seleme (r.a.)’ye şöyle söylemiştir: “Bir kadın, sonradan başkasıyla evlenmezse, Allah onu cennette kocasıyla bir araya getirecektir. Aynı şekilde, bir koca da sonradan başka bir kadınla evlenmezse, Allah onu da karısıyla bir araya getirecektir. O hâlde, seninle sözleşelim. Ne sen benden sonra evlen, ne de ben senden sonra evleneyim.” Ebû Seleme, onun bu teklifini kabul etmeyerek şu karşılıktaki bulunmuştur: “Sen benim sözümü dinle! Ben öldükten sonra evlen.” Ebû Seleme daha sonra değerli hanımı için: “Allah’ım, Ümmü Seleme’ye benden sonra daha hayırlı ve onu hor görmeyecek, incitmeyecek bir eş nasip et!” duasını yapmıştır.

Ümmü Seleme (r.anha) kocasının vefat ettiğini haber verdiğinde, Efendimiz (s.a.v.) ona hem eşi için hem de kendisi için yapabileceği güzel bir dua öğreterek onu teselli etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in dua tavsiyesinden sonra Ümmü Seleme bir yandan tavsiye edilen duayı tekrarlamış, bir yandan da “Ebû Seleme’den daha hayırlı kim olabilir?” diye düşünmüştür.²⁷² Daha sonra Ümmü Seleme (r.anha)’nin yaptığı bu dua kabul olmuş ve Allah ona eş olarak Hz. Peygamber (s.a.v.)’i nasip etmiştir.

Enes (r.a.)’ten yapılan şu rivayette ise Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisine soru soran bir sahabiye kendisiyle özdeşleştirerek teselli etmektedir. Adam: “Ya Rasûlellah benim babam nerededir?” diye sormuş. Rasûlullah (s.a.v.): “Cehennemdedir” buyurmuştur. Adam dönüp gidince Rasûlullah (s.a.v.) kendisini çağırarak: “Benim babam da, senin baban da cehennemdedir” buyurmuştur.²⁷³

²⁷⁰Bakara 2/86.

²⁷¹Osman Necati, *Hadis ve Psikoloji*, s. 264.

²⁷²İbni Mâce, Cenâiz 55.

²⁷³Müslim, İman 347; Ebû Davud, Sünnet 17.

Nevevî'ye göre; Rasûlullah (s.a.v.)'ın "benim babam da senin baban da cehennemdedir" demesi güzel ahlakından ve soran zatın musibetine iştirak ederek teselli vermek istemesindedir.²⁷⁴ Rasûlullah (s.a.v.)'ın annesiyle babasının cennette mi yoksa cehennemde mi olduğu meselesi kelâm ulemâsı arasında tartışmalıdır. Fetret döneminde, Araplarda olduğu gibi putlara tapanlar cehennemliktir. Ancak bu, "Rasûl görmedikçe Allah hiç bir kimseyi azap etmez" cümlesinden değildir.²⁷⁵ Çünkü fetret devrinde yaşayanlara Hz. İbrahim ile diğer peygamberlerin davetleri gelmiştir. Bu nedenle ma'zur olamazlar.²⁷⁶ Sahih olan görüşe göre Rasûlullah (s.a.v.)'ın ebeveyni mü'mindir.²⁷⁷ Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ebeveyninin cennetlik olduğu görüşünde olanlara göre bu hadiste geçen "ebî" kelimesi "babam" anlamında değil "amcam" anlamında kullanılmıştır. Çünkü "eb" kelimesi arapçada "baba" anlamına geldiği gibi, "amca" anlamına da gelmektedir.²⁷⁸ Nitekim Hz. İsmail (a.s.), Hz. Ya'kub (a.s.)'un amcası olmasına rağmen Kur'an onu baba olarak ifade etmektedir.²⁷⁹ Aynı zamanda Rasûlullah (s.a.v.)'in ebeveyninin daha sonra dirilerek ona iman ettikleri rivayeti vardır.

Bediüzzaman Said Nursî "Mektûbât" adlı eserinde bu konuyla ilgili şunlara yer vermiştir: "Resûl-i Ekrem'in peder ve vâlideleri ehl-i necâttır, ehl-i Cennettir ve ehl-i îmândır. Cenâb-ı Hak, Habîb-i Ekrem'inin mübârek kalbini ve o kalbin taşıdığı ferzendâne şefkatini elbette rencide etmez."²⁸⁰

"Tecrid-i Sarih" isimli eserde de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in anne ve babasının müşrik olmayıp ehli necattan olduklarını isbat sadedinde birçok delil getirilmiştir.²⁸¹ Ulemadan bazıları da bu mevzuda susmayı tercih etmiş, "en güzeli susmak" olduğunu söylemişlerdir.

²⁷⁴Nevevî, *el-Minhâc*, III, 79.

²⁷⁵İsrâ 17/ 15.

²⁷⁶Nevevî, *a.g.e.*, III, 79.

²⁷⁷Ahmet Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, II, 231.

²⁷⁸Yusuf el-Karadâvî, *Sünneti Anlamada Yöntem*, trc. Bünyamin Erul, İstanbul: Nida Yayınları, 2009, s.216.

²⁷⁹"Dediler ki, 'biz tek ilah olan, senin ilahına, babaların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilahına kulluk edeceğiz. Biz O'na teslim olanlarız.'" Bkz. Bakara 2/ 133.

²⁸⁰Said Nursî, *Mektûbât*, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 2007, s.375.

²⁸¹Babanzade Ahmet Naim, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, IV, 685-702.

D. Açıklama

Allah Rasûlü (s.a.v.) birçok durumda ashabına açıklama yapmıştır. Bunlardan biri fitne ihtimalidir. Safiyye bt. Huyeyy (r.anha)'den şöyle söylediği rivayet edilmiştir: “Rasûlüllah (s.a.v.) mescidde i'tikâf yapıyordu. Ben geceleyin onu ziyarete gittim. Bir süre onunla konuştuktan sonra kalktım. Rasûlüllah da beni geçirmek için kalktı. Bu sırada Ensâr'dan iki kişi oradan geçiyordu. Bunlar bizi görünce çabuk davrandılar. Hz. Peygamber (s.a.v.): ‘Acele etmeyin, durun! Yanımdaki kadın Safiyye bt. Huyeyy'dir’ buyurdu. O iki Ensârî de: ‘Sübhanellah Ya Rasûlellah! Biz Allah'ı tesbih ve tenzih ederiz’ dediler. Rasûlüllah: ‘Şübhesiz ki, şeytân insan bedeninde kanın akışı gibi akar. Ben sizin temiz gönüllerinize şeytânın bir kötülük ya da şüpheye düşürecek bir şey atmasından endişe ettim’ buyurdu.”²⁸²

Hz. Peygamber (s.a.v.) ümmetine karşı müşfik, onların günaha düşmemesi için gayret sarfetmiştir. Çünkü bu iki sahabe Rasûlüllah (s.a.v.) hakkında, suizan ederek günaha girebilecekti.²⁸³ Bu nedenle Allah Resûlü Hz. Safiye'nin kimliğini açıklama gereksinimi hissetmiştir. Sahabiler “sübhanellah” diyerek “bizim aklımızdan yabancı bir hanım olabileceği ihtimali geçmez” demek istemiştir. Rasûlüllah (s.a.v.), şeytanın fitnesinden endişelendiğini açıklarken “gönüllerinin temiz olduğunu” söylemek suretiyle sahabileri onure etmiştir.

Fitne ihtimaline karşı sahabeye açıklama yapan Allah Resûlü (s.a.v.) sorulan sorulara da birçok kez açıklama yaparak cevap vermiştir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.), güzel sorunun ilmin yarısı olduğunu ifade etmiştir.²⁸⁴ Böylece ashabını soru sormaya teşvik etmiş ve bu sorulara cevap verme konusunda son derece titiz davranmıştır. Konuyla alakalı Ebû Hureyre (r.a.)'nin bir rivayetinde bir adam Rasûlüllah (s.a.v.)'a gelerek: “Benim güzel sohbet etmeme insanların en lâıyk olanı kimdir?” diye sorduğunu nakleder. Allah Resûlü (s.a.v.), “annendir” buyurdu. Adam: ‘Sonra kimdir?’ diye sorunca “sonra annendir’ buyurdu. ‘Sonra

²⁸²Buharî, Bedu'l-Hâlk 11; İ'tikâf 8-11-18; Farzu'l-Humus 4; Edeb 121; Ahkâm 21; Müslim, Selam: 23-25; Ebû Dâvud Sıyâm 79.

²⁸³Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, II, 408-409.

²⁸⁴İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, Beyrut, 1988, I, 179; Taberanî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, 25, 7.

kimdir?’ dedi. ‘Sonra annendir!’ buyurdu. ‘Sonra kimdir?’ dedi. ‘Sonra babandır!’ buyurdu.²⁸⁵

İslâm dini, evladın annesine ve babasına karşı olan saygı ve hizmet borcu hususuna dikkat çekerken anne hukukunu daha çok söz konusu eder. Annenin evlat üzerindeki hukukunun babaninkine oranla en az üç kat fazla olduğunu söyler. Yukarıdaki hadiste bunu Hz. Peygamber (s.a.v.) açık şekilde ifade buyurmuştur.²⁸⁶

Bu ve benzeri hadisleri yorumlayan âlimlerden bazıları, anneyi üç kere tekrardan maksadın, çoğu durumlarda evlatların annelerini babalarına nazaran ikinci plana atmalarından, annelerinin hukukunu hafife almalarından ileri geldiğini, bunu önlemek için Hz. Peygamber (s.a.v.)’in tekrarlara yer vererek hukuklarının önemini tekid ettiğini söylemiştir. Bazıları da, hâmilelik, doğum, emzirme gibi hizmetleriyle annenin babaya göre evlatta üç kat fazla hakkı bulunduğunu söylemiştir.²⁸⁷ Anne ve baba hukukunu birçok âyette²⁸⁸ ele alan Kur’ân-ı Kerîm, bir âyette annenin ziyâde zahmetlerini şu şekilde dile getirmiştir: “Biz insana anne ve babasına karşı iyi davranmasını emrettik. Annesi onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımıştır. Onun sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur. (İşte onun için) insana şöyle emrettik: ‘Bana ve anne babana şükret. Dönüş banadır.’”²⁸⁹

Bazı âyetlerde de anne-babaya itâat ve saygının ilâhi bir vasiyet olduğu ifâde edilmektedir. Bu ayetler, anne-babaya itâatin önemine ve lüzûmuna işâret etmektedir. Ancak, İslâm’da hiç kimseye körü körüne itâat söz konusu değildir. İtâat ancak meşrû ve ma’rûf işlerdedir. Rasûlullah (s.a.v.) bu konuda şöyle buyurmaktadır: “Allah’a isyân konusunda hiç kimseye itâat edilmez. İtâat, ancak ma’rûf işlerde olur.”²⁹⁰

²⁸⁵Buharî, Birr 1; Müslim, Birr 1; Ebû Dâvud, Edeb 129; Tirmizî Birr 1.

²⁸⁶Canan, *a.g.e.*, II, 478-481.

²⁸⁷Şerh için bkz., Nevevî, *el-Minhâc*, XVI, 102; İbn Hacer, *Fethu'l-Barî*, XII, 5; Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XXII, 82; Ayrıca bkz. Ömer Sabuncu, “Hz. Peygamber’de Ana-Baba Sevgisi”, I. Kutlu Doğum Sempozyumu, ed. Musa K. Yılmaz, Şanlıurfa: (21-22 Nisan 2007), s. 191.

²⁸⁸Bakara 2/83, 180, 215; Nisa 4/7, 33, 36; İsrâ 17/ 23,24; En’âm 6/6, 151; İbrahim 14/41; Meryem 19/14; Neml 27/19; Ankebût 29/8; Lokman 31/14 Ahkâf 46/5.

²⁸⁹Lokman 31/14.

²⁹⁰Buharî, Ahkâm 4; Müslim, İmâret 39.

Durumları ne olursa olsun, anne-babaya güzel muâmele edilir. İyilik ve itâat gösterilir. Yalnız itâat keyfiyeti, insanı harama ve isyâna götürecektir hususlarda söz konusu değildir. Buna rağmen onlara güzel muâmeleden yine de vazgeçilmemelidir.²⁹¹

Ebû Hureyre (r.a.)'nin şu rivayetinde de Allah Rasûlü (s.a.v.)'nin kendisine sorulan sorulara açıklama yaptığının örneği vardır: “Rasûlüllâh (s.a.v.)'a bir adam geldi ve: ‘Ya Rasûlellah! Bir kimse gelip benim malımı almak istese ne buyurursun?’ dedi. Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Ona malını verme!’ buyurdu. ‘Şayet benimle savaşırsa?’ ‘Sen de onunla savaş!’ ‘Ya beni öldürürse?’ ‘O halde şehid gidersin’. ‘Ya ben onu öldürürsem?’ ‘O cehennemde olur’ buyurdular.”²⁹²

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sorulan soruları sabırla dinleyip cevapladığının bir diğer örneğini Muaviye (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “... Yâ Resûlüllah! Ben câhiliyyetten yeni kurtulmuş bir kimseyim. Gerçi Allah İslâm'ı getirdi. Ama bizden öyle adamlar var ki, hâlâ kâhinlere gidiyor” dedim. Rasûlüllah (s.a.v.): “Sen onlara gitme” buyurdu. “Bizden bazıları da tetayyur ediyor” dedim. Rasûlüllah (s.a.v.): “Bu onların içlerinden gelen bir şeydir. Ama sakın onları yoldan çıkarmasın” buyurdu. “Bizden birtakım adamlar da çizgi çiziyorlar” dedim. Peygamber (s.a.v.): “Peygamberlerden biri çizgi çizerdi. Her kim onun çizgisine uygun düşürürse isabet etmiş olur” buyurdu.²⁹³

Allah Resûlü (s.a.v.)'nin kendisine sorulan sorulara en güzel şekilde açıklama yaparak cevap verdiğinin bir diğer göstergesi de Hz. Aişe (r.anha.)'nin naklettiği şu hadistir: “Ben: ‘Ya Rasûlellah! Benim iki komşum var. Hediye vermek istediğimde hediyemi bunlardan hangisine önce vereyim?’ diye sordum. Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Kapısı sana en yakın olan komşuna ver’ buyurdu.”²⁹⁴

Hediyeleşme, insanların birbirini sevmesine, aralarında bir gönül köprüsü kurmalarına neden olur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.): “Hediyeleşiniz, böylece birbirinizi seversiniz” buyurmuştur.²⁹⁵ Kapıca yakın olan komşular içli dışlı olur.

²⁹¹Sandıkçı, *Camî' l-Usûl Tercüme ve Şerhi*, I, 15.

²⁹²Müslim, İman 225.

²⁹³Müslim, Mesâcid 33.

²⁹⁴Buharî, Edep 32; Hibe 16; Şüf'a 3.

²⁹⁵Muvatta, Hüsnü'l-Halk 16.

Birbirlerine daha sık gider gelirler. Bunun sonucu olarak da komşusunun sevincini ve üzüntüsünü herkesten önce onlar öğrenir. Bu sevince ve kedere herkesten önce onlar ortak olur. İşte bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.v.) yakın komşuların birbirleri üzerindeki hakkını öne çıkarmıştır. Hediye verirken kapısı daha yakın olanın gözetilmesinin bir diğer gerekçesi de, komşunun evine giren yiyecek, içecek cinsinden şeyleri öncelikle yakın komşuların görmeleri, komşunun mutfağında pişen şeylerin kokusunu herkesten önce onların almalarıdır. Böylesine bir yakınlık, kapı bir komşuları öncelikle gözetmeyi gerekli kılar.²⁹⁶

Hediyeleşme konusunda samimi ve doğal olmak da önemlidir. “El ne der, ayıp olur” anlayışından ziyade bu hediyenin karşıdaki insana olan sevgi, takdir ve minnet duygularını ifade etmesine, bu bakımdan hediyenin maddi değerinden çok, manevi ve sembolik değerine önem vermek gerekir. Çam sakızı çoban armağını deyimi bu açıdan çok manidardır.²⁹⁷ Günümüzde bazen elde hediye yok diye kapı komşuları bile ziyaret edilmemektedir. Bu durum hediyeleşmenin manasına ters düşmektedir. Hâlbuki Hz. Peygamber (s.a.v.)’in mütevazı hayatına bakıldığında Hz. Aişe’nin komşusuna ikram edeceği hediye ya bir tas çorbadır ya da kuru bir hurma. Hediyeleşmek insanlara yaklaşmak, kalplerini kazanmak için gerekliyken, hediye alınmadığı için kapı komşusuna dahi gitmemek normal ilişkileri bile zedeler.

E. Onaylama

Hz. Peygamber (s.a.v.), yerinde bulunduğu söz ve davranışları onaylamıştır. Konuyla alakalı Câbir b. Abdullah (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Ensârdan bir adamın oğlu doğmuş ve ismini Kâsım koymuştu. Ensâr ona: ‘Biz sana Ebû’l-Kâsım künyesini vermeyiz ve sana gözaydın tebrikinde de bulunmayız’ dedi. Bunun üzerine adam, Hz. Peygamber’e gelerek durumu arzetti. Hz. Peygamber (s.a.v.): ‘Ensâr güzel söylemiştir. Benim isimle isimlenin; fakat benim künyem

²⁹⁶Kandemir, *Riyâzü’s-Salihîn Tercüme ve Şerhi*, II, 406-407.

²⁹⁷Habil Şentürk, “Beşeri Münasebetlerde Hz. Peygamber’in Tutum ve Davranışları”, *VII. Kutlu Doğum Sempozyumu*, S.D.Ü.İ.F., ed. İsmail Yakıt, Isparta, 2004, s. 263.

ile künyelenmeyin. Çünkü Kâsım, yalnız benim' buyurarak"²⁹⁸ Ensar'ın sözünü doğru bulmuş ve kendisi de açıklama yaparak Ensar'ı onaylamıştır.

Künye aynı ismi taşıyan insanları birbirinden ayırmak için kullanılan vasıta. Tıpkı bugün kullanılan soyadı gibidir.²⁹⁹ İslâm nazarında çocuklara ve hatta eşyaya verilecek isim önemli bir husustur. Bu bağlamda Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ismini ve künyesini kullanmak da mühim bir mesele olmuş, özel olarak ele alınacak derecede üzerinde titizlikle durulmuştur.

Bir kişinin, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in "Ebû'l-Kâsım" künyesiyle anılıp anılamayacağı ile alakalı farklı rivayetler mevcuttur. Bu farklı rivayetlerin çokluğu, âlimleri farklı görüşlere sevk etmiştir.³⁰⁰ Hem şüpheli bir amelin sebep olacağı mesuliyetten kurtulmak, hem de Rasûlullah (s.a.v.)'a hürmetten dolayı "Ebû'l-Kasım" künyesiyle künyelenilmemek gerektiği görüşü takdire şayandır. Atalarımızın Muhammed isminden kaçınarak aynı şeyi ifade eden "Mehmet" ismini vaz'etmeleri, eşine rastlanamayacak bir incelik örneğidir. Sevgisi için "aynılık", saygısı için "gayrılık ilkesi" benimsenmiştir.³⁰¹

Peygamberlerin ve bazı sâlih kişilerin isim ve künyelerini almak ve bunların sahip olduğu fazîlet ve değer in şuûruna varmak kötü değil, aksine güzel

²⁹⁸Buhârî, Humus 7; Edeb 105; Menâkıb 20; Müslim, Âdâb 3; Ebû Dâvud, Edeb 74; Tirmizî, Edeb 68.

²⁹⁹Sandıkçı, *Camîu'l-Usûl Tercüme ve Şerhi*, I, 653.

³⁰⁰Bu görüşler kısaca şu şekildedir: Hadislerin zâhirini esas alarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'in "Ebû'l-Kâsım" künyesini mutlak olarak hiç kimseye câiz ve helâl görmeyenler, İmam Şâfiî ve Zâhirîler bu görüştedir.

İmam Mâlik ve diğer bir kısım selef ise, bu yasağın ilk devrelere ait olduğunu, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ölümüyle neshedildiğini söyler.

Üçüncü bir görüşe göre Ebû'l-Kâsım künyesi herkese değil, adı Muhammed veya Ahmed olanlara yasaktır. Başka isim taşıyanlar Ebû'l-Kâsım ünvanını kullanabilir.

Bir diğer görüşe göre yasak mensuh değildir. Ancak aslında Ebû'l-Kasım künyesini koymayı haram da etmiyor. Hz. Peygamber (s.a.v.)'e olan hürmet ve saygının korunması için bir kerâhet söz konusudur ve bu tenzihî kerahettir, tahrimî değil.

Diğer görüşe göre ise Ebû'l-Kasım künyesi mutlak surette haramdır, bunun tahakkuku için Kâsım isminin de haram olması gerekir, çünkü bir kimse çocuğuna Kâsım ismini koydu mu ona Ebû'l-Kâsım denmesi önlenemez.

Altıncı görüşe göre sadece Ebû'l-Kasım künyesi değil, Muhammed ismi de mutlak olarak yasaktır. Bu görüşte olanlar Hz. Ömer'in: "Kimseye herhangi bir peygamber adı koymayın" şeklinde yaptığı emrine dayanırlar. Bu emir de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in "Çocuklarına Muhammed ismi koyup sonra da onlara lânet ediyorlar." sözüne dayanır.

Son bir görüşe göre Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sağlığında, Ebû'l-Kasım künyesi, ismini taşıyanlar için bu yasak devam etmiştir. Başka isim taşıyanlar, Hz. Peygamber (s.a.v.)'den sonra Ebû'l-Kâsım ünvanını alabilirler. Geniş bilgi için bkz. Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, II, 442-445.

³⁰¹Canan, *a.g.e.*, II, 445.

bir davranıştır. Müslümana, Hz. Peygamber'in ismi şeref ve haz verir. İslâm düşmanlarının ismi ise haz değil, üzüntü verir.³⁰²

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in sahabenin onayladığı sözlerine gösterilebilecek bir başka örnek de Ene b. Mâlik (r.a)'ten rivayet edilen şu hadistir: "Bir gün Hz. Peygamber ve sahabîlerinin yanından bir cenaze geçirdiler. Sahabîler bu cenazeyi hayırla anıp övdü. Hz. Peygamber (s.a.v) 'kesinleşti' dedi. Sonra başka bir cenaze daha geçirdiler. Sahabîler bu cenazeyi de şerr ile anıp kötülediler. Hz. Peygamber (s.a.v.) yine 'kesinleşti' buyurdu. Bunun üzerine Ömer b. Hattâb (r.a.): 'Ne kesinleşti?' diye sordu. Rasûlüllah (s.a.v.): 'Önce geçen cenazeyi hayır ile anıp övdünüz; bu sebeple onun cennete girmesi kesinleşti. Sonraki cenazeyi de şerr ile anıp kötülediniz; onun da cehenneme girmesi kesinleşti. Çünkü sizler yeryüzünde Allah'ın şâhidlerisiniz' buyurdu."³⁰³

Ölüler hakkında yapılan şehâdetin, onların âhiretteki durumunun göstergesi sayılabilmesi için, o şehâdeti yapanların kimlikleri önem arzeder. Bu hadiste söz konusu olan şehâdet, fazilet ehli, doğruluk ve ihlâs sahibi kişilerin şehâdetidir. Fâsık ve günahkârların şehâdeti değildir. Hadiste geçen "siz yeryüzünde Allah'ın şahitlerisiniz" ifadesi, öncelikle "sahâbe-i kirâm"a yönelik bir belirlemedir. Bu hadisin başka bir rivayetinde³⁰⁴ "siz" yerine, "mü'minler" ifadesinin bulunması sahâbîler gibi diğer mü'minlerin de yeryüzünde Allah'ın şahitleri olduğu anlamına gelir. O halde insanlar hakkında iyi-kötü diye şehâdet edecek kimselerin, İslâm esasları çerçevesinde iyiyi kötüyü bilen kimseler olması gerekir.³⁰⁵

Hız. Peygamber (s.a.v.), birtakım olay, söz veya davranışları onaylarken yerine göre hoşnutluğunu belli edecek şekilde sevinmiş, gülmüş ve tebessüm etmiştir. Hz. Peygamber Muaz b. Cebel'i Yemen'e vali olarak göndermek üzere uğurlarken Kitap ve Sünnet'te çözümünü bulamadığı meseleler hakkında ne ile hüküm vereceğini sormuştur. Muaz'ın "Kur'an ve Sünnet'ten sonra kendi içtihadımla hüküm veririm" cevabına sevinerek onu kucaklamış ve "Rasûl'ünün

³⁰²Bkz. Nevevî, *el-Minhâc*, XIV, 112; İbn Hacer, *Fethu'l-Barî*, I, 178.

³⁰³Buharî, Cenâiz 85; Şehâdât 6; Müslim, Cenâiz 60. Ayrıca bkz. Ebû Davûd, Cenâiz 76; Tirmizî, Cenâiz 63; Nesâî, Cenâiz 50; İbn Mâce, Cenâiz 20; Zühâd 25.

³⁰⁴Buharî Şehâdât 6.

³⁰⁵Kandemir, *Riyâzü's-Salihîn Tercüme ve Şerhi*, V, 13.

elçisini, Rasûl'ünün rızası doğrultusunda başarılı kılan Allah'a hamd olsun" diye dua etmiştir.³⁰⁶ Hz. Peygamber (s.a.v.), Muaz (r.a.)'ın cevabını onaylarken onu kucaklayıp hoşnutluğunu dua ve gülümseme ile ifade etmiştir.

F. Merhamet

Hz. Peygamber (s.a.v.) son derece merhametli ve şefkatlidir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de: "And olsun size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü'minlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir" şeklinde ifade edilmektedir.³⁰⁷ Ayrıca O (s.a.v.) yumuşak huylu,³⁰⁸ mü'minleri gözetin,³⁰⁹ affedici ve iyiliği emredici,³¹⁰ sabırlı,³¹¹ müsamahakâr, hoş geçimli,³¹² kötülüklerle en güzel üslupla mücadele eden,³¹³ cömert, biriydi.³¹⁴

Hz. Peygamber (s.a.v.) gençlere karşı son derece anlayışlı bir dost olmuştur. Bir defasında bir grup genç Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanına gelerek yirmi gün kalmıştı. Hz. Peygamber (s.a.v.) gençlerin ailelerini özlediğini anlayınca: "Haydi ailelerinize dönün. Onlara da öğretin. Benim nasıl namaz kıldığımı gördünüzse, öyle namaz kılın. Namaz vakti geldiğinde içinizden biri ezan okusun, en yaşlınız da imâm olsun" buyurmuştur.³¹⁵

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in merhametiyle alakalı bir diğer hadisi Usâme (r.a.) şöyle anlatmaktadır: Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kızı Zeynep (r.anha), bir çocuğunun vefat etmek üzere olması nedeniyle Rasûlüllah (s.a.v.)'i çağırttı... Hz. Peygamber (s.a.v.) kalktı, biz de onunla beraber kalktık. Çocuk can çekişiyordu. Sanki canı eski bir tulum içindeydi. Rasûlüllah (s.a.v.)'in gözlerinden yaşlar boşaldı. Sa'd (r.a.) (Rasûlüllah'ın gözlerinden yaş geldiğini görünce): "Bu ne Yâ Rasûlellah" dedi. Rasûlüllah (s.a.v.): "Bu, bir rahmettir. Allah onu kullarının

³⁰⁶ Müslim, İmân 29.

³⁰⁷ Tevbe 9/128.

³⁰⁸ Ali İmran 3/159.

³⁰⁹ Şuarâ 26/215.

³¹⁰ Âraf 7/199.

³¹¹ Meâric 70/5.

³¹² Nahl 16/ 125.

³¹³ Mü'minûn 23/ 96.

³¹⁴ İsra 17/29.

³¹⁵ Buharî, Ezan 18.

kalplerine koymuştur. Allah ancak merhametli olan kullarına merhamet eder” buyurdu.³¹⁶

G. Misal Verme

Hz. Peygamber (s.a.v.), bir muallim olarak gönderildiğini buyurmaktadır.³¹⁷ Rasûlüllah (s.a.v.)’in eğitim-öğretim usüllerinin arasında da sahabeyi düşündürmek için misaller verme önemli bir yer tutmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in sahabeye verdiği misallerden birini Ömer b. Hattâb (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Hz. Peygamber (s.a.v.)’in huzuruna Havâzin kabilesinden bazı esirler gelmişti. Bunların içinde emzikli bir kadın vardı. Çocuğunu kaybetmişti. O kadın göğsüne biriken sütle çocukları emziriyordu. Bu kadın esirler arasında çocuğunu bulunca hemen alıp onu sinesine bastı ve büyük bir şefkatle çocuğunu emzirmeye başladı. Bu yüksek şefkati görünce Hz. Peygamber (s.a.v.) bize: ‘Şu kadının kendi çocuğunu ateşe atacağını sanır mısınız?’ dedi. Biz de: ‘Hayır, atmamaya gücü yettikçe atmaz’ dedik. Hz. Peygamber (s.a.v.): ‘İşte Yüce Allah kullarına bu kadının çocuğuna şefkatinden daha merhametlidir’ buyurdu.”³¹⁸

Rasûlüllah (s.a.v.)’in bu ifadesi sahabe üzerinde derin etki bırakmıştır. Çünkü konunun yaşanan bir örnekle değerlendirilmesi, zihinlerde daha kalıcı ve anlaşılır olmasını sağlar. Böylece uzun açıklamalar ve tekrarlamalara gerek kalmaz.³¹⁹ Hz. Peygamber (s.a.v), kadının çocuğuna olan şefkat ve merhametini sahabeye örnek vermekle Allah’ın kullarına olan rahmetinin ne derece fazla olacağını kıyaslamalarını istemiştir. Nitekim Allah’ın rahmeti yüz cüzdür. Doksan dokuzunu kendi yanında tutmuş, bir cüzünü yeryüzüne indirmiştir. Canlılar birbirine bu bir cüz sebebiyle merhamet etmektedir.³²⁰ Yeryüzünde, varlıklar arasındaki şefkat ve merhamet dolu davranışlar, Allah’ın rahmetinin çok küçük bir bölümünün eseridir.³²¹

Hz. Peygamber (s.a.v.), misal vererek sahabeyi bilgilendirme yöntemini

³¹⁶Müslim, Cenâiz 11.

³¹⁷İbn Mâce, Mukaddime 17.

³¹⁸Buharî, Edeb 18.

³¹⁹Yusuf el-Karadâvî, *er-Rasûl ve'l-İlim*, Beyrut, 1985, s.142-143.

³²⁰Buharî, Edeb 19; Müslim, Tevbe 17, 19. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 99; İbni Mâce, Zühd 35.

³²¹Kandemir, *Riyazü's-Salihin Tercüme ve Şerhi*, III, 97.

birçok yerde kullanmıştır. Sahabenin sorduğu sorulara misallerle cevap verme bunlardan biridir. Ebû Ümame (r.a.)’den haber verildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.): “Her kim yemin ederek bir müslümanın hakkını elinden alırsa o kimseye Allah cehennemi vacip, cenneti de haram kılmış demektir” buyurmuştur. Bunun üzerine bir zât: “Pek az bir şey olsa da mı, Ya Rasûlellah?” diye sormuş. Rasûlullah (s.a.v.): “Misvak ağacından bir çubuk dahi olsa yine böyledir” buyurmuştur.³²²

Hz. Peygamber (s.a.v.), yalan yeminle alınan şeyden sorulunca “misvak ağacından bir çubuk dahi olsa böyledir” demiştir. Misvak ağacını sahabe yakinen tanımakta ve bu ağaçtaki bir çubuğun pek bir değerinin olmadığını bilmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.), onların tanıdığı bir cisimden örnek vermekle “yalan yeminle birinin elindekini alma” meselesinin ne kadar büyük bir suç olduğunun kavranmasını sağlamıştır. Yemin vasıtasıyla bir Müslümanın malını ele geçiren kimsenin cehennemlik olması ise iki şekilde olur: “Ya bu haramı helal göstererek küfre düşmüş ve ebedî cehennem hayatını kazanmıştır. Ya da, bu haramı işlemenin günahı sebebiyle cezasını çekmek için cehenneme girmiştir. Böylece cennete ilk girenler arasında yer almaz.”³²³

Sorulan sorulara misallerle cevap verme meselesinin bir diğer örneğini Ebû Zerr (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Hz. Peygamber (s.a.v.)’e ashabından bazıları, ‘Yâ Rasûlellah! Servet sahipleri sevapları alıp gittiler. Bizim kıldığımız gibi namaz kılıyorlar, bizim gibi oruç tutuyorlar. Ayrıca onlar mallarının fazlalarını tasadduk ediyorlar’ dedi. Rasûlullah (s.a.v.): ‘Size Allah tasadduk edecek bir şey vermemiş mi? Her tesbîh bir sadaka, her tekbîr bir sadaka, her tahmîd bir sadaka, her tehلیل bir sadaka, emribil ma’rûf sadaka, kötülükten nehiy sadakadır. Birinizin cinsî münâsebetinde bile sadaka vardır’ buyurdu. Ashâb: ‘Yâ Rasûlellah! Birimiz şehvetini giderir de, onda da ecir mi olur?’ diye sordu. Rasûlullah (s.a.v.): ‘Bir kimse şehvetini haramla tatmin ederse ona günâh olur mu? İşte bunun gibi helâlde tatmin ettiği zaman da ona sevap olur’ buyurdu.”³²⁴

³²²Müslim, İman 218; Muvatta, Akdiye 11; Nesâî, Kadâ 29.

³²³Canan, *Kutub-i Sitte Terceme ve Şerhi*, XVI, 296.

³²⁴Buharî, Daavât 18; Müslim, Zekât 53; Mesâcid 142; İbn Mâce, İkâmetü’s-Salât, 32.

Hayır yollarının çok çeşitli olduğu, bu hadîs-i şerîften dikkat çekici şekilde öğrenilmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.), para sarfederek hayır ve iyilik yapmak imkânından mahrum fakir sahâbîlerin zenginlere imrenmeleri ve kendileri için hayıflanmaları karşısında, “sadaka” deyince sadece “infak” değil, daha başka konuların da akla gelmesi gerektiğini açıklamıştır. Bir müslümanın eşiyle cinsel ilişkide bulunmasının bile “sadaka” olduğunu beyan etmiştir. Mübah olan ve günlük beşerî işler ve ilişkilerden de sevap kazanılacağını haber vermiştir. Olayın garipsenmesi üzerine de “aynı cinsel ihtiyacın haram yoldan giderilmesinin günah olduğunu” hatırlatmış ve “helâl yoldan tatmin”in sevap olduğunu açıklamıştır.³²⁵ Helâl ve haram cinsel temaslar arasında bir kıyaslama yapmıştır. “Haram olanına ceza varsa helâl olanına da sevap vardır” demeye getirmiş, ashâbından bu iki durumu birbirleriyle ölçmelerini istemiştir.

Hz. Aişe (r.anha.)’nin şu rivayetinde ise Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, fetva sormak için gelen bir adama kendisinden misal vermek suretiyle cevap verdiği görülmektedir. Adam “Yâ Resûlellah, bazen ben cünupken namaz vakti geliyor, o gün oruç tutayım mı?” diye sormuş. Rasûlullah (s.a.v.): “Ben, cünupken de namaz vakti geliyor ve ben oruç tutuyorum” cevâbını vermiş. O zât: “Sen bizim gibi değilsin. Allah, senin gelmiş geçmiş bütün günahlarını atfetmiştir” demiş. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): “Vallahi ben Allah’tan en çok korkanınız ve ondan neyle korktuğunu en iyi bileniniz olmayı ümit ederim” buyurmuştur.³²⁶

Hz. Peygamber (s.a.v.), kendisinin de bazen cünup olarak sabahladığı ama oruç tuttuğu örneğini vererek bu hadisenin doğal olduğunu, peygamberin dahi başına gelebileceğini söylemektedir.

Allah Resûlü (s.a.v.)’nün, meselelerin daha iyi anlaşılması için verdiği misallerden bir diğeri annesinin oruç borcundan soran kadındır. İbn Abbâs (r.a.)’ın bildirdiğine göre; bir kadın Rasûlullah (s.a.v.)’a gelerek: “Annem, üzerinde bir ay oruç borcu olduğu halde vefat etti” demiştir. Rasûlullah (s.a.v.): “Annenin, üzerinde başka bir borç olsaydı onu öder miydin?” diye sordu. Kadın: “Evet” deyince Rasûlullah (s.a.v.): “Öyleyse Allah borcu ödenmeye daha lâyıktır”

³²⁵Kandemir, *Riyâzü’s-Salihîn Tercüme ve Şerhi*, I, 451-452.

³²⁶Müslim, Savm 79.

buyurarak³²⁷ kadının iki durumu kıyaslamasını istemiş böylece sorduğu sorunun cevabını bulmasını sağlamıştır.

Ebû Hureyre (r.a.)’den nakledilen diğer rivayette de çöl halkından biri³²⁸ Rasûlüllah (s.a.v.)’a gelerek: “Benim karım siyah bir çocuk doğurdu. Ben bu çocuğu reddetmek istiyorum” dedi. Rasûlüllah (s.a.v.) ona: “Senin develerin var mı?” diye sordu. Bedevî: “Evet var” dedi. Rasûlüllah (s.a.v.): "O develerin renkleri nasıldır?" diye sordu. Bedevî: “Kırmızıdır!” diye cevap verdi. Rasûlüllah (s.a.v.): “Bunların içinde boz deve var mıdır?” dedi. Bedevî: “Evet, onların içinde boz renkli develer vardır!” diye cevap verdi. Rasûlüllah (s.a.v.): “Öyleyse bu boz renkler nereden gelmiş düşündün mü?” diye sordu. Bedevî: “Yâ Rasûlellah! Bu, soyunun bir damarındır, ona çekmiştir” dedi. Rasûlüllah (s.a.v.): “Belki bu oğlan da eski bir soy köküne çekmiştir” buyurdu.³²⁹

Hanımı siyah renkli bir çocuk doğuran kişi, hanımının bir başka erkekten hamile kaldığı vehmine kapılmış ve çocuğu kabul edememiştir. Adam, durumunu hemen Hz. Peygamber (s.a.v.)’e gelerek dolaylı bir şekilde anlatmıştır. Adamın halini anlayan Hz. Peygamber (s.a.v.) de develerden misal vermek suretiyle, adamı da konuşturarak, çocuğun geçmişte olan bir akrabasına çekmiş olduğunu açık şekilde ifade etmiştir.³³⁰ Soya çekimin³³¹ tabii bir durum olduğuna dikkati

³²⁷Müslim, Savm 154.

³²⁸Damdâm b. Katâde'dir.

³²⁹Buharî, İ'tisâm 12; Talâk 26; Hudûd 41; Muhâribin 27; Müslim, Lian 18; Tirmizî, Velâ 4; Nesâî, Talâk 46; Ebû Davud, Talâk 27; İbn Mâce, Nikâh 58.

³³⁰Adem Dölek, “Bazı Hadislerin Psikoterapi Açısından Yorumlanması”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, II/4 (2002), 24.

³³¹Kalıtım bilimciler, soya çekimin varlığını çeşitli deneylerle incelemişler ve bunu bilimsel olarak isbat etmişlerdir. Bir canlı kendi türünün bütün özelliklerini gelecek kuşaklara aktarmakta ve yavrularında ebeveyne benzemelerini sağlamaktadır. Canlılardaki bu özelliklerin ortaya çıkması, kromozomların ve kısmen de çevrenin etkisiyle olur. İnsanın vücut hücrelerinde 46 kromozom bulunmasına karşın, üreme hücrelerinde 23 kromozom bulunur. Saç rengi, göz rengi, ten rengi, uzunluk-kısalık ve şişmanlık-zayıflık gibi birçok karakter kalıtsal olarak yavruya aktarılır. Bir özelliğin ortaya çıkmasında kromozomlar üzerindeki genler rol oynar. Her gen bir çift etgen (allel)’den oluşur. Bu etgenlerin etki dereceleri farklıdır. Etkisi baskın olana “baskın allel”, etkisi düşük olana da “çekinik allel” denir. Bir gende, iki baskın allel veya biri baskın diğeri çekinik olsa, baskın genin etkisi görülür. Eğer çekinik genin etkisi görülürse bu durumda iki çekinik allel bir arada bulunmaktadır ki, o zaman çekinik allel’in özelliği ortaya çıkar.

Deri rengi poligenik bir kalıtım gösterir. İkinci nesil çocuklarda, iki atasal tip arasında geniş bir çeşitlilik ortaya çıkar. Normal ve Çokgenli Kalıtım örneklerini açıklayan Nurettin Başaran, “Deri Rengi” ile ilgili olarak soya çekimi anlatırken şöyle der: “Anne-baba beyaz derili olsa, eşlerden birinin ataları arasında zenci bulunduğu zaman, bu evlilikten zenci doğabileceği açıklık kazanmaktadır.” Nurettin Başaran, *Tıbbî Genetik*, Eskişehir, 1996, 111. Ayrıca soya çekim ile ilgili olarak bkz., William T. Keeton, James L. Gould, *Genel Biyoloji*, Terc: Ali Demirsoy-İsmail

çekerek, adamın da bildiği ve anladığı bir örnekle hadiseyi anlatmış ve onu ikna ederek içine düştüğü vehimden ve şüpheden kurtarmıştır.

Adam çocuğu renginden dolayı reddetmek istemektedir. Çocuğun kime ait olduğu o dönemde ıspatı zor bir konudur. Böylelikle Hz. Peygamber (s.a.v.) o dönem için ıspatı pek mümkün olmayan bir hadiseyi, verdiği misalle muhatabını düşündürmek suretiyle çözmüştür.

Hadîs ulemâsından Hattâbî bu hadîs-i şerîfle ilgili görüşlerini şöyle ifâde etmiştir: “Rasûlüllah (s.a.v.)’a bu soruları yönelten sahâbî bu sorularıyla karısının dünyaya getirdiği çocuğun kendisinden olup olmadığından şüpheye düştüğünü ifâde etmek ve Rasûl-i Ekrem’in bu çocuğun kendisinin olmadığına hükmetmesini te’min etmek istemiştir. Fakat Hz. Peygamber çocuğun annesinin nikâhı altında bulunduğu kimseye âit olduğuna hükmetmiş, renk farkının hüküm vermek için yeterli bir delîl olamayacağını ifâde etmek istemiş, buna tohumları bir olan develerde görülen çeşitli renkleri misâl göstermiştir.³³²

Ayrıca bu hadis-i şerif, soya ait büyük gen havuzundaki çekinik karakterlerin birkaç nesil sonra birleşerek baskın vaziyette ortaya çıkabileceğine işaret etmektedir.³³³ On dört asır öncesinde Hz. Peygamber (s.a.v.)’in uyguladığı bu metodun, asırlar sonra keşfedilen ilmî bir gerçeği yansıtması da dikkati çekmektedir.

Siyah bir çocuğu olduğu için karısından şüphelenen sahabiye kırmızı develeri arasındaki boz devenin nereden geldiğini sorup onu “soyundan bir damara çekmiştir” cevabını verecek noktaya getirmesi ve çocuğu için de aynı durumun söz konusu olabileceğini hatırlatması sahabenin zihin ve gönlünde hiçbir şüphe kalmamasını sağlamıştır. Bunlar Hz. Peygamber (s.a.v.)’in düşündürmeyi amaçlayan sorularıdır.

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in verdiği bir diğer misal ise Hz. Ali (r.a.)’nin sorduğu soruyadır. Sehl b. Sa’d (r.a.)’şöyle anlatmaktadır: “Hz. Peygamber

Türkan, Ankara, 1999, 409-449; Cluade A. Villet, *Genel Biyoloji*, Terc: H. Üniv. Öğr. Üyeleri, 1983, 609-643.

³³²Necati Yeniçel, Hüseyin Kayapınar, *Sünenu Ebî Davud Tercüme ve Şerhi*, İstanbul: Şamil Yayınları, 1987, VIII, 520.

³³³Aslan Mayda, “Nutfenin (Zigot) Yaratılışı”, *Sızıntı Dergisi*, 2010 Kasım sy: 382, s. 497.

(s.a.v.) Hayber günü fetih uzayınca: ‘Ben yarın müslümânların bayrağını öyle bir kişiye vereceğim ki, onun elleriyle fetih yapılacaktır’ müjdesini verdi ve ertesi gün bayrağı Hz. Ali’ye verdi. Ali (r.a.): ‘Ben, Hayber Yahudileri’yle, onlar müslümân oluncaya kadar vuruşacak mıyım?’ dedi. Rasûlullah (s.a.v.): ‘Hayberliler ile karşılaşınca kadar sükûnetini bozma. Sonra onları İslâm’a da’vet et ve üzerlerine vâcib olan İslâm esâslarını onlara haber ver. Allah’a yemin ederim ki, senin irşadınla Allah’ın bir tek kişiye hidâyet etmesi, senin için birçok kırmızı develerin olmasından daha hayırlıdır’ buyurdu.”³³⁴ Allah Resûlü (s.a.v.), bir tek kimsenin bile Müslüman olmasının önemini maddi bir ölçüt olan kırmızı develerle kıyaslayarak anlatmıştır. Günümüzde olsaydı bizim için kıymetli olan son model arabaları örnek verebilirdi. Bu Allah Resûlü (s.a.v.)’nün sahabeye verdiği örneklerin onların bildiği şeylerden olduğunu gösterir. Aksi olsaydı söylemek istediğini muhatapları tam manasıyla anlayamayacaklardı. Burada Hz. Peygamber (s.a.v.), bir eğitim metodu olan bilinenden yola çıkarak bilinmeyeni anlatma, metodunu kullanmıştır.

H. Benzetme

H. Peygamber (s.a.v.) teşbihler yardımıyla ashabı düşündürmeyi amaçlamış, böylece hakkında bilgi vereceği konunun daha iyi kavranmasını sağlamıştır.

Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a.)’ın naklettiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) gazalarından birine çıkarken yerine Hz. Ali (r.a.)’yi bırakmıştır. Bu durum Hz. Ali (r.a.)’nin ağırına gitmiş ve “Yâ Rasûlellah! Beni kadın ve çocuklarla beraber mi bıraktın?” demiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.): “Benden Musa’ya nisbetle Harun yerinde olmana razı değil misin? Şu kadar var ki, benden sonra Peygamberlik yoktur” buyurmuştur.³³⁵

H. Ali (r.a.)’ye verdiği cevapta onu Musa (a.s.)’nın kardeşi Harun (a.s.)’a benzetmesi Hz. Ali’ye “sen geride kalarak çok önemli bir iş yapıyorsun” demektir. Çünkü Musa (a.s.) gerisinde sonuna kadar güvenebileceği birini, kardeşi Harun (a.s.)’u bırakmıştır.

³³⁴Buharî, Cihâd 142.

³³⁵Müslim, Faziletü’s-Sahabe 32.

H.z. Peygamber (s.a.v.) kendisine sorulan sorulara cevap verirken veya ashabını bir konuda bilgilendirirken zaman zaman konun daha iyi anlaşılmasını sağlayan örnekler vermiştir. Bu örnekler bakıldığında akıl ile bilinen bazı meselelerin gözle görülen meselelere benzetildiği, yani soyut şeylerin somutlaştırıldığı görülmektedir.³³⁶ Ebû Hureyre (r.a.)’den nakledilen şu hadiste bunun örneği vardır: “Bazıları Rasûlullah (s.a.v.)’a: ‘Biz kıyamet gününde Rabbimizi görecek miyiz?’ diye sorunca Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Bulutsuz bir gecede ayı görmekte zorluk çeker misiniz?” Ashap: “Hayır, Ya Rasûlellah” demişler. “Peki, siz güneşin önünde hiç bir bulut yokken onu görmede birbirinize zahmet verir misiniz?” “Hayır, Ya Rasûlellah!” “O halde siz onu, işte böyle göreceksiniz.”³³⁷

Böylece Rasûlullah kıyamet günü Allah’ın görülmesini bulutsuz zamanlarda ayla güneşin son derece net görülmesine teşbih ederek bunun insanların zihin ve kalplerinde hiçbir şüphe kalmayacak şekilde yerleşmesini sağlamıştır.³³⁸

Aişe (r.anha.)’nin şu rivayeti de H.z. Peygamber (s.a.v.)’in sorulan sorulara cevap verirken benzetmeler yaptığına güzel bir örnektir: “Bir kadın: ‘Yâ Rasûlellah! Kocamın bana vermediği bir şeyi, verdi diyeyim mi?’ diye sormuştur. Rasûlullah (s.a.v.): ‘Kendisine verilmeyen bir şeyle doymuş görünen, iki sahte elbise giyen gibidir’ buyurarak”³³⁹ kadının bu işin ne kadar abes olduğunu çarçabucak anlamasını sağlamıştır.

İ. Gönül Alma

Seleme b. Ekva’ (r.a.)’dan şöyle rivayet edilmiştir: “Eşlem Oğulları’ndan bir grup ok atma yarışı yaparken H.z. Peygamber yanlarına uğrayıp: ‘Ok atınız; çünkü sizin babanız usta bir atıcı idi. Siz de atınız! Ben de Mihcenoğulları ile beraberim’ buyurdu. H.z. Peygamber böyle deyince karşı taraf ok atmayı bıraktı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): ‘Sizin neyiniz var ki atmıyorsunuz?’ diye

³³⁶ Aynî, *Umdetü'l-Karî*, IV, 158; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, II, 11; Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülfettah Ebû Ğudde, *er-Rasûlü'l-Muallim ve Esâlibuhu fi't-Ta'lim*, Lübnan, 1996, 92-100.

³³⁷ Buharî, Ezan 129; Tefsîru Sureti'n-Nisâ 8; Rikâk 52; Tevhid 24; Müslim, İmân 299,302; İbn Mâce, Zühd 37.

³³⁸ Ahmet Lütü Kazancı, *Peygamber Efendimiz'in Hitâbeti*, İstanbul, 1992, s.108.

³³⁹ Müslim, Libas 126.

sordu. Onlar: ‘Sen onlarla beraberken biz nasıl atarız!’ diye cevap verdiler. Hz. Peygamber: ‘Haydi atın, ben sizin hepinizle birlikteyim’ buyurarak³⁴⁰ oradakileri atışa teşvik etti.

Öncelikle burada Allah Resûlü (s.a.v.)’nün, bir işte mahareti olan kimseleri övüp faziletlerini beyan ederek gönüllerini alması göze çarpmaktadır. Peygamber (s.a.v) ashabın neden yarışı terk ettiğini öğrenince “ben hepinizle beraberim” demekle hem onları ok atmaya teşvik etmiş hem de bu durum kendilerine ağır gelen grubun gönlünü almıştır. Ashâb’ın Rasûlüllah (s.a.v.)’a saygı hususunda ne kadar hassas olduğu, bu rivayette görülen bir diğer husustur. Kazanmak azmiyle yapılan bir yarışta, Rasûlüllah (s.a.v.) bir tarafı tutunca, onun tarafının mağlub olmasını istemek, ashâb’ın vicdanına ağır gelmiş olmalı ki, yarışı terketmişlerdir.³⁴¹

Allah Rasûlü (s.a.v.)’nün sahabenin zaman zaman gönlünü almak için söz söylediğinin bir başka örneği de Abdurrahmân b. Avf (r.a.)’tan gelen şu hadistir: “Bedir Harbi’nde Ensâr’dan yaşları küçük iki genç harp meydanında Ebû Cehil’i arıyordu. Peygamber (s.a.v.)’e sövdüğü için onu öldürmeye yemin etmişlerdi. Bu iki genç Ebû Cehil’i görünce öldürünceye kadar kılıçlarıyla ona vurdular. Sonra dönüp Rasûlüllah (s.a.v.)’ın huzuruna geldiler ve hâdiseyi anlattılar. Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Ebû Cehil’i hanginiz öldürdü?’ diye sorduğunda ikisi de: ‘Ben öldürdüm’ dedi. Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Kılıçlarınızı sildiniz mi?’ diye sordu. Onlar: ‘Hayır silmedik’ diye cevâp verdiler. Bunun üzerine Rasûlüllah genç gazilerin kılıçlarına baktı ve gönüllerini hoş etmek için: ‘Onu her ikiniz öldürmüşsünüz; Ebû Cehil’in ele geçen eşyası öldürücü darbeyi vurduğu için Muâz b. Amr’a âittir’ buyurdu. Bu iki mücâhid Mûaz b. Afra ile Muâz b. Amr b. Cemûh’tu.”³⁴² Burada “onu ikiniz birlikte” öldürdünüz demekle genç sahabilerin ikisinin de gönlünü almıştır.

³⁴⁰Buharî, Cihâd 77; Enbiya 14; Menâkıb 5.

³⁴¹Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, VIII, 56-57.

³⁴²Buharî, Humus 18; Müslim, Cihâd 42.

J. Müjdeleme

Konuyla alakalı olarak Enes b. Mâlik (r.a.)’ten şu hadisi rivayet edilmiştir: “Hz. Peygamber (s.a.v.), bir ara Sabit b. Kays’ı aramış,³⁴³ bir sahabî Sâbit’ten haber getirmek için evine gittiğinde onu başını eğip otururken bulmuştur. ‘Nasılsın?’ diye sorduğunda Sabit (r.a.) ‘Hâlim şerlidir! Ben sesimi Hz. Peygamber’in sesinden fazla yükselten biriyim. Benim şimdiye kadar işlediğim hayır ve ibâdet zayi olmuştur. Artık ben cehennemliğim’ diye cevap vermiştir. Bu adam Rasûlüllah’a Sabit (r.a.)’in söylediklerini haber verince Rasûlüllah (s.a.v.): “Sâbit’e git, ona: ‘Sen cehennemlik kişilerden değil aksine sen cennet ehline, de’ buyurmuştur.”³⁴⁴

Bu hadis Hucurât suresinde mü’minlere, seslerini Hz. Peygamber (s.a.v.)’in sesinden daha fazla yükseltmemeleri, aksi takdirde amellerinin heba olacağı uyarısı gelince,³⁴⁵ Sabit (r.a.)’in üzüldüğünü ve ağladığını göstermektedir. Çünkü Sâbit gür seslidir ve onun sesi Rasûlüllah (s.a.v.)’in sesini bastırarak kadar güçlü çıkmaktadır. Onun bu üzüntüsünden haberdar olan Hz. Peygamber (s.a.v.), âyette bunun kastedilmediğini, aksine cennet ehli olduğunu müjdeler.³⁴⁶ Burada kastedilen, haddini bilmemek ve onunla konuşurken sıradan bir insanla konuşur gibi bağırıp çağırarak konuşmaktır. Nitekim İslam’dan önce Araplar bu gibi inceliklere riayet etmez, ilahi bir dinin eğitiminden geçmedikleri için bir peygambere nasıl davranılacağını da bilmezlerdi.³⁴⁷

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in müjdelediği diğer bir sahabe ise kıyametten soran bir bedavidir. Enes (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Bir bedevî Rasûlüllah (s.a.v.)’a: ‘Kıyamet ne zaman kopacak?’ diye sordu. Rasûlüllah (s.a.v.) ona: ‘Sen kıyamet için ne hazırladın?’ dedi. Bedevî: ‘Allah ile Rasûlü’nün sevgisini!’ cevâbını verince Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Sen sevdiğilerle berabersin’ müjdesini

³⁴³Sabit b. Kays (r.a.), Ensâr’ın ve Rasûlüllah’ın hatibiydi, tıpkı Hassan b. Sâbit’in Rasûlüllah’ın şairi olduğu gibi. Uhud’a ve diğer bütün gazvelere iştirak etti. Yemame savaşında şehid düştü. Bkz. Canan, *a.g.e.*, XIII, 16.

³⁴⁴Buharî, Menâkıb 25; Cenâiz 6; Tefsir, Hucurât 1; Müslim, İmân 119,187.

³⁴⁵Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber’in sesinden fazla çıkarmayın, birbirinize bağırduğunuz gibi ona bağırmayın. Sonra farkında olmadan amelleriniz boşa gider. Hucurât 49/ 2.

³⁴⁶Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, XIII, 16.

³⁴⁷Hayrettin Karaman, v.dğr., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, D.İ.B. Yayınları, Ankara 2007, V, 87.

vermiştir.”³⁴⁸ Aynı hadisle alakalı başka bir rivayette Enes (r.a.)’in, “İslâm'dan sonra Peygamber (s.a.v.)’in: ‘O halde sen sevdiklerinle berabersin’ sözünden daha çok hiçbir şeye sevinmedik” sözleri yer almaktadır.³⁴⁹

Allah Resûlü (s.a.v.)’nün ashabına bir diğer müjdesi iman mevzuunda olmuştur. Ebû Hureyre (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Ashabın bazıları gönüllerinden geçen şeyler karşısında endişeye düşmüş, imanlarından şüphe ederek üzüntüye kapılmışlardır. Bu kimseler Rasûlüllah (s.a.v.)’a gelerek: ‘Gönüllerimizden öyle şeyler geçiyor ki, her hangi birimiz onları söylemeyi bile büyük bir suç sayıyoruz’ dediler. Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Hakikaten böyle bir şey hissettiniz mi? İşte açık açık imân budur’ buyurarak”³⁵⁰ bu tarz düşüncelerin hakiki imandan kaynaklandığı müjdesini vermiştir.

K. Değer Verme

Rasûlüllah (s.a.v), sahabeye büyük küçük demeden değer vermiş, onların tercihlerine anlayışlı davranmıştır. Hz. Peygamber çocukları bile hafife almamış, onlara, yetişkin birer insan gibi selam vermiş, şefkatle başlarını okşamıştır.³⁵¹ Böylece geleceğin büyüklerine ne kadar önemli birer insan oldukları duygusunu vermiştir. Çocuklar ve gençler İslâmî harekette ve devlette çok önemli görevler alacaklarından, onları hür düşünmeye, faydalı şeylerden çekinmeksizin yararlanmaya ve sonucu ne olursa olsun doğru bildiğini cesaretle ifade etmeye teşvik etmiştir.³⁵² Böylece onların kişiliklerini bağımsız bir şekilde geliştirmelerine destek olmuştur. Bunun çarpıcı bir örneğini Sehl b. Sa’d (r.a.) rivayet etmiştir: “Bir sohbet meclisinde Rasûlüllah (s.a.v.)’a bir bardak süt getirildi. O da bundan içti. Sağında sahabilerin en genci bulunuyordu.³⁵³ Yaşlılar da solundaydılar. Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Ey delikanlı! Bardaktan kalanı yaşlılara vermem için bana izin verir misin?’ dedi. Bunun üzerine o genç sahabe: ‘Yâ

³⁴⁸Müslim, Birr 161.

³⁴⁹Müslim, Birr 163.

³⁵⁰Müslim, İman 209.

³⁵¹Muhammed Abdurraûf el-Münavî, *Fezû'l-Kadîr şerhu Câmiu's-Sağîr min Ehâdisi'l-Beşîri'n-Nezîr*, Dâru'l-Fikr, VI ,b.y.y., ts., s. 216.

³⁵²Hayati Hökekleli, “Hz. Peygamber’in Çocuk ve Gençlere Yaklaşımı”, Hz. Muhammed ve Gençlik, Ankara: T.D.V. Yayınları, 1992, s.55.

³⁵³Hadiste geçen oğlan Abdullah b. Abbâs veya Fadl b. Abbas’tır. Bkz. Tirmizî, Daavât 55; Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfî es-San’ânî, el-Musannef, tahk.: H. el-A’zamî, Beyrut 1983, IV, 511.

Rasûlellah! Ben senden gelen nasibimi hiçbir kimseye ihsan edici değilim' dedi." Rasûlüllah (s.a.v.) bardakta kalanı bu gence verdi.³⁵⁴

Ashâbına görgü kurallarını canlı örneklerle öğreten Rasûlüllah (s.a.v.), sütü içtikten sonra sağ tarafında oturan gence dönüp sütü yaşlılara vermek için izin istemiştir. Böylece ikramın sağdan başlaması gerektiğini, fakat sol tarafta yaşlılar varsa, yaşlarına hürmeten onlara öncelik tanınabileceğini öğretmiştir. En önemlisi ilkelerin öğretilirken gence değer verilmesidir. Ona sorulmadan yaşlılara ikramda bulunmak mümkündür. Ama yaşı küçük de olsa o bir insandı ve değer verilmeyi hak ediyordu.³⁵⁵

Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.)'in çocuklara değer verirken kurduğu iletişim dili de önemlidir. "Bunu yaşlılara verebilir miyim?" şeklinde oldukça kibar, karşısındakine değer verici ve onun duygularını dikkate alıcı bir üslup kullanmıştır.³⁵⁶ Çocuğun bardaktan kalanı vermek istememesi Ashâb-ı kirâmın Rasûlüllah (s.a.v.)'a derin hayranlık beslemesi ve onun mübârek vücuduna temas eden her şeye sahip olmaya çalışmalarından kaynaklanmaktadır.³⁵⁷

Sonuç olarak; ibn Abbas, Peygamber (s.a.v.)'in içtiği kaptan içme şerefine ulaşmak ve bu fırsatı başkalarına kaptırmamak için onun teklifini geri çevirmiştir. Allah Resûlü (s.a.v.) bu davranışıyla, çocuklara değer verilmesini ve onları kâle almama gibi bir tavır sergilenmemesi gerektiğini insanlara öğretiyordu. Ayrıca herhangi bir şey ikram edileceği zaman, sağdan başlamanın gereğine de işaret etmiştir.³⁵⁸

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in insanlara ne derece değer verdiğini Fadl b. Abbâs (r.a.)'tan gelen şu rivayetten de anlamamız mümkündür: "Rasûlüllah (s.a.v.) Harem'deki şerbet dağıtılan yere geldi ve şerbet istedi. Abbâs (r.a.), oğluna: 'Fadl, annene git de yanındaki şerbetten Rasûlüllah'a getir' dedi. Rasûlüllah (s.a.v.): 'Hayır, bana bu şerbetten ver' buyurdu. Abbâs: 'Yâ

³⁵⁴Buharî, Musâkât 11; Mezâlim 12; Hibe 22, 23; Eşribe 19; Müslim, Eşribe 127; Mizzî, *Tuhfetu'l-Eşraf*, IV, 119.

³⁵⁵Köktaş, *Güncel Hadis Yorum ve Tartışmaları*, s.31.

³⁵⁶Köktaş, *Güncel Hadis Yorum ve Tartışmaları*, s.31.

³⁵⁷Kandemir, *Riyazü's-Salihîn Tercüme ve Şerhi*, III, 414-415.

³⁵⁸Yusuf Ziya Keskin, "Hz. Peygamber'de Çocuk Sevgisi", I. Kutlu Doğum Sempozyumu, ed. Musa K. Yılmaz, Şanlıurfa: (21-22 Nisan 2007), s. 212.

Rasûlellah! Halk buradaki şerbete ellerini sokuyorlar' dedi. Rasûlullah (s.a.v.): 'İşte halkın içtiği bu şerbetten ver' buyurdu. Ve herkesin içtiği şerbetten içti. Sonra Rasûlullah Zemzem Kuyusu'na geldi. Abbâsoğulları burada hacılara su içiriyorlardı ve kuyudan su çekiyorlardı. Rasûlullah (s.a.v.): 'Çekiniz! Siz hayırlı bir iş yapıyorsunuz. Kalabalık etme endişesi olmasaydı ben de devemden iner, kuyunun ipini omzuma kor, sizin gibi su çekerdim' buyurdu."³⁵⁹

Rasûlullah (s.a.v.), son derece tevazu sahibidir. Kendini diğer insanlardan ayrı tutmaz, onların yediğinden yer, içtiğinden içer, olanlar beraber çalışırdı.

L. Kolaylaştırma

"Din kolaylıktan ibarettir"³⁶⁰ beyanı gereğince, Hz. Peygamber (s.a.v.), insanların faydasına olan şeyleri daima dikkate almış ve lehlerinde olanla hükmetmiştir. İnsanlarla ilişkilerinde kolay olanı yapmış, zor gelen ve zorlayıcı şeylerden uzak kalmış,³⁶¹ insanların günahına ve ayıbına bakmayarak af yolunu tutmuştur. "Allah'ın size helal kıldığı ruhsatlar gereklidir" buyurmuş,³⁶² ancak bu konuda "Allah'ın çizdiği sınırları koruma ve haddi aşmama" esasını gözetmiştir.³⁶³

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ruhsat verip kolaylık tanıdığı bir durumu Kâ'b b. Ücra' (r.a.) anlatmaktadır. Hudeybiye Günü'nde Ka'b (r.a.)'ın başını bitler sarmıştı. İhramlı olduğu için de saçını traş edemiyordu. Kâ'b (r.a.), Rasûlullah (s.a.v.)'a başındaki bitlerden şikâyet etti. Rasûlullah (s.a.v.): "Öyle ise traş ol, üç gün oruç tut! Veya altı fakiri doyur. Ya da bir kurban kes!" buyurdu.³⁶⁴

İhramlı kimse hacc farizalarını yerine getirmeden önce traş olamaz. Ama burada bitlerin zarar vermesinden dolayı sahabiye kolaylık tanınmıştır. Bunun gibi kaşintıdan şikâyet eden Abdurrahmân b. Avf ile ez-Zubeyr (r.anhuma.)'e de ipek gömlek giyme hususunda ruhsat verilmiştir.³⁶⁵

³⁵⁹Buharî, Hacc 75.

³⁶⁰Buharî, İman 29.

³⁶¹Abdullah Yıldız, "Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi", I. Kutlu Doğum Sempozyumu, ed. Musa K. Yılmaz, Şanlıurfa: (21-22 Nisan 2007), s. 165.

³⁶²Suyûti, *el-Camiu's-Sağir*, Dimeşk, ts, II, 136.

³⁶³Kandemir, *Riyazü's-Salihîn Tercüme ve Şerhi*, IV, 341.

³⁶⁴Müslim, Hacc 80.

³⁶⁵Buharî, Libâs 29; Cihâd 91; Müslim, Libâs 24-25; Ebû Dâvud, Libâs 9; Nesâî, Zînet 92.

İslam Dini, fert ve toplum hayatını korumak ve geliştirmek açısından birtakım haramlar ve yasaklar koyarken, bir tek ferdin lehine de olsa o yasak veya haramlara istisnalar getirdiği olur. Bu durum, dinimizin ferdi topluma, toplumu ferde fedâ etmeyişinin ve tam bir denge sistemi oluşunun tezahürüdür. İnsan hayatı için en öncelikli unsur olan sağlık her türlü ihtimama lâayık görülür. Rasûlüllah (s.a.v.)'ın bu davranışı ümmet için bir rahmet niteliği taşır.³⁶⁶

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in gösterdiği kolaylıklardan bir diğeri hac için vasıtası olmayan kadındır. İbn Abbâs (r.a.)'ın anlattığına göre Rasûlüllah (s.a.v.) Ensâr'dan bir kadına: "Senin bizimle beraber haccetmene mâni olan nedir?" buyurdu. Kadın: "Bizim su taşıyan iki devemizden başka malımız yoktur. Oğlum ile babası develerin birine binerek hacca gitti. Bize su taşımak için yalnız bir deve bıraktılar." Rasûlüllah (s.a.v.): "Öyleyse Ramazan ayında umre yap. Çünkü Ramazanda yapılan umre hacca bedeldir" buyurdu.³⁶⁷

Burada binecek devesi olmadığı için kadına haccın farz olmadığı gözden kaçırılmamalıdır. Ama aynı sevabı ramazan umresi ile alabileceği müjdesi verilmiştir. Senenin her gününde yapılabilen umre, ramazan-ı şerîf gibi her ibadetin değerinin son derece arttığı bir mevsimde yapılacak olursa, daha büyük bir kıymet kazanır. Hadis, bu kıymetin derecesini bildirmekte, başlı başına bir hac değerinde olduğu müjdesini vermektedir. Ancak bu değer, "kazanılacak sevap bakımından" olduğu unutulmamalıdır. Yoksa her bakımdan tam bir hac gibidir demek değildir.³⁶⁸

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in tanıdığı kolaylıkların birini Hz. Aişe (r.anha) şöyle anlatmaktadır: "Müzdelife gecesi Sevde (r.a.), Rasûlüllah (s.a.v.)'tan izdiham olmadan, Mina'ya dönmek için izin istedi. Nebi (s.a.v.) ona izin verdi ve Sevde bizden önce yola çıktı. Biz Rasûlüllah (s.a.v.)'la beraber sabah olunca döndük. Rasûlüllah (s.a.v.)'tan, Sevde'nin yaptığı gibi izin isteyip dönmüş olsam benim için bu sevinilecek her şeyden daha iyiydi"³⁶⁹ diyerek Sevde (r.anha)'ye tanınan ruhsattan istifade etmiş olmayı arzulamıştır.

³⁶⁶Kandemir, *Riyazü's-Salihîn Tercüme ve Şerhi*, IV, 340.

³⁶⁷Buharî, Umre 4; Müslim, Hacc 221; Ayrıca bk. Tirmizî, Hacc 55; Ebû Dâvûd, Menâsik 89; Nesâî, Sıyâm 6; İbni Mâce, Menâsik 45.

³⁶⁸Kandemir, *a.g.e.*, V, 569.

³⁶⁹Müslim, Hacc 293.

Abdûllah b. Amr (r.a.)'in anlattığı şu rivayette de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in tanıdığı kolaylıklar vardır: “Hac zamanında Nebi (s.a.v.) devesinin üzerinde durdu. İnsanlar, kendisine soru sormaya başladı. Bazıları: ‘Yâ Rasûlellah! Ben taş atmanın, kurban kesmekten önce olduğunu bilmiyordum; bu sebeple kurbanımı taş atmadan önce kestim!’ diyor; Rasûlüllah (s.a.v.): ‘At, zararı yok!’ buyuruyordu. Kimisi: ‘Ben, kurban kesmenin, traş olmadan önce olduğunu bilmiyordum, onun için kurban kesmeden traş oldum!’ diyor; Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Kes, zararı yok!’ buyuruyordu. O gün insanın unuttuğu veya bilmediği şeylerden birini diğerinden önce yapmak gibi bir şey sorulup da Rasûlüllah (s.a.v.)’ın: ‘Bunu yapın, zararı yok’ sözünden başka bir şey söylediğini işitmedim.”³⁷⁰

Hac ibadeti Müslümanlar tarafından ilk defa ifâ ediliyordu. Bu nedenle bazı sahabilerin hangi menâsiki hangisinden önce yapacağını bilmemesi doğaldır. Hz. Peygamber (s.a.v.), normalde ceza gerektiren bu hatalara ilk olması nedeniyle tölerans göstermiş, “zararı yok” demiştir. Benzer bir hâdise kurban ibadeti ifâsında olmuştur. Kurbanını bayram namazından önce kesen ve yaşına basmamış hayvanından başka kesecek kurbanlığı olmayan sahabiye “onu kurban olarak kes, fakat senden sonra bu, hiçbir kimse için yetmez” buyurmuştur.³⁷¹

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in tanıdığı bir diğer kolaylık ise hicret gibi çetin bir işe niyetlenen sahabiye yöneliktir. Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Bir bedevî Arab: ‘Yâ Rasûlellah! Bana hicretin hükmünden haber ver’ dedi. Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Hicret işi çok çetindir. Senin develerin var mı?’ buyurdu. Bedevî: ‘Evet, var’ diye cevap verdi. ‘Sen onların zekâtını veriyor musun?’ ‘Evet, veriyorum’ dedi. Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Öyleyse sen denizlerin ötesinde olsan da Medine’ye uzak olan yerinde çalış! Çünkü Allah senin amelinden hiçbirşeyi eksik bırakmayacaktır’ buyurdu.”³⁷² Allah Rasûlü (s.a.v.), vücûb ifade etmediği müddetçe sahabe için kolay olanı tercih etmiştir.

³⁷⁰Müslim, Hacc 328.

³⁷¹Buharî, Edâhî 1.

³⁷²Buharî, Edeb 95.

II. Beden Diliyle

Beden dili üzerinde ilk duran Câhız olmuştur.³⁷³ O, “el-Beyan ve’t-Tebyîn” isimli eserinde beden ve sözün duygu ve fikirleri ortaya koymada müşterek iki unsur olduğunu belirterek, beden dilinin sözel dile yardımcı olduğunu, hatta düşünce ve duyguları anlatmada bazen ondan çok önde bir işlevi olduğunu söyler. Bu anlamda bir edibin, İskender’in ölmüş bedenine bakarak, “İskender dün bugünden daha iyi konuşuyordu ama o, bugün dünden daha iyi öğüt veriyor” algılamasına yer verir.³⁷⁴

İletişim sadece sözcüklerden ibaret değildir. Aksine söz oranının cılız kaldığı çok daha fazla unsurları içine alır. Bir iletişimde kelimelere düşen ağırlık ortalama % 10 iken, ses tonu % 30, beden dili % 60’lık bir oranı oluşturur. Ses tonu da beden dili içinde mütâlâa edildiğine göre iletişimde beden diline düşen rol % 90, buna karşılık kelimelerin oynadığı rol ise % 10 gibi küçük bir orandır.³⁷⁵

Beden dili, verdiği mesaj açısından sözlü anlatımlarda anlatımı güçlendirici, ya da konuşanın konuya hâkimiyetini gösteren bir destek unsur olarak da algılanır. Bu anlamda sözlü mesaj esnasında sözsüz dilin devreye girmesi, jest ve mimikler, ses tonu ve bazı vurgulamalar konunun muhataplar zihninde daha belirginleşmesini sağlar. Aynı zamanda konuşmacı açısından aktif bir görüntü oluşturur.³⁷⁶

İletişimde, sözel boyut yanında beden de mesaj verme ve almada önemli bir işlev yürütmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in gerek tebliğ ve gerekse özel boyutlu iletişimde, beden diline ait motiflere yoğun bir şekilde rastlanmaktadır.³⁷⁷ Beden diline ait bu motifleri birkaç başlık altında almak mümkündür.

³⁷³Ramazan Şeşen, “Câhız”, DİA, VII, İstanbul 1993, s. 20-24.

³⁷⁴Necati Kara, “Bir Bildirişim Dizgesi Olarak Beden Dili”, Kur’ân ve Dil -Dilbilim ve Hermenötik- Sempozyumu, Van 2001, s. 431.

³⁷⁵Zuhal-Acar Baltaş, *Bedenin Dili*, s. 7, 30.

³⁷⁶Otto Schober, *Beden Dili*, çev. Süeda Özbent, İstanbul, 1994, s. 63-65.

³⁷⁷Mahmut Kavaklıoğlu, “Sergilediği Beden Dili Açısından Hz. Peygamber”, *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, III/6(2004/2), 56.

A. Tebessüm

Tebessüm, bedenî bir işaret olarak muhtelif anlamlar taşır. Öncelikle bir sevinç göstergesi ve genelde muhataba yönelik sosyal ilişkiyi sağlayan pozitif bir sinyal olarak değerlendirilir.³⁷⁸ Bu bağlamda Abdûllah b. el-Hâris (r.a.) “Rasûlüllah (s.a.v.)’tan daha çok tebessüm eden birini görmedim” diyerek onun gülyüzlü olduğunu ifâde eder.³⁷⁹ Cerîr b. Abdûllah (r.a.) da şöyle demiştir: “İslâm Dîni’ne girdiğimden beri Peygamber (s.a.v.) beni meclisine girmekten menetmemiş ve beni her gördüğünde de yüzüme gülümsemiştir.”³⁸⁰

Hz. Peygamber, çoğunlukla tebessüm etmiş, nadiren de dişleri gözükecek şekilde gülmüştür.³⁸¹ Kendisi çokça tebessüm ederken ashabına da güler yüzlü olmayı tavsiye etmiştir. “Kardeşinizin yüzüne gülmeniz size sadaka sevâbı kazandırır...”³⁸² “Hoş bir söz sadakadır”³⁸³ buyuran Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, insanlarla olan ilişkilerinde tatlı dilli, güler yüzlü olması ve bu tutumu insanlara da tavsiye etmesi üzerinde durulması gereken bir husustur. İnsanlar arası ilişkilerde ilk intiba çok önemlidir. Bu bakımdan bir insanın güler yüzlü, sıcakkanlı görünümüyle, ciddi, soğuk, asık suratlı bir tavır içinde olması, karşılaştığı insanlar üzerinde bıraktığı izlenim yönüyle farklı sonuçlar doğurur. Birincisine yaklaşmak bir şeyler sormak daha kolayken, diğerine yaklaşmak, onunla görüşmek pek mümkün değildir.³⁸⁴

Her hususta olduğu gibi gülmede de aşırıya kaçmak zararlıdır. Aşırı gülmek şakacılığın, güler yüzlülüğün değil; kalbin Allah’tan gafil olmasının bir belirtisidir. Nitekim Allah Resûlü (s.a.v.): “Çokça gülmeyiniz! Çünkü gülmenin aşırılığı kalbi öldürür” buyurmuştur.³⁸⁵

³⁷⁸Otto Schober, *Beden Dili*, s. 44.

³⁷⁹Tirmizi, Menâkıb 10; Tirmizi, Şemâil 255.

³⁸⁰Buharî, Edeb 68.

³⁸¹İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 505; İbn Kayyim, *Zâdu'l-Meâd*, I, 167; Taberânî, Ebu'l-kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Selefi, 1983/1404, Musul, XXII, 156.

³⁸²Tirmizî, Birr 36.

³⁸³Buharî, Cihâd 128; Müslim, Zekât 56.

³⁸⁴Şentürk, Habil, “Beşeri Münasebetlerde Hz. Peygamber’in Tutum ve Davranışları”, *VII. Kutlu Doğum Sempozyumu*, S.D.Ü.İ.F., ed. İsmail Yakıt, Isparta, 2004, s. 260.

³⁸⁵Tirmizî, Zühhd 2.

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in zaman zaman ashabın davranışlarından duyduğu memnuniyet sebebiyle gülümsediği olmuştur. Enes b. Mâlik (r.a.)'in rivayetinde Rasûlüllah (s.a.v.)'in vefat ettiği gün, Hız. Ebûbekir (r.a.) cemaate sabah namazını kıldırmaktayken, Rasûlüllah (s.a.v.) Hız. Âişe'nin odasından görünmüş, muntazam saflar halinde olan ashab-ı kirama bakarak tebessüm edip gülümüştür. Bu gelişme üzerine Hız. Ebû Bekir, Rasûlüllah (s.a.v.)'in namaza iştirak etmek istediğini düşünerek geri geri çekilmiş; Rasûlüllah (s.a.v.) ise, namazı tamamlayın diye eliyle işaret etmiştir.³⁸⁶

Hız. Peygamber (s.a.v.)'i ümmetini bir arada görmesi memnun etmişti. Bu memnuniyetini tebessümle göstermiştir. Peygamber (s.a.v.)'in tebessüm edip yüzünün sevinçten parlaması, ümmetinin namazda buluşup bir kelime birliği üzere bulunmasından ve dinin emrinin yerine getirilmekte olmasından kaynaklanıyordu.³⁸⁷

Diğer bir rivayette Hız. Peygamber (s.a.v.), ashabın birbiri ardına sadaka vermesine sevinerek tebessüm etmiştir. Bedevilerden bir grup Hız. Peygamber (s.a.v.)'in huzuruna geldiler. Üzerlerinde yün elbiseler vardı. Hız. Peygamber (s.a.v.) onların muhtaç bir durumda olduklarını görünce onlara sadaka vermeleri için ashabını teşvik etti. Ashâb yardım etmede gecikince Hız. Peygamber (s.a.v.)'in kızdığı yüzünden belli oldu. Bunun üzerine Ensâr'dan biri bir kese gümüş getirdi. Sonra bir başkası geldi, sonra ashâp birbirinin peşinden ardarda geldiler. Bu kez de Hız. Peygamber (s.a.v.)'in sevindiği yüzünden anlaşılıyor, gülümsüyordu.³⁸⁸

Ashâb'ın sadaka vermede birbirini takip etmelerine sevinen Hız. Peygamber, "İslâm'da iyi bir çığır açan kimseye, bunun için sevap vardır. O çığırda yürüyenlerin sevabından da kendisine verilir. Fakat onların sevabından hiçbirşey noksanlaşmaz" buyurarak hoşnutluğunu ifade etmiştir.³⁸⁹

³⁸⁶Buharî, Ezan 46; Buharî, el-Amel fi's-Salât 6.

³⁸⁷Aynî, *Umdetü'l-Karî*, V, 299.

³⁸⁸Aynı hadisin başka rivayetinde, "Hız. Peygamber'in yüzü altın gibi parlıyordu." ifadesi vardır. Müslim, Zekât 69; Nesâî, Zekât 64.

³⁸⁹Müslim, İlim 15.

H.z. Peygamber (s.a.v.), sahâbîlerin cesaretini gösteren bazı sözlerinden de hoşlanarak tebessüm etmiştir. “Hudeybiye’de Seleme’nin "Ey Allah Resûlü! Bana izin ver, şu ordudan yüz kişi seçeyim de düşmanı takip edeyim ve onların habercilerini öldüreyim" demesi üzerine H.z. Peygamber (s.a.v.) gülmüştür.³⁹⁰

Mevzuyla ilgili bir hadisi de Enes b. Mâlik (r.a.) nakletmektedir. Ümmü Süleym (r.anha) Huneyn Savaş’ında bir hançer edindi. Hançeri gören Ebû Talha bu durumu H.z. Peygamber’e bildirdi. Merak eden H.z. Peygamber (s.a.v.) Ümmü Süleym’e bu hançeri neden taşıdığını sordu. “Eğer müşriklerden biri bana yaklaşırsa onunla karnını deşeceğim!” cevabını işittiğinde, Ümmü Süleym’in cesaretini ifade eden sözlerinden hoşlanarak güldü.³⁹¹

H.z. Peygamber (s.a.v.)’i tebessüm ettiren bir başka hâdise H.z. Aişe (r.anha)’nin kendini diğer hanımlara karşı savunmasıdır. Peygamber (s.a.v.)’in zevceleri, H.z. Fâtıma’yı Rasûlüllah (s.a.v.)’a göndererek H.z. Aişe hakkında denklik istedi. İstedikleri sonucu alamayınca bu kez H.z. Peygamber (s.a.v.)’in zevcesi Zeynep bt. Cahş (r.anha.)’ı gönderdiler. Zeynep hanımların isteğini zikrettikten sonra H.z. Aişe hakkında olumsuz sözler söylemeye başladı. H.z. Aişe, Zeynep hakkında konuşmasına izin verip vermeyeceğini anlamak için Rasûlüllah (s.a.v.)’in yüzüne baktı. Aişe (r.anha): “Rasûlüllah (s.a.v.)’in kendimi müdafaa etmeme birşey söylemeyeceğini anladığımda Zeynep (r.anha)’e cevap vermeye başladım.” Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) gülümseyerek: “Bu Ebû Bekir’in kızıdır” buyurması³⁹² Aişe (r.anha.)’nin kendini savunmasını onayladığını göstermektedir.

H.z. Peygamber (s.a.v.)’i tebessüm ettiren bir başka hâdise Fatiha ile rukye yapılmasıdır. Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Rasûlüllah (s.a.v.)’in sahâbîlerinden bir askeri birlik, görevli oldukları bir sefere gitti. Arap kabilelerinden birinin yanına gelmişler ve misafir edilmemişlerdi. Bu sırada bu kabilenin reisi bir akreb tarafından sokulup zehirlenmişti. Ve bu sahâbîlere ‘içinizde rukyecisi var mı?’ dediler. Sahâbîlerden biri misafir edilmedikleri için ancak ücret karşılığında rukye yapabileceğini söyledi ve Fâtihâ ile rukye yaptı.

³⁹⁰Müslim, Cihâd 132; Ahmet b. Hanbel, Müsned 53/4.

³⁹¹Müslim, Cihâd, 134; Ahmet b. Hanbel, Müsned 112/3.

³⁹²Müslim, Faziletü’s-Sahabe 83.

Arkasından adam iyileşti. Bu sahabîye bir sürü koyun verdiler. Fakat o bu olayı Hz. Peygamber (s.a.v.)'e anlatmadan koyun sürüsünü kabul etmek istemedi. Olayı dinleyen Hz. Peygamber (s.a.v.) gülümseyerek 'Fatiha'nın şifa vereceğini nereden biliyordun? İyi etmişsin. Onlardan koyunları alın, bana da bir hisse ayırın' buyurması³⁹³ Ebû Said (r.a.)'in Fatiha ile rukye yapma ilmini ve cimri kavimden koyun sürüsü almasını gülümseyerek³⁹⁴ onayladığını göstermektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'i tebessüm ettiren başka bir olayı Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.) anlatmaktadır: "Uhud Gazvesi'nde müşriklerden bir adam Müslümanların canını yakmıştı. Rasûlullah (s.a.v.) bana bir yandan ok veriyor, bir yandan da: 'Anam, babam sana fedâ olsun, ey Sa'd! At!' buyurarak beni destekliyordu. O müşrik için bir ok attım ve yan tarafına vurdum. Yere düşünce avreti açıldı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) dişleri görülecek kadar güldü."³⁹⁵

Müşrik yere düşünce Peygamber (s.a.v.)'in gülmesi müşriğin avret mahallinin açılmasından dolayı değil, Müslümanların amansız düşmandan kurtulmasına sevinmesindedir.³⁹⁶ Rasûlullah (s.a.v.), Sad b. Ebi Vakkas (r.a.)'ın Müslümanların canını yakan müşriği öldürmesine menuniyetini gülerek göstermiştir.³⁹⁷

Hz. Peygamber de her insan gibi anlayışsızlık, dalgınlık, dikkatsizlik, uyanıklık ifade eden sözlere gülmüştür. Bir keresinde mecazî bir manâ ifade eden âyeti hakîki anlamda anlayan sahâbîye gülmüştür. Adıyy b. Hatim (r.a.) bir hadiste şöyle rivayet etmektedir: " 'Beyaz iplik siyah iplikten ayrılıncaya kadar yiyiniz, içiniz' âyeti³⁹⁸ nazil olunca bir beyaz bir de siyah ip aldım. Onları yastığımın altına koydum, ama aralarını ayıramadım. Bu durumu Allah Resulü'ne bildirdim. Hz. Peygamber güldü ve 'öyleyse senin yastığın enli ve uzunmuş, ondan kastedilen sadece gece ve gündüzdür' buyurdu."³⁹⁹

Adıyy (r.a.) âyetteki hakiki manânın kastedilmeyerek, siyah ve beyaz iplik

³⁹³Müslim, Selam 65; Buharî, İcâre 16.

³⁹⁴Muhammed Şerif eş-Şeyh Salih el-Hatib, *Luğatu'l-Cismu fi's-Sünneti'n-Nebeviyye*, Yüksek Lisans Tezi, Ürdün Üniversitesi, Nisan 2006, s. 86.

³⁹⁵Müslim, Fedail'us-Sahabe 42.

³⁹⁶Fedailü's-Sahabe 185.

³⁹⁷Muhammed Şerif, *a.g.e.*, s.87.

³⁹⁸Bakara 2/187.

³⁹⁹Buharî, Savm 16,17; Müslim, Sıyâm 33, 39.

kelimelerinin gündüzün aydınlığı ve gecenin karanlığı yerine kullanılan mecazî bir ifade olduğunu anlamamıştır.⁴⁰⁰ İmsak vaktini öğrenmek için yastığının altına siyah ve beyaz iplik koyması Hz. Peygamber (s.a.v.)'i güldürmüştür.

B. Yaptığını Terk

Allah Rasûlü (s.a.v.) ümmetine karşı çok merhametlidir. Bu merhametinden dolayı, “fark kılınır da yapmaya güç yettirilemez” endişesiyle yapmaktan hoşlandığı halde terk ettiği sünnetleri olmuştur. Hz. Âişe (r.anha)'den rivayet edilen şu hadiste bu durumun bir örneği vardır: “Rasûlüllah (s.a.v.) bir gece mescidde namaz kıldı. Bazı kimseler de onun namazına uyup namâz kıldılar. Sabah olunca bunu diğerlerine anlattılar ve bir sonraki gece daha çok kişi toplandı. Ve yine Hz. Peygamber ile birlikte gece namazı kıldılar. Üçüncü gece ahali, mescide sığmayacak kadar kalabalık oldu. Rasûlüllah (s.a.v.) yine çıktı, insanlar da onun namazına uyarak namaz kıldı. Dördüncü gece namaz kılmak için toplandıklarında Hz. Peygamber (s.a.v.) onların yanlarına çıkmadı. Sabah namazını kıldırınca, insanlara yönelip: ‘Dün geceki durumunuzdan haberdarım. Ama ben, gece namazı üzerinize farz kılınır da ondan âciz kalırsınız diye endişelendim’ buyurdu.”⁴⁰¹

Hz. Âişe (r.anha)'nin: “Rasûlüllah (s.a.v.), halk onunla amel eder de üzerlerine farz kılınır korkusuyla, yapmayı sevdiği bir kısım hayırlı işi bırakırdı...” demesi⁴⁰² konunun gece namazıyla sınırlı olmadığını, birçok defa Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yapmaktan hoşlandığı işi ümmetine ağır gelebileceği endişesiyle terk ettiğini gösterir. Namaza kıraati uzatmak niyetiyle durup safların arkasından bir çocuğun ağlamasını duyunca annesine meşakkat olur düşüncesiyle namazı hafif tuttuğu olmuştur.⁴⁰³

C. Yapararak Gösterme

Sahabe bazı konularda ihtilaf etmiş, neyin doğru olduğu konusunda kararsız kalmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, sahabenin bu ihtilaflarını “yapararak

⁴⁰⁰Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Kitabevi, 1971, V, 15.

⁴⁰¹Buharî, Cuma 28; Ezân 80, Libâs 43; Ebû Dâvud, Salât 243.

⁴⁰²Buharî, Teheccüt 5.

⁴⁰³Buharî, Ezan 65.

gösterme” suretiyle çözdüğü olmuştur. Bu ihtilaflardan biri ihramlıyken ihramsız birinin avladığı hayvanın etinin yenilip yenilemeyeceği konusudur. Hz. Katâde (r.a.)’nin anlattığına göre hac için sahabe ihrama girmiş, keşif vazifesinde olan Hz. Katâde (r.a.) ihrama girmemişti. Bir yaban eşiği gördüler. İhramlı olan sahabeler onu avlamak için davranmadığı gibi Hz. Katâde (r.a.)’ye de göstermediler. Nihayet Hz. Katâde (r.a.) yaban eşiğini fark etti ve onu avladı. O hayvanın etinden yediler ama ihramlıyken bu av etinden yemeleri hususunda şüphe ettiler. Meseleyi Rasûlüllah (s.a.v.)’a anlattılar. Rasûlüllah (s.a.v.) beraberlerinde o hayvanın etinden bir parça olup olmadığını sordu ve ihramlı olduğu hâlde ondan yedi.⁴⁰⁴

Benzer bir ihtilaf ise kendiliğinden ölmüş balina etinin yenmesi konusunda yaşanmıştır. Ashap, Ebû Ubeyde (r.a.) komutanlığında bir sefere çıkmıştı. Denizin kenarına vurmuş bir balina gördüler. Bu balinadan bir ay boyunca üç yüz kişi yedi. Medine’ye geldiklerinde Rasûlüllah (s.a.v.)’a durumu anlattılar. Rasûlüllah (s.a.v.): “O Allah’ın sizin için çıkardığı bir rızıktır. Yanınızda onun etinden bir şey var mı? Bize de tattırın” buyurdu. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.)’a ondan bir parça gönderdiler; o (s.a.v.) da yedi.⁴⁰⁵

Rasûlüllah (s.a.v.)’ın o etten talep edip yemesi, onun helâl olduğunu göstermek, askerlerin gönlünü o hususta hoş etmek içindir. Bu hadis, denizin bütün hayvanlarının mübah, meytesinin de helâl olduğuna delildir. Çünkü Rasûlüllah (s.a.v.) zaruret olmadığı halde: “O etten daha var mı, bana da tattırsanız” buyurmuş ve getirileni yemiştir.⁴⁰⁶

Ömer Nasuhi Bilmen, bu hususta şu özetlemeyi yapar: “Daima suda yaşayan, suda barınan hayvanlardan her çeşit balıketleri yenebilir helâldir. Kalkan balığı, sazan balığı, yunus balığı, yılan balığı bunlardandır. Fakat diğer su hayvanlarının yenilmeleri caiz olmaz. Meselâ yengeçle, midye, istiridyeye, istakoz helâl değildir, etleri yenilemez.⁴⁰⁷

⁴⁰⁴Buharî, Hibe 2; Cezâu’s-Sayd 2; Cihâd, 46; Megâzî 55; Et’ime 19; Zebâih 10; Müslim, Hacc 56; Muvatta, Hacc 76; Tirmizî, Hacc 25; Ebû Davud, Menâsik 41; Nesâî, Hacc 78.

⁴⁰⁵Buharî, Sayd 12; Şirket 1; Cihâd 124; Megâzî 64; Müslim, Sayd 17; Muvatta, Sıfatu'n-Nebiyy 24; Ebû Dâvud, Et’ime 47; Tirmizî, Kıyâmet 35; Nesâî, Sayd 35.

⁴⁰⁶Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi.*, X, 278.

⁴⁰⁷Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, Kahraman Yayınları, ys, ts, s. 425.

D. Darılmadığını Hissettirme

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in sahabenin söz ve davranışlarına öfkelenildiği olmuş ancak sahabeye darılmamıştır. Darıldığının zannedildiği kimi durumlarda da beden dilini kullanarak darılmadığını hissettirmiştir. Enes (r.a.)'den yapılan bir rivayet şu şekildedir: “Yahudiler, kadınları hayz gördüğü zaman onunla beraber yemek yemezler ve evlerde onunla bir araya gelmezdi. Hız. Peygamber (s.a.v.)'in ashâbı bu durumu ona sormuşlar bunun üzerine: ‘Sana hayz meselesini soruyorlar. De ki: O bir ezadır. Siz hayz halinde kadınlardan uzak durun...’ ayeti⁴⁰⁸ sonuna kadar nâzil olmuş, Rasûlullah (s.a.v.) da: ‘Her şeyi yapın, yalnız cima müstesna’ buyurmuştur. Üseyd b. Hudayr ile Abbâd b. Bişr (r.anhuma) gelerek: “Ya Rasûlellah! Yahudiler ‘bu adam bizim işlerimizden bize muhalefet etmedik hiç bir şey bırakmak istemiyor’ diyorlar. O halde biz hayızlı kadınlarla düşüp kalkmalı mıyız?” dediler. Bu sözlerden sonra Rasûlullah (s.a.v.)'in çehresi onlara darıldığı izlenimini verecek kadar değişti. Üseyd ile Abbâd (r.anhuma) dışarıya çıktıktan sonra Hız. Peygamber (s.a.v.)'e hediye süt gönderildi. Rasûlullah (s.a.v.), o sütü bu iki sahabinin arkasından göndererek kendilerine darılmadığını hissettirdi.⁴⁰⁹

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in sünnetleri arasında başkalarına benzememe hatta başta Müşrikler, Mecusiler olmak üzere Yahudiler ve Hristiyanlara muhalefet etme vardır.⁴¹⁰ İnançtan ahlaka, ibadetten muamelata, yeme-içme, giyim-kuşam adabına kadar diğer din, kültür ve medeniyetlere muhalefet edilmiştir. Bu iki sahâbi diğer din mensuplarına muhalefeti bu mevzuda da sürdürmek gerektiğini düşünmüş, bu nedenle hayızlı kadınlarla cimaya devam etme talebinde bulunmuştur. Bu isteğin ayete uygun düşmemesi Allah Resûlü (s.a.v.)'nü, üzümüştür. Hız. Peygamber (s.a.v.)'in darıldığını düşünen bu iki sahâbi dışarı çıkmıştır. Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.), darılmadığını hissettirmek ve Üseyd ile Abbâd (r.anhuma)'ın gönlünü almak için arkalarından kendilerine süt göndermiştir. Bu Rasûlullah (s.a.v.)'in son derece müşfik ve merhametli olduğuna delildir.

⁴⁰⁸Bakara 2/ 222.

⁴⁰⁹Müslim, Hayz 16; Ebû Davud, Nikâh 47; Nesâî, Hayz 17; Tahâret 181; Tirmizi, Tefsir 3.

⁴¹⁰Bünyamin Erul, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*, s. 253; Osman Güner, *Sünnet'ten Toplum*, Ankara: Fecr Yayınları, 2006, s. 43.

E. Müdâhale

Rasûlullah (s.a.v.), kendileri için daha hayırlısını istediğinden sahabenin bazı davranışlarına müdâhale etmiştir. Tıpkı başka hiçbir şeyi olmayan sahibinin köle azadına müdahale ettiği gibi. Çünkü o (s.a.v.), genel prensibi olarak “bir kişinin kendi zürriyetini zengin bırakmasını, onları muhtaç ve insanlara el açar bir vaziyette bırakmasından daha hayırlı” görmüştür.⁴¹¹ Câbir (r.a.)’den rivayet edilen şu hadis bunu örnekler niteliktedir: “Ensâr’dan Ebû Mezkûr isminde bir adam kölesini ‘ben öldükten sonra sen hürsün!’ diyerek azat etmişti. Hâlbuki bu zâtın bu köleden başka hiçbir malı yoktu. Onun bu kölesini böyle azat ettiği haberi Rasûlullah (s.a.v.)’a ulaştı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) ‘bu köleyi benden kim satın almak ister?’ dedi. O köleyi, Nuaym b. Nahhâm (r.a.) sekizyüz dirhem karşılığında satın aldı. Hz. Peygamber (s.a.v.) kölenin bedelini Ebû Mezkûr’a verip: ‘Allah bundan müstağnidir’ buyurdu.”⁴¹²

Husayn (r.a.)’dan rivayet edilen benzer bir hadiste ise varislerine bırakacak başka bir şeyi olmayan kişinin tüm kölelerini azat etmesine Allah Resûlü onay vermeyerek şu şekilde müdâhale etmiştir: “Bir adam ölürken altı memlûkünü azat etti. Bunlardan başka malı yoktu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) köleleri çağırarak üçte birer olmak üzere taksim etti; sonra aralarında kura çektiler ikisini azat etti; dördünü köle olarak bıraktı. Adam hakkında da ağır söz söylemiştir.”⁴¹³

Hz. Peygamber (s.a.v.), sahabe davranışlarına toplumsal bir fayda gözettiği için de müdâhale ederdi. Hz. Aişe şöyle anlatmaktadır: “İnsanlar Cuma Günü mescide işlerinden toz toprak içinde gelir, bedenlerinden ter kokusu çıkardı. Rasûlullah (s.a.v.) onlara ‘keşke yıkansanız’ buyurdu.”⁴¹⁴

İnsanlar işlerinden terli gelince mescitte kötü bir koku oluşmaktadır. Bu da diğer insanları rahatsız etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.), bu durumu fark edince insanların Cuma Günü yıkanmalarını emretmiştir. Bu emir “Cuma namazı için

⁴¹¹Buharî, Vesâyâ 3; Müslim, Vesâyâ 8; Tirmizî, Vesâyâ 1.

⁴¹²Buharî, İkrâh 4; Ahkâm 32.

⁴¹³Müslim, Eymân 56.

⁴¹⁴Buharî, Cuma 14, 15; Müslim, Cuma 6.

gusletmenin” vacip olduğu anlamında değil,⁴¹⁵ toplumu rahatsız etmemek için temizlenme anlamındadır.

F. Ödüllendirme

Seleme b. Ekva’ (r.a.)’dan şöyle rivayet edilmiştir: “Rasûlüllah’ın sağmal develeri merada otliyordu. Seleme (r.a.)’ye Rasûlüllah (s.a.v.)’ın sağmal develeri kırk kişilik çapulcular tarafından alınıp götürüldüğü haberi ulaşınca gür sesiyle üç defa: ‘Yetişin baskın var!’ diye haykırdı. Halk onu işitti ama o halkı beklemeden yaya olarak çapulcuların arkasından koşarak onlara yetişti. İyi bir ok atıcısı olan Seleme (r.a.) onlara ok atmaya başladı. Her ok atışında: ‘Bu gün alçakların öleceği gündür!’ diyor ve böylece kısa vezinli şiirler söylüyordu. Sonunda onlardan develeri kurtardı. ‘Develeri sürüp getirirken Hz. Peygamber ve sahabeler geldi. Seleme (r.a.): ‘Yâ Nebiyallah! Ben onları engelledim. Onlara bir birlik gönder’ dedi. Fakat Hz. Peygamber: ‘Ey ibn Ekva’ sen alacağını aldın, artık yumuşak ol şiddeti bırak’ buyurdu. Sonra Medine’ye dönüş yolunda Rasûlüllah Seleme (r.a.)’yi devesinin arkasına bindirerek mükâfatlandırdı.”⁴¹⁶

Seleme (r.a.), Hz. Peygamber (s.a.v.)’in develerini çalan kişilere tek başına engel olarak büyük bir kahramanlık göstermiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu kahramanlığından dolayı Seleme (r.a.)’yi devesinin üzerine alarak ödüllendirmiştir.

⁴¹⁵Bilgi için bkz. Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, ss. 303-307; Osman Güner, *Sünnet’ten Topluma*, ss. 50-53.

⁴¹⁶Buharî, Meğazi 39; Müslim, Cihâd 99.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAHABENİN HATALARINA VE HOŞA GİTMİYEN İŞLERİNE KARŞI HZ. PEYGAMBER'İN TAVRI

Kur'an, genelde insanın yeti ve yönelimlerinin, yapı itibarıyla olumlu ve olumsuz yönelmeye açık, işlevsel olma yönünden kendisi için öngörülen davranış biçimlerini gerçekleştirmeye dönük, sürekli ve potansiyel bir hazır oluş halinde olduğunu şu şekilde ifade eder:⁴¹⁷ “Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene andolsun ki, nefsinin arındırma kurtuluşuna ermiştir.”⁴¹⁸ “Hakka yönelen bir kimse olarak yüzünü dine çevir. Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fitrata sınımsız tutun...”⁴¹⁹; “Ve ona (kötülüğün ve iyiliğin) iki yolunu göstermedik mi?”⁴²⁰

Bu ayetlerdeki içeriği açıklayıcı nitelikteki bir hadis de şu şekildedir: “Hz. Peygamber (s.a.v.) ‘hiç kimse yoktur ki, onun bir şeytanı olmasın’ buyurunca, ashabı sorar: ‘Ey Allah'ın Resûlü! Senin de şeytanın var mıdır?’ ‘Ben de dâhilim. Ancak Cenab-ı Hak bana yardım ederek şeytanı bana mağlup etti ve böylece benim şeytanım teslim oldu. Bu yüzden o, hayırdan başkasını bana emretmiyor’ buyurdu.”⁴²¹

Bu göstermektedir ki Peygamberlerin günahsız olması dışında her insan hata işlemeye meyillidir. Bu nedenle zaman zaman sahabenin de hatası olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.), bazı hatalara sabır gösterip bağışlarken bazılarında da sözlü veya sözsüz kızgınlığını belli etmiştir. Sahabenin hata ve hoş gitmeyen işlerine karşı Hz. Peygamber (s.a.v.)'in tavrını sözle ve beden diliyle olarak ikiye ayırmak mümkündür.

⁴¹⁷ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, Ankara: T.D.V. Yayınları, 1993, s. 124-125.

⁴¹⁸ Şems 91/ 7,8,9.

⁴¹⁹ Rum 30/ 30.

⁴²⁰ Beled 90/ 10.

⁴²¹ Müslim, Münafikun 70.

I. Sözle

A. Hoşgörme

Hoşgörü kavramı, her şeyi anlayışla karşılayarak hoş görme, müsâmaha, tolerans,⁴²² insanlar arası ilişkilerde orta yolu takip etme, dengeli olma,⁴²³ farklı olan bir şeye sabır gösterme,⁴²⁴ benimsenmeyen bir davranış ve düşünceye bile tahammül edebilme, katlanma, olabildiğince göz yumup kırıncı bir karşılıklı bulunmama, bir kimsenin hatasını yüzüne vurup utandırmadan anlayış gösterip düzeltmesine imkân verme, suçluya karşı sertlik göstermeyip yumuşaklıkla muamele etme, hemen herkese karşı tatlı dilli, güler yüzlü ve açık kalpli olma anlamlarına gelmektedir.⁴²⁵

Ben, Haniflik, hoşgörü (semha veya semah) ve kolaylık Peygamberi olarak gönderildim. Sünnetime muhalefet eden benden değildir”⁴²⁶ buyuran Hz. Peygamber (s.a.v.) tebliğ ettiği yüce İslam Dini’ni tevhit, kolaylık ve hoşgörü dini olarak tanımlamıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) hoşgörüyü bireyler arasında tek taraflı değil, karşılıklı uyulması gereken bir davranış biçimi olarak görmüştür. Haksızlığa yol açılmaması, bir kişinin sürekli hoşgörü bekleyen, diğerinin ise hoşgörü göstermek zorunda kalan durumuna düşmemesi ve toplumun tüm bireyleri arasında hoşgörünün yayılması için “hoşgörülü davran ki sana da hoşgörü ile davranılsın” buyurmuştur.⁴²⁷ Hoşgörüye aynıyla karşılık verilmesi ve hoşgörünün istismar edilmemesi gerektiğini ortaya koymuştur.⁴²⁸

İnsan, kendisine yapılan iyi muamele, yumuşak davranış, güler yüz, güzel söz ve tatlı dilden hoşlanır. Kendisine bu şekilde davranan kişilere yaklaşır ve onlarla

⁴²²Talat Sakallı, *Hadislerle İslâm'da Hoşgörü ve Kolaylık*, İzmir: Çağlayan Yayınları, 1996, s. 78; Yusuf Ziya Keskin, *Nebevi Hoşgörü*, İstanbul: Timaş Yayınları, 1997, s. 13; Şemseddî Sâmi, *Kâmûs-u Türkî*, İstanbul: T.D.K Yayınları, 1317, II, 1333.

⁴²³Ömer Aslan, *Kur'an ve Hoşgörü*, Ankara: İlahiyat Yayınları, 2005, s. 21.

⁴²⁴Brigitte Beil, *İyi Çocuk, Zor Çocuk*, trc: Cuma Yorulmaz, Ankara: Arkadaş Yayınları, 2003, s. 199.

⁴²⁵Habibe Yeldan, “İslam Dininde Hoşgörü”, *Fârâbî e-Dergi*, sy. 2, 2012, s. 45, <http://farabidergisi.com> [10.05.2013]

⁴²⁶Buhari, İman 29; Tirmizi, Menâkıb 32; İbn Hanbel, V, 266; Acluni, *Keşfü'l-Hafa*, I, 251 (658).

⁴²⁷İbn Hanbel, I, 248.

⁴²⁸İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011, s. 277.

anlaşır. Kaba ve haşin davranış, kırıcı, yıkıcı sözler ise soğutur, kaçırır, nefret uyandırır.⁴²⁹ Bu nedenle Hz. Peygamber (s.a.v.) meydana gelen olaylar karşısında fevrilikle değil, teenni ile hareket etmeyi tercih etmiştir. Kendisine yapılan kötülükleri en iyi şekilde izale etmeye çalışmıştır.

Hz. Peygamber, sahabilerin durumlarını, anlayışlarını göz önünde bulundurmuş, özellikle şahsına yapılan kabalıklara müsahama göstermiştir. Kaba ve genel âdâba aykırı davranışları büyük bir olgunlukla karşılamıştır. Enes b. Mâlik (r.a.), Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu özelliğini gösteren şu hadisi nakletmektedir: “Ben Peygamber (s.a.v.)'le beraber yürüyordum. Peygamber'in üzerinde Negrân dokumalarından kalın kenarlı bir elbise bulunuyordu. Yanına yaklaşan bir bedevî Peygamber (s.a.v.)'in elbisesini hızla çekti. Elbisenin kalın kenarı Peygamber'in boynunda iz bıraktı. Bundan sonra bedevî, Peygamber (s.a.v.)'e: ‘Yanında bulunan Allah malından bana vermeleri için emret’ dedi. Peygamber (s.a.v.), bedevîye doğru şefkatle baktı ve güldü, sonra bu bedevîye biraz dünyalık verilmesini emretti.”⁴³⁰

Câhil ve görgüsüz kimselere tahammül etmek, onları hoşgörmek peygamber ahlâkıdır. Peygamber (s.a.v.) kaba ve haşin bedevîler tarafından birçok defa rahatsız edilmiş, her defasında onları bağışlamıştır.⁴³¹

Cubeyr b. Mut'im (r.a.) benzer bir hâdiseyi şöyle anlatır: “Huneyn Seferi'nden döndüğü sırada bedevî araplar Rasûlüllah'ı semure ağacına sıkıştırarak ganimet istedi. Bu sırada Rasûlüllah (s.a.v.)'in cübbesi ağacın dikenlerine takılıp kaldı. Hz. Peygamber bu kabalıklarına karşı: ‘Elbisemi bana veriniz! Eğer şu iri dikenli ağacın dikenleri sayısınca ganimet devesi ve sığırı mevcûd olaydı, ben onları aranızda taksim ederdim. Siz de benim ne cimri, ne yalancı, ne de korkak olmadığımı görürdünüz’ buyurdu.”⁴³²

Bu olayda cahil bedevîlerin bir an önce ganimet malını taksim etmesi için Rasûlüllah (s.a.v.)'ı sıkıştırdıkları, buna rağmen Hz. Peygamber (s.a.v.)'in

⁴²⁹ Ahmet Önkâl, *Rasûlüllah'ın İslam'a Davet Metodu*, Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2008, s. 138.

⁴³⁰ Buhârî, Humus 19; Libâs 18; Edeb 68; Müslim, Zekât 128; Ebû Dâvûd, Edeb 1; Nesâî, Kasâme 24; ibn Mâce, Libâs 1.

⁴³¹ Kandemir, *Riyâzü's-Salihîn Tercüme ve Şerhi*, III, 599.

⁴³² Buhârî, Humus 19; Cihâd 24.

son derece tahammüllü ve bağışlayıcı bir tavır izlediği görülmektedir.⁴³³ Çünkü o, bedevîlerin câhil, kaba, mala düşkün olduğunu biliyor,⁴³⁴ muhatabının anlayışına göre davranma espirisinden hareketle hoşgörülle muamele ediyordu.

Bedevîlerin yaptığı kabalıklar karşısında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in gösterdiği hoşgörülle ilgili diğer bir örnek Ebû Hureyre (r.a.)'nin şu rivayetidir: “Hz. Peygamber bedevînin birinden bir miktar borç almıştı. Bedevî Rasûlüllah’a gelerek kaba bir tavırla alacağını istedi. Sahabeden orada bulunanlar, adamı yaptığı küstahlıktan dolayı cezalandırmak istedi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Onu serbest bırakın. Çünkü her hak sahibinin söz söyleme hakkı vardır’ demiş ve ashabından kendi adına borcunu ödemelerini, üstüne de bir miktar vermelerini rica etmiştir.⁴³⁵

Hadislerden anlaşıldığı gibi Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatında hoşgörü ve musamahakarlığın bir göstergesi olan sabır büyük bir yere sahiptir. Allah Resûlü (s.a.v.), kendi şahsına yapılan olumsuz hareketleri sabırla karşılamıştır.⁴³⁶

Allah Resûlü (s.a.v.) kaba saba sözlerle kendinden mal istenmesine hoşgörü ile yaklaştığı gibi bu şekilde kendisinden bir şey istenmesinin önlemini aldığı da olmuştur. Selmân b. Rabiâ (r.a.) şöyle nakletmektedir: “Rasûlüllah (s.a.v.) bir malı insanlar arasında taksim ettiği sırada Ömer b. Hattâb ‘Yâ Rasûlellah! Bunlardan başkaları bu mala daha lâyıktır’ dedi. Rasûlüllah: ‘Bunlar ya çirkin sözlerle benden mal isteyecek ya da beni cimriliğe nisbet edeceklerdi. Ben, cimri değilim’ buyurdu.”⁴³⁷

Yâni Rasûlüllah (s.a.v.) gerek mal verdiği adamların kaba-saba sözler söyleyerek mal istemelerine, gerekse kendisini cimriliğe nisbet etmelerine meydan vermemiş, nasıl adamlar olduklarını hâllerinden anlayarak, istemeden onlara mal vermiştir.

⁴³³Sandıkçı, *Camîu'l-Usûl Tercüme ve Şerhi*, V, 59.

⁴³⁴Vugar Samadov, *Hadis Kaynaklarına Göre Hz. Peygamber'in Bedevîlerle İlişkileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004, s. 51.

⁴³⁵Buharî, Vekâle 6.

⁴³⁶İhsan Arslan, *Beşerî ve Siyasi Yönleriyle Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Hoşgörüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2000, s. 33.

⁴³⁷Müslim, Zekât 127.

Allah Rasûlü (s.a.v.)'nün sabır, müsamaha, hoşgörü gösterdiği olumsuz davranışlar sadece kendisinden mal istenirken yapılan kabalıklardan ibaret değildir. Ölen çocuğu için ağlayan bir kadının yaptığı kabalığı Hz. Peygamber (s.a.v.) müsamaha ve sabırla karşılamıştır. Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Rasûlüllah (s.a.v.) çocuğuna ağlayan bir kadının yanına uğramış, ona: ‘Allah’tan kork ve sabret’ buyurmuştur. Kadın: ‘Sen, benim musibetime aldırış etmezsin’ demiştir. Rasûlüllah (s.a.v.) oradan ayrılınca kadına: ‘Bu zât Rasûlüllah (s.a.v.)’tı’ demişler. Bu sefer kadın söylediklerine pişman olmuş. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.)’ın kapısına koşmuş ve orada bir peygamberin kapısında olmasını beklediği nöbetçileri görememiş. Rasûlüllah (s.a.v.)’la görüşünce: ‘Yâ Rasûlellah! Ben, sizi tanıyamadım’ diyerek özür dilemiş. Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Sabır ancak musibetin başa geldiği ilk andadır’ buyurmuştur.”⁴³⁸

İnsanın evladının ölümü pek acı bir hadisedir. Böyle bir acı karşısında üzölmek ve ağlamak insan olmanın gereğidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bizim için her meselede en güzel örnektir. O bir insanın başına gelebilecek pek çok musibeti görüp yaşamış ve bu musibetler karşısında duruş ve tavrıyla bize misal olmuştur. Mesela, oğlu İbrahim vefat edince, Nebi (s.a.v.) gözyaşlarıyla yanağını ıslatmış ve etrafındakilerin “sen de mi Ya Rasûlellah?” sualine muhatab olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in cevabı bizim için çok güzel bir ölçüdür: “Göz yaşarır, kalp hüzünlenir, biz Rabbimizin razı olacağından başka bir söz söylemeyiz”⁴³⁹ deyip gözyaşı dökmüş ama isyan ifade eden tek kelime söylememiştir.

Öyle anlaşılmaktadır ki, kadın, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in kapısında birtakım nöbetçilerin bulunacağını ve kendisinin belki de Peygamber (s.a.v.)’e ulaşmaya imkân bulamayacağını düşünürken, Peygamber (s.a.v.) kadının kendisine karşı söylediği kaba söz ve davranışı üzerinde hiç durmamıştır. Çünkü onun (s.a.v.) için önemli olan, müslömanların doğru olanı öğrenmesidir.⁴⁴⁰

⁴³⁸Buharî, Cenâiz 32, 43; Ahkâm 11; Müslim, Cenâiz 15; Ebû Dâvûd, Cenâiz 23; Tirmizî, Cenâiz 13; Nesâî, Cenâiz 22.

⁴³⁹Buharî, Cenâiz 43; Müslim, Fedâil 62. Ayrıca bk. İbni Mâce, Cenâiz 53.

⁴⁴⁰Kandemir, *Riyâzü’s-Salihîn Tercüme ve Şerhi*, I, 230.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kendisine yapılan nezaketsizlikleri hoş görmesinin bir başka örneği Sehl (r.a.)'in şu rivayetinde vardır: “Bir kadın: ‘Yâ Rasûlellah! Kendimi sana hibe etmeye geldim’ dedi.⁴⁴¹ Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) kadına bakarak onu tepeden tırnağa süzdü. Sonra başını eğdi. Kadın kendi hakkında bir hüküm verilmediğini görünce oturdu. Derken Rasûlüllah (s.a.v.)'ın ashabından bir zât kalkarak: ‘Yâ Rasûlellah! Eğer senin bu kadına bir ihtiyacın yoksa onu benimle evlendir’ dedi. Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Sende mehir olarak verecek bir şey var mı?’ diye sordu. O zât: ‘Yok vallahi Ya Rasûlellah!’ dedi. Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Sen evine git de bir şey bulabilecek misin bak’ buyurdu. Bunun üzerine o zât gitti hiçbir şey bulamadan döndü. Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Demirden bir yüzük olsun bulmaya çalış’ dedi. O zât yine gitti. Sonra dönerek: ‘Yok vallahi Yâ Rasûlellah! Demirden bir yüzük de bulamadım. Kaftanımın yarısı kadının olsun’ dedi. Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Senin kaftanını ne yapsın? Onu sen giymiş olsan, kadının üzerinde bir şey kalmayacak; kadın giyse senin üzerinde bir şey kalmayacak’ buyurdu. Bunun üzerine o zat oturdu. Bir hayli oturduktan sonra kalktı. Dönüp giderken Rasûlüllah (s.a.v.) onun çağrılmasını emretti. Geldiğinde Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Ezberinde Kur’ân’dan neler var?’ diye sordu. O zât ezbere bildiği sureleri söyledi. Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Haydi git! Kadın sana ezber bildiğin Kur’ân ile temlik olundu’ buyurdu.⁴⁴²

Kadın toplum içerisinde kendisini Peygamber (s.a.v.)’e hibe etmek gibi bir nezaketsizliğin içine girmiştir. Bundan daha da ilginç, Efendimiz (s.a.v.) kadına cevap vermeyip başını eğince başka bir adam kadına talip olma nezaketsizliğini göstermiştir. Ama Allah Resûlü (s.a.v.)’nün her ikisine de tavrı son derece müsamahalı olmuştur.

Kadının kendisini birinci ve ikinci arzedişine Rasûl-i Ekrem’in, sükûtle cevâp vermesini kadına red cevâbı vermekten utanmasıyla açıklamak mümkün olduğu gibi, bu mesele ile ilgili bir vahyin gelmesini beklemiş olmasıyla veya o kadına uygun bir cevap vermek için düşünmüş olmasıyla da açıklamak

⁴⁴¹Kendini Peygamber’e hibe eden ve peygamberin de kendisini almak istediği mü’min kadını (ona helâl kıldık). Bkz. Ahzâb 33/50. Yani kendini mehirsiz olarak Hz. Peygamber’e hibe eden bir kadın Hz. Peygamber’e helâldir.

⁴⁴²Buharî, Fezâilü'l-Kur’an, 21, 22; Nikâh 15; Libâs 49; Müslim, Nikâh 76; Tirmizî, Nikâh 23; İbn Mâce, Nikâh 17; Muvatta, Nikâh 8, Dârimî, Nikâh 19.

mümkündür.⁴⁴³ Metinde geçen “ben de ezbere bildiğin Kur'an sebebiyle o kadını sana nikâhlıyorum” cümlesi, “ezberinde olan sûreleri bu kadına öğretmek şartıyla onu sana veriyorum” demektir.

Allah Rasûlü (s.a.v.), bir başkasının hakkı söz konusu olmadıktan sonra şahsına yapılan kabalıkları hoşgördüğü gibi toplum içinde yapılanların da birçoğunu hoşgörmüştür. Ebû Hureyre (r.a.)’den rivayet edildiğine göre; bir gün bedevînin biri⁴⁴⁴ Mescid-i Nebevî’de küçük abdestini yapar. Orada bulunanlar bu adamı cezalandırmak isterler. Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara müdâhale ederek adamın abdest bozduğu yere su dökmelerini ister ve “sizler ancak kolaylaştırıcılar olarak gönderildiniz, zorlaştırıcılar olarak gönderilmediniz” buyurur.⁴⁴⁵

Bu olayda Hz. Peygamber (s.a.v.), uygunsuz davranışta bulunan kişiye hoşgörüyle davranmanın yanında, sahâbeyi de eğitmiş ve sahabeye konuyla ilgili genel prensipleri hatırlatmıştır.⁴⁴⁶ Sahâbe kötü bir müdâhalede bulunmuş hatta üzerine yürümüş ancak Hz. Peygamber (s.a.v.) bunu önlemiştir. Nitekim rivayetler, Rasûlüllah (s.a.v.)’in her nereye bir vazifeli gönderirse “kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız” tenbihinde bulunduğunu belirtir. Tatlılık ve müsamaha hem peygamberin hem de peygamber adına tebliğ yapacakların müşterek vasıfları olduğu için, Rasûlüllah (s.a.v.) muhataplarına “gönderildiniz” demiştir. Hâlbuki “ba's-gönderilmek”, aslında sadece peygamberin vasfıdır.

Bedevîler şehirde yaşamayan çöl halkıdır. Bunlar hayat şartları icabı, şehir hayatında incelik gelişen bir kısım âdâb-ı muâşeret ve görgü kurallarından mahrumdurlar. Şehirlilerce kaba karşılanan davranışları vardır. Bu onların eksikliğinden veya terbiyesizliklerinden ileri gelmez, aksine içinde yaşadıkları cemaatte bu değerlerin yokluğundan ileri gelir. Bu sebeple Rasûlüllah (s.a.v.) bedevîlere karşı son derece anlayışlı davranmış, kasıtlı olmayan, onların

⁴⁴³İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XI, 111.

⁴⁴⁴Bu bedevînin Akra b. Hâbis, Zü'l-Huveyrisa, Uyeyne b. Hısn gibi bedevî asıllılardan biri olma ihtimali üzerinde durulmuştur. Ancak hiçbiri hakkında kesin bir hükme gidilememiştir. Bkz. Ahmed Nâim, *Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, I, 150; İbn Hacer, *a.g.e.*, V, 387.

⁴⁴⁵Buharî, *Vudu'* 61-62-63; İlim 31; Edeb 80; Müslim, *Tahâret* 94.

⁴⁴⁶Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 278.

alışkanlıklarından gelen kabalıkları, eksiklikleri, mülâyemetle karşılayıp tatlılıkla öğretim yoluna gitmiştir.⁴⁴⁷ Bedevinin: “Rasûlullah kalktı, beni ne azarladı, ne de bana kötü söz söyledi...”⁴⁴⁸ demesinden Rasûlullah (s.a.v.)’in hoşgörüsünden ne kadar memnun kaldığı anlaşılmaktadır.

Hadisin bu ve farklı rivayetlerinde cemaatin sert müdahalesine mâni olan Rasûlullah (s.a.v.), işini görüp bitirinceye kadar bedevîye mücade etmiştir. Adam zaten akıtmaya başlamıştı ve mescidin bir kısmı kirlenmişti. Müdahale, kirliliği artırabilirdi. Akıtmayı kesmesi halinde bu, adama zararlı olurdu.⁴⁴⁹ Adam işini bitirdikten sonra adamı çağırıp, mabedlerin pislik bırakma yeri değil, ibadet yeri olduğunu öğretmiştir. Bu bir ceza, azarlama değil, tamamen bir öğretim faaliyetidir. Allah Resûlü (s.a.v.), bir şey öğreteceği veya ikazda bulunacağı zaman önce karşısındakini yumuşatarak gönlünü kazanır, sonra söyleyeceklerini söylerdi.⁴⁵⁰ O, en olumsuz şartlarda bile yumuşaklık ve ağırbaşlılığını korumasını bilmiştir. Yumuşak huyluluk anlamına gelen hilm sıfatına sahip olan Rasûlullah (s.a.v.), en kızılacak durumlarda bile soğukkanlı olmuş, karşısındaki muhatabı ikna yolu ile sinirlendirmeden bilgilendirme yoluna gitmiştir. Bizzat kendisi, öğretirken azarlamamayı öğütlemiştir.⁴⁵¹

Öğretlerinde insan kaybetme değil de kazanma merkezli bir siyaset uygulayan Hz. Peygamber (s.a.v.)’in uyguladığı yaklaşımdan onun aynı zamanda insan psikolojini de çok iyi bilip uyguladığı anlaşılmaktadır.⁴⁵² Cahil kimseye rıfkla muamele etmiş ve ona bilmediği şeyi sertlik göstermeden öğretmiştir. Bu hususun, bilhassa kazanılması istenen kişi hakkında ayrı bir önemi vardır.⁴⁵³

Rasulullah (s.a.v.), Ashab’a “bedevîye niye müdahale ediyorsunuz?” dememiş, durmalarını söylemiştir. Aslında, ashab bir fenalığa müdahale ederek yerinde bir iş yapmıştır. Ancak az önce de bahsi geçtiği gibi müdahale edilseydi

⁴⁴⁷İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, V, 385-386; İbrâhim Cânan, *a.g.e.*, X, 337.

⁴⁴⁸İbn Mâce, Edeb 13.

⁴⁴⁹İbn Hacer, *a.g.e.*, V, 387.

⁴⁵⁰Kandemir, *Riyâzü's-Sâlihîn Tercüme ve Şerhi*, III, 382.

⁴⁵¹Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 68.

⁴⁵²Aşır Örenç, *Hz. Peygamber'e Yapılan Saygısızlıklar ve İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 33.

⁴⁵³İbrâhim Cânan, *a.g.e.*, X, 337-338.

daha fazla sorun meydana gelecekti. Rasûlullah iki fenalıktan birini, daha doğrusu hafifini tercih etmiştir. Herhangi bir konuda hoşgörülü davranmak, hoşgörüsüz davranmaya nispetle daha çok fayda sağlayacaksa, bazı cüz-i faydalardan feragat edip, külli faydaları elde etme yoluna gidilmiştir.¹⁹³ Böylece maslahatın küçüğü terkedilerek daha büyüğü kazanılmıştır. Bu her zaman var olan bir prensiptir.

Yapılan kabalıklarda Allah Rasûlü (s.a.v.)'nün müsamahakâr tavrı görüldüğü gibi işlenen günahların kefaretinde de o (s.a.v.)'nun hoşgörüsü görülmektedir. Ebû Hureyre (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Rasûlullah (s.a.v.)'a biri gelip: ‘Helak oldum, Ya Rasûlellah. Oruçlu olduğum hâlde kadınımla cinsî münâsebette bulundum’ dedi. Rasûlullah (s.a.v.): ‘Hürriyete kavuşturacağın bir köle bulabilir misin?’ buyurdu. O zât: ‘Hayır, bulamam’ dedi. ‘Öyle ise iki ay ard arda oruç tutmaya gücün yeter mi?’ Adam: ‘Hayır, buna da gücüm yetmez’ dedi. Rasûlullah: ‘Altmış yoksulu doyurabilir misin?’ buyurdu. O zât: ‘Hayır, doyuramam’ deyince Peygamber (s.a.v.) bir süre bekledi. Bu bekleyiş esnasında Peygamber’e içi hurma dolu bir kap getirildi. Peygamber (s.a.v.) o zata: ‘Bu hurmaları al da yoksullara sadaka et’ buyurdu. O adam: ‘Benden daha fakir olana mı vereceğim, Yâ Rasûlellah? Allah’a yemin ederim ki, Medine’nin iki kara taşılığı arasında benim ev halkımdan daha fakir bir ev halkı yoktur’ dedi. Bu söz üzerine Peygamber (s.a.v.), azı dişleri meydana çıkıncaya kadar güldü. Sonra da ona: ‘Haydi bu hurmayı al, ailene yedir!’ buyurdu.”⁴⁵⁴

Karşılaşılan bu güçlük kişinin durumuna uygun bir kefaretle çözülmüştür. Bir zorluk karşısında kendisine gelen kişiyi Hz. Peygamber (s.a.v.) çözümsüz bırakmamış, ona bir çıkış ve kolaylık yolu göstermiştir.⁴⁵⁵

Hz. Peygamber (s.a.v.), sahabenin beğenmediği bir hareketini görse bile, yine de onları mahcup etmek istemez, hatalarını yüzlerine vurarak onları utandırmazdı.⁴⁵⁶ Muaviye b. Hakem başından geçen bir olayı şöyle anlatır: “Bir defa ben Rasûlullah (s.a.v) ile namaz kılarken cemâatten biri aksırdı. Ben hemen

¹⁹³Yusuf Ziya Keskin, *Nebevî Hoşgörü*, s.72.

⁴⁵⁴Buharî, Savm 30; Nafakât 12; Edeb 69, 95; Keffarati'l-Eyman 1; Müslim, Savm 81.

⁴⁵⁵Fikret Karaman, “İslâm’ı Tebliğde Aşırılık Problemine Karşı Müjdeleme ve Kolaylık İlkesi”, *Kutlu Doğum 2000*, Ankara: Diyanet Vakfı Elâzığ Şubesi Yayınları, 2000, s. 32.

⁴⁵⁶Sabri Akpolat, “Peygamberimiz ve Gençlik”, I. Kutlu Doğum Sempozyumu, ed. Musa K. Yılmaz, Şanlıurfa: (21-22 Nisan 2007), s. 204.

‘yerhamükâllah!’ dedim. Cemâat bana kötü kötü baktı. Ben: ‘Vay başıma gelenler! Size ne oluyor ki bana bakıyorsunuz!’ dedim. Bunun üzerine elleri ile uyluklarına vurmaya başladılar. Bunların beni susturmaya çalıştıklarını görünce kızdım ama sustum. Rasûlüllah (s.a.v.) namazı bitirince annem babam ona feda olsun! Ne ondan önce ne de sonra Peygamber (s.a.v.) kadar güzel öğreten hiçbir muallim görmedim. Vallahî beni ne azarladı, ne dövdü ne de sövdü; sadece: ‘Şu namaz yok mu? Onun içinde insan sözünden hiç bir şey konuşmak caiz değildir. O ancak tesbîh, tekbîr ve Kur’ân okumaktan ibarettir’ buyurdu.⁴⁵⁷

Aynı hadisin devamında Muaviye (r.a.) konumuzla alakalı şunları nakleder: “Benim bir cariyem vardı. Uhud ve Cevâniyye taraflarında koyunlarımı güderdi. Bir gün kendisini dolaşmaya gittim. Bir de ne göreyim! Koyunlardan birini kurt götürmüş! Ben de Benî Âdem’den bir adamım. Onlar gibi ben de üzülürüm! Bu üzüntüyle cariyeye tokat attım. Müteakiben Rasûlüllah (s.a.v.)’a geldim. Bu yaptığımı bana fazla buldu. Ben: ‘Yâ Rasûlellah! O halde cariyeyi azâd edeyim mi?’ dedim. Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Sen onu bana getir’ buyurdu. Peygamber (s.a.v.) ona: ‘Allah nerededir?’ diye sordu. Cârîye: ‘Göktedir...’ cevâbını verdi. Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Ben kimim?’ dedi. Cariye: ‘Sen Rasûlüllah’sın!’ cevâbını verdi. Rasûlü Ekrem (s.a.v.): ‘Onu azâd et; çünkü o mü’minedir’ buyurdu.⁴⁵⁸

Hadisin ilk kısmında namazda konuşan Muaviye (r.a.)’yi Hz. Peygamber azarlamamış, ona tatlı sözle namazda konuşulmayacağını, namazda hangi sözlerin söylenebileceğini öğretmiştir.

Muaviye (r.a.): “Beni ne dövdü, ne de sövdü” diyerek “bana doğruyu ve hakikati incitmeden, eksikliğini yüzüme vurmaktan söyledi” demek istemiştir. Bu da gösterir ki kendisine yapılan tenkidi anlayışla, hatta sevinçle karşılamıştır. Böylece hoşgörü ortamı kendiliğinden oluşmuştur.⁴⁵⁹

Hadisin ikinci kısmında ise Muaviye (r.a.) cariyesini dövmüş onu yine azarlamamıştır. Yanlış bu yaptığını yanlış bulmuş, mukabilinde cariyeyi azâd

⁴⁵⁷Müslim, Mesâcid 33.

⁴⁵⁸Müslim, Mesâcid 33.

⁴⁵⁹İhsan Arslan, *Beşerî ve Siyasi Yönleriyle Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Hoşgörüsü*, s. 36.

ettirmiştir.

İşte güzel söz, yumuşak üslup ve örnek bir yaklaşımla Hz. Peygamber insanları bu şekilde İslam'a ısındırmaya ve İslam ilkelerine bağlamaya çalışıyordu. Onun bu hassas, nazik, eğitici ve öğretici davranışı karşısında, herkes onun etrafında ve sohbetinde bulunmak istiyordu. Ondan aldığı derin bir zevkle İslam sahasında çalışmaya gayret ediyor ve o alandaki hizmeti de canına minnet sayıyordu.⁴⁶⁰

Rasûlüllah (s.a.v.) sahabenin kendisine eziyet etmesini istemez, nefislerine karşı merhametli olmasını tavsiye ederdi. Ebû Mûsâ el-Eş'arî (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Rasûlüllah (s.a.v.) Hayber Gazvesine giderken sahâbîler bir vadiye yukarıdan baktıklarında yüksek sesle: ‘Allâhu Ekber, Allâhu Ekber, Lâ ilahe illellah...’ diye tekbir aldı. Bunun üzerine Rasûlüllah onlara: ‘Nefislerinize yumuşak davranın. Çünkü sizler ne sağırı çağırıyorsunuz, ne de gaibe sesleniyorsunuz. Sizler pek işiten ve çok yakın olan Allah’a dua ediyorsunuz. O her zaman sizinle beraberdir!’ buyurdu...”⁴⁶¹

Âişe (r.anha)’den yapılan şu rivayet Hz. Peygamber’in, karşısında edebe aykırı, açık saçık konuşmalara da müsamaha gösterdiğini ortaya koyar: “Rifâa el-Kurazî’nin karısı⁴⁶² Rasûlüllah’a geldi. Ben oturuyordum. Rasûlüllah’ın yanında Ebû Bekir de vardı. Kadın: ‘Yâ Rasûlellah! Ben Rifâa’nın nikâhı altındaydım. Rifâa beni üç talakla boşadı. Ondan sonra ben Abdurrahmân b. Zubeyr ile evlendim. Fakat Abdurrahmân’daki erkeklik âleti şu elbise saçağı gibi gevşektir’ dedi. Kadın bunu söylerken kendi üst örtüsünden bir saçak tuttu (da gevşekliği onunla tarif etti). Bu sırada kapının önünde duran ve kendisine henüz içeriye girme izni verilmemiş olan Hâlid b. Sa’d kadının bu sözünü işitti. Hâlid: ‘Yâ Ebâ Bekir! Rasûlüllah’ın huzurunda açık saçık konuşan bu kadını böyle söylemekten nehyetmelisin!’ dedi. Vallahi Rasûlüllah, gülümseme üzerine birşey artırmadı ve kadına: ‘Sanırım ki, sen eski kocan Rifâa’ya dönmek istiyorsun. İkinci kocan

⁴⁶⁰İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, I, 336.

⁴⁶¹Buharî, Meğazî 40; Tevhid 9.

⁴⁶²Kadın ismi hakkında değişik görüşler mevcuttur. Bunlardan birisi Temime veya Tümeyme bt. Vehb'dir. Ebu Ubeyd el-Kurâzî'nin kızı da denmiştir. Suheyime bt. Vehb olduğu da söylenmiştir. Başka bir görüşe göre Ümeyye bt. Haris'tir. Son görüşler ise Cümeyl bt. Yesâr, Leyla bt. Yesâr ve Fatma bt. Yesar olduğu yönündedir. Geniş bilgi için bkz. Harun Reşit Demirel, *Hadis İlminde Mübhem (Mübhematü'l-Hadis)*, Ankara: Yayınevi Yayın, 2012, s. 111-112.

Abdurrahmân senin balçığından tatmadıkça, sen de onun balçığından tatmadıkça bu olamaz (ona varamazsın)’ buyurdu. Rasûlullah’ın bu kıssada söylediği hüküm, bundan sonra değişmez bir sünnet (kural) oldu.”⁴⁶³

Hz. Peygamber (s.a.v.) ashabına gösterdiği bu müsamahayı elbetteki kendi hanesine de göstermiştir. Rasûlullah’ın evinde eşleri arasında zaman zaman kıskançlık, rekabet hatta münakaşalar yaşanmıştır. Rasûlullah ortaya çıkan bu münakaşaları güzel tebessümü ile yatıştırmış, anlaşmazlıkları dostluğa bağlamıştır. Rasulü Allah’ın (s.a.v.) eşleri arasındaki rekabet aslında başka insanların eşlerine göre daha keskindi. Çünkü onlar sıradan bir kişinin eşleri değildi. Hepsi de Allah’ın Rasûlü olan bir kocanın sevgi ve teveccühünü kazanmak için yarışlıyordu.⁴⁶⁴

Hz. Enes (r.a.)’ten yapılan rivayete göre: “Peygamber (s.a.v.) Hz. Aişe’nin yanındaydı. Mü’minlerin annelerinden biri de içinde yemek bulunan bir tabak gönderdi. Hz. Aişe, tabağı getiren hizmetçinin eline vurdu, tabak düşüp kırıldı. Peygamber (s.a.v.) kırılan parçaları bir araya getirdi. Sonra içinde bulunan yemeği yine onun içine toplamaya başladı. Bunu yaparken de hazır bulunanlara ‘annemiz kıskandı’ buyuruyordu. Sonra Peygamber o hizmetçiyi, evinde bulunduğu kadının yanından sağlam bir tabak getirinceye kadar bekletti. Sağlam tabağı, tabağı kırılan kadına verilmek üzere o hizmetçiye teslim etti. Kırık tabağı da, kırıldığı kadının evinde alıkoydu.”⁴⁶⁵

Hz. Aişe, Hz. Peygamber’in çok sevdiği ve hâtırasını daima canlı tuttuğu Hz. Hatice dâhil Rasûlullah’ı herkesten kıskanırdı.⁴⁶⁶ Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, Aişe validemizin kadınlık tabiatından kaynaklanan bu tavrını hoş karşıladığı görülmektedir. Yalnız Hz. Aişe’nin kıskançlığının diğer hanımlara karşı kin ve nefretten değil Hz. Peygamber (s.a.v.)’e olan aşırı sevgiden kaynaklandığı⁴⁶⁷ unutulmamalıdır.

⁴⁶³Buharî, Libas 6; Libas 23.

⁴⁶⁴Afzalü’r-Rahman, *Encyclopaedia Of Seerah, Siret Ansikpoledisi*, trc. Heyet, II, İstanbul: [ys.], 1996, 142.

⁴⁶⁵Buharî, Nikâh 108.

⁴⁶⁶Mustafa Fayda, “Hz. Aişe”, D.İ.A., II, İstanbul, 1989, 202.

⁴⁶⁷Kastallânî, *İrşâdu’s-Sârî*, XIII, 111.

Hız. ÂiŖe (r.anha)'den rivayet edilen Ŗu hadiste ise Hız. Peygamber (s.a.v.), Ŗırf hanımlarını memnun etmek ve aralarındaki gayret ve kıskançlığın aile nizamı üzerine olumsuz tesir etmesinden çekindiği için kendisine helâl bir gıda olan baldan faydalanmamaya yemin etmiŖtir.⁴⁶⁸ “Rasûlullah (s.a.v.), Zeyneb bt. CahŖ'ın yanında bal Ŗerbeti içerdi ve onun yanında çok kalırdı. Bunun üzerine ben ve Hafsa, Rasûlullah hangimizin yanına gelirse ona ‘sen meğâfir mi yedin? Meğâfir kokuyorsun’ desin diye söz birliği yaptık. Rasûlullah geldiğinde Hafsa bu sözü söyledi. Rasûlullah (s.a.v.): ‘Hayır, ben meğâfir yemedim. Ben Zeynep bt. CahŖ'ın yanında bal Ŗerbeti içtim. Artık bir daha onu içmem. İŖte yemin de ettim. Sakın bunu baŖka bir kimseye haber verme’ buyurdu.”⁴⁶⁹

Hız. Muhammed (s.a.v.) her iki validemizin kalbini kırıp, incitmemek için onların bu hareketleri karŖısında hoŖgörölü davranmakta ve Allah'ın helal kıldığı bir Ŗeyi kendi nefsine haram kılmakta, ancak bu durum, Kur’ân-ı Kerîm’de kendisinin kınanmasına yol açmaktadır.⁴⁷⁰ “Ey Peygamber! EŖlerinin rızasını arayarak, Allah'ın sana helal kıldığı Ŗeyi niçin sen kendine haram ediyorsun.”⁴⁷¹

İki insan arasında ne zaman bir rekabet olsa birinin diğerini yenmeye alıŖması insan tabiatında var olan bir durumdur. Onun hanımları da birer insandı ve bir takım zaafı vardı. Hız. Peygamber (s.a.v.), dileyeydi bu rekabeti kolaylıkla durdurur ve hanımlarından hiç biri de asla böyle bir isteğe karŖı koyamazdı. Fakat o (s.a.v.) böyle bir emir vermemiŖ, bu fitrî durum o (s.a.v.)’nun itina ve dikkati ile dengelenmiŖtir.⁴⁷²

Hız. Peygamber (s.a.v.)’in hanımlarının olumsuz davranıŖlarına gösterdiği hoŖgörünün diğer bir örneğini Urve b. Zubeyr (r.a.) Ŗu Ŗekilde nakleder: “Hız. Peygamber (s.a.v.)’in hanımları Ümmü Seleme’nin yanında toplandılar da: ‘Ey Ümmü Seleme, biliyorsun ki, insanlar hediyelerini AiŖe’nin nevbeti gününde getirmeye alıŖıyor. Hâlbuki bizler de AiŖe’nin hayır istemekte olduğu gibi hayır istemekteyiz. Sen Rasûlullah’a söyle de, insanlara hediyelerini kadınlarından

⁴⁶⁸ Ahmed Nâim, *Sahîh-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi*, XI, 209.

⁴⁶⁹ Buharî, Tefsir 322; Eyman 25; Talâk 8.

⁴⁷⁰ İhsan, Arslan, *BeŖerî ve Siyasi Yönleriyle Hız. Peygamber (s.a.v.)’in HoŖgörüsü*, s. 113.

⁴⁷¹ Tahrîm 66/1.

⁴⁷² Ahzâb 33/36; Afzalu’r-Rahman, *Encyclopaedia Of Seerah, Siret Ansikpoledisi*, trc. Heyet, II, İstanbul: [ys.], 1996, 142.

kimin yanında bulunursa orada vermelerini emretsin!’ dediler. Ümmü Seleme kadınların kendisine söylediklerini nevbetinde Peygamber’e zikretti. Peygamber, Ümmü Seleme’den yüz çevirdi. Diğer nevbetinde tekrar söyledi yine yüz çevirdi. Üçüncü nevbetinde yine söyledi. Bu defa ona: ‘Yâ Ümme Seleme, Aişe hakkında bana eziyet etme. Vallahi Aişe’den başka sizden hiçbir kadının örtüsü altında bana vahiy inmedi’ buyurdu.”⁴⁷³

Allah Resûlü (s.a.v.) Hz. Aişe’nin nöbetinde hediye gelmesinden rahatsız olan diğer eşlerine karşı müsamahalı olmuş, onları azarlamamış aksine güzellikle açıklama yapmıştır.

Allah Resûlü (s.a.v.), hanımlarının olumsuz davranışlarına karşı hoşgörülü bir tavır izlediği gibi kendi çocukları ve başkalarının çocuklarının olumsuz sayılabilecek davranışlarına da merhametli, hoşgörülü ve müsamahakâr yaklaşmıştır. Ebû Hureyre (r.a.)’den şöyle söylediği rivayet edilmiştir: “Hurmaların kesilip devşirilmesi sırasında Rasûlüllah’a zekât hurması getirilirdi. Biri hurmasıyla gelir, diğeri de hurmasından gönderirdi. Nihayet bu hurmalar Rasûlüllah’ın yanında bir harman olurdu. Bir kere Hasan ile Hüseyin bu hurmalarla oynarlarken, çocuklardan biri (Hasan), ansızın bu sadaka hurmasından bir tane alıp ağzına koydu. Rasûlüllah (s.a.v.) çocuğa (şöyle bir) baktı. (Zeki) çocuk hemen hurmayı ağzından dışarı çıkardı. Bunun üzerine Rasûlüllah: ‘Sen Muhammed ailesinin sadaka malı yemediklerini bilmedin mi?’ buyurdu.”⁴⁷⁴

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber ağzına sadaka hurması alan çocuğu azarlamamıştır. Tek bakışı çocuğun hurmayı ağzından çıkarmasına yetmiştir. Çocuk eğitiminde, önemli bir unsur olan yasak olanın nedenini açıklama yoluna gitmiş, neden hurmayı yememesi gerektiğini çocuğa soru yönelterek öğretmiştir.

Rasûlülah (s.a.v.)’in çocukları hoşgörmesinin bir diğer örneği, mü’minlerin annesi Âişe (r.anha)’nin anlattığı şu hadiste vardır: “Rasûlüllah’a küçük bir çocuk getirildi. Çocuk onun elbisesinin üzerine akıttı. Rasûlüllah hemen su istedi ve onu sidiğin üzerine döktü.”⁴⁷⁵

⁴⁷³Buharî, Fadâili Ashâbi’n-Nebi 32.

⁴⁷⁴Buharî, Zekât 58; Cihâd 187; Müslim, Zekât 161.

⁴⁷⁵Buharî, Vudu’ 65; Müslim, Tahâret 101.

Çocuk terbiyesinde önemli bir husus, iradî olmaktan çok tabîî hususlarda çocuğa müdahale etmemek, mümkün merteye onu tabiatı ile başbaşa bırakmaktır. Çocuklar daha ciddi davranışlardan dolayı bile hukukî mesuliyetten muaf tutulmuştur. Durum böyle olunca terbiye edilmesi gereken davranışlar konusunda musamaha ve anlayış gösterilmesi gerektiği anlaşılır.⁴⁷⁶ Bütün çocuklarda rastlanan müşterek fitrî duruma göre ilk yaşlarda hepsi düzensiz olarak abdest bozar. Bu kirletmelerden dolayı çoğunlukla öfkeye sebep olan bu durum karşısında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in davranışı ibretliktir. Gerek kendi çocuklarından gerek yabancı çocuklardan hâsıl olan pisleme olaylarında⁴⁷⁷ daima aynı tavrı takınmış, müdahale etmemeyi, azarlamamayı değişmez bir prensip yapmıştır.⁴⁷⁸

Hz. Peygamber, sevgisini hissettirmek için çocukları öperdi. Ancak şefkat ve merhametten yoksun bazı insanlar çocuklarını hiç öpmezlerdi. Allah Rasûlü bu tarz hoşgörüsüzlük içeren davranışları tasvip etmemiştir. Ebû Hureyre (r.a.) şöyle anlatır: “Rasûlüllah (s.a.v.) torunu Hasen b. Ali’yi öptü, o sırada yanında Akra’ b. Habis et-Temîmî oturmakta idi. Akra’: ‘Benim on tane çocuğum var, onlardan hiçbirini öpmedim’ dedi. Rasûlüllah ona doğru baktı, sonra da: ‘Merhamet etmeyene merhamet olunmaz’⁴⁷⁹ buyurdu.”⁴⁸⁰

Merhamet duygusu, Allah’ın insanlara bahşettiği önemli erdemlerden biridir. İnsanlara ve diğer varlıklara merhamet etmeyen kimseler, ahirette Allah’ın merhametine ulaşamaz. Rasûlüllah (s.a.v.) bu gerçeği, “her kim insanlara merhamet etmezse, Allah da ona merhamet etmez” hadisiyle açıklamıştır.⁴⁸¹ Çocuklara karşı duyulan sevgiyi ifade etmenin en iyi yollarından biri onları

⁴⁷⁶Canan, *Hz. Peygamber’in Sünnetinde Terbiye*, s.199.

⁴⁷⁷Örnekler için bkz. İbn Mâce, Rûya 10; Müsned IV/ 348.

⁴⁷⁸Canan, *a.g.e.*, s. 201.

⁴⁷⁹Diğer rivayetlerde: “Allah senin gönlünden merhamet ve şefkatî çekip çıkarmışsa ben ne yapabilirim ki?” buyrulmaktadır. Buharî, Edeb 18; Müslim, Fadâil 64.

⁴⁸⁰Buharî, Edeb 18; Müslim, Fedâil 65.

⁴⁸¹Müslim, Fadâil 66.

kucaklayıp öpmektir. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.v.), reyhana benzetip,⁴⁸² “kokusu Cennetin kokusundandır”⁴⁸³ dediği çocukları öpüp kucaklamıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v.), çocuklara karşı müsamahasızlığa da tavır göstermiştir. Ümmü Hâlid (r.anha) şöyle anlatmaktadır: “Babam beni üzerimde sarı renkli bir gömlekle Rasûlüllah’ın huzuruna getirmişti. Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Seneh, seneh (güzel, güzel)’ buyurdu. Bu sırada ben (Rasûlüllah’ın iki küreği arasındaki) Peygamberlik Mührü (denilen et beni) ile oynamaya başladım. Babam beni azarlayıp bundan men etti. Rasûlüllah babama: ‘Çocuğu kendi hâline bırak!’ buyurdu. Sonra Rasûlüllah bana: ‘(Çocuğum çok yaşa da) gömleğini (sağlıkla giy) eskit, yırt (yenisini giy)! Sonra yine eskit, yırt. Sonra yine eskit, yırt’ buyurdu. Peygamber’in duasına hitaben Ümmü Hâlid çok zamân yaşadı.”⁴⁸⁴

Yukarıdaki hadiselerde Hz. Muhammed (s.a.v.)’in çocuklara karşı ne kadar şefkatli olduğu ve onların davranışlarını müsamaha ile karşıladığı görülmektedir. Rasûlüllah (s.a.v.) bu uygulamalarıyla şefkatin ve hoşgörünün çocuğun yetişmesinde, kişilik kazanmasında ve kendine güven duymasında önemli bir yere sahip olduğuna işaret etmektedir. Çocuğun hayatını devam ettirebilmesi için gıdaya ihtiyacı olduğu gibi, insanlığa yararlı olabilmesi için de sevgiye, şefkate ve hoşgörüye ihtiyacı vardır. Bu duygulardan yoksun olarak yetişen çocukların kendilerine güveni olmaz. Beşeri ve sosyal ilişkilerinde daha fazla sorunlarla karşılaşır.⁴⁸⁵

Hz. Peygamber (s.av.), tedavi amaçlı olsa da çocukların canının yanmasına müsaade etmemiştir. Ümmü Kays (r.anha)’tan şöyle rivayet edilmiştir: “Ümmü Kays, oğlan çocuğunu Rasûlüllah’a getirdi. Çocuk uzre (bademciklerin iltihaplanması) hastalığına tutulmuştu. Ümmü Kays, çocuğun ağzına parmaklarını sokarak bademciği sıkıp iltihabı çıkarıyordu. Rasûlüllah bunun üzerine şöyle buyurdu: ‘Allah’tan korkup sakınınız! Neden çocuklarınızın boğazına parmağınızı sokarak iltihabını almaya çalışıyor ve çocuklarınızın canını acıtıyorsunuz? el-Ûdu’l-Hindî (topalak bitkisini)’yi kullanmaya devam ediniz. Çünkü bu Hind

⁴⁸²Tirmizî, Menâkıb 31.

⁴⁸³Nureddin Alî b. Ebî Bekr el-Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid ve Menba’u’l-Fevâid*, Beyrut, 1967, VIII, 156.

⁴⁸⁴Buharî, Edeb 17; Cihâd 187.

⁴⁸⁵İhsan Arslan, *Beşerî ve Siyasi Yönleriyle Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Hoşgörüsü*, s. 116.

çubuğunda yedi türlü şifâ vardır. Zâtu'l-cenb hastalığının devası da ondadır' buyurmuştur.⁴⁸⁶

Allah Resûlü (s.a.v.), ashabına müsamaha ve hoşgörü ile yaklaştığı gibi ashabın da kendi arasında müsamahalı olmasını istemiştir. Ashap arasında bir anlaşmazlık çıkınca, Rasûlüllah (s.a.v.) buna pek üzülmüş, aralarını bulmak için elinden geleni yapmıştır.⁴⁸⁷ Ka'b b. Mâlik (r.a.)'in anlattığına göre Ka'b (r.a.), Abdullah b. Ebî Hadred (r.a.)'den üzerindeki alacağını ödemesini istemiştir. Evinde bulunan Rasûlüllah, yükselen sesleri işitmiştir. Rasûlüllah hücrenin perdesini açarak: 'Yâ Ka'b b. Mâlik!' diye nida etmiştir. Eliyle işaret ederek: 'Alacağının yarısını indir, bağışla' buyurmuştur. Ka'b: 'Yâ Rasûlellah öyle yaptım' deyince Rasûlüllah, ibn Ebî Hadred'e: 'Kalk, o kalanı öde' buyurmuştur.⁴⁸⁸

Hz. Peygamber (s.a.v.), "müşteri olsun, satan olsun, borçlu olsun, alacak sahibi olsun her kim kolaylık gösterirse, Allah onu cennete sokar" müjdesini vermiştir.⁴⁸⁹ Ashâb-ı kirâmın çoğu fakirdir. Peygamber (s.a.v.), borçlular adına birçok defa şefaathilik yapmış, onlara kolaylık gösterilmesi için alacaklılara ricada bulunmuştur. Ashabını alış-verişte, borcunu isterken ve bütün medeni muamelelerde müsamahalı olmaya, güzel davranmaya, güzel ahlaki davranışların gereğine göre hareket etmeye teşvik etmiştir.⁴⁹⁰

Alış veriş ve borçlanma, toplumda hemen hemen herkesi ilgilendiren bir durum olduğu için bu alanda kolaylık yolunu seçmek aynı zamanda faziletli davranışlar arasındadır. Özellikle sosyal hayatta sürekli ihtiyaç duyulan alış veriş konusunda gösterilen kolaylık zarurî ihtiyaçların giderilmesinde önemli rol oynamaktadır.⁴⁹¹

Hz Aişe'den rivâyet edilen diğer bir hadise göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Hz. Aişe bir deveye binmişti; deve huysuz ve hırçındı. Aişe onu ileri geri sürmeye başlayınca Hz. Peygamber ona: 'Yumuşak ol! Yumuşaklık

⁴⁸⁶Buharî, Tıbb10, 26; Müslim, Selam 139; Ebû Davud, Tıbb 13.

⁴⁸⁷Sandıkçı, *Camîu'l-Usûl Tercüme ve Şerhi*, IV, 111.

⁴⁸⁸Buharî, Salât 71, 83; Müslim, Mûsâkât 20.

⁴⁸⁹İbn Mâce, Ticâret 28.

⁴⁹⁰Talat Sakallı, *Hadislerle İslâm'da Hoşgörü ve Kolaylık*, s. 80.

⁴⁹¹Kandemir, *Rivâzü's-Salihîn Tercüme ve Şerhi*, VI, 146.

hangi şeyde bulunursa, mutlaka onu güzelleştirir; bir şeyde yumuşaklık olmayınca da çirkin ve ayıplı olur.”⁴⁹²

Görülen şu ki Rasûlüllah (s.a.v.) kendi yaşantısında olduğu gibi ashabına, gerek insanlar arası ilişkilerde, gerekse diğer canlılara karşı hoşgörüyü, müsamahayı, merhameti, rıfkı tavsiye etmiştir. Hz. Aişe’ye yönelik uyarısında insanlara karşı yumuşak olunması gerektiği gibi hayvanlara karşı da yumuşak olunması gerektiği vurgulanmıştır.⁴⁹³

B. Doğruyu Öğretme

Hız. Peygamber (s.a.v.) ashabın hatalarını birçok yöntemle düzeltme yoluna gitmiştir. Bunlardan biri hatalı olan davranışın doğrusunu öğretmedir. Konuyla ilgili Ebû Hureyre (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Rasûlüllah (s.a.v.) mescidin bir tarafında oturmaktayken bir adam mescide girdi ve namaz kıldı. Sonra Rasûlüllah’a selâm verdi. Rasûlüllah ona: ‘Dön yeniden namaz kıl, çünkü sen namaz kılmış olmadın’ buyurdu. O kimse dönüp namaz kıldı. Sonra gelip selâm verdi. Rasûlüllah: ‘Senin üzerine de selâm olsun! Geri dön de yine namaz kıl. Çünkü sen namaz kılmış olmadın!’ buyurdu. Üçüncü defasında: ‘Yâ Rasûlellah! Bana doğrusunu öğret!’ dedi. Rasûlüllah: ‘Namaza kalkmak istediğinde güzelce abdest al. Kibleye dönüp ihram tekbîrini getir. Ne kadar kolayına gelirse o kadar Kur’ân oku. Rükûya varıp bedenini yatışincaya kadar dur. Başını kaldır, ayakta büsbütün doğruluncaya kadar dur. Sonra secdeye var, tâ sükûnete varıncaya kadar orda dur. Başını kaldır, dümdüz oturuncaya ve sükûnete varıncaya kadar otur. Yine secde et, sükûnete varıncaya kadar secdede kal. Başını kaldır, dümdüz oluncaya kadar kalk. Bunu namazın bütününde böylece yap!’ buyurdu.”⁴⁹⁴

Hız. Peygamber (s.a.v.)’in doğrusunu öğrettiği, hatalı sahabe davranışlarına verilebilecek bir diğer örnek alış verişle ilgilidir. Ebû Saîd el-Hudrî şöyle anlatmaktadır: “Rasûlüllah (s.a.v.), sahâbîlerden bir kişiyi Hayber üzerine harâc me’mûru tayin etti. Sonra bu zât Hayber’den cenîb (denilen en iyi cins) hurma ile

⁴⁹²Müslim, Birr 77, 79; Ebû Davud, Cihâd 1; Edeb 11.

⁴⁹³Serpil Başar, “Kur’an’da Hilm Kavramı”, *Diyanet İlmî Dergisi*, XLIX/1 (Ocak-Şubat-Mart 2013), s.104.

⁴⁹⁴Buhârî, Eymân 15.

geldi. Rasûlullah ona: ‘Hayber’in bütün hurmaları böyle midir?’ diye sordu. O sahabi: ‘Hayır, Yâ Rasûlellah, hepsi böyle değildir. Biz bu en iyi hurmadan bir sâ’ ölçüğünü, (âdî hurmanın) iki sâ’ı ile; yine bu iyi hurmadan iki sâ’ı, üç sâ’ âdî hurma ile değiştirir alırız’ dedi. Rasûlullah: ‘Böyle yapma! Âdî hurmayı para ile sat, sonra bu para ile cenîb (nev’i iyi hurma) satın al!’ buyurdu...⁴⁹⁵

Rasûlullah (s.a.v.) med ve övgüde aşırıya gidilmesine de tepki göstermiş, insanların davranışlarına bakarak cennetlik veya cehennemlik olduğuna dair söz söylenemeyeceğini öğretmiştir. Sehl b. Sa’d es-Sâidî (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Rasûlullah (s.a.v.) ile müşrik yahudileri Hayber’de karşılaştı. O günün harbi sona erip herkez askerî karargâhına dönmüştü. Fakat Rasûlullah’ın sahâbîleri içinde bir adam vardı ki, o, düşman ordusundan ayrı düşen yahudinin arkasını bırakmayıp takip ediyor ve kılıcıyla ona vuruyordu. Bu adam hakkında: ‘Bu gün bizden hiçbir kişi falânın gösterdiği kahramanlığı göstermedi’ denildi. Bunun üzerine Rasûlullah: ‘Dikkat, o kişi muhakkak cehennem ehliendir’ buyurdu. Sahabîlerden Eksüm b. Ebi’l-Cevn el-Huzâî: ‘Öyleyse ben onu gözetleyeceğim’ dedi. (Ertesi gün) bu Huzâalî o adamla beraber harb sahasına çıktı ve harb saffının neresinde durduysa, o da onunla beraber orada durdu. O kişi harpte ne kadar çeviklik gösterdiyse, Huzâalî da aynı çevikliği gösterdi. Nihayet o adam ağır şekilde yaralandı. Bu yaranın acısıyla ölümün çabuk gelmesini istedi ve kılıcıyla kendini öldürdü. Bunun üzerine Huzâalî, Rasûlullah’ın huzuruna çıktı ve bu olayı anlattı. Rasûlullah: ‘İnsanlar arasında bir sınıf vardır ki, görünüşe göre cennet ehline yaraşan hayırlı işler yapar; hâlbuki cehennemliklerdendir. Yine insanlardan bir kısım vardır ki, görünüşüne göre cehennemliklere âit kötü işler yapar; hâlbuki o cennetliklerdendir!’ buyurarak⁴⁹⁶ insanlar hakkında peşin hükümlü olmamak gerektiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda “ameller niyetlere göredir”⁴⁹⁷ buyuran Allah Resûlü (s.a.v.), insanların sergilediği davranışlarına bakarak haklarında cennetlik veya cehennemlik denemeyeceğini ashabına öğretmiş olmaktadır.

Allah Resûlü (s.a.v.), övgüde aşırıya gidilmesini yasakladığı gibi mecbur kalındığı takdirde nasıl övgü yapılacağını da öğretmiştir. Ebû Bekre (r.a.) şöyle

⁴⁹⁵ Buharî, Meğazî 41.

⁴⁹⁶ Buharî, Meğazî 40.

⁴⁹⁷ Buharî, Nikâh 5.

anlatmaktadır: “Peygamber’in huzurunda bir kimse diğerk bir kimseyi övdü. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) birkaç kez: ‘Yazık olsun sana! Sen arkadaşının boynunu kestir, sen arkadaşının boynunu kestir. Sizden her kim din kardeşini methetmek isterse ‘o kimseyi görünüşüyle iyi sanırım. Onun hesaba çekicisi Allah’tır. Ben, Allah’a karşı kimseyi tezkiye edemem. Onu şöyle şöyle kimse zannederim’ desin. Bunu da o kimseyi öyle biliyorsa söylesin’ buyurdu.”⁴⁹⁸

C. Benzetme

Hz. Peygamber (s.a.v.), kendisine gelen davalarda haklı ile haksızın arasını ayırmış, verdiği kararın nedenini açıklamıştır. Kendisinden sonra gelen davalarda ümmetine örneklik teşkil etmesi açısından bu açıklamalar son derece önemlidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu açıklamalarda bulunurken bazen yapılan kötü davranışa yönelik benzetmelerde bulunmuştur. Ya’lâ b. Umeyye (r.a.)’nin anlattığına göre bu olaylardan biri şu şekilde vuku bulmuştur: “Ben Peygamber’in beraberinde Tebuk Seferi’ne katıldım. Benim ücretli bir hizmetçim vardı. Bu hizmetçi yolda birisi ile döğüştü. Döğüştüğü kişi hizmetçinin elini ısırıldı. Hizmetçi elini, ısırın kişinin ağzından hızla çekti ve ısırının ön dişini söktü. Isırıp dişi düşen kişi Peygamber’e gelip şikâyet etti. Peygamber dişin diyetini düşürdü ve: ‘Bu adam elini senin ağzının içinde bırakır mı ki, sen erkek devenin yan dişleriyle sert yem yediği gibi, onun elini çatır çatır yiyesin?’ buyurarak”⁴⁹⁹ bu adamın kavga esnasında yaptığı çirkin muameleyi devenin yem yemesine benzetti.

Rasûlullah (s.a.v.)’ın, sahabenin hoş olmayan davranışlarına yönelik diğerk bir benzetmesi lanet konusunda olmuştur. Câbir b. Abdûllah (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Rasûlullah (s.a.v.) Ümmü Sâib’in yanına geldi ve: ‘Sana ne oldu titriyorsun’ diye sordu. O da: ‘Sıtma! Allah hayrını vermesin!’ dedi. Bunun üzerine: ‘Sıtmaya sitem etme! Çünkü o âdemoğullarının günahlarını körüğün demir pasını giderdiği gibi giderir’ buyurdu.”⁵⁰⁰

⁴⁹⁸Buharî, Şehâdât 17; Edeb 54, 86; Müslim, Zühd 65.

⁴⁹⁹Buharî, İcâre 5; Cihâd 120; Müslim, Diyât 18.

⁵⁰⁰Müslim, Birr 53.

D. Kızma

Bedevîlerin kaba üslûplarına son derece müsamaha gösteren Hz. Peygamber (s.a.v.), zaman zaman kızıp öfkelenmiştir. Sahabe onun öfkelenişini yüzünden anlardı.⁵⁰¹ Konuyla ilgili olarak Ebû Mûsâ el-Eş'arî (r.a.) şöyle anlatmaktadır: "Peygamber'e bir bedevî geldi ve: 'Bana verdiğin va'di hâlâ yerine getirmeyecek misin?' dedi. Peygamber de ona; 'seni müjdelerim' buyurdu. Bedevî: 'Sevin, müjdelen sözlerini bana çok söyledin' dedi. Bunun üzerine Peygamber öfkelenmiş bir şekilde Ebû Mûsâ ile Bilâl'e döndü: 'Bu bedevî verdiğim müjdeyi reddetti, onu sizler kabul ediniz!' buyurdu. 'Kabul ettik' dediler. Sonra Peygamber içi su dolu bir kap istedi. Bu kap içinde ellerini ve yüzünü yıkadı. Ağzındaki bir miktar suyu da bunun içine püskürdü. Sonra Ebû Mûsâ ile Bilâl'e: 'Bu sudan içiniz, bunu yüzleriniz ve göğüsleriniz üzerine boşaltınız ve sevininiz!' buyurdu. Bu sırada Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme, perde arkasından: 'Şu sudan annenize de ikram edin!' diye seslendi. Onlar da bu sudan arta kalan bir kısmı Ümmü Seleme'ye ikram ettiler."⁵⁰²

Hz. Peygamber (s.a.v.), ganimet isterken kabalaşan bedevîye nezaketle karşılık vermiş, onu sabra karşılık büyük sevapla müjdelemiştir. Ancak bedevî ahiretlik müjdeyi hafife alıp reddedince Hz. Peygamber (s.a.v.)'in rengi değişmiş ve yanındaki diğer sahabilere bu müjdeyi vermiştir. Bu durum Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kızgınlığının şahsına yapılan kabalıktan kaynaklanmadığını, dini bir müjdenin reddedilmesinden kaynaklandığını göstermektedir.

Bu örneğe benzer bir olay İmrân b. Husayn (r.a.)'nın anlattığına göre Temîm Oğulları'ndan gelen bir heyetle yaşanmıştır: "Peygamber Temîm Oğulları'ndan gelen gruba İslam akîdelerini öğretti ve: 'Ey Temîm Oğulları! Bu müjdeyi kabul ediniz!' buyurdu. Onlar: 'Yâ Rasûlellah! Bizlere âhiretlik müjdeler verdin. Şimdi bize dünyalık atıyye ver!' dediler. Bu sözlerinin üzüntüsü Peygamber'in yüzünde görüldü. Bu sırada orada daha önce Yemen'den gelmiş olan Eş'arîler'den de bir grup insan vardı. Rasûlüllah onlara: 'Sizler bu âhiret

⁵⁰¹Buharî, Enbiyâ 28; İlim 28.

⁵⁰²Buharî, Meğazi 58.

müjdesini kabul ediniz. Çünkü bu müjdeyi Temîm Oğulları kabul etmediler’ buyurdu. Eş’arîler: ‘Kabul ettik Yâ Rasûlellah!’ dediler.⁵⁰³

Buradaki müjdenin anlamı “takip edildiğinde Cennetle müjdelenmeyi gerektirecek yoldur.”⁵⁰⁴ İşte Temîm Oğulları’nın böyle kıymetli bir müjdeyi dünyalığa tercih etmeleri Hz. Peygamber (s.a.v.)’i üzmüş ve bu ahiret nimetini başkalarına vermiştir.

Allah Resûlü (s.a.v.) Kelime-i Tevhid’i söyleyen birinin öldürülmesine de üzölmüş, kızgınlığını ifade etmiştir. Usâme b. Zeyd (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Rasûlüllah (s.a.v.) bizi Cuheyne kabilesinden el-Huraka boyu üzerine cihâda göndermişti. Bizler sabah vakti o kavme baskın yaptık ve onları bozguna uğrattık. Onlardan bir kimseyi yakaladık ve o kişi ‘Lâ ilahe illellâh’ dedi. Bu tevhîd sözü üzerine Ensârî arkadaşım ondan kendini çekti. Fakat ben onu öldürdüm. Medine’ye geldiğimizde bu hâdise Peygamber’e ulaştı ve bana: “Yâ Usâme! Sen o adamı ‘Lâ ilahe ille’llâh’ demesinin ardından niçin öldürdün?” buyurdu. Ben: ‘Yâ Rasûlellah! O bu sözü ancak ölümden sığınıcı olarak söylemiştir’ dedim. Rasûlüllah tekrar: “Sen onu ‘Lâ ilahe illellah’ demesinin ardından niçin öldürdün?” buyurdu. Bu soruyu bana karşı o kadar çok tekrar etti ki ben: ‘Keşke bu günden önce müslümân olmasaydım!’ diye temennî ettim.”⁵⁰⁵

Hız. Peygamber (s.a.v.)’in kızdığı diğere bir hâdise mescide kayıp aranmasıdır. Bûreyde (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Hız. Peygamber (s.a.v.) mescidde devesini arayan adama: ‘Bulamayasın! Bu mescidler neye yarayacaksa ancak onun için yapılmışlardır’ diyerek kızgınlığını ifade etmiştir.”⁵⁰⁶

Kur’an-ı Kerim’de mescidler Allah’a ait mekânlar olarak tanımlanmaktadır.⁵⁰⁷ Bu âyetler, mescidlere gösterilmesi gereken önemin bir delilidir. Hız. Peygamber (s.a.v.) bunun bir gereğı olarak mescidlerde kayıp bir şey aranmasına kızmış “bulamayasın” demiştir. Aynı şekilde Allah Resûlü (s.a.v.) mescidlerin temizlik ve bakımına da önem vermiş, kirletenlere kızmıştır.

⁵⁰³Buharî, Meğazî 69, 76.

⁵⁰⁴İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, VI, 288.

⁵⁰⁵Buharî, Diyât 1; Buharî, Ahkâm 35; Meğazî 45; Müslim, İman 158, 160; Ahmed b. Hanbel, V, 200, 208; Ebû Dâvûd, Cihâd 95.

⁵⁰⁶Müslim, Mesâcid 80.

⁵⁰⁷Bakara 2/114; Cin 72/18; Tevbe 9/17-18.

Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle demiştir: “Peygamber (s.a.v.) cemâatin önünde namaz kıldırırken mescidin kible tarafındaki duvarda bir tükürük gördü de onu eliyle kazıdı ve öfkelenildi. Sonra namazdan çıkınca: ‘Sizden her biriniz namaz içinde olduğu zaman Allah onun yüzü yönündedir. Onun için hiçbiriniz namaz içindeyken yüzünün karşısına doğru tükürmesin!’ buyurdu.”⁵⁰⁸

Ebû Hureyre (r.a.)’nin rivayet ettiği benzer bir hadiste ise Rasûlullah (s.a.v.) mescidin kıblesinde bir balgam görmüş ve cemaata dönerek: “Sizin birinize ne oluyor ki Rabbinin kıblesine dönüyor da önüne tükürüyor? Hiç sizden biriniz kendisine doğru dönülüp de yüzüne tükürülmesini ister mi? O hâlde biriniz tüküreceği zaman sol tarafına, ayağının altına tükürsün! Buna imkân bulamazsa şöyle yapsın” buyurarak elbisesine tükürmüş, sonra elbisenin iki tarafını birbiri üzerine oğuşturmuştur.⁵⁰⁹

Rasûlullah (s.a.v.) ashabı tarafından zenci birinin hakir görülmesine de kızmıştır. Çünkü Rasûlullah (s.a.v.)’in en büyük vasfı kabile, millet, vatan, renk, ırk ve dil farklarını önemsememesidir. Rasûlullah (s.a.v.) zengin ile fakir, büyük ile küçük, Arap ile acem, siyah ile beyaz gibi kavramları tanımazdı. Herkese insan gözüyle bakar ve saygı gösterirdi. İster Kureyşli, ister Arap, ister Habeşli, ister Rum, ister beyaz, ister siyah olsun, hak davetini kabul eden herkes, Rasûlullah (s.a.v.)’in camiasına girerdi.⁵¹⁰ Konuyla ilgili Ebû Hureyre (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Zenci bir adam (veya kadın) mescidi süpürürdü. Günün birinde vefat etti. Fakat onun ölümü Peygamber’e haber verilmedi. Bir gün Peygamber o kişiyi andı ve nerede olduğunu sordu. Sahabiler: ‘O öldü Yâ Rasûlellah’ dediler. Rasûlullah: ‘Bana vefatını neden haber vermediniz?’ buyurdu. Sahabiler onu küçük ve önemsiz görerek, onun şanını horlayarak kıssasını anlattılar. Rasûlullah: ‘Onun kabrini bana gösterin’ buyurdu. Akabinde onun kabrine vardı ve üzerine namaz kıldı.”⁵¹¹

Hz. Peygamber (s.a.v.)’i öfkeliendiren meselelerden biri kölelerin dövülmesidir. Ebû Mes’ud el-Bedrî şöyle anlatmaktadır: “Ben köleme kamçıyla

⁵⁰⁸Buharî, Edeb 75; Salât 33- 35; Amel fi’s-Salât 12; Edeb 35.

⁵⁰⁹Müslim, Mesâcid 53.

⁵¹⁰İhsan Arslan, *Beşerî ve Siyasi Yönleriyle Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Hoşgörüsü*, s. 39.

⁵¹¹Buharî, Cenâiz 66; Salât 72; Müslim, Cenâiz 71.

vuruyordum. Arkamdan ‘Ebû Mes’ûd!’ diye bir ses işittim. Öfkeli sesi tanıyamadım. Bana yaklaşınca onun Resûlullah (s.a.v.) olduğunu gördüm. ‘Ey Ebû Mes’ûd! Bilmiş ol ki, Allah senin üzerinde, senin onun üzerinde olduğundan daha fazla muktedirdir’ Ben: ‘Bundan sonra ebediyen köle dövmeyeceğim’ dedim.”⁵¹²

Kölelere iyi muamele etmek, dövülmesi durumunda kefaretinin azat olması Hz. Peygamber (s.a.v.)’in sünnetidir.⁵¹³ Hz. Peygamber (s.a.v.), kölelerin mümkün mertebe azat edilmesini teşvik etmiş, bunun mümkün olmadığı durumlarda ise yediğinden yedirmek, giydiğinden giydirmek suretiyle onlara nasıl davranılması gerektiğini ashabına öğretmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in köle dövülmesini tasvip etmediğini gösteren bir hadisi de Umeyr (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Sahibim bana et doğramamı emretti. Derken yanıma bir fakir geldi, ben de kendisine bu etten verdim. Sahibim bunu öğrenince beni dövdü. Bunun üzerine ben, Rasûlullah (s.a.v.)’a gelerek hâdiseyi kendisine anlattım. Rasûlullah (s.a.v.) sahibime: ‘Bunu niçin dövdün?’ diye sordu. Sahibim: ‘Emrim dışında yiyeceğimi başkasına veriyor’ dedi. Rasûlullah (s.a.v.): ‘Sevap ikinize birdendir’ buyurdu.”⁵¹⁴

Kölenin tamamen ev halkından biriymiş gibi ev sahibinin malından yaptığı hayrın her ikisine de yazılması İslam Dini’nin köleyi aile bireylerinden ayırmadığını gösterir. Birlikte yemek yemekle ilgili Rasûlullah: “Birinize hizmetçisi yemeğini getirince, onu beraber yemek için oturtmayacaksa, hiç yoksa bir iki lokma veya bir iki yiyecek versin. Çünkü yemeğin zahmetini o çekmiştir” buyurmuştur.⁵¹⁵ Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, köle ile efendi arasında bir statü farkı olduğunu kabul etmesiyle beraber, kişinin kölesiyle birlikte yemek yemesini tavsiye etmesi, gerçekte bu statünün pek de önemli olmadığını göstermektedir. Yani hür olmak, gerek insanlık gerekse fazilet bakımından bir üstünlük sebebi

⁵¹²Müslim, Eymân 34; Ebû Dâvûd, Edeb 133; Tirmizî, Birr 30. Müslim’in bir başka rivayetinde Ebu Mes’ûd (r.a.): “Yâ Rasûlellah, o Allah rızası için hürdür” dedi. Rasûlullah (s.a.v.): “Eğer bunu yapmasaydın senin yüzüne mutlaka ateş çarpardı” buyurmuştur. Bkz. Müslim, Eymân 35.

⁵¹³Buharî, *el-Edebu’l-Müfred*, Beyrut:1406/1986, s.29; 45-48.

⁵¹⁴Müslim, Zekât 83.

⁵¹⁵Buhari, Itk 18.

değildir.⁵¹⁶

Rasûlullah (s.a.v.)'ın öfkelendiği diğer bir konu ise insanlara, çocuklara, kölelere hatta hayvanlara lanet edilmesidir. Ubade b. Sâmit (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Hz. Peygamber (s.a.v.) ile birlikte Batn-ı Buvad Gazası için yola çıktık. Bu yolculukta bir su devesine beş altı kişi sırayla biniyorduk. Derken Ensar'dan bir adamın biniş sırası kendi su devesine döndü. Onu çöktürerek bindi. Sonra onu sürdürdü ama deve bir parça durakladı. O da ona: ‘Deh! Allah sana lanet etsin!’ dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) : ‘Kim bu devesine lanet eden?’ diye sordu. O zât: ‘Ben Yâ Rasûlellah!’ dedi. ‘İn onun üzerinden, lanetlenmiş hayvanla bize arkadaşlık etme! Kendinize, çocuklarınıza, mallarınıza beddua etmeyin! Allah'tan bir şey istenip de, kabul buyurduğu saate rastlamasın!’ dedi.⁵¹⁷

Rasûlullah (s.a.v.) Kur'an'da bulunmayan şartlar ileri sürülmesine karşı da öfkelenmiştir. Aişe (r.anha)'den rivayet edildiğine göre: “Berîre (r.anha), Hz. Aişe'ye geldi ve: ‘Ben sâhiblerimle hürriyetimi onlardan satın alma akdi yaptım. Bunun için bana yardım et!’ dedi. Aişe (r.anha) Berire (r.anha)'ye yardım sözü verdi. Fakat Berire (r.anha)'nin sahipleri bu akid için hükmî hısımlığın kendilerine âit olmasını şart kıldılar. Hz. Peygamber (s.a.v.), bu sözleri işitti ve Aişe (r.anha)'ye: ‘Berîre'yi onlardan al, istedikleri hükmî hısımlığı da onlar lehine şart kıl. Hükmî hısımlık ancak hürriyete kavuşturana âittir’ buyurdu. Aişe de Berîre'yi bu suretle hürriyete kavuşturdu. Sonra Rasûlullah (s.a.v.) insanlar içinde ayağa kalktı. Şöyle hitab etti: ‘Bir takım adamlara ne oluyor ki, Allah'ın Kitabı'nda bulunmayan şartlar ileri sürüyor. Allah'ın Kitabı'nda bulunmayan herhangi bir şart, yüz kere şart kılınmış olsa da bâtıldır. Allah'ın hükmü uyulmaya en haklı, Allah'ın öğrettiği şart da en sağlam ve en güvenilecek şarttır. Hükmî hısımlık ancak hürriyete kavuşturan kimseye âittir’ buyurdu.”⁵¹⁸

Hz. Peygamber (s.a.v.) insanların kusurlarını burada olduğu gibi yüzüne vurmazdı; eleştirilerini isim vermeden yapardı. “İnsanlara ne oluyor ki şunu şunu söylüyor? Bazılarınızı şöyle şöyle yaparken görüyorum. İçinizden biri şöyle yapsa

⁵¹⁶Ali Bakkal, “Hz. Peygamberin Kölelere Verdiği Değer ve İslam'ın Köleliğe Bakışı”, I. Kutlu Doğum Sempozyumu, ed. Musa K. Yılmaz, Şanlıurfa: (21-22 Nisan 2007), s.246.

⁵¹⁷Müslim, Zühd 74. Benzer rivayet için bkz. Müslim, Birr 80.

⁵¹⁸Buharî, Savm 73; Mukâteb 2; Ferâiz 19.

ve şunu yapsa, şöyle olur...” diyerek genele yönelik tenkit yapar ve uyarıda bulunur şahsın ismini söylemez, hatasını yüzüne vurmazdı.⁵¹⁹ Çünkü kişinin hatasını yüzüne vurmak, mahcup olmasına ve toplumdan uzaklaşmasına yol açabilmektedir.⁵²⁰

Hz. Peygamber (s.a.v.), zekât toplamak için gönderdiği bir memurun dönüşte zekât dışındaki bir malı, mal sahibinin kendisine hediye olarak verdiği gerekçesiyle zimmetine geçirmesine kızmış ve öfkesini hutbede dile getirmiştir. Hadisi Ebû Humeyd Es-Sadî’ (r.a.) şu şekilde anlatmaktadır: “Rasûlüllah (s.a.v.), Esd Kabilesi’nden ibn Lütbiyye (r.a.)’yi memur yaptı. İbn Lütbiyye görevden geldi: ‘Bu sizin, bu da benim, bana hediye edildi’ dedi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) minberde ayağa kalkarak Allah’a hamdü sena etti. Ve şunları söyledi: “Benim gönderdiğim bir memûra ne oluyor ki: ‘Bu sizin; bu da bana hediye edildi’ diyor! Babasının veya anasının evinde otursaydı kendisine hediye edilecek mi, edilmeyecek mi baksaydı ya! Muhammed’in nefsi elinde olan Allah’a yemin ederim ki, sizden biriniz o sadakadan bir şey ele geçirirse kıyamet gününde onu boynunda taşıyarak getirecektir. Böğürmesi olan bir deve, ya da öğürmesi olan bir inek veya meleyen bir koyun!..’ Sonra ellerini kaldırdı. Hattâ koltuklarının beyazını gördük. Sonra iki defa: ‘Allahım! Tebliğ ettim mi?’ buyurdu.”⁵²¹

E. Azarlama

Özel hayatın korunmasını temin eden en önemli ilkelerden birisi evlere sahibinin izni olmadan girilmemesi veya hangi şekil ve vasıta ile olursa olsun evin içinin gözetlenmemesidir. Her ikisi de Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır. Çünkü ev hali her zaman başkalarının görmesine elverişli değildir.⁵²² Hz. Peygamber evleri izinsiz gözetleyenlere öfkelenmiş, o kimseleri bu davranışlarından dolayı azarlamıştır. Konyla ilgili Sehl b. Sa’d (r.a.) şöyle

⁵¹⁹Buhari, Menâkıb 25; Müslim, Salât 119; Ebû Davud, Edeb 6.

⁵²⁰Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s.11; Abdullah Yıldız, “Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi”, I. Kutlu Doğum Sempozyumu, ed. Musa K. Yılmaz, Şanlıurfa: (21-22 Nisan 2007), s. 166.

⁵²¹Buharî, Eymân 3; Hileler 15; Ahkâm 24, 41; Müslim, İmâre 26. Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 423; Dârimî, Zekât 31, Sîre 51.

⁵²²Burhan Erkuş, *İnsan Hakları*, ed. Ömer Menekşe, Ankara: D.İ.B. Yayınları, 2008, s. 29,30.

anlatmaktadır: “Peygamber (s.a.v.)’in evindeki pencerelerin birinden bir adam içeriye doğru bakmıştı. O sırada Peygamber, mıdrâ denilen demir bir tarakla başını (tarayıp) kaşıyordu. O kişiye: ‘Eğer senin böyle mahrem yere baktığımı daha önce bilseydim, şu demir tarağı gözünün içine saplardım. İzin isteme, ancak gözün görmesinden dolayı vazife kılınmıştır!’ buyurdu.”⁵²³

Hız. Peygamber (s.a.v.) yanlış bir davranış karşısında çoğu zaman yumuşak davranırdı. Fakat bu olayda sinirlendiği anlaşılmaktadır. Evinden içeriye bakan kişiye şiddet fiili uygulayacakmış gibi davranmıştır. Burada Hız. Peygamber’in, o kişinin yaptığı yanlış fiili yasaklamada mübalağa etmiştir. Çünkü Hız. Peygamber istese devlet reisi sıfatıyla o kişiyi yakalatarak cezalandırabilirdi; fakat bunu yapmamıştır.⁵²⁴ O (s.a.v.)’nun bu denli sert sözler söylemesinden evleri gözetlemenin ne kadar çirkin bir davranış olduğu sonucuna varmak mümkündür.

Hız. Peygamber (s.a.v.) izinsiz evleri gözetleyenlere öfkelenip azarladığı gibi eve girmek için izin isterken ismini söylemeyi de azarlamıştır. Câbir (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Babamın bir borcu hakkında Peygamber (s.a.v.)’e geldim ve kapısını vurup tıklattım. Peygamber: ‘Kim o?’ buyurdu. Ben de: ‘Ben!’ dedim. Peygamber böyle cevap vermemden hoşlanmadı ve: ‘Ben, ben!’ diye ta’rız etti.”⁵²⁵ Hız. Peygamber (s.a.v.) bu şekilde tavır sergileyerek kapıyı çaldıktan sonra ki konuşma adabındaki yanlışlıkla ilgili kızgınlığını dile getirmiştir.

Rasûlullah (s.a.v.) insanların bazı nedenlerle hakir görülmesi, aşağılanmasına son derece karşı çıkmıştır. Hız. Peygamber (sav)’in kızgınlığına sebep olan hususlardan birisi de insanların hakir görülmesidir. el-Ma’rûr b. Suveyd (r.a.)’in bildirdiğine göre bir köleyi anasından dolayı ayıplayan Ebû Zerr (r.a.)’i Rasûlullah (s.a.v.): “Sen içinde henüz câhiliyet ahlâkı kalmış bir kimsesin” diyerek azarlamıştır. Ebu Zerr (r.a.): “Yâ Rasûlellah! Bu ilerlemiş yaşımda, bende hâlâ cahillik mi var?” dedi. Rasûlullah (s.a.v.): “Evet. O kardeşlerinizi Allah sizin elleriniz, kudretiniz altına koydu. Her kimin eli altına Allah kardeşini koymuşsa,

⁵²³Buharî, İstizan 11; Diyât 22; Müslim, Âdâb 41; İmam Muhammed b. Muhammed b. Süleyman Rûdânî, *Cem ‘u’l-Fevâid min Câmi ‘il-usûl ve Mecma ‘iz-zevâid*, trc. Naim Erdoğan, Büyük Hadis Külliyyatı, İstanbul: İz Yayıncılık, 2010, III/121.

⁵²⁴Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, IX, 397.

⁵²⁵Buharî, İstizan 17; Müslim, Edeb 38. İbn Mâce, Edeb 17; Ebû Dâvûd, Edeb 128; Tirmizî, İstizan 18.

artık ona yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin. Ona gücü yetmeyecek zahmetli iş yüklemesin. Şayet gücü yetmeyecek bir iş yüklerse hizmetçisine yardım etsin” buyurdu.⁵²⁶

Kişinin yakınlarına özellikle de ana-babasına sövülmesi insan psikolojisini olumsuz yönde etkiler, insan da bu etkiye tepki gösterir. Bu bakımdan Hz. Peygamber (s.a.v), insanın geçmişine dil uzatılmasını yasakladığı gibi, dirilere özellikle kişinin hem kendi hem de başkasının anne-babasına dil uzatmasını yasaklamıştır.⁵²⁷ Rasûlüllah (s.a.v.), kişinin annesine ve babasına sövmesinin büyük günahlardan olduğunu beyan etmiştir. Sahabiler: “Ey Allah’ın Rasûlü! Kişi, ana-babasına nasıl söver?” diye sorduklarında “kişi başkasının anne-babasına söver o da onun anne-babasına söver” buyurur.⁵²⁸

Hız. Peygamber (s.a.v.), cahiliyet adetleriyle yardım istenmesine kızmış, bu şekilde yardım isteyenleri azarlamıştır. Konuyla ilgili Câbir (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Biz Peygamber’in beraberinde gazveye (Mureysî seferine) çıkmıştık. Muhacirlerden şakacı bir kimse Ensâr’dan birisinin kışına (şaka olarak) vurmuştu. Ensârî bundan aşırı derecede öfkelenmiş. Kavga başladı. Ensâr’dan olan kimse: ‘Ey Medîneliler, imdadıma koşunuz!’ diye feryât etti. Muhacir şakacı da: ‘Ey Muhacirler, imdadıma geliniz!’ diye bağırdı. Bu sesler üzerine Peygamber (s.a.v.) çıktı ve ‘câhiliyet ahâlîsinin çığlığı ile bağırarak ne oluyor? O câhiliyet çığlığını bırakınız! Soyunu çağırarak (onunla hak kazanmak) kötü bir şeydir’ buyurdu...⁵²⁹

Hız. Peygamber (s.a.v.), cahiliye adetlerinin İslam ahlakıyla çelişmeyen kısmına müsaade etmiştir. Fakat burada olduğu gibi İslam ahlakına ters düşen adetlere müsaade etmemiş, bu şekilde davranılmasını hoş karşılamamıştır.

Çoğu insan karşısından kötü bir söz duyduğunda buna karşılık vermeye meyillidir. Söylenen bir kötü söz bazen karşıdakinden aynısını veya daha kötüsünü duymaya sebep olmaktadır. Bu şekilde karşılıklı atışmalarla başlayan

⁵²⁶Buharî, Edeb 44; İman 21; İtk 15; Müslim, Eyman 38.

⁵²⁷Adem Dölek, “İnsan Psikolojisini Olumsuz Yönde Etkileyen Bazı Durumlar ve Hz. Peygamber’in Tavrı”, *Usûl Dergisi*, sy. 6 (Temmuz-Aralık 2006), s. 109.

⁵²⁸Buharî, Edeb 4; Muslim, İman 146; Tirmizi, Birr 4.

⁵²⁹Buharî, Menâkıb 11;Tefsir 320; Müslim, Birr 62.

tartışmalar büyük kavgalara dönüşmektedir.⁵³⁰ Hz. Peygamber (s.a.v.) şaka sonucu başlayan bu kavganın önünü almıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kendilerini azarladığı diğer bir grup abdest alırken topuklarını tam olarak yıkamayanlardır. Abdullah b. Amr (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Yaptığımız yolculukların birinde Peygamber (s.a.v.) geride kalmış, sonradan bize yetişmişti. O sırada ikinci namazının vakti girmişti. Biz de abdest alıyorduk. Ayaklarımızı meshedercesine az su ile yıkamaya başladık. Peygamber bu hâli görünce yüksek sesle iki veya üç kere: ‘Ateşte yanacak ökçelere yazık!’ diye nida etti.”⁵³¹

Mâlâyâni konulardaki ısrar da Hz. Peygamber (sav)'in öfkelenmesine sebep olan tutum ve davranışlardan bir diğeridir.⁵³² Kayıp develere ne yapılması gerektiği hususunu ısrarla soran bir adama Hz. Peygamber (sav)'in tavrı: “Ondan sana ne! Hayvanı sahibi buluncaya dek rahat bırak. Hayvan kendi kendine su içip otunu yiyebilir” diyerek azarlama olmuştur.⁵³³

F. Müsade Etmeme

Hz. Ali (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Hâtıb b. Ebî Beltaa (r.a.) Mekke müşriklerinden bir takım insanlara Rasûlullah (s.a.v.)'in harb hazırlığını haber veren bir mektup yazmıştı. Bu mektup ortaya çıkınca Hâtıb kendini şöyle müdafaa etti: “Yâ Rasûlellah, benim aleyhime acele etme. Benim Mekke'de ailemi ve malımı himaye edecek kimsem yoktur. Neseb yönünden olan bu boşluğu, Mekkeliler arasında minnettârlık kazanarak doldurmak ve bu suretle akrabamı himaye etmek istedim. Yoksa bu işi dinimden dönmek maksadıyla yapmadım.” Hâtıb'ın bu savunması üzerine Rasûlullah orada bulunanlara: “Yemin olsun Hâtıb size karşı kendisini doğru savundu” buyurdu. Bir türlü öfkesi geçmeyen Ömer (r.a.): “Yâ Rasûlellah, beni bırak da şu münâfiğin boynunu vurayım!” dedi.

⁵³⁰Mehmet Ali Sönmez, *Hz. Peygamber'in Şiddete Karşı Aldığı Tedbirler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2003, s. 47.

⁵³¹Buharî, Vudu' 28; Müslim, Tahâret 26.

⁵³²Aşır Örenç, “Hz. Peygamber'e Yapılan Saygısızlıklar ve İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 62.

⁵³³Buharî, İlim 28; Lukata 2- 9- 11; Talak 22; Müslim, Lukata 2- 4- 6; Muvatta, Akdiye 46; Ahmed b. Hanbel, IV, 116,117; V, 193; İbn Mâce, Lukata 1- 2; Ebû Dâvûd, Lukata 1; Tirmizî, Ahkâm 35.

Rasûlullah: “Hâtıb, Bedir Gazası’nda hazır bulundu. Belki Allah Bedir’de hazır bulunanların yüksek mücâdelelerinden dolayı: ‘Ey Bedir askerleri, bundan böyle ne derseniz işleyiniz, ben sizler için mağfired etmişimdir’ buyurmuştur” dedi.⁵³⁴

Rasûlullah (s.a.v.), insanların içinde bulunduğu sosyal ve psikolojik durumları göz önünde bulundurarak kusurlarını affetmiş ve affedici olmayı tavsiye etmiştir. Ayrıca burada Allah Rasûlü (s.a.v.), münafıklıkla suçlanan Hâtıb (r.a.)’ı affetmekle kalmamış ahabına karşı onun Bedir Gazası’na katılmış olduğunu hatırlatarak savunmuştur. Hata işleyen bu sahabinin diğer faziletlerini hatırlatmak suretiyle öldürülmesine veya kötü muamele görmesine müsaade etmemiştir. Daha sonra Hatıb (r.a.)’ın İslâm devletine karşı yaptığı bu hatayı bir kenara koymuş, onu Mukavkis’a elçi olarak göndermiştir.⁵³⁵

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in müsaade etmediği bir diğer davranış Kelime-i Tevhid’i söyleyen birine münafık denmesidir. İtbân b. Mâlik (r.a.)’in anlattığına göre bir mecliste Mâlik b. Duşun (r.a.) hakkında: “O, Allah’ı ve Rasûlullah’ı sevmeyen bir münafıktır!” denmiştir. Bunu duyan Hz. Peygamber (s.a.v.): “Ona böyle demeyiniz! O, Allah’ın rızasını kazanmak için ‘Lâ ilahe illellâh...’ diyor. Kıyamet günü tevhîd ile gelecek herbir kul üzerine Allah, ateşi haram kılmıştır” buyurdu.⁵³⁶

Hz. Peygamber (s.a.v.) izni olmadan bir kadının evlendirilmesine de müsaade etmemiştir. Hansa bt. Hizam el-Ensâriyye (r.anha)’nin anlattığına göre Hansâ’yı babası Hızâm, iznini almadan evlendirmişti. Hâlbuki Hansa dul bir kadındı (izninin alınması gerekirdi). Kadın bu evlenmeyi hoş görmedi ve Peygamber’e gidip şikâyet etti. Peygamber (s.a.v.) de bu nikâhı iptâl etti.⁵³⁷

Olumsuz olan birçok davranışa izin vermeyen Allah Resûlü (s.a.v.) ahabının birbiriyle dövüşüp, küs kalmasına da müsaade etmemiş, onları barıştırmak için yola çıkmıştır. Sehl b. Sa’d (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Kubâ ahâlsî birbirleriyle dövüştü; hattâ birbirlerine taşlar attı. Bu hâdise Rasûlullah’a haber verilince, Rasûlullah (s.a.v.) hemen: ‘Bizi götürün de aralarımı iyileştirip

⁵³⁴Buharî, Cihâd 140; Tefsir 307; İstizan 23; Meğazî 40; Edeb 74.

⁵³⁵Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, çev: Salih Tuğ, I, İstanbul: İrfan Yayınları, 1993, 314.

⁵³⁶Buharî, İstîtâbe 8.

⁵³⁷Buharî, İkrâh 3.

barıştıralım' buyurdu."⁵³⁸

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in müsaade etmediğı bir diğere davranış eksik alına abdestle namaz kılınmasıdır. Ömer b. Hattab (r.a.) şöyle anlatmaktadır: "Bir adam abdest almış ama ayağının üzerinde yıkamadığı tırnak kadar bir yer bırakmıştı. Peygamber (s.a.v.) onu görerek: 'Dön de abdestini tertemiz al' buyurdu. Bunun üzerine o zat dönerek tekrar abdest aldı ve namaz kıldı."⁵³⁹

Hız. Peygamber (s.a.v.), İslam'a sahip çıkan peygamber dostlarının incitilmesine de müsaade etmemiştir. Ebu'd-Derdâ (r.a.) şöyle anlatmaktadır: "Ben Peygamber (s.a.v.)'in yanında oturuyordum. Bu sırada Ebû Bekir, telaşla çıkageldi. Peygamber bize: 'Arkadaşını birisiyle çekişmiş olacak' buyurdu. Ebû Bekir selâm verdi ve 'Yâ Rasûlellah! Benimle Hattâb oğlu arasında bir çekişme oldu. Ben bu çekişmede Ömer'e kötü söz söyledim. Sonra pişman oldum ve kendisinden beni affetmesini istedim. Fakat Ömer beni affetmedi. Bunun üzerine Rasûlüllah üç kez: 'Allah seni mağfiret etsin Yâ Ebâ Bekir!' dedi. Sonra Ömer de bu dargınlıktan pişman olup Ebû Bekir'in evine gitti. Ebû Bekir (r.a.)'in evde olmadığını öğrenince Ömer de Peygamber'in huzuruna geldi ve o (s.a.v.)'na selâm verdi. Bu sırada Peygamber'in yüzü değişmeye başladı. Hattâ Ebû Bekir korktu da iki dizi üzerine çöktü ve iki kez: 'Yâ Rasûlellah! Vallâhî bu işte Ömer'den daha çok ileriye gittim' dedi. Bunun üzerine Peygamber (hepimize hitaben): "Allah beni size peygamber göndermişti. Bunu size tebliğ ettiğimde hepimiz bana: 'Yalan söyledin' demiştiniz. Ebû Bekir ise: 'Doğru söyledin' demiş ve bana canıyla malıyla yâr ve yardımcı olmuştur' buyurdu. Sonra Rasûlüllah iki kez: 'Şimdi sizler benim bu dostumu, bu nisbeti ve bu hususiyeti ile bana bırakırsınız değil mi?' buyurdu. Ebû Bekir, Peygamber'in ortaya koyduğu bu büyütmeden sonra artık Peygamber'in hatırı için hiç incitilmedi."⁵⁴⁰

Hız. Ebu Bekir (r.a.), peygamberlerden sonra insanların en faziletlisi, dünyada iken cennetle müjdelenenlerin ilki,⁵⁴¹ fedâkârlık, feragat, dâvâ uğrunda çile, ibadet, günahlardan uzak durma, tevazu, sabır gibi ahlâk-ı âliyyeye ait bütün

⁵³⁸Buharî, Şehâdât 3.

⁵³⁹Müslim, Tahâret 31.

⁵⁴⁰Buharî, Fadâili Ashâb 5; Tefsir 3.

⁵⁴¹Buharî, Fadâili Ashâb 5.

vasıfların zirve noktasında temsilcisidir. "Sıddîk" ünvanının sahibi, insan olma yerine kuş veya ağaç olmayı isteyecek kadar mes'uliyetinin bilincinde ve hicrette Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yol arkadaşıdır.⁵⁴² Allah Resûlü (s.a.v.), bu ve benzeri özelliklerinden dolayı Hz. Ebu Bekir (r.a.)'in incitilmesine müsaade etmemiştir.

G. Kınama

Hz. Peygamber komutan tayin ettiği kişilere kaba davranılmasına canı sıkılmış, komutanlarına yönelik küçük düşürücü söz, fiil ve şiddete karşı çıkmıştır. Avf b. Mâlik (r.a.) şöyle anlatmaktadır: "Hımyer kabilesinden bir adam, düşmandan birini öldürdü ve eşyasını almak istedi. Onların valisi olan Hâlid b. Velîd onu men etti. Avf b. Mâlik, Rasûlüllah (s.a.v.)'a gelerek durumu anlattı. Rasûlüllah Hâlid'e: 'Onun eşyasını buna vermekten seni men eden şey neydi?' buyurdular. Hâlid: 'Eşya gözüme çok göründü, Yâ Rasûlellah' dedi. Rasûlüllah (s.a.v.): 'Onları kendisine ver' buyurdu. Az sonra Avf (r.a.), Halid b. Velid (r.a.)'in cübbesini çekti. Sonra: 'Nasıl sana Rasûlüllah (s.a.v.) için söylediğimi yerine getirdim mi?' dedi. Rasûlüllah (s.a.v.) bunu işitti ve canı sıkıldı: 'Ona verme Yâ Hâlid! Ona verme Yâ Hâlid! Siz kumandanlarımı bana bırakın! Onlarla sizin misâliniz öyle bir adama benzer ki, deve veya koyun çobanı tutulur da onları güder, sonra sulama zamanını kollayıp onları bir havuza getirir ve oraya girip suyun temizini içer, bulanlığını bırakırlar, işte temizi sizin olur, bulanlığı da kumandanların üzerine kalır.'⁵⁴³ buyurarak daha önce vermiş olduğu hükmü iptal etmiş ve komutanlara sözlü veya fiili eziyet edilmesini kınamıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in tayin ettiği komutanlara kaba davranışlarda bulunanları hoş karşılamaması, komutanlara dilediğini yapma hürriyeti verdiği anlamına da gelmez. Abdullah b. Ömer (r.a.)'in anlattığına göre Hz. Peygamber Hâlid b. Velîd'i Cezîme Oğulları'na gönderdiği kuvvete komutan tayin etmişti. Hâlid (r.a.), onları İslâm'a da'vet etti. Fakat onlar 'biz İslâm'a girdik' diyemeyip bunun yerine 'saba'nâ, saba'nâ' (şirkten çıktık, şirkten çıktık) dediler. Hâlid b. Velîd (r.a.) onların şirkte ısrar ettiklerini düşünerek öldürülmelerini emretti.

⁵⁴² Ahmet Kurucan, "Sıddîklar Alemdârı Hz. Ebû Bekir (r.a.)-1", *Yeni Ümit Dergisi*, Ekim-Kasım-Aralık 1994, s. 61.

⁵⁴³ Buharî, İtk 15; Müslim, Cihâd 43. Ahmed b. Hanbel, VI, 26-28; Ebû Davud, Cihâd 137.

Ashabın bir kısmı bu emri yerine getirdi. Diğer bir kısmı ise: “Vallahi esirimizi öldürmeyiz” dedi. Sefer sonunda Peygamber’in huzuruna gelerek olanı anlattılar. Hz. Peygamber (s.a.v.), ellerini kaldırdı ve “Yâ Allah! Ben, Hâlid’in yaptığı bu işten Sana sığınırım!” diye dua etti.⁵⁴⁴

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in bu duasından Halid b. Velid’in aldığı bu kararın kendisinden Allah’a sığınılacak kadar çirkin olduğu ve Hz. Peygamber (s.a.v.)’in bu davranışı onaylamayıp kınadığı sonucuna varılabilir.

Benzer bir rivayet Hz. Ali (r.a.)’den şöyle nakledilmiştir: “Peygamber (s.a.v.) seriyelerin birine Ensâr’dan birini tayin etmiş, emrindeki mücâhidlere de kumandanlarına itaat etmelerini emretmişti. Bu kumandan seferde bir mes’eleden dolayı maiyyetindekilere öfkelenmişti. Bu öfkesi nedeniyle askerlere ‘Peygamber sizlere bana itaat etmenizi emretmedi mi?’ diye sordu ve yaktığı bir ateşe mücahitlerin girmesini emretti. Bu emir üzerine askerlerin bir kısmı ateşe girmeyi düşündü. Fakat bazıları da bunları tutmaya ve ‘bizler ateşten Peygamber’e kaçıp sığınmış kimseleriz’ demeye başladılar. Onlar bu karşılıklı konuşmaya devam ederlerken nihayet ateş söndü. Kumandanın da öfkesi geçip sakinleşti. Bu olay Peygamber’e ulaştı: ‘Eğer mücâhidler ateşe girselerdi, artık kıyamet gününe kadar ateşten çıkamazlardı. Çünkü âmire itaat, makul ve meşru olan emirlerde olur’ buyurarak”⁵⁴⁵ kendisi (s.a.v.)’in emri dahi olsa Allah’ın emir ve yasaklarıyla çelişen konularda kimseye itaat edilmeyeceği dersini vermiş, bu emre itaat etmeyi düşünen sahabileri kınamıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in sahabe davranışlarını kınadığı bir diğer mesele hoş olmayan sorulara yönelik olmuştur. Sahabenin sorularını sabırla dinleyip, cevap veren Hz. Peygamber (s.a.v.), bazen hoş olmayan soruları ayıplamak suretiyle soru sahibini kınadığı da olmuştur. Sehl b. Sa’d (r.a.)’in anlattığına göre “Uveymir b. Hâris (r.a.), karısının kendisini aldattığını düşünerek kabilesi Aclânoğulları’nın seyyidi olan Âsim b. Adiy’i Peygamber (s.a.v.)’e gönderdi. Kendisi için ‘bir kimse karısıyla beraber bir kişiyi zina ederken bulursa, kadının kocası zina edeni öldürmeli ve ona kısas mı uygulanmalı veya nasıl olmalı’

⁵⁴⁴Buhârî, Meğazî 58.

⁵⁴⁵Buhârî, Meğazî, 61; Ahkâm 4.

sorusunu sormasını istedi. Âsım (r.a.), Peygamber'e bu soruyu sordu fakat Rasûlullah bu sorudan hoşlanmadı ve bu soruyu ayıpladı. Uveymir (r.a.): 'Vallahi ben vazgeçmem, bunu Rasûlullah'a bizzat kendim sorarım' diyerek gidip kendi sordu. Rasûlullah (s.a.v.): 'Senin ve kadının hakkında Allah Kur'ân âyeti indirmiştir' dedi. Ve bu kadın ile kocaya, Allah'ın kendi kitâbında isimlendirdiği şekilde lanetleştirmelerini emretti...⁵⁴⁶

H. Uyarma

Allah Resûlü (s.a.v.), ibadetlerde gördüğü eksik veya aşırılıklar konusunda ashabını kimi zaman hoşgörüp kolaylık sağlamış, kimi zaman azarlamış, kimi zaman da uarmıştır. Ebû Musa el-Eş'arî (r.a.)'den rivâyet edilen şu hadiste ashabına olan merhametinden dolayı yaptığı bir uyarı görülmektedir: "Rasûlullah (s.a.v.)'la birlikte bir seferdeydik. İnsanlar, (bir tepeye çıktıklarında) yüksek sesle tekbîr getiriyorlardı. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: 'Ey insanlar! Yavaş olun; sizler sağır ve gâipte olan birine duâ etmiyorsunuz. Sizler her şeyi işiten ve görene ve daima sizinle beraber olana (Allah'a) duâ ediyorsunuz. Sizin duâ ettiğiniz zât, size, devenizin yularından daha yakındır...' buyurdu."⁵⁴⁷

Bu hadiste, tekbîr "dua" olarak tavsif edilmektedir. Tekbir, bir talep için değil, zikrullah için söylenmiş olmasına rağmen dua olarak tavsifi, aslında duânın da zikrin de bir ibâdet, yani kulluk tezahürü olmasından ileri gelir.⁵⁴⁸

Yüksek sesle tekbir getirenlere Rasûlullah (s.a.v.)'ın, "nefislerinize karşı merhametli olun" buyurması, gereksiz yere kendinizi yormayın demektir. Çünkü tekbir, alçak sesle de olsa, Allah işitecektir.⁵⁴⁹

Câbir (r.a.)'in şu rivayetinde de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in uyarılarından biri yer almaktadır: "Rasûlullah (s.a.v.) yanımıza geldi: 'Neden sizleri hırçın atların kuyrukları gibi, ellerinizi kaldırmış görüyorum! Namazda sakın olun!' buyurdu. Başka bir defa yine yanımıza çıktı ve bizi halkalar halinde görerek: 'Sizi

⁵⁴⁶Buharî, Tefsir 214, 215, 216; Müslim, Liân 1.

⁵⁴⁷Buharî, Daavât 52, 69; Cihâd 131; Megâzî 39; Kader 7; Tevhîd 9; Müslim, Zikir 44; Tirmizî, Daavât 3; Ebû Davûd, Salât 361.

⁵⁴⁸Sandıkçı, *Camîu'l-Usûl Tercüme ve Şerhi*, IV, 201; Ayrıca Bkz. Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, VI, 540.

⁵⁴⁹Canan, *a.g.e.*, VI, 540.

neden dağınık cemâatler halinde görüyorum' dedi. Başka bir sefer yine yanımıza çıktı ve: 'Siz meleklerin Rableri katında saff saff durdukları gibi saf bağlayıp dursanız ya!' buyurdular. Biz: 'Yâ Rasûlellah! Melekler Rableri katında nasıl saf olurlar?' dedik: 'İlk safları tamamlarlar ve safta sıkışık dururlar' buyurdu.⁵⁵⁰

Rasûlüllah (s.a.v.) cemaate imam olan kişilerin namazı uzatmalarından dolayı cemaati bıktıranları uyarmıştır. Ebû Mes'ûd (r.a.) şöyle anlatmaktadır: "Bir kimse gelip: 'Yâ Rasûlellah, falan kimsenin bize namaz kıldırırken uzatmasından dolayı sabah namazına gitmekten geri kalıyorum' dedi. Rasûlüllah'ı hiçbir mevzuda o günkü kadar öfkeli görmedim. Sonra Rasûlüllah (s.a.v.): 'İçinizden bazı kimselerde cemâati nefret ettirme hasleti vardır. Herhanginiz namaz kıldırarak olursa, kısa ve hafif tutsun. Çünkü cemâatin içinde zayıf olanı var, yaşlı olanı var, ihtiyaç sahibi olanı vardır' buyurdu.⁵⁵¹

Hız. Peygamber aşırılıklıklardan hoşlanmaz, bu tür davranışlardan uzak durur, hiçbir zaman ifrata kaçan duygu ve düşüncelerin etkisi altında kalmazdı. İslâm'a söz getirebilecek, insanları usandıracak, İslâm'dan nefret ettirecek davranışları, İslâm'ın temel prensiplerini zedeleyici hareketleri hiç hoş karşılamazdı. Bu tür olaylar kendisine intikal edince üzülür ve hatta öfkelenirdi. Bu gibi durumlarda açık tavır takınır ve böyle davranışlarda bulunanları uyarırdı.⁵⁵²

Bu konuyla alakalı Cabir b. Abdullah (r.a.)'tan da şöyle bir hadis rivayet edilmiştir. "Bir adam Peygamber'e geldi ve: 'Yâ Rasûlellah! Bizler ellerimizle işleyen ve su çeken develerimizle sulama yapan bir topluluğuz. Muâz dün bizlere namaz kıldırıldı ve namazda Bakara Sûresi'ni okudu. Ben de namazımı hafif kılıp geçtim. Bundan dolayı Muâz benim bir münafık olduğumu iddia etmiş' dedi. Bunun üzerine Peygamber üç kez: 'Ya Muâz! Sen bir fettan mısın? Ve'sşemsi ve duhâha, sebbih isme Rabbike'l-âlâ ve benzeri sûreleri oku!' buyurdu."⁵⁵³ Hız. Peygamber (s.a.v.), bu şekilde buyurmakla cemaatin durumunun göz önüne alınmasını, namazın çok fazla uzatılmamasını bildirmiştir. Namazı uzatmak hayır

⁵⁵⁰Müslim, Salât 119.

⁵⁵¹Buharî, Ezan 61, 63; İlim 29; Edeb 75; Ahkâm 13; Müslim, Salât 182.

⁵⁵²Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s.271.

⁵⁵³Buharî, Edeb 74; Müslim, Salât 178.

getireceği yerde bazen kişilerin namazdan soğumasına, cemaatle namaz kılmaktan dolayısıyla cemaat ruhundan uzaklaşmasına sebep olabilmektedir. Bundan dolayı toplu namaz kıldırarak kişiler, namaza katılanların durumunu dikkate alması gerektiğinin bilincinde olmalıdır.⁵⁵⁴

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sahabeyi uyardığı diğer bir konu aceleciliktir. Kur'an'da da insan doğasında var olan olumsuz yönelimler arasında en fazla dikkat çeken hususlardan biri aceleciliktir. İnsanın bu yönelimi bazı ayetlerde açıkça ifade edilir: “İnsan aceleci bir varlıktır....”⁵⁵⁵ Fazlurrahman, Kur'an'a göre insanın bu acelecilik yüzünden gururla dolup taşıdığını ve korkunç derecede ümitsizliğe kapıldığını belirterek şöyle der: “İnsan kadar çabuk şişen ve sönen başka hiçbir varlık yoktur. Kur'an tekrarlar ki, insan ne zaman feraha kavuşursa derhal Allah'ı unuttur. Tabii sebepler onun istediği neticeleri verince, kendi gücünün kendisi için yeterli olduğu düşüncesine kapılır ve kendini beğenmişlik duygusu içinde, artık bu tabii sebepler içerisinde Allah'ı görmez. Ama kötü durumlara düşünce, o zaman ya tamamen bir karamsarlık içine düşer; ümitsiz olur, ya da yalnız bu durumda Allah'ı hatırlar. Allah'ı sadece zor duruma düşünce hatırlar, hatta bazen güç durumda bile aklına getirmeyip, O'ndan yardım istemez ve sadece ümitsizlik içinde boğulur.”⁵⁵⁶

Rasûlullah (s.a.v.), Müzdelife Vakfesi için acele edip develerini kamçılایanlara uyarıda bulunmuştur. İbn Abbas (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Ben, Peygamber ile beraber Arefe Günü Arafat'tan ayrılmıştım. Yolda Müzdelife'ye doğru ilerlerken Peygamber (s.a.v.) arka tarafında develeri hızlı sürmek için bağırma çağırma ve develeri dövme sesleri işitti. Bunun üzerine Peygamber onlara kamçısı ile işaret etti ve: ‘Ey insanlar! Ağır olunuz yumuşaklıkla ve sıkışıklık yapmadan yürüyünüz! Çünkü hâlis iyilik ve hayr, acele ve süratli yürütmekle sağlanmaz’ buyurdu.”⁵⁵⁷

⁵⁵⁴Soumegie Chousein, *Hz. Peygamber'in Zorlukları Aşma Yöntemi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006, s.137.

⁵⁵⁵Enbiya 21/ 37; İ'sra 17/ 9-11.

⁵⁵⁶Fazlu'r-Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, Trc. Alparslan Açıkgenç, Ankara: Fecr Yayınları, 2000, s. 62.

⁵⁵⁷Buharî, Hacc 95.

Yine Rasûlullah (s.a.v.) namaza yetişmek için koşuşturanları da uyarmıştır. Ebû Katâde (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Biz Peygamber’le namaz kılarken, Peygamber birçok kimsenin koşuşma seslerini işitti. Namazı kıldırdıktan sonra: ‘Ne oluyorsunuz?’ diye sordu. ‘Namaza yetişmek için acele ettik’ dediler. Peygamber: ‘Öyle acele acele koşuşmayın. Namaza geldiğiniz zaman sekinetten ayrılmayın, ağır ağır yürüyün. Namazdan yetiştiğiniz kadarını imâmla beraber kılın, kaçırdığınızı da sonra yalnızca tamamlayın’ buyurdu.”⁵⁵⁸

Hız. Peygamber, ibadetlerin ifâsında da insan takatını zorlamayı hoş karşılamazdı. Fazla ibadet yerine devamlı ibadete teşvik edip sahabileri uyarmıştır. Âişe (r.anha)’den nakledildiğine göre Peygamber (s.a.v.), Âişe’nin yanında bir kadın varken yanlarına girdi ve kadının kim olduğunu sordu.⁵⁵⁹ Âişe kadını tanıttı ve o kadının kıldığı namazları anlatmaya başladı. Rasûlullah: “Bu sözü bırak. Dâima elinizden gelecek şeyleri yapın. Yoksa siz usanmadıkça Allah usanmaz. Allah’ın en çok sevdiği ibadet, sahibinin devâmlı olarak yaptığıdır” buyurdu.⁵⁶⁰

Hadiste, devamlı olacak amele teşvîk vardır. Devamlı olan az amel, kesik kesik olan çok amelden hayırlıdır. Çünkü aza devam etmekle tâat, zikir, murakâbe, niyet, ihlâs ve Allah’a yönelme devam eder. Ayrıca bu hadiste, Peygamber’in ümmetine olan şefkati ve re’fedinin beyânı vardır. Çünkü o (s.a.v.), ümmetini kendilerine elverişli olacak şeye çağırmıştır.⁵⁶¹

Allah Resûlü (s.a.v.) bazen de ibadette aşırıya gidenlere üzerlerindeki diğer hakları hatırlatmak suretiyle uyarıda bulunmuştur. Abdullah b. Amr (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Rasûlullah (s.a.v) bana: ‘Yâ Abdellâh! Senin gündüzlerin oruç tutar ve geceleyin de namaz kılar olduğun bana haber verildi’ buyurdu. Ben de: ‘Evet, Yâ Rasûlellâh, öyledir’ dedim. Rasûlullah: ‘Öyle yapma! Bazı günler oruç tut, bazı günler oruç tutma. Gecenin bir kısmında namaz kıl, bir kısmında yat uyu. Çünkü senin üzerinde şu beden için bir hak, gözlerin için bir hak, eşin için bir hak, ziyaretçilerin için de bir hak vardır. Ve (bütün bu hakları edâ etmekle

⁵⁵⁸Buharî, Ezan 20.

⁵⁵⁹Bu kadın Tüveyt’in kızı Havlâ’dır. Bkz. Muvatta, Sâlâtü’l-Leyl 4.

⁵⁶⁰Buharî, İman 32; Müslim, Namaz 221; Muvatta, Sâlâtü’l-Leyl 4.

⁵⁶¹Sofuoğlu, *Sahihu Buharî Tercümesi*, I, 195.

beraber) her ay üç gün oruç tutman sana kâfidir. Çünkü sana her bir haseneye karşılık on misli sevap olduğuna göre, her ayın üç gün orucu, bütün sene orucu demektir' buyurdu. Ben: 'Yâ Rasûlellah! Ben bundan daha fazla ibâdet yapmak için kendimde kuvvet buluyorum' dedim. Rasûlullah: 'Öyleyse Allah'ın Peygamberi Dâvûd (a.s.)'un orucu gibi oruç tut, ondan fazla tutma!' buyurdu. Ben: 'Allah'ın Peygamberi Dâvûd (a.s.)'un orucu ne kadardır?' dedim. 'Senin yarısıdır' buyurdu. Abdullah yaşlanıp da nefsinde eskisi gibi ibâdete kuvvet kalmayınca: 'Ah, keşke ben Peygamber'in bahşettiği ruhsat ve kolaylığı kabul etmiş olaydım' dedi.⁵⁶² Hâlbuki Allah Resûlü (s.a.v.), Abdullah b. Amr (r.a.)'ı bu konuda uyarmış, ibadetini azaltmasını istemişti.

Allah Resûlü (s.a.v.) ibadette aşırıya gidilmesine karşı kendi sünnetini hatırlatarak da uyarıda bulunmuştur. Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle anlatmaktadır: "Üç kişi Peygamber'in ibâdetini azımsayarak: 'Biz nerede, Peygamber nerede? Allah Peygamber'inin geçmiş ve gelecek günâhlarını bağışlamıştır' dediler. İçlerinden biri: 'Ben geceleri dâima namaz kılacağım' dedi. Diğeri de: 'Ben her zaman oruç tutacağım ve oruçsuz olmayacağım' dedi. Üçüncüsü de: 'Ben de kadınlardan ayrı yaşayacağım, hiç evlenmeyeceğim' dedi. Onlar bu sözleri söylerken Rasûlullah (s.a.v.) onların yanlarına geldi ve: 'Dikkat edin! Allah'a yemin ederim ki, ben sizin Allah'tan en çok korkanız ve en çok takvâlı olanınızım. Bununla beraber ben oruç tutarım, oruçsuz bulunurum, nafile namaz kılarım, gecenin bir kısmında uyurum, kadınlarla da evlenirim. İşte benim sünnetim budur. Her kim benim bu sünnetimden yüz çevirirse, o benden değildir' buyurdu."⁵⁶³

Rasûlullah (s.a.v.), bu üç kişiye kendini örnek gösterip, akıllarını harekete geçirerek doğru yolu bulmaları için uğraşmış, ancak söylediklerinde ısrarcı olmaları halinde kendin sünnetinden uzak olduklarını söylemiştir.⁵⁶⁴ Hz. Peygamber (s.a.v.)'in tepkisini ortaya koyan en önemli sözlerden biri dışlanmayı gerektirecek bir uyarı sayılabilen "benden değildir" ifadesidir. Bu ifade sünnete aykırı hareket edenlerin İslam toplumundan dışlanmasıdır. Hz. Peygamber

⁵⁶²Buhari, Savm, 54, 83; Enbiya 37; Fadâili'l-Kur'ân 34; Edeb 83, 86; Müslim, Sıyam 181, 186; Nesâi, Sıyam 76; Ahmed b. Hambel, II, 187-188.

⁵⁶³Buharî, Nikâh 1; Müslim, Nikâh 5; Nesaî, Nikâh 4; Darimî, Nikâh 3.

⁵⁶⁴İhsan Arslan, *Beşerî ve Siyasi Yönleriyle Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Hoşgörüsü*, s. 53.

(s.a.v.)'in “benden değildir” ifadesini sünnetle birlikte kullanması, sünnetine uymayarı kendinden uzak saydığıının belirtisidir.⁵⁶⁵

Hz. Peygamber (s.a.v.) ibadet ve sosyal hayatını programlamada aşırılıklardan uzak, bir anlamda dünya-ahiret dengesini çok iyi kurmak suretiyle; insanın hem dünyadaki istek ve ihtiyaçlarını helal çerçevede karşılayabileceğini, hem de inançlarıyla çelişkiye düşmeden yaşayarak, ruh ve beden sağlığı yerinde insanlar olunabileceğini göstermiştir.⁵⁶⁶

Enes b. Mâlik (r.a.)'ten gelen diğer bir rivayette ise “Hz. Peygamber Mescid'e girdiğinde iki direğin arasına çekilmiş bir iple karşılaşır. ‘Bu ip nedir?’ diye sorar. ‘Bu Zeyneb'in ipidir. Namazda ayakta durmaktan yorulunca bu ipe tutunur’ derler. Hz. Peygamber bunun üzerine şöyle buyurur: ‘Hayır, bu ipi çözünüz. Sizden biriniz zinde ve dinç olduğu müddetçe namaz kılsın. Yorulunca da hemen otursun’ buyurur.⁵⁶⁷

Bu hadiste de ibadette itidale teşvik olduğu gibi, külfete ve meşakkate girmekten nehiy vardır. Ayrıca âlimlerin çoğuna göre bütün gece uyumayarak namaz kılmanın mekruh olduğuna delil vardır.⁵⁶⁸

İbadetlerde itidali teşvik eden Allah Resûlü (s.a.v.) hiç oturmadan güneş altında dikilerek oruç tutmayı adayan kişiyi de bu işten men etmiştir. İbn Abbas (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Peygamber (s.a.v.) hutbe yaparken güneşte dikilmiş bir adam gördü de onun ismini ve hâlini sordu. Sahabiler: ‘O Ebû İsrail’dir, ayakta dikilmeye, oturmamaya, güneşten gölgelenmemeye, konuşmamaya ve bu suretle oruç tutmaya nezretmiştir’ dedi. Bunun üzerine Peygamber o zâta: ‘Konuşsun, gölgelensin, otursun ve orucunu tamamlasın!’ diye emretti.”⁵⁶⁹

Allah (c.c.)'in emir ve yasakları mutlaka yerine getirilmelidir. Fakat ifrat ve tefrite de kaçılmamalıdır. Allah'ın rahmet ve lutuf olarak verdikleri veya

⁵⁶⁵Aynur Uraler, *Sahâbe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık*, s. 121, 122.

⁵⁶⁶Salih Karacabey, “Hz. Peygamber'in İnsan İlişkilerine Verdiği Önem”, *Diyanet İlmi Dergi*, *Peygamberimiz Hz Muhammed (s.a.v) özel sayı*, Ankara: 2003, s. 99-100.

⁵⁶⁷Buharî, Teheccüd 18; Müslim, Namaz 219; İbn Mâce, İkâme 184; Nesâî, Kıyamü'l-Leyl 17.

⁵⁶⁸Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, III, 632.

⁵⁶⁹Buharî, Eymân 31.

serbest bıraktıkları meşru olarak değerlendirilmelidir.⁵⁷⁰

Allah Resûlü (s.a.v.)'nün insanlara uyarıda bulunduğu konulardan birisi de eğlencedir. Eğlenme insan ruhunun bir ihtiyacıdır. Dinimizin, meşru çerçevede eğlenmeye izin verdiği bilinen bir gerçektir. Bu nedenle Allah Resûlü (s.a.v.) helal ortamda eğlenceden men edenleri uyarmıştır. Hz. Âişe (r.anha) şöyle anlatmaktadır: “(Bayram günlerinin birinde) Rasûlüllah yanıma girdi. O esnada benim yanımda Buâs harblerine âit ezgileri okuyan iki kız vardı. Yatağıma uzanıp yüzünü çevirdi. Derken Ebû Bekir de girdi ve: ‘Peygamber’in yanında şeytân mızmârı mı?’ diyerek beni azarladı. Rasûlüllah hemen ona döndü ve: ‘Onları rahat bırak’ buyurdu. Babamın zihni başka şeyle meşgul olunca ben kızlara işaret ettim, onlar da dışarı çıktı. Yine bir bayram günü siyahîler kalkanlar ve mızraklarla oynuyordu. Ya ben Peygamber’den (bakmak için izin) istedim veya kendiliğinden ‘bakmayı arzuluyor musun?’ dedi. Ben: ‘Evet’ dedim. Hemen beni arkasında yanağım yanağı üzerine gelecek şekilde ayaküstü dikeltti ve: ‘Haydin Erfide Oğulları!’ dedi. Nihayet bakmaktan usandığımda: ‘Artık yeter mi?’ diye sordu. Ben: ‘Evet’ dedim. ‘Öyleyse git’ buyurdu.”⁵⁷¹

Kettânî, yukarıdaki hadisin yorumu hakkında el-Bağdâdî'nin şöyle dediğini rivayet eder: “Hz. Ebû Bekir’in vicdanı onu, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in huzurunu oyun ve eğlence görüntüsünden tenzihe yöneltti ve bu yüce mevkide zikir ve ibadetle meşgul olmanın daha uygun olacağını düşündü. Bu sebeple de haram olduğu için değil, saygısı dolayısıyla bundan men etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) de onun bu davranışını iki husustan dolayı hoş karşılamayarak reddetti. Birincisi; ümmetine genişlik, yumuşaklık ve bazı durumlarda ferahlık olarak şeriatında meşru kılınmış bir şeyin haram olduğunun sanılmamasıdır. İkincisi; kalplerini bazı mubah davranışlarla dinlendirmesi ve ibadet vazifelerine daha canlılık duymaları için Hz. Peygamber (s.a.v.)’in ailesi ve ümmetine karşı güzel ahlâk ve gönül genişliği izhar etmesidir.”⁵⁷²

⁵⁷⁰Talat Sakallı, *Hadislerle İslâm’da Hoşgörü ve Kolaylık*, s. 33-34.

⁵⁷¹Buharî, İdeyn 2; Cihâd 80; Menâkıb 15; Müslim, İdeyn 16; Nesâî, İdeyn 36.

⁵⁷²Muhammed ‘Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtibu’l- İdâriyye*, Çev: Ahmet Özel, İstanbul, 1991, II, 345.

Bayram ve düğünler gibi insanların kederlerini, üzüntülerini unuttuğu, dargınların barıştığı, dostlukların pekiştiği, büyük bir coşku içerisinde sevinçlerin paylaşıldığı anlamlı günlerde insanların eğlenmesi ve müzik dinlenmesi en tabii haklarıdır. Bu günlerin matem havası içerisinde geçmesi, insanı psikolojik yönden rahatsız eder. Bu rahatsızlık, insanın değişik alanlara kaymasına sebep olur. Yakınında bulamadığı mutluluğu uzaklarda aramaya başlayan insan, kendisine yakışmayan, İslâm'ın temel ilkeleriyle örtüşmeyen birtakım davranışlar içerisine girer. Onun için İslâm, insanın içinde var olan bu duyguyu ifrat ve tefrite kaçmadan en iyi şekilde gidermesinde bir sakınca görmez.⁵⁷³ Asıl olan böylesi duyguları bastırmak değil, ölçü çerçevesinde hakkını vermektir.⁵⁷⁴

Konuyla ilgili diğer bir rivayeti Ebû Hureyre (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Habeşliler, Peygamber'in yanında harbeleriyle oyun oynadıkları sırada Ömer (r.a.) içeriye girdi ve çakıl taşlarına uzanıp Habeşliler'e çakıl taşları attı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.): ‘Yâ Ömer, onları serbest bırak!’ buyurdu.”⁵⁷⁵

İnsanı rûhen rahatsız eden etkenlerden birisi de gönüllerin yorulmasıdır. Devamlı tek bir şeyle meşgul olduğunda insanın zihni ve ruhu, tıpkı bedeni gibi yorulur. Bu yorgunluğu atmak için yapılmakta olan işe bir müddet ara vermek ve başka mübah olan bir işle meşgul olmak suretiyle gönlü dinlendirmek gerekir. Psikoterapi açısından mübah olan şeylerle gönlü dinlendirmenin büyük tesiri bulunmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.) de: “Zaman zaman gönüllerinizi mübah olan şeylerle dinlendirin. buyurarak bu gerçeği anlatmıştır. Hz. Ali de: “Şu gönülleri zaman zaman dinlendirerek kuvvetlendiriniz. Zira bedenin yorulduğu gibi, gönüller de yorulur” buyurmuştur.⁵⁷⁶

Kur'ân-ı Kerim'de de: “Bir işi bitirdiğinde, başka bir işe giriş”⁵⁷⁷ buyurulmaktadır. Bir işe ara verilince boş durulmaması, illa ki başka bir işle meşgul olunması emredilmektedir. Ayetin; dünyevi işler ve meşgaleler bittiğinde ibadete yönelmesi, farz ibadetler bitince nafilere başlanması, namaz bitince duaya başlanması gibi, bir iş bitince diğer bir işe başlanması şeklinde izahları

⁵⁷³İhsan Arslan, *Beşerî ve Siyasi Yönleriyle Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Hoşgörüsü*, s. 61.

⁵⁷⁴Kavaklıoğlu, “Sergilediği Beden Dili Açısından Hz. Peygamber”, s. 95.

⁵⁷⁵Buharî, Cihâd 78.

⁵⁷⁶Muhammed Abdurrauf el-Münavi, *Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Cami's-Sağîr*, Beyrut, ts., IV, 41.

⁵⁷⁷İnşirah 94/ 7.

yapılmaktadır.⁵⁷⁸ Hayat boşluk kabul etmemektedir. Onun için mutlaka bir işle meşgul olunmalıdır. Zira hiçbir şeyle meşgul olmamak da sıkıntının kaynağıdır.⁵⁷⁹

Rasûlullah (s.a.v.) helal çerçevede eğlenilmesi konusunda ısrarcı olmuş, buna engel olanları uyarmıştır. Ama eğlence esnasında İslam'ın hoşgörmediği, mubah olmayan sözler sarfedilmesine de izin vermemiş, bu yönde sözler sarfedenleri uyarmıştır. Rubeyyî' (r.anha) şöyle anlatmaktadır: “Peygamber (s.a.v.) benim düğününe geldi ve döseğimin üzerine oturdu. O sırada bazı kızlar deff çalıyor ve babalarımızdan Bedir Gazası'nda şehit olanların güzel vasıflarını zikrediyordu. Bu kızlardan birisi: ‘İçimizde bir Peygamber vardır ki, o, yarın ne olacağını bilir!’ dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.): ‘Kızım böyle söyleme; önceden söylemekte olduğun sözleri söyle!’ buyurdu.”⁵⁸⁰

Yukarıdaki örnekler Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde bayram ve düğünlerin atmosferini yansıtmaktadır. Bayramların, düğünlerin neşe ve eğlenceden yoksun olması düşünülemez. Meşru ölçüler içerisinde şarkı söylemenin ve eğlenmenin Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde yapıldığını ve buna bir yasaklamanın getirilmediğini açık bir şekilde gösterir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu günlerde insanların halet-i ruhiyelerini çok iyi bildiği için İslâm'ın ilke ve prensiplerini aşmamak şartıyla şarkı söyleyip eğlenmede bir beis görmediği gibi, bunlardan yoksun merasimlerde bu tür eğlencelerin tertiplenmesini tavsiye etmiştir.⁵⁸¹

Rasûlullah (s.a.v.) ölenin arkasından Cennetlik veya Cehennemlik olduğuna dair kesin söz söylenmesine tepki göstermiş, ashabına bu yönde uyarılarda bulunmuştur. Ümmü'l-Alâ (r.anha) şöyle bildirmiştir: “Muhacirleri evlere yerleştirme kur'ası çektikleri zaman, Osmân b. Maz'ûn'un kurası bize düştü. Osman bir müddet sonra hastalandı. Ona evimizde hastabakıcılık yaptık. Fakat o vefat etti. Rasûlullah yanımıza girdi. Ben: ‘Yâ Ebâ Sâib! Allah'ın rahmeti senin üzerine olsun! Senin hakkında bildiğim ve bu cemâate bildirmek istediğim şudur ki, Allah sana ikram etmiştir’ dedim. Peygamber (s.a.v.): ‘Allah'ın bu ölüye

⁵⁷⁸İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Daru'l-Fikr, ts., IV, 526.

⁵⁷⁹Adem Dölek, “Bazı Hadislerin Psikoterapi Açısından Yorumlanması”, s.30.

⁵⁸⁰Buharî, Meğazî 12.

⁵⁸¹İhsan Arslan, *Beşerî ve Siyasi Yönleriyle Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Hoşgörüsü*, s. 64.

ikram ettiğini sana bildiren nedir?’ dedi. Ben de: ‘Babam, anam sana feda olsun, ben bunu bilmiyorum’ dedim. Bunun üzerine Rasûlullah: ‘Osmân b. Maz’ûn’a, yakîn, yani ölüm gelmiştir. Ben de onun için hayır ve saadet umarım. Allah’a yemin ederim ki, ben Allah’ın Rasûlüyken, bana yarın Allah tarafından nasıl muamele edileceğini bilmem’ buyurdu. Rasûlullah’ın bu sözü beni hüznlendirdi. Ben ‘bundan sonra hiç bir kimseyi tezkiye etmem’ diye yemin ettim. Bu olaydan sonra rüyamda Osman’a âit devamlı akan bir pınar gördüm. Rasûlullah’a bu rüyâmı anlattım. Rasûlullah (s.a.v.): ‘Bu pınar onun amelidir’ buyurdu.’⁵⁸²

Ebû Hureyre (r.a.)’nin şu rivayetinde ise Rasûlullah (s.a.v.), şehit olduğu söylenen birinin ateşte olduğunu söyleyerek ölümlerin ne hal üzere öldüklerinin bilinemeyeceği vurgusunu yapmıştır: “Dubayb Oğulları’ndan bir adam kendine âit olan Rifâa b. Zeyd adında bir köleyi Rasûlullah’a hediye etti. Rasûlullah bunu Medine yakınındaki Vâdi’l-Kurâ’ya doğru gönderdi. Vâdi’l-Kurâ’da bulunduğu sırada bu köleye kimin attığı bilinmeyen bir ok isabet etti ve öldü. Bunun üzerine insanlar: ‘Cennet ona mübarek olsun!’ dediler. Rasûlullah: ‘Hayır! Nefsim elinde bulunan Allah’a yemin ederim ki, Hayber gününde ganimetler bölüşülmeden almış olduğu bir örtü, şimdi onun üzerinde bir ateş olup yanmaktadır’ buyurdu. İnsanlar bunu işitince korktu, bir adam bir tane veya iki tane ayakkabı tasması getirdi. Peygamber: ‘Ateşten bir ayakkabı tasması’ buyurdu.’⁵⁸³

Hız. Peygamber (s.a.v.)’in insanları uyardığı bir diğer konu ise konuşma âdâbıyla ilgilidir. Sehl b. Ebû Hasme (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Abdullah b. Sehl ile Muhayyisa (r.anhuma), Hayber’e gitmişlerdi. Bu iki yoldaş Hayber’e vardıklarında işleri için ayrıldılar. Bir müddet sonra Muhayyisa işlerini bitirip Abdullah b. Sehl’in yanına geldi. Fakat Abdullah öldürülmüştü. Muhayyisa Medine’ye döndüğünde vak’ayı Peygamber’e arz etmek üzere Abdurrahmân b. Sehl ve Huveyyisa ile birlikte Peygamber’e gitti. Abdurrahmân söze başladı. Fakat Peygamber (s.a.v.), yaşça pek genç olan Abdurrahmân’a: ‘İlk sözü yaşlıya bırak, ilk sözü yaşlıya ver!’ buyurdu. Bunun üzerine Abdurrahmân sustu. İki kardeş vakıayı arz ettiler...’⁵⁸⁴

⁵⁸²Buhârî, Şehâdât 31; Cenâiz 3.

⁵⁸³Buhârî, Eymân 33; Meğâzî 40.

⁵⁸⁴Buhârî, Cizye 12; Müslim, Diyât 1.

Büyüklerle söz hakkı verilmelidir. Bir toplumda, bir mesele müştereken görüşüleceği zaman, orada bulunanların en yaşlısı söze başlamalıdır. Ona bu hakkı vermek İslâm terbiyesinin gereğidir. Ancak kendisi konuşma hakkından feragat ederse, onun yerine daha küçüğü konuşmalıdır. Büyüklerle söze başlama hakkının verilmesi, onlara hürmet ifadesidir. Küçükler bu saygıyı, daima büyüklerle göstermelidir.⁵⁸⁵

Ayrıca her söze katılma ve başkalarıyla ilgili sorulara cevap vermek iyi bir huy değildir. Makdisi şöyle bildirmektedir. “Sana sormayana cevap vermen, cevap vermeyecek kimseye bir şey sorman veya seni dinlemeyene konuşman... edepli olmak değil” aksine edepsizliktir.⁵⁸⁶

Edeple ilgili bir diğer mesele olan haya da Allah Resûlü (s.a.v.)’nün üzerinde durup ashabını uyardığı bir olgudur. Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Rasûlüllah bir gün Ensâr’dan birinin yanından geçiyordu. Ensârî, kardeşini hayadan menediyordu. Rasûlüllah (s.a.v.): ‘Ona ilişme, çünkü haya imândandır’ buyurdu.”⁵⁸⁷

Bu hadiste sözü edilen kişi çok utangaçtı. Bu ise haklarını almasına engel oluyordu. Kardeşi bu yüzden onu kınıyordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona "onu bırak" yani onu bu yüce huyu üzerine terk et buyurdu. Sonra da hükme rağbet ettirmek için hayânın imandan olduğunu söyledi. Hayâ duygusu baştan sona hayır olup insana hayır kazandırır. Bu asil duygu insanın hakkını elde etmesine engel olmaz. Hakkını elde edememek ancak çekingenlik, korkaklık ve becerisizliktendir.⁵⁸⁸ Hayâ insanın kendi hakkını almasını engellese bile bu, söz konusu hakkın sevabını elde etmesine sebep olur. Özellikle de hakkın tahsil edilmediği kişi bu mala muhtaçsa, bu hakkı istememe imandan gelen bir hayâdan kaynaklanmaktadır.⁵⁸⁹

⁵⁸⁵ Ali Fikri Yavuz, *Edebu'l-Müfred Tercüme ve Şerhi*, Sönmez Neşriyat, I, 371.

⁵⁸⁶ el-Makdisî, *Adabu's-Ser'iyye*, III/583'ten naklen Zeki Duman, *Kur'an-ı Kerîm'de Adâb-ı Muâşeret*, İstanbul: İpek Yayınları, 2002, s. 367-368.

⁵⁸⁷ Buharî, İman 15; Edeb 77; Müslim, İman 57; Ayrıca bkz. Tirmizî, İmân 7; Nesâî, İmân 27; İbn Mâce, Mukaddime 9.

⁵⁸⁸ Geniş bilgi için bkz. Kandemir, *Riyâzü's-Salihin Tercüme ve Şerhi*, V, 80-81.

⁵⁸⁹ Yavuz, *a.g.e.*, I, 606.

Allah Resûlü (s.a.v.)'nün diğer bir uyarısı ise Kur'an'ın kıraati hususunda ihtilafa düşülmesi yönünde olmuştur. İbn Mes'ûd (r.a) şöyle anlatmaktadır: “Ben bir kimseden bir âyeti, benim Peygamber'i okurken işittiğim okuyuşun hilâfına okuduğunu işittim. Hemen onu Peygamber'in yanına getirdim ve ona okuyuşunu haber verdim. Bu esnada Peygamber'in yüzünde hoşlanmamazlık izini hissettim. Bununla beraber Peygamber: ‘İkiniz de güzel okudunuz. Kur'ân hakkında ihtilâf etmeyin. Çünkü sizden evvelki ümmetler ihtilâf ettiler de bu yüzden helak oldular’ buyurdu.”⁵⁹⁰

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in buradaki uyarısı aynı zamanda dinde haddi aşmama uyarısıdır. O, dini sağlam anlayışlar üzerine kurmak istemiş, sahabeyi bu amaçla eğitmiştir.⁵⁹¹

Cahiliye devrinde değer verilmeyen kadınlar Hız. Peygamber (s.a.v.)'in talimat ve tebligatı ile toplumdaki yerini almıştır.⁵⁹² Hız. Peygamber (s.a.v.) hanımlara karşı nazik olduğu gibi ashabına da kadınlara karşı nazik ve güzel muamele edilmesini tavsiye etmiş,⁵⁹³ kaba davrananları uyarmıştır. Enes b. Mâlik (r.a.)'ten şöyle rivayet edilmiştir: “Peygamber (s.a.v.) bir seferde yol alırken Habeşli bir deve sürücüsü güzel sesiyle kadınların bindikleri develeri hızlı bir şekilde sürdü. Bunun üzerine Peygamber ona hitaben: ‘Yâ Enceşe, yumuşak ol! Yazık sana! Camları (yani cam gibi nâzik olan kadınları) hızlı yürütme!’ buyurdu.”⁵⁹⁴

Hız. Peygamber (s.a.v.), kadınların erkeklere nazaran farklı yapıda yaratıldıklarını, onların hem fiziksel hem de ruhsal olarak narin, zarif, hassas, duygusal ve kırılgan bir yapılarının olduğunu çok iyi bilmektedir. Bu nedenle onlarla olan ilişkilerini ayarlama ve düzeyli, erdemli bir şekilde yürütmede son derece başarılı olmuş ve örnek davranışlar sergilemiş,⁵⁹⁵ aynı inceliği ashabının da göstermesini istemiştir.

⁵⁹⁰Buharî, Enbiya 56; Husûmât 1.

⁵⁹¹Aynur Uraler, *Sahâbe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık*, s. 132.

⁵⁹²Mücteba Uğur, *Hicri Birinci Asırda İslam Toplumu*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1980, s. 132.

⁵⁹³Kemal Sandıkçı, “Hız. Peygamber'in Örnek Şahsiyeti”, Kutlu Doğum Sempozyumu, T.D.V., Ankara, 1992, s. 63.

⁵⁹⁴Buharî, Edeb 86, 95, 111, 116.

⁵⁹⁵Saffet Sancaklı, “Hız. Peygamber'in Hanımlara Karşı Sergilediği İncelik ve Zarafet Anlayışı”, *Diyanet Aylık Dergi*, Nisan 2009, s.9.

Rasûlüllah (s.a.v.)’ın ashabını uyardığı bir diğer davranış türü de yapılan dualarla ilgili olmuştur. Rasûlüllah (s.a.v.), Allah’ın rahmetini daraltarak dua yapanı uyarmıştır. Ebû Hureyre (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Rasûlüllah (s.a.v.)’la beraber namaza durmuştuk. Bedevî bir arap namazın içindeyken: ‘Allah’ım, bana ve Muhammed’e rahmetini ihsan et, bizden başka hiç kimseye rahmet etme!’ diye dua etti. Peygamber selâm verince o bedevîye hitaben: ‘Sen geniş (yani Allah’ın geniş rahmetini) daralttın’ buyurdu. Peygamber bu sözyle: ‘Benim rahmetim ise herşeyi kuşatmıştır...’⁵⁹⁶ kavlinde zikredilen Allah’ın geniş rahmetini kastetmiştir.”⁵⁹⁷

İ. Cezalandırma

İslâm Dini, insanlara takatleri ölçüsünde yük yüklemiştir. Dinde aşırılık, bir takım sorunları beraberinde getirmekte, uygulama safhasında ise aksayan pek çok yönleri ortaya çıkarmaktadır. Hz. Peygamber insanlara ibadetler konusunda itidali elden bırakmamalarını tavsiye ettiği halde, bu tavsiyeye uymayan bazı insanları cezalandırmıştır. Ebû Hureyre (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Rasûlüllah (s.a.v.) bir günün orucunu diğer günün orucuna eklemeyi yasaklamıştı.⁵⁹⁸ Bir kimse Rasûlüllah’a hitaben: ‘Yâ Rasûlellah! Sen bir günün orucunu, öbür günün orucuna ekliyorsun!’ dedi. Bunun üzerine Rasûlüllah: ‘Sizin hanginiz benim gibidir? Rabb’im beni doyurur ve sular’ buyurdu. Fakat sahabiler bir günün orucunu diğer günün orucuna eklemekten vazgeçmekten yine çekindiklerinde, Rasûlüllah oruçlarını bir gün, sonra bir gün daha birbirine ekletti. Sonra üçüncü gün, hilâli gördüler. Bunun üzerine Rasûlüllah orucu birbirine eklemekten vazgeçmek istemeyenleri cezalandırma yapar gibi: ‘Eğer hilâl (bir ay) geri kalsaydı, eklemeyi sizin için o kadar artırırdım’ buyurdu.”⁵⁹⁹

Rasûlüllah (s.a.v.), ashabın visal orucunu terketmediğini görünce canı sıkılmış, onları ayın sonuna kadar -iki gün- peşpeşe oruç tutturmuştur. Ayın sonu olmasa bütün bir ay visal orucu tutturmak suretiyle, ceza vermek istemiştir.

⁵⁹⁶A’râf 7/ 56.

⁵⁹⁷Buharî, Edeb 27.

⁵⁹⁸İki veya daha fazla günü, arada iftar etmeksizin birbirine ekleyerek Savm tutmak mekruhtur. Buna visâl orucu (savm-i visâl) denir. Bkz. Hayrettin Karaman-Ali Bardakoğlu-Yunus Apaydın, *İlmihal*, I, D.İ.B Yayınları, Ankara, 2006, 390.

⁵⁹⁹Buharî, Savm 48; İ’tisam 5; Müslim, Savm 58.

Rasûlullah (s.a.v.), verdiği ruhsatı kullanmayan bu tür insanları sert bir şekilde ikaz ederek yaptıkları işin yanlış olduğunu ifade etmiştir. Kimi insanlara yumuşak bir dille doğru yolu gösterirken, kimilerine de sert ifadeler kullanmıştır. O, onların yaptığı hareketlere göz yumsaydı, diğer insanlar “Allah Rasûlü yapılan bu tür hareketleri onaylıyor” diyerek aynısını yapmaya kalkarlardı. Bunun sonucunda da din, sosyal hayattan uzak dar kalıplar içerisine sıkıştırılmış olurdu. Bu durum, evrensel özelliğe sahip olan İslâm dininin geniş halk kitlelerine ulaşmasına mani olurdu. Hz. Peygamber, bu tür eğilimleri, sonuçları açısından topluma zararlı olacağını tahmin ettiğinden onaylamamıştır.⁶⁰⁰

J. Affetmeyi Geciktirme

Hz. Peygamber (s.a.v.), Tebûk Gazvesi’ne bir mazereti olmadığı halde katılmayan Kab b. Mâlik, Murare b. er-Rebi ve Hilal b. Ümeyye (r.anhum)’ye Allah’ın kendileri hakkında hüküm verene kadar beklemelerini söylemiş, haklarında yapacağı muameleyi ertelemiştir. Ashabına da bu üç kişiyle konuşmama emri vermiş ve kendisi de bu üç kişiyle konuşmamıştır. Bu böyle elli gün devam ettikten sonra vahiy gelmiş ve Tevbe Sûresi’nin 117-118. ayetleri nazil olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.) Ka’b b. Mâlik (r.a.)’e tevbelerinin kabul edildiğini müjdelemiştir. Daha sonra Ka’b b. Mâlik (r.a.) şöyle demiştir: “Biz üç kişi Rasûlullah (s.a.v.)’in yemin ettikleri vakit, yeminlerini kabul ederek kendileriyle bey’at yaptığı ve haklarında istiğfarda bulunduğu kimselerin işinden geri bırakılmıştık. Rasûlullah (s.a.v.) bizim işimizi Allah hükmünü verinceye kadar tehir etmişti. İşte bu sebeple Allah (c.c.): ‘Geri bırakılan üç kişinin tevbesini de...’ buyurmuştur.⁶⁰¹ Bizim Allah’ın zikrettiği geri kalmamız (meselesi), gazadan geri kalmamız değildir. O ancak Hz. Peygamber (s.a.v.)’in bizi tehir etmesi ve işimizi kendisine yemin vererek özür dileyen ve onun da özrünü kabul ettiği kimselerden sonraya bırakmasıdır.”⁶⁰² Yani onların affını geciktirmesidir.

⁶⁰⁰İhsan Arslan, “Sahabenin Davranışları Karşısında Hz. Peygamber’in Tavrı”, s.4.

⁶⁰¹ Tevbe 9/ 117-118.

⁶⁰²Buharî, Cihâd 103; Meğazî 79; Müslim, Tevbe 53; Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 459.

K. Duâyı Geciktirme

Hız. Peygamber (s.a.v.) ve ashâbı, umre için Mekke'ye girmek istediklerinde müşriklerin engellemeleri ile karşılaşmıştır. Hudeybiye Antlaşması'nın yapıldığı bu olayda, bazı sahabiler geri dönmek istememiş, Hız. Peygamber ve sahabenin bir kısmı traş olarak ihramdan çıkmış, bir kısmı da saçlarını kısaltmakla yetinmişlerdir. Hız. Peygamber (s.a.v.) saçlarını traş edenlere istiğfar etmiş, saçlarını kısaltanlar ısrarla kendisinden istiğfar isteyince ancak üçüncü seferde onlara istiğfar etmiştir.⁶⁰³ Bu davranışının sebebini soranlara “onlar yani traş olanlar şüpheye düşmediler” diyerek cevap vermiştir.⁶⁰⁴

Hız. Peygamber (s.a.v.) bu olayda kendisine anında uymayanlara duasını geciktirmek suretiyle karşılık vermiştir. Çünkü ihramdan çıkmak için saçların traş edilmesi de doğrudur, kısaltılması da doğrudur. Hız. Peygamber duâsını geciktirdiği kimselere saçlarını kısalttığı için değil, itaatte geciktikleri için böyle davranmıştır. Burada traş olanlar da saçlarını traş ettiklerinden değil hemen itaat ettikleri için üstün tutulmuştur.⁶⁰⁵

II. Beden Diliyle

Hız. Peygamber (s.a.v.) anlatma ve etkilemenin kendisine görev olarak verildiği bir şahsiyettir. Doğru iletişim ve etkileşim adına öncelikle muhataplarını anlaması bir gerekliliktir. İnsanı değiştirebilmek için önce insanı anlamak gerekir.⁶⁰⁶ Aksi halde anlamaya dayanmayan her bir teşebbüs olumsuzlukla sonuçlanabilir.

Sözlü iletişim, anlamanın bir çizgisini teşkil etmekle birlikte, bu konuda ön planda olan bedensel iletişimdir. Çünkü bedenin verdiği mesajlar sözlü olanlara göre daha gerçekçi ve daha inandırıcıdır.⁶⁰⁷ Beden dilinin insanları anlamayı ve anlaşılmayı kolaylaştıran bir iletişim tarzı olması yönüyle önemi büyüktür. Hız. Peygamber (s.a.v.) de bu önemin bilinciyle insanlarla olan iletişiminde beden

⁶⁰³Buharî, Şurut 15; Müslim, Hacc 316.

⁶⁰⁴Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 353.

⁶⁰⁵Aynur Uraler, *Sahâbe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık*, s. 129.

⁶⁰⁶Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1994, s. 7.

⁶⁰⁷Zuhal-Acar Batlaş, *Bedenin Dili*, s. 13; Samy Molcho, *Beden Dili*, çev. Tülin Batır, İstanbul: Gün Yayıncılık, 2000, s.14; Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1994, s. 46.

diline ayrı bir yer tanımıştır.⁶⁰⁸ Sahabe, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in beden dilini kullandığına işareten, “Nebî (s.a.v.) bir şeyden hoşnut olmadığı zaman biz bunu onun yüzünden anlardık” demektedir.⁶⁰⁹ Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sahabe hatalarına karşı, beden diliyle tavrını “müdahale, susma, kızma, terk” olmak üzere dört başlık altında değerlendirebiliriz.

A. Müdahale

Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Rasûlullah (s.a.v.) Zeynep bt. Cahş ile evlendiği zaman, insanları düğün yemeğine çağırdı. İnsanlar, yemek yediler, sonra da oturup konuşmaya koyuldular. Rasûlullah (onların anlayıp da kalkmaları için) kalkar gibi yaptı, fakat oturanlar yerlerinden kalkmadı. Rasûlullah bu vaziyeti görünce (onların kalkıp gitmeleri için) yerinden kalktı. Rasûlullah kalkınca onlar da kalkıp gittiler. Fakat üç kişi oturdu kaldı. Peygamber, Zeynep'in yanına girmek için geldi. Topluluğun hâlâ oturmakta olduğunu görünce geri döndü. Sonra onlar kalkıp gitti. Bunun üzerine ben de Peygamber'e onların gittiklerini haber verdim. Peygamber geldi ve içeriye girdi. Ben de onunla içeriye girmeye davrandım. Peygamber benimle kendisi arasına perdeyi sarkıttı. Allah: ‘Ey îmân edenler! Peygamber'in evlerine, yemeğe davet olunmaksızın, vaktine de bakmaksızın girmeyin. Fakat davet olduğunuz zaman girin. Yemeği yiyince dağılın. Söz dinlemek ve sohbet etmek için de (izinsiz) girmeyin. Çünkü bu, Peygambere eza vermekte, o sizden utanmaktadır. Allah ise gerçeği söylemekten çekinmez’⁶¹⁰ ayetini indirdi.”⁶¹¹

Düğün bittiği halde düğün evinde muhabbete dalıp kalkmayan kişilere Hz. Peygamber (s.a.v.)'in tavrı ortamdaki dışarıya çıkmak olmuştur. Ayette bildirildiği gibi bu Allah resûlü (s.a.v.)'nin utanması ve nezaketinden kaynaklanmaktadır. Oturan son üç kişi de gittikten sonra Enes (r.a.), Peygamber (s.a.v.)'le beraber içeri girmek istemiş ama Rasûlulla (s.a.v.), kapının örtüsünü örtmek suretiyle Enes (r.a.)'in içeri girmesine müdahale etmiştir.

⁶⁰⁸Kavaklıoğlu, “Sergilediği Beden Dili Açısından Hz. Peygamber”, s. 79.

⁶⁰⁹Buharî, *el-Edebu'l-Müfred*, I, 603.

⁶¹⁰Ahzab 33/ 53.

⁶¹¹Buharî, Tefsir 245.

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in fiili müdahalede bulunduğu diğer hâdise erkeklerin altın yüzük edinmesidir. Abdullah b. Ömer (r.a.)'den şöyle söylediği rivayet edilmiştir: “Rasûlüllah (s.a.v.) altından bir mühür yüzük edindi. Bunu takdığında yazılı tarafını avucunun içine alırdı. İnsanlar Rasûlüllah'ın elinde bunu görünce altın yüzük edinmeye başladılar. Bunun üzerine Rasûlüllah kendi altın mühür yüzüğünü attı ve gümüşten bir mühür yüzük edindi.”⁶¹²

Efendimizin (s.a.v.) kısa bir süre taktığı bu altın yüzük Habeş hükümdarı Necaşî'nin gönderdiği bir hediyedir. Hız. Aişe'nin bildirdiğine göre “Habeş hükümdarı Necâşî'nin Rasûlüllah'a (s.a.v.) gönderdiği hediyeler arasında Habeşî kaşlı altın bir yüzük de vardı. Rasûlüllah (s.a.v.), o yüzüğe pek iltifat etmeden yüzüğü parmağının ucuyla aldı. Daha sonra Zeynep'in kızı Ümâme'yi çağırđı ve yüzüğü ona vererek ‘Yavrucuğum, bununla ziynetlen (süslen)’ buyurdu.”⁶¹³

Hız. Peygamber (s.a.v.), Necaşî'nin göndermiş olduğu hediyeleri kabul ettiğini izhar etmek üzere altın yüzüğü o güne mahsus bir defa takmıştır. Ardından yüzüğü çıkarmış ve ashabına hitaben bu tür altın ziynetlerin erkekler için meşrû olmadığını bildirmiştir. Altın yüzüğü kız torununa hediye ederek altın yüzüğün kadınlar için meşrû olduğunu göstermiştir. Akabinde gümüşten bir yüzük yaptırmış ve üzerine “Muhammed Resulüllah” mührünü nakşettirmiştir.⁶¹⁴

Abdullah b. Abbâs (r.a.)'tan gelen bir diğer hadiste de Allah Rasûlü altın yüzük edinilmesine müdahale etmiştir: “Rasûlüllah (s.a.v.) bir adamın elinde altından bir yüzük görmüş de onu hemen çıkarıp atmış ve: ‘Sizden biriniz ateşten bir kor alıyor da, onu eline koyuyor’ buyurmuştur. Rasûlüllah (s.a.v.) gittikten sonra adama: ‘Al yüzüğünü, onunla faydalan’ demişler. Adam: ‘Hayır! Vallahi onu ebediyen alamam. Onu Rasûlüllah (s.a.v.) attı’ demiştir.”⁶¹⁵

Altın yüzük takmak veya ziynet eşyası kullanmak müslüman erkeklere haramdır.⁶¹⁶ Bu nedenle Allah Resûlü (s.a.v.) adamın altın yüzük kullanmasını

⁶¹²Buharî, Libas 23, 45; Eyman 6; Müslim, Libâs 51.

⁶¹³Ebû Dâvûd, Hâtem 8.

⁶¹⁴Abdulkadir Paksoy, “Efendimiz'in Yüzüğü ve Mührü”, *Yeni Ümit Dergisi*, (Ekim- Kasım-Aralık 2006), sy. 74, s. 40.

⁶¹⁵Müslim, Libas 52.

⁶¹⁶Buharî, Cenâiz 2; Mezâlim 5; Nikâh 71; Eşribe 28; Müslim, Libâs 3; Tirmizî, Edeb 45; Nesâî, Cenâiz 53.

hoş karşılamamış, fiili müdahale ederek yüzüğü adamın parmağından çıkarıp atmıştır.

Rasûlüllah'ın haram olan işlere fiili müdahalesi sadece altın yüzük edinilmesine karşı olmamış, harama bakılmasını da eliyle müdahale ederek engellemiştir. Abdullah b. Abbas (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Rasûlüllah (s.a.v.) Nahr Günü Fadl b. Abbâs'ı bineğinin gerisine bindirdi. Fadl, güzel yüzlü, temiz giyimli bir gençti. Peygamber insanların kendisine sorup öğrenmeleri için bineğini durdurdu. Bu sırada Has'am kabilesinden güzel bir kadın Rasûlüllah'tan fetva istemek üzere geldi. Fadl, bu kadına bakmaya başladı. Kadının güzelliği Fadl'ı hayran etmişti. Fadl o kadına bakarken, Peygamber ona yöneldi de eliyle yüzünü arkaya döndürdü. Fadl'ın çenesini tuttu ve onun yüzünü kadından çevirdi. Kadın: ‘Yâ Rasûlellah! Allah'ın kulları üzerinde bulunan hacc hususundaki farızası babama ihtiyar hâlinde erişti. Deve üzerine binip düz durmaya gücü yetmiyor. Onun adına benim hacc yapmam onun haccı yerine geçer mi?’ diye sordu. Rasûlüllah: ‘Evet (geçer)’ buyurdu.”⁶¹⁷

Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in Fadl'a müdahalesi, onun kadına ilk bakışına yönelik değildir. Söz konusu müdahale Fadl'ın kadına gözlerini ayırmadan bakması üzerine gerçekleşmiştir. Fadl b. Abbâs (r.a.)'ın kadına gözlerini dikip bakması, onun güzelliğinden etkilenmesi sebebiyledir. Hiz. Peygamber (s.a.v.), Fadl (r.a.)'ın bu bakışından rahatsızlık duymuş ve eliyle onun yüzünü çevirmiştir.⁶¹⁸

Karşı cinse istek ve arzu özellikle erkeklerde daha baskın bir şekilde bulunmaktadır.⁶¹⁹ Önlemi alınmadığı takdirde kişiyi İslam'ın yasakladığı zina fiiline götürmektedir. Hiz. Peygamber (s.a.v.), burada Fadl'ın yüzünü çevirmek suretiyle harama bakmanın doğuracağı zinaya götüren cinsel arzunun önünü almıştır.

⁶¹⁷Buharî, İstizan 2; Müslim, Hacc 407.

⁶¹⁸İbn Hacer, *Fethu'l-Barî*, XI, 12; Kastallânî, *İrşâdu's-Sârî*, XIII, 272.

⁶¹⁹Kadınlar, oğullar, yük yük altın ve gümüş, salma atlar, davarlar ve ekinler gibi nefsin şiddetle arzuladığı şeyler insana süslü gösterildi. Bunlar dünya hayatının geçimliliğidir. Oysa asıl varılacak güzel yer ancak Allah'ın Katındadır. Bkz. Alî İmran 3/ 14.

Rasûlullah (s.a.v.) besmelesiz yemek yemeye başlayan kişilere de yemeğe uzanan elini tutmak suretiyle fiili müdahalede bulunmuştur. Huzeyfe (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Peygamber (s.a.v.)’le birlikte bir yemekte bulunduğumuzda, Rasûlullah (s.a.v.) başlayıp elini sürünceye kadar biz ellerimizi sürmezdik. Bir defa onunla birlikte bir yemekte bulunduk, derken kovuluyor gibi (süratle) bir câriye geldi. Ve elini yemeğe sürmeye kalkıştı. Rasûlullah (s.a.v.) hemen onun elini tuttu. Sonra kovuluyor gibi bir bedevî geldi, Rasûlullah onun da elini tuttu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): ‘Üzerine besmele çekilmeyen yemeği, şeytan helâl sayar. O, bu cariye yi yemeği onunla helâl etmek için getirdi. Ben de elini tuttum. Bu bedevîyi de yemeği onunla helâl yapmak için getirdi. Ben de elini tuttum. Nefsim elinde olan Allah’a yemin olsun ki, onun eli cariyenin eliyle birlikte benim elimdedir’ buyurdu.”⁶²⁰

Hiz. Peygamber (s.a.v.)’in hoş olmayan şeylere elle müdahalesinin bir diğer örneğini Ebû Talha el-Ensârî (r.a.) anlatmaktadır. Ebû Talha el-Ensârî (r.a.), Aişe’ye gelerek “Peygamber (s.a.v.): ‘İçinde köpek ve suret bulunan eve melekler girmez’ buyurdu mu” diye sordu. Aişe (r.anha) : “Hayır! Fakat onun yaptığını gördüğüm bir şeyi anlatayım. Onun bir gazaya çıktığını gördüm. Bir yaygı alarak onu kapıya örttüm. (Gazadan) gelince örtüyü gördü. Ben hoşlanmadığını yüzünden anladım. Derken örtüyü çekerek kesti ya da parçaladı. Ve: ‘Allah bize taşları, toprakları giydirmemizi emretmedi’ buyurdu. Bunun üzerine biz de ondan iki yastık kestik ve ben içlerine lif doldurdum. Bunu bana ayıplamadı’ dedi.”⁶²¹

Hiz. Peygamber, olumsuz algılamalara sebep olabilecek bazı davranışlara da yerine göre müdahale etmiştir. Bu olaylardan birini ibn Abbâs (r.a) şu şekilde anlatmaktadır: “Peygamber (s.a.v), Ka’be’yi tavaf ederken, elini diğer bir insanın eline bir kayışla, bir ipe veya bunlardan başka bir şeyle bağlamış bir insanın yanından geçti. Peygamber, eliyle bu bağı kopardı. Bundan sonra da onun yanındaki adama: ‘Bu insanı etiyle çek!’ buyurarak”⁶²² yardımını elinden yapışarak gerçekleştirmesini tenbihledi.

⁶²⁰Müslim, Eşribe 102.

⁶²¹Müslim, Libas 87; Buhari, Mezâlim 32.

⁶²²Buharî, Hacc 65.

Hiçbir haklı sebep, insana merhametin gereği insanlık dışı muameleyi haklı kılmaz. Bu o kişinin mefaatine de olsa şerefi, izzeti, haysiyeti daima gözetilir.⁶²³ Bir insanın, elinden bağılı olarak çekilmesi yardımdan ziyade bir hayvanın yedilmesi veya zorlama gibi bir görünüm oluşturur. Oysa yapılan şey, saf duygudan kaynaklanan yardımdır. Bu sebeple Rasûlüllah (s.a.v.), gerçek niyetle bağdaşmayan görüntülere yerine göre müdahale etmiştir.

B. Susma

Susma birbirinden farklı pek çok mana ve niyetleri içerebilen, oldukça geniş tabanlı bir beden dilidir. Yapılan şeyi onaylama anlamına gelebileceği gibi, yapılan işten hoşlanmama, kızma, darılma, üzülmeye vs. anlamlarına da gelebilir. Kişinin susmasının ne manaya geldiğinin ancak o esnada ortaya koyduğu diğer beden dillerinden anlaşılması mümkündür. Hadisler incelenirken Hz. Peygamber (s.a.v.)'in olayların vuku' bulduğu esnada tüm beden dilini veya söylediği tüm sözleri bilmemiz mümkün değildir. Ancak hadis kitaplarındaki sahabe ifadelerine göre Hz. Peygamber (s.a.v.)'in tepkisinin ne anlama geldiği anlaşılabilir.

Konu ile ilgili örneği Vâil eI-Hadramî (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Seleme b. Yezîd (r.a.) Rasûlüllah (s.a.v.)'a: ‘Yâ Nebiyyallah! Lütfen söyle! Başımıza kendi haklarını bizden isteyen fakat bizim hakkımızı bize vermeyen âmirler gelirse bize ne emir buyurursun?’ dedi. O kendisinden yüzünü çevirdi. Sonra tekrar sordu. Yine ondan yüzünü çevirdi. Sonra ikincide veya üçüncüde ona tekrar sordu. Eş'as b. Kays onu çekti. Efendimiz (s.a.v.): ‘Dinleyin ve itat edin! Onlara ancak yüklendikleri, size de yüklendikleriniz vardır’ buyurdu.”⁶²⁴

Hz. Peygamber (s.a.v.) “başımıza bizim hakkımızı bize vermeyenler tayin olursa ne yapalım?” sorusuna üç kez cevap vermemiş, yüzünü soru soran kişiden çevirmek suretiyle sessiz kalmıştır. Allah Resûlü (s.a.v.)'nün bu halinden sorulan sorudan pek hoşlanmadığı sonucunu çıkarmak mümkündür. Eş'as b. Kays (r.a.)'ın, soruyu sormakta ısrar eden Seleme (r.a.)'yi kenara çekmesi de Peygamber (s.a.v.)'in sorudan rahatsız olduğunu desteklemektedir.

⁶²³Talat Sakallı, *Hadislerle İslâm'da Hoşgörü ve Kolaylık*, s. 31.

⁶²⁴Müslim, İmâre 49.

Ebû Hureyre (r.a.)'nin rivayet ettiği diğer bir hadisten de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, ısrarla sorulan bazı sorulardan hoşlanmayarak cevapsız bıraktığı görülmektedir. “Ben: ‘Yâ Rasûlellah! Ben genç bir erkeğim. Nefsim aleyhine kötü bir iş yapmaktan korkuyorum. Kadınlarla evlenecek dünyalık da bulamıyorum’ dedim. (Erlik yumurtalarını çıkartmayı kastetmiştir.) Rasûlüllah (s.a.v.) bana cevap vermedi, sustu. Sonra bu suretle hâlimi bir daha arzettim. Yine sükût etti. Sonra bunun gibi bir daha söyledim, yine sustu. Bir daha söylediğimde Rasûlüllah (azarlayarak) bana: ‘Yâ Ebâ Hureyre, senin kavuşacağın mukadderatı yazan kalemin mürekkebi) kurumuştur. Şu hâl üzerine sen ister hadımlaş, ister bırak (müsavidir)’ buyurdu.”⁶²⁵

Hz. Peygamber (s.a.v.), konuşması esnasında sorulan bazı sorulara konuşmakta olduğu için cevap vermediği olurdu. Konuyla ilgili Ebû Hureyre (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Meclisin birinde Peygamber (s.a.v.) huzurundakilere söz söylerken ansızın bir bedevî gelip: ‘Kıyamet ne zamandır?’ diye sordu. Rasûlüllah konuşmasına devam etti. Oradakilerin kimi: ‘Rasûlüllah, Bedevî'nin ne dediğini işitti, ama suâlinden hoşlanmadı’ dedi; kimi de: ‘Belki işitmedi,’ diye hükmetti. Nihayet Rasûlüllah sözünü bitirince: ‘O, kıyameti soran nerede?’ diye sordu. Bedevî: ‘İşte ben Yâ Rasûlellah’ dedi. Bunun üzerine Rasûlüllah: ‘Emânet zayi edildiği vakit kıyameti bekle’ buyurdu. Bedevî: ‘Emâneti zayi etmek nasıl olur?’ diye tekrar sordu. Rasûlüllah: ‘İş, ehli olmayana yöneltilip dayandırıldığı zaman kıyameti bekle’ buyurdu.”⁶²⁶

Hz. Peygamber (s.a.v.) bedevînin sualine neden ilk etapta cevap vermediği sahabeyi de düşündürmüştür. Konuşmasını bitirdikten sonra cevap vermesinden Hz. Peygamber (s.a.v.)'in soruya konuşuyor olduğu için cevap vermediği anlaşılmaktadır. Bedevînin buradaki olumsuz davranışı ise daha sözü bitmeden Hz. Peygamber (s.a.v.)'e soru sorarak o (s.a.v.)'nun sözünü kesmektir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in soruyu duymazlıktan gelip sözüne devam etmesiyle sahabeye konuşan kişinin sözünü kesmenin yanlış bir davranış olduğunu öğretmiştir.

⁶²⁵Buharî, Nikâh 8.

⁶²⁶Buharî, İlim 2; Fedail-u Ashabi'n-Nebi 6; Ahkâm 10.

H.z. Peygamber (s.a.v.)'in susmasını ihtiva eden diğ er bir olayı, Ümmü Atıyye (r.anha)'den şöyle anlatmaktadır: “Rasûlüllah'a bey'at ettik. Kendisi bize ‘Allah'a hiçbirşeyi ortak tutmamaları...’⁶²⁷ âyetini okudu. Ve bizleri ölü üzerine çığ lıkla matem tutmaktan nehyetti. Bu (matem tutmamak şartını söylediğ i) sırada bir kadın bey'at etmekten elini çekti de: ‘Falan kadın (yakınım olan bir ölüye ağ lamamda) bana yardım etmiş, yani benimle beraber ağ lamıştı. Ben onun bu beraber ağ lamasına karşılık vermek istiyorum’ dedi. Peygamber (s.a.v.) o kadına hiçbir şey söylemedi. Bunun üzerine kadın gitti. Sonra kadın yine geldi de, Peygamber onunla bey'atlaştı.’⁶²⁸

H.z. Peygamber (s.a.v.) ölü üzerine çığ lıkla matem tutulmasını yasaklamış tır. Kadın bu konuda mü sade isteyince H.z. Peygamber (s.a.v.) susmuş tır. Eğ er H.z. Peygamber (s.a.v.) sükût etmeyip kadını tekrar bu iş ten menetse ve kadın çekip gitseydi âsî olacaktı. O halde H.z. Peygamber (s.a.v.)'in buradaki susması, kendisine izin vermediğ i halde kadının emre iteat etmeyip âsî olmasından çekindiğ i şeklinde yorumlanabilir.

H.z. Peygamber (s.a.v.)'in sustuğ u bir diğ er konu ise “sorularda aş ırıya kaçılması” olmuş tur. Bir konuda malumat elde edebilmenin yollarından biri o kunuyla ilgili soru sormaktır. Bu nedenle sahabe bilmedikleri veya anlamadıkları birçok hususta H.z. Peygamber (s.a.v.)'e soru sormuş, o (s.a.v.) da sorulan bu sorulara sabırla karşılık vermiş tir. Bununla birlikte Ebû Hureyre (r.a)'nin ş u rivayetinde sorularda aş ırıya kaçılmamasını tembihlemiştir: “Rasûlüllah (s.a.v.) bize bir gün bir konuşma yaptı ve: ‘Ey müslümanlar! Allah size haccı farz kıldı, haccedin!’ buyurdu. Sahabilerden biri: ‘Her sene mi, Ey Allah'ın Resûlü?’ diye sordu. H.z. Peygamber, adam sorusunu üç defa tekrarlayıncaya kadar cevap vermeyip sustu. Sonra şöyle buyurdu: ‘Eğ er evet deseydim, her sene haccetmeniz farz olurdu, siz de onu yerine getiremezsiniz!’ Sonra sözlerine devamla: ‘Ben sizi kendi halinize bıraktığ ım sürece siz de beni kendi halime bırakın. Çünkü sizden öncekiler peygamberlerine çok sual sormaları ve aldıkları cevaplar konusunda ihtilâf etmeleri sebebiyle helâk oldular. Bundan dolayı size, bir şey emrettiğ im

⁶²⁷Müntehine 60/ 12.

⁶²⁸Buharî, Tefsir 307.

zaman onu gücünüz yettiğince yerine getirin. Herhangi bir şeyi de yasaklarsam ondan da kesin olarak kaçının!’ buyurdu.”⁶²⁹

Hiz. Peygamber (s.a.v.)’in: “Ey müslümanlar! Allah size haccı farz kıldı, haccedin!” emri üzerine, “her sene mi?” diye Hiz. Peygamber’e ısrarla soru yöneltmiştir. Bu durum Hiz. Peygamber (s.a.v.)’in hoşuna gitmemiş ve neticede bilinçli olarak bazı emirlerin genel ifadelerle verildiğini, onlardan ne anlaşılıyorsa öylece amel etmenin daha doğru olacağını açıklamıştır. Birtakım sorularla bazı sınırlamaların getirilmesine vesile olmanın işi iyice zorlaştıracığına dikkat çekmiştir. Hatta Efendimiz geçmişte bazı ümmetlerin, böylesine gerekli, gereksiz çok soru sormaları ve peygamberlerinin açıklamaları üzerinde çokça ihtilâf etmeleri yüzünden helâk olduklarını da hatırlatmıştır. En sonunda da yasaklara mutlaka uymayı; emirleri ise gücü ölçüsünde yerine getirmeyi genel tavır ve kural olarak ortaya koymuştur. Allah Rasûlü (s.a.v.)’ün, “ben sizi kendi halinize bıraktığım sürece siz de beni kendi halime bırakınız” ikazı, “ben size bir şey emretmediğim veya bir şeyden nehyetmediğim sürece siz de bana bir şey sormayın” demektir. Çünkü her soruya verilecek cevap yeni bir sınırlama getirir. Her getirilen sınır da birilerini sıkıntıya sokar. Böyle bir şeye vesile olmamak gerekir.⁶³⁰ Hatta Hiz. Peygamber (s.a.v.), bir başka beyanlarında “Allah, bazı şeyleri unutmaksızın ihmal etmiştir, bunları araştırmayın!” buyurur.⁶³¹ Bir hadîs-i şerîfte ise, “vebali en ağır olan kişi, daha önce yasaklanmamış olan bir konunun, soru sorarak yasaklanmasına sebep olandır” uyarısında bulunur.⁶³² “Ey iman edenler! Açıklandığı zaman hoşunuza gitmeyecek olan şeylerden sormayın. Eğer onları Kur’ân indirilirken sorarsanız size açıklanır. Hâlbuki Allah onlardan geçmiştir. Allah çok bağışlayan ve çok yumuşak davranandır”⁶³³ Ayeti’nin nazil olma nedenlerinden biri de bu olaydır.⁶³⁴

⁶²⁹Müslim, Hac 412; Nesâî, Menâsik 1. Ayrıca bk. Buharî, İ’tisâm 2

⁶³⁰Kandemir, *Riyâzû’s-Salihîn Tercüme ve Şerhi*, V, 563.

⁶³¹el-Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, I, 171.

⁶³²Buharî, İ’tisâm 3.

⁶³³Maide 5/ 101.

⁶³⁴Elmalı Hamdi Yazır bu ayetin açıklamasını şu şekilde yapar: Bunlar, haber verilmesi ve açıklanması sahiplerini rezil edecek olan gizli sırlar veya sorulması edepsizlik ve terbiyesizlik olan münasebetsiz, faydasız veya mânâsız, şeyler kabilinden haberlere ilişik sorular, ya da derinleştirilmesi, güç yettirilemeyecek birtakım meşakkatli teklifleri gerektirecek duyulmamış, işitilmemiş şeylerle ilgili sorulardır. Nitekim Hiz. Ali’den rivayet olunduğu üzere "İnsanlar

C. Kızma

Allah Resûlü (s.a.v.), hoş olmayan soruların sorulmasına öfkelenerek kızgınlığını ortaya koymuştur. Ebu Musa (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Bir gün Peygamber (s.a.v.)’den hoşlanmadığı bazı şeyler soruldu. Bu gibi suâller çoğaltılınca öfkelenildi. Ondan sonra insanlara hitaben: ‘Bana istediğinizi sorun!’ buyurdu. Birisi kalkıp: ‘Benim babam kimdir?’ dedi. ‘Baban Huzâfe’dir’, buyurdu. Bir diğeri kalkıp: ‘Yâ Rasûlellah! Benim babam kimdir?’ dedi. ‘Şeybe’nin azadlısı Salim’dir’, buyurdu. Ömer b. Hattâb Peygamber’in yüzündeki öfkeyi görünce: ‘Yâ Rasûlellah! Biz Azîz ve Celîl olan Allah’a tevbe ediyoruz’ dedi.”⁶³⁵

Hz. Peygamber (s.a.v.), sorulardaki aşırıya gidilmesi karşısında susması mevzunda ele aldığımız “Ey iman edenler! Açıklandığı zaman hoşunuza gitmeyecek olan şeylerden sormayın. Eğer onları Kur’ân indirilirken sorarsanız size açıklanır. Hâlbuki Allah onlardan geçmiştir. Allah çok bağışlayan ve çok yumuşak davranandır”⁶³⁶ Ayetinin nuzul sebeplerinden bir diğeri olarak ise bu hâdise gösterilmektedir.⁶³⁷ O halde denebilir ki Hz. Peygamber (s.a.v.) aynı

üzerine o Beyt’i hacetmeleri, Allah’ın bir hakkıdır" (Âl-i İmrân, 3/97) âyeti nazil olduğu zaman Rasûlüllah bir hutbe okumuş, Allah Teâlâ’ya hamd ve senadan sonra, "Allah üzerinize haccı farz kıldı" buyurmuştur. Esed Oğulları’ndan Ukâşe b. Mihsan ve bir rivayette Süraka b. Mâlik de: "Her sene mi Ey Allah’ın Rasûlü?" dedi. Râsûlüllah cevap vermedi, o da üç kere tekrar etti, bunun üzerine, "Hayır, fakat 'evet' demeyeceğime nasıl emîn oldun, vallahi 'evet' desem vacib olacaktı, vacib olsaydı dayanamayacaktınız, terkederseniz de kâfir olacaktınız. Şu halde benim sizi terkettiğim müddetçe siz de beni terkediniz, sizden öncekiler hep çok soru sormaktan ve peygamberlerine karşı ihtilâf etmekten yok oldular. Bir şey emrettiğim zaman, gücünüz yettiği kadar tutunuz. Bir şeyden yasakladığım zaman da çekininiz" buyurdu. Bkz. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hakk Dîni Kur’an Dili*, II, 181-182.

⁶³⁵Buhârî, İlim 29; İ’tisam 3.

⁶³⁶Maide 5/ 101.

⁶³⁷Hz. Enes ve Ebu Hureyre’den rivayet edildiği üzere, "İnsanlar, Rasûlüllah’a birçok şeyler sormuşlar, hatta ısrar ve direnme derecesine varmışlardı. Bir gün Rasûlüllah kızgın bir şekilde hutbeye çıktı, Allah’a hamd ve senâdan sonra: ‘Sorunuz, Allah’a yemin ederim ki şu makamda bulunduğum müddetçe her ne sorarsanız açıklayacağım’ buyurdu. Ashâb-ı kirâm başlarına bir tehlike gelmek üzere bulunduğuandan korktular. Enes (r.a.) demiştir ki, ‘Sağıma, soluma baktım, herkes başına elbisesini çekmiş ağlıyordu. Abdullah b. Huzafe denilen adam ki, erkeklerle bir münâkaşa ettiği zaman babasından başkasına nisbet edilirdi. Kalktı: "Ey Allah’ın Nebisi, benim babam kim?" dedi. Peygamberimiz de: "Baban, Huzafe b. Kays ez- Zührî’dir" buyurdu. Diğer biri de kalktı: "Benim babam nerede?" dedi, "ateştedir" buyurdu. Sonra Hz. Ömer (r.a.) kalktı: "Biz, Rab olarak Allah’a, din olarak İslâm’a, Rasûl ve Nebi olarak Muhammed Aleyhisselâm’a razı olduk, biz fitnelerden Allah’a sığınırız. Henüz bir cahillikten ve şirkten yeni kurtulduk. Şu halde bizi affet Ey Allah’ın Resûlü" dedi. Rasûlüllah’ın kızgınlığı da yatıştı. Bkz. Yazır, *a.g.e.*, II, 181-182.

hadiseler karşısın da her zaman aynı tavrı göstermemiş, bu ayetin inmesine sebep olan iki olayda olduğu gibi farklı tepkiler göstermiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kızmasına neden olan olaylardan biri de hanımları hayız halinde boşamaktır. Abdullah b. Ömer (r.a.), karısını karısı hayız hâlindeyken boşamıştı. Akabinde Ömer b. Hattâb, Abdullah'ın bu işini Rasûlüllah'a anlattı. Rasûlüllah (s.a.v.) bu işe öfkeleni. Sonra: 'Oğlun o kadına geri dönsün, sonra kadın temizlenip tekrar âdetini görünceye, sonra tekrar temizleninceye kadar onu yanında tutsun. İkinci âdetinden temizlendikten sonra kendisine kadını boşama fikri zahir olursa, o kadınla cinsî münâsebet yapmadan, temiz hâlinde iken kadını boşasın. İşte bu, Allah'ın emrettiği gibi olan iddettir' buyurdu."⁶³⁸

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in buradaki öfkesini nasıl ifade ettiği yapılan rivayette yer almamaktadır. Öfkesinin ses tonuna, yüzüne ve mimiklerine yansımış olması muhtemeldir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kızdığı diğer bir konu sorulardaki aşırılıklardır. Zeyd b. Hâlid el-Cuhenî (r.a.) şöyle anlatmaktadır: "Bir adam Rasûlüllah (s.a.v.)'a bulunmuş eşyanın hükmünden sordu. Rasûlüllah: 'Bir sene ilân et, sonra bunun kabının ağız bağını ve içindekini iyi tanı, sonra bununla faydalan. Eğer sahibi gelirse, onu kendisine ver!' buyurdu. O zât: 'Yâ Rasûlellah! Koyun yitiğinin hükmü nedir?' dedi. Rasûlüllah: 'Onu sen al! Çünkü o ya senin, ya mü'min kardeşinin ya da kurdundur!' buyurdu. O zât: 'Yâ Rasûlellah! Yitik devenin hükmü nedir?' dedi. Bu suâl üzerine Rasûlüllah öfkeleni. Yüzü kıpkırmızı oldu. Sonra: 'Ondan sana ne? O hayvanın gezecek tabanı var, karnında su tulumu var, sahibine kavuşuncaya kadar gezer, içer!' buyurdu."⁶³⁹

D. Terk Etme

Âişe (r.anha) şöyle anlatmaktadır: "Rasûlüllah (s.a.v.) itikâfa girmek istediğinde sabah namazını kılar, sonra itikâf yerine girerdi. Bir defa Ramazan'ın son on gününde itikâfa girmek istedi de çadırının kurulmasını emir buyurdu ve

⁶³⁸Buharî, Tefsir 65; Ahkâm 13; Müslim, Talâk 1.

⁶³⁹Buharî, İlim 29; Talâk 21; Müslim, Lukata 1.

kendisine çadır kuruldu. Zeynep de çadırının kurulmasını emretti, ona da çadır kuruldu. Peygamber (s.a.v.)'in zevcelerinden bir başkası da çadırının kurulmasını emretti. Onun çadırı da kuruldu. Rasûlullah (s.a.v.) sabah namazını kılınca baktı ki çadırlar kurulmuş: ‘(Acaba bu yaptıklarınızla) hayır mı kastediyorsunuz?’ buyurdu ve derhal çadırının sökülmesini emretti, çadır söküldü. O (s.a.v.), ramazan ayında itikâfi terketti ve iade olarak Şevval Ayı'nın ilk on gününde itikâfa girdi.”⁶⁴⁰

Çadırlar kurulup mescide namaz kılmak için yer kalmayınca Hz. Peygamber (s.a.v.) çadırların sökülmesini emretmiş kendisi de o yıl Ramazan Ayı'nda itikâfi terk ederek şevval ayında iadesini yapmıştır. İtikâf çadırlarının fazlalığı namaz için mescide gelen cemaate sıkıntı verecek, cemaat çadır sahiplerinin Peygamber hanımları olması nedeniyle belki de bir şey söylemeyeceklerdir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ibâdet anlayışında aşırılığa ve zorluğa yer olmayıp, insan fitratı göz önünde tutularak i'tidâl ve kolaylık anlayışı hâkimdir. İbâdetlerde asıl olan zorlaştırıcı, bıktırıcı, ziyâde edici olmak değil, kolaylıkları uygulamaktır. Çünkü insan psikolojisi genel olarak zor olandan uzaklaşmakta, kolay olana meylenmektedir.⁶⁴¹ Bu nedenle Hz. Peygamber (s.a.v.) çadırları söktürmüş, hanımlarına yaptıkları işin ne kadar yanlış olduğunu gösterme niteliğinde o yıl Ramazan itikâfini terk etmiştir. Bu uyarı ve terk edişin bir diğer nedeninin Peygamber hanımlarının birbirine bakarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hoşnutluğunu kazanma yarışından kaynaklanması da muhtemeldir.

⁶⁴⁰Müslim, İtikâf 6.

⁶⁴¹Saffet Sancaklı, “Hz. Peygamber'in İbâdetlerde Öngördüğü İ'tidâl ve Kolaylık Anlayışı”
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, IX/9(2000), 9.

SONUÇ

Hz. Peygamber (s.a.v.) güzel ahlakı tamamlamak için gönderilmiştir. Bunun için onun ahlakı en mükemmel ahlaktır. Bu bağlamda sahâbenin söz ve davranışları karşısında Hz. Peygamber'in tavırlarının bilinmesinin, Müslümanlara örnekliliği noktasında önemli bir bakış açısı kazandıracığı, sosyal hayattaki zorlukların üstesinden gelmede müslümanlara rehber olacağı muhakkaktır.

O (s.a.v.), herkese insan olma gerçeğinden yola çıkarak yaklaşmış, temel hak ve özgürlükler noktasında bir ayırım yapmamış, hakkı sahibine teslim ederek, hukuku mutlak bir ölçü kabul etmiştir. Sahâbenin istek, öneri ve itirazları karşısında herkesi dinlemiş, bu tür müracaatlara açık olduğu mesajını vermiştir.

Bu noktada dikkat çeken şey, meşru olan istekleri genelde yerine getirme eğilimi göstermesidir. Bunları muhatabı memnun kılacak bir üslup ve hassasiyetle icra etmiş, karşılayamadığı ya da karşılamak istemediği talepleri geri çevirirken muhatabı kırmamaya özen göstermiştir. Hukuk dışı talepleri kesin bir dille reddetmiş hatta yerine göre bu taleplere çok sert tepkiyle karşılık vermiştir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.), Allah (c.c.)'ın kesin bir hüküm belirlemiş olduğu konularda sahâbenin isteklerine müsamaha göstermemiş, şahsi meselelerde ise kolaylaştırıcı ve müsamahalı bir tavır takınmıştır.

Doğru ve yerinde bulunduğu önerileri kime ait olduğuna önem vermeden istişare sistemini de kullanarak kabul etmiştir. Kendi şahsi görüşünün uygulanması neticesinde ortaya çıkabilecek olumsuz bir durumda kendi görüşünün terk edilmesinde hiçbir sakınca görmemiştir. Sahâbenin önerilerinde isabet etmediği durumlarda ise yapılan öneriyi sebebini izah ederek sahabiyi incitmeden reddetmiştir.

Sahâbenin niyetlerinin yanı sıra, mizaçlarını ve psikolojilerini de göz önünde bulundurarak, bazılarının itirazını makul bulup kabul etmiş, bazılarını ise mazur görüp açıklamada bulunmuştur. Bazı itirazlara ise öfkelenmiş hatta itiraz sahibine beddua etmiştir. Ama bu noktada dinî ve siyasi kimliğini kullanmaya yönelerek cezalandırmaya gitmemiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), sergilenen güzel söz ve davranışlar karşısında sahabeyi takdir etmiş, övmüş, ödüllendirmiştir. Kimi güzel işlerinden dolayı sahabeye tebessüm etmiş, kimisinde latife yapmış, kimisinde ise sahâbenin

gönlünü almıştır. Sahabenin hatalarına karşı ise bazen affedici olmuş, yumuşak davranmış, bazen de sahabeye kızmış, sahabeden yüzünü çevirmiştir. Sahabeyi uyardığı, kınadığı ya da azarladığı da olmuştur.

Hayatları vahyin ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in gözetimi altında şekillenen sahabiler neticede bir insandır. Sahabenin içerisinde de insan olmalarının gereği hata yapanlar olabilmıştır. Gerek Hz. Peygamber (s.a.v.)'e karşı gerekse birbirlerine karşı saygı sınırlarını zorlayıcı olumsuz söz ve davranışlarda bulunabilmişlerdir. Hz. Peygamber (s.a.v.), bu kişilere karşı uygulamış olduğu geniş müsamaha ve hoşgörü sayesinde zamanla onların bu kaba tutum ve davranışlarını düzeltmiştir. Olumsuz söz ve davranışları izale yoluna gitmiştir. Kimi zaman olumsuzluklara fiili müdahalesiyle, kimi zaman sözleriyle kimi zaman da beden diliyle tavr almıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sahabeye karşı tutum ve davranışları kişiye, yere, zamana ve olaylara göre değişiklik arz etmiştir. Kendisine gelip İslam'ın beş şartını yapacağını vadeden bedevî için “sözünde durursa kurtuldu” derken Abdullah b. Ömer (r.a.)'in gördüğü rüyayı gece namazının eksik olmasıyla yorumlamıştır. Ensar'a ganimetlerin taksiminde az pay ayırırken yeni İslam'a girip, henüz kalbine iman yerleşmemiş kişilere ganimetten çok pay ayırmıştır. Bu davranışlarının hepsinde de ashabının uhrevi menfaatini düşünmüştür.

Ondört asır önce Rasûlüllah (s.a.v.)'in Müslümanlara tanıdığı hür düşünme ve davranma, ondan sonraki hiçbir topluluk ve yönetim modelinde görülmemiştir. Rasûlüllah (s.a.v.)'in her tavrında bizim için güzel bir örnek vardır. İnsani ilişkilerimizde en mükemmeli yakalayabilmemiz için Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, ortaya koyduğu tavırlarını bilmeye gerek bizim gerekse kıyamete kadar gelecek bütün insanların ihtiyacı vardır.

KAYNAKÇA

- el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzilu'l-İlbâs*, Beyrut, 1988, I-VIII.
- Açıkel, Yusuf, “Hz. Peygamber’in Evrensel Mesajlarından Müsâvât”, *IV. Kutlu Doğum Sempozyumu*, Isparta: SDÜİF Yayınları, 2001, ss. 69-79.
- Afzalu’r-Rahman, *Encyclopaedia Of Seerah, (Siret Ansikpoledisi)*, trc. Heyet, , İstanbul: [ys], 1988-1996, I-VI.
- Ağırman, Cemal, *Hiz. Peygamber’in Sünnetinde İtaat*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004.
- , “İdeal Bir Davranış Biçimi Olarak ‘Empati’ ve Hadislerde ‘Empati’ Örnekleri”, *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X, 2006, ss. 23-53.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Müsned*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982, I-VI.
- Akpolat, Sabri, “Peygamberimiz ve Gençlik”, I. Kutlu Doğum Sempozyumu, ed. Musa K. Yılmaz, Şanlıurfa: (21-22 Nisan 2007), ss. 197-208.
- Altuntaş, Halil - Şahin, Muzaffer, *Kur’an-ı Kerim Meâli*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005.
- Arslan, İhsan, *Beşerî ve Siyasi Yönleriyle Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Hoşgörüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2000.
- , “Sahabenin Davranışları Karşısında Hz. Peygamber’in Tavrı”, ss.1-27.
- Aslan, Ömer, *Kur’an ve Hoşgörü*, Ankara: İlahiyat Yayınları, 2005.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1989.
- Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed, *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buharî*, Beyrut, ts.
- Bakkal, Ali, “Hz. Peygamberin Kölelere Verdiği Değer ve İslam’ın Köleliğe Bakışı”, I. Kutlu Doğum Sempozyumu, ed. Musa K. Yılmaz, Şanlıurfa: (21-22 Nisan 2007), ss. 219-261.
- Başar, Serpil, “Kur’an’da Hilm Kavramı”, *Diyanet İlmi Dergisi*, XLIX/1 (Ocak-Şubat-Mart 2013), ss.83-105.
- Başaran, Nurettin, *Tıbbî Genetik*, Eskişehir: yayın evi, 1996.

- Baltaş, Zuhâl-Acar, *Bedenin Dili*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1992.
- Bayraktar, Faruk, *İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri*, MÜİFV Yayınları, İstanbul-1984.
- Beil, Brigitte, *İyi Çocuk, Zor Çocuk*, trc: Cuma Yorulmaz, Ankara: Arkadaş Yayınları, 2003.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslâm İlmihali*, [ys]: Kahraman Yayıncılık, [ts].
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahih*, İstanbul 1981, I-VIII.
- , *el-Edebu'l-Müfred*, Beyrut:1406/1986.
- Bouamrane, Chikh, "İslam Tarihinde Eğitim-Öğretim Kurumları", Trc. Nesimi Yazıcı, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1995, sy. 30, ss. 279-285.
- Bozali, Betül, *Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Soruları*, İstanbul: Kutup Yayınları, 2002.
- Canan, İbrahim, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, İzmir: Işık Akademi Yayınları, 2012.
- , *Kütüb-i Sitte- Hadis Külliyyatı Tercüme ve Şerhi*, İstanbul: Akçağ Yayınları, 2012.
- el-Cevziyye, İbn Kayyim, *Za'du'l-Mead*, trc. Şükrü Özen, İstanbul: İklim Yayınları, 1988.
- Chousein, Soumegie, *Hz. Peygamber'in Zorlukları Aşma Yöntemi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.
- Cilacı, Osman, "Havari", DİA, XVI, 513-516.
- Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1994.
- , *İnsan İnsana*, İstanbul: Remzi Kitap evi, 1994.
- Çağrııcı, Mustafa, "Hırsızlık", DİA, XVII, 384-396.
- Çakan, İsmail Lütfi, *Müslüman Kimliği*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2002.
- Dalgın, Nihat, *İslam'da Tevbe ve Cezalara Etkisi*, Trabzon: Cihad Yayınları, 1997.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman b. Fadl b. Behrâm, *Sünenü'd-Dârimî*, Dimeşk, 1349.

- Davudoğlu, Ahmed, *Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi*, İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1973, I-XII.
- Demirel, Harun Reşit, *Hadis İlmünde Mübhem (Mübhematü'l-Hadis)*, Ankara: Yayınevi Yayın, 2012.
- Dikmen, Mehmet, *İslâm'da Kadın Hakları*, İstanbul: Cihan Yayınları, 1996.
- Dilek, Mehmet, *Sünnette Ceza Anlayışı, (Basılmamış Doktora Tezi)*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa 2000.
- Doğan, Mehmet, *Temel Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1994.
- Dölek, Adem, "Bazı Hadislerin Psikoterapi Açısından Yorumlanması", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, II/4 (2002).
- Duman, Zeki, *Kur'an-ı Kerim'de Adâb-ı Muâşeret*, İstanbul: İpek Yayınları, 2002.
- Ebu Davut, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî el-Ezdi, *Sünenu Ebî Davud*, trc. Necati Yeniçel, Hüseyin Kayapınar, İstanbul: Şamil Yayınları, 1987, I-XVI.
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998.
- Erkuş, Burhan, *İnsan Hakları*, ed. Ömer Menekşe, Ankara: DİB Yayınları, 2008.
- Erul, Bünyamin, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- Fayda, Mustafa, "Hz. Aişe", *DİA*, I-XXXV, İstanbul, 1989.
- Güner, Osman, "Hz. Ebû Hüreyre ve Hadîs Rivayeti", *Yeni Ümit Dini İlimler ve Kültür Dergisi*, sy. 82, (Ekim, Kasım, Aralık 2008), İstanbul, ss. 52-57.
- , *Sünnet'ten Topluma*, Ankara: Fecr Yayınları, 2006.
- Hamîdullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, Çev: Salih Tuğ, İstanbul: İrfan Yayınları, 1993, I-II.
- Hattabî, Ebu Süleyman Hamd b. Muhammed, *Mealimû's-Sünen fi Şerh-i Kitab-i Sünen-i Ebi Davud*, Beyrut, 1996.
- Hatipoğlu, Haydar, *Sünenu ibni Mâce Tercümesi ve Şerhi*, İstanbul: Kahraman Yayınları, 1995, I-X.
- Heysemî, Nureddîn Alî b. Ebî Bekr, *Mecmau'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid*, Beyrut, 1967.
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, Ankara: D.İ.B. Yayınları, 1993.
- , "Hz. Peygamber'in Çocuk ve Gençlere Yaklaşımı", Hz.

- Muhammed ve Gençlik, Ankara: T.D.V. Yayınları, 1992.
- , *İslam Psikolojisi Yazıları*, İstanbul: Dem Yayınları, 2009.
- İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr Ale'd Dürri'l Muhtar*, İstanbul: 1983.
- İbn Esîr, İzzüddîn b. Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, *Usdu'l-Ğabe fî Ma'rifeti's-Sahabe*, tah. Ali Muhammed Muavviz-Adil Ahmed Abdulmevcud, Beyrut-Lübnan, 1994.
- İbn Hacer, Şihâbuddîn Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhâri*, (thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Muhibbu'd-din el-Hatib), Beyrut, 1379, I-XIII.
- , *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, Beyrut, 1988.
- İbn Hibbân, Ebû Hatim Muhammed b. Hibbân el-Butî, *Sahîhî Kitâbu't-Tekâsim ve'l-Enva'*, tertîb: Aleaddin Ali b. Belbân el-Fârisî, Beyrut, 1407/1987, I-IX.
- İbni Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye* thk.: Mustafa es-Sekâ, Beyrut, 1985, I-IV.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *Sünen*, çev. H. Hatipoğlu, İstanbul 1982, I-X.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Daru'l-fikr, ts., IV, 526.
- Kadı İyâz, Ebu'l-Fadl İyâz b. Musa b. İyâz, *es-Şifa bi Ta'rîfi Hukûki'l Mustafâ*, Thk: Hüseyin Abdülhamîd Neyl, Beyrut 1995.
- Kandemir, M. Yaşar- İsmail Lütfi Çakan-Raşit Küçük, *Riyâzü's-Sâlihîn Tercüme ve Şerhi*, İstanbul: Erkam Yayınları, 2013, I-VIII.
- Kara, Necati, "Bir Bildirişim Dizgesi Olarak Beden Dili", Kur'ân ve Dil -Dilbilim ve Hermenötik- Sempozyumu, Van, 2001, ss. 431.
- Kara, Seyfullah, "Hz. Peygamber Döneminde Gençliğin Eğitime Tarihsel Bir Yaklaşım", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, II/1, (2002), 69-70.
- Karacabey, Salih, "Hz. Peygamber'in İnsan İlişkilerine Verdiği Önem", *Diyanet İlmi Dergi*, *Peygamberimiz Hz Muhammed (s.a.v) özel sayı*, Ankara: 2003, ss. 99-100.
- el-Karadâvî, Yusuf, *er-Rasûl ve'l-İlim*, Beyrut, 1985.
- , *Sünneti Anlamada Yöntem*, trc. Bünyamin Erul, İstanbul: Nida Yayınları, 2009.
- Karaman, Fikret, "İslâm'ı Tebliğde Aşırılık Problemine Karşı Müjdeleme ve Kolaylık İlkesi", *Kutlu Doğum 2000*, Diyanet Vakfı Elâzığ Şubesi Yayınları, Ankara 2000.

- Karaman, Hayrettin- Ali Bardakoğlu- Yunus Apaydın, *İlmihal*, D.İ.B Yayınları, Ankara, 2006, I-II.
- , *İslam Hukukunda İçtihat*, Ankara: D.İ.B. Yayınları, ty.
- Çağrıcı, Mustafa - İbrahim Kâfi Sönmez,- Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara: D.İ.B. Yayınları 2007, V.
- , *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Kastallânî, Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed, *İrşâdu's-Sârî ila Şerhi Sahihî'l-Buharî*, Beyrut 1410/1990, I-XV.
- Kavaklıoğlu, Mahmut, “Başkalarının Beden Dilini Okuması Açısından Hz. Peygamber”, *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, III/6, 2004, ss. .
- , “Sahabe-i Kiramın İstek, Öneri ve İtirazları Karşısında Hz. Peygamber (Hz. Peygamber'in Sahabede Oluşturmak İstedığı Özgüven)”, *Ekev Akademi Dergisi*, sy.15(Bahar 2003), ss. 43-67.
- , “Sergilediği Beden Dili Açısından Hz. Peygamber”, *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, III/6(2004/2), ss. 49-80.
- Kavşut, Fatma, *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri (Hicrî İx. Asır Memlûkler Dönemi)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.
- Kazancı, Ahmet Lütfi, *Çeşitli Yönleriyle Nübüvvet Kavramı*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1997, s. 112.
- , *Peygamber Efendimiz'in Hitâbeti*, İstanbul: Marifet Yayınları,1992.
- Kettânî, Muhammed ‘Abdülhay, et-Terâfîbu'l- İdâriyye, Çev: Ahmet Özel, İstanbul, 1991, II/345.
- Keeton, William T. - Gould, James L., *Genel Biyoloji*, Terc: Ali Demirsoy-İsmail Türkan, Ankara: Palme Yayınevi, 1999.
- Keskin, Yusuf Ziya, “Hz. Peygamber’de Çocuk Sevgisi”, I. Kutlu Doğum Sempozyumu, ed. Musa K. Yılmaz, Şanlıurfa: (21-22 Nisan 2007), ss. 209-218.
- , *Nebevî Hoşgörü*, İstanbul: Timaş Yayınları, 1997.
- Kış, Osman, *Hz. Peygamber ve Hanımlarının Aile İçi İlişkileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.

- Köktaş, Yavuz, *Güncel Hadis Yorum ve Tartışmaları*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010.
- , *100 Soruda Hadis Meseleleri*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.
- Kurucan, Ahmet, Siddîklar Alemdârı Hz. Ebû Bekir (r.a.)-1, *Yeni Ümit Dergisi*, Ekim-Kasım-Aralık 1994, ss. 61-64.
- Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, thk.: M.F. Abdülbâkî, I-II, Beyrut 1985.
- Martı, Huriye, “Öfke Baldan Tatlı mı?”, *Diyanet Aylık Dergi*, sy: 253, 2012 Ocak.
- Mayda, Aslan, “Nutfenin (Zigot) Yaratılışı”, *Sızıntı Dergisi*, 2010 Kasım sy: 382.
- Munkız b. Muhammed Sigar, *ed-Din-u'l-Mu'amele, Davet'ül-Hak*, ys. 2009.
- el- Münâvî, Abdurraûf Muhammed, *Feyzu'l-Kadr Şerhu'l-Camii's-Sağır*, Beyrut, ts..
- Müslim, Ebu'l-Huseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, tahk.: M.F. Abdülbâkî, İstanbul 1981.
- Molcho, Samy, *Beden Dili*, Çev.: Tülin Batır, İstanbul: Gün Yayıncılık, 2000.
- Naim, Babanzâde Ahmet -Kâmil Miras, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi ve Şerhi*, İstanbul, 1947, I-XII.
- Necati, Muhammed Osman, Trc: Mustafa Işık, *Hadis ve Psikoloji*, Fecr Yayınları, Ankara, 2008.
- Nesâî, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünen-i Nesâî*, İstanbul, 1413-1992, I-VIII.
- Nevevî, Ebu Zekeriya Yahya b. Şeref, *el-Minhâc*, Beyrut, 1996.
- Nursî, Said, *Mektûbât*, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 2007.
- Önkâl, Ahmet, *Rasûlüllah'ın İslam'a Davet Metodu*, Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2008.
- Örenç, Aşır, Hz. Peygambere Yapılan Saygısızlıklar ve İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2007.
- Özyürek, Tezcan, Hz. Peygamber Sevinci (Hz. Peygamber'in Tebessümleri), (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2002.
- Paksoy, Abdulkadir, “Efendimiz'in Yüzüğü ve Mührü”, *Yeni Ümit Dergisi*, (Ekim-Kasım-Aralık 2006), sy. 74, ss. 35-40.

- Rahman, Fazlur, *Ana Konularıyla Kur'an*, trc. Alparslan Açıkgenç, Ankara: Fecr Yayınları, 2000.
- Rûdânî, İmam Muhammed b. Muhammed b. Süleyman, *Cem'u'l-Fevâid min Câmi'il-usûl ve Mecma'iz-Zevâid*, trc. Naim Erdoğan, Büyük Hadis Külliyyatı, İstanbul: İz Yayıncılık, 2010, I-III.
- Sabuncu, Ömer, "Hz. Peygamber'de Ana-Baba Sevgisi", I. Kutlu Doğum Sempozyumu, ed. Musa K. Yılmaz, Şanlıurfa: (21-22 Nisan 2007), ss. 187-196.
- Sağlam, Bekir, *Model İnsan Peygamber*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2003.
- Sakallı, Talat, *Hadislerle İslâm'da Hoşgörü ve Kolaylık*, İzmir: Çağlayan Yayınları, 1996.
- Samadov, Vugar, *Hadis Kaynaklarına Göre Hz. Peygamber'in bedevîlerle İlişkileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004.
- Sancaklı, Saffet, "Hz. Peygamber'in Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında Îsâr (Diğergamlık) Kavramına Verdiği Önem", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sy.17 (2006), s. 22.
- , "Hz. Peygamber'in Hanımlara Karşı Sergilediği İncelik ve Zarafet Anlayışı", *Diyanet Aylık Dergi* (Nisan 2009), ss.9-13.
- , "Hz. Peygamber'in İbâdetlerde Öngördüğü İ'tidâl Ve Kolaylık Anlayışı" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy: 9, IX, 2000.
- , "Hz. Peygamber ve İnsan Hakları", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, III/2, (2003), ss.23-51.
- Sandıkçı, Kemal-Muhsin Koçak, *Camiu'l-Usûl Tercüme ve Şerhi*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008, I-XIX.
- , "Hz. Peygamber'in Örnek Şahsiyeti", Kutlu Doğum Sempozyumu, Ankara: T.D.V., 1992.
- Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: D.İ.B. Yayınları, 2011.
- Savaş, Rıza, *Hz. Muhammed (s.a.v.) Devrinde Kadın*, İstanbul: Ravza Yayınları, 1991.
- es-San'ânî, Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfî, *el-Musannef*, thk.: H. el-A'zamî, Beyrut 1983, I-XI.

- Schober, Otto, *Beden Dili*, çev.: Süeda Özbent, İstanbul: Arion Yayınevi, 1994.
- Sofuoğlu, Mehmed, *Sahih-i Buhari ve Tercemesi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2004, I-XVII.
- Sönmez, Mehmet Ali, *Hz. Peygamber'in Şiddete Karşı Aldığı Tedbirler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2003.
- Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-u Türkî*, İstanbul: T.D.K Yayınları, 1317- 1333.
- Şentürk, Habil, "Beşeri Münasebetlerde Hz. Peygamber'in Tutum ve Davranışları", *VII. Kutlu Doğum Sempozyumu*, S.D.Ü.İ.F., ed. İsmail Yakıt, Isparta, 2004, ss. 259-264.
- Şerif, Muhammed eş-Şeyh Salih el-Hatib, *Luğatu'l-Cismu fi's-Sünneti'n-Nebeviyye*, Yüksek Lisans Tezi, Ürdün Üniversitesi, Nisan 2006.
- Şeşen, Ramazan, "Câhız", D.İ.A., VII, İstanbul 1993.
- Taberânî, Ebu'l-kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Selefî, 1983/1404, Musul.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *Sünenü't-Tirmizî*, İstanbul, 1413-1992, I-V.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara: T.D.K. Yayınları, 1988, I- II.
- Uğur, Mücteba, *Hicri Birinci Asırda İslam Toplumu*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1980.
- Uraler, Aynur, *Sahâbe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık*, İstanbul: Işık Yayınları, 2000.
- Ünal, İsmail Hakkı, "Hayatı Paylaşan Arkadaşlık", *Diyanet Aylık Dergi*, Nisan 2009.
- Villee, Cluade A., *Genel Biyoloji*, Trc: H. Üniv. Öğr. Üyeleri, 1983.
- Yalar, Mehmet, "İslami Arap Şiiri ve Hz. Peygamber", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, IVIII / 1 (2009), s.15.
- Yavuz, Ali Fikri, *Edebu'l-Müfred Tercüme ve Şerhi*, Sönmez Neşriyat.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Kitabevi, 1971, I-X.
- Yeğin, Hüseyin İ., "Öfke Duygusu ve Dini Açından Baş Edebilme Yolları", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, X/2, 2010, ss. 235-258.

Yeldan, Habibe, “İslam Dininde Hoşgörü”, *Fârâbî e-Dergi*, sy. 2, 2012,
<http://farabidergisi.com> [10.05.2013]

Yıldırım, Enbiya, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metodları*,
İstanbul, 1998.

Yıldız, Abdullah, “Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi”, I. Kutlu Doğum
Sempozyumu, ed. Musa K. Yılmaz, Şanlıurfa: (21-22 Nisan 2007), ss.
157-172.

ÖZET

SAHİHAYN HADİSLERİ ÇERÇEVESİNDE SAHABENİN SÖZ VE DAVRANIŞLARINA KARŞI HZ. PEYGAMBER'İN TAVRI

Fatma KESKİN

Yüksek Lisans Tezi, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Danışman: Yavuz KÖKTAŞ

Haziran 2013

İnsanın bireysel ve toplumsal alanda huzurlu olabilmesi adına sosyal ilişkilerinde ölçülü olması büyük bir önem arz eder. Bu yönüyle Hz. Peygamber (s.a.v) insanlar için en güzel örnektir. Bu çalışmada Sahihayn hadislerinde Hz. Peygamber (s.a.v)'in sahabe söz ve davranışlarına karşı tavır ve tutumları ele alınmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sahabenin istek, öneri, itirazlarına karşı Hz. Peygamber (s.a.v.) tavrını içeren örnekler incelenmiştir.

İkinci bölümde sahabenin kınama gerektirmeyen hallerine karşı Hz. Peygamber (s.a.v)'in tavırları incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise sahabenin olumsuz söz ve davranışlarına karşı Hz. Peygamber (s.a.v.)'in tavırlarını içeren örnekler incelenmiştir.

Çalışmada konuyla ilgili kitap, makale ve tezlerden faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, sahabe, söz, davranış, tavır, tutum, istek, öneri, itiraz, sözlü tepki, beden dili, takdir etme, hoşgörme, açıklama, onaylama, merhamet etme, misal verme, benzetme, gönül alma, müjdeleme, değer verme, tebessüm etme, terk etme, doğruyu gösterme, darılmama, müdahale, ödüllendirme, kızma, azarlama, kınama, uyarma, cezalandırma, susma, eş, aile, çocuk, kadın, erkek, bedevî.

ABSTRACT

THE PROPHET'S ATTITUDE TOWARD THE WORDS AND BEHAVIORS OF THE COMPANIONS IN THE FRAMEWORK OF THE SAHĪHAYN HADĪTHS

Fatma KESKİN

Master Thesis, Basic İslâmic Sciences

Supervisor: Yavuz KÖKTAŞ

June, 2013

For humans to be peaceful in individual and societal areas, being moderate in social relationships is of importance. The prophet (pbuh) is the ultimate exemplar in this respect. In this study, the prophet (pbuh)'s attitudes toward the words and behaviors of his companions as they are in the sahihayn hadiths were examined.

The study consists of three sections. In the first section, the prophet (pbuh)'s attitudes toward the requests, suggestions, and objections of the companions were examined.

In the second, the prophet (pbuh)'s attitudes toward the actions of the companions that do not require reproach were examined.

Finally in the third section, the examples of the prophet (pbuh)'s attitudes toward the negative words and behaviors of the companions were examined.

Books, articles, and thesis on the topic were used in the study.

Keywords: The prophet, companion, word, behavior, attitude, request, suggestion, objection, verbal reaction, body language, to appraise, to tolerate, to elaborate, to mercy, to exemplify, to liken, to atone, to herald, to value, to smile, to abandon, to correct, nohard feelings, intervention, to award, to become angry, to scold, to reproach, to warn, to punish, to keep silent, partner, family, child, woman, man, bedouin.

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında Rize’de doğdum. İlköğretimi Taşpınar Köyü İlkokulunda tamamladım. Rize İmam Hatip Lisesini bitirdikten sonra 2006’da KTÜ İlahiyat Fakültesinden Mezun Oldum. 2007 yılında Kur’an Kursu Öğreticisi olarak atandım. Halen Rize İli’nde Kur’an Kursu Öğreticisi olarak görev yapmaktayım. Evli ve bir erkek çocuğu annesiyim.